

RÈKUYO D'ÈKRI PATÊ

Cet ouvrage a été réalisé grâce au soutien de la
Banque Raiffeisen

RAIFFEISEN

Chi rèkuyo l'è j'ou fê grâthe ou chotin dè la Banka Raiffeisen

Che vo j'ê kotyè fran dè tru betâdè lè a la Banka Raiffeisen

et celui de la

SOMMAIRE

Avant-propos	8
Na hyèrtâ a la Ya	10
L'ê dou tin	11
Le bouneu	12
Lè Pako d'on yâdzo	13
Le pouro l'i fudrè	14
Ou payi d'Intyamon	15
Prindre chon tin	17
Bon ryô	18
Boun'anivèrchéro	19
La konpyinte dè la fô	20
Lè fèmalè kan fâ tsô	21
A la vèya	22
Bala viktouâre	23
Atinhyon la kolâ!	24
Chorèprêcha ou Paradi	25
Fê a brèchi	25
La grêla chu Remon	26
La bouna choluchion	27
Ouna motcha	28
La rindya	29
On vajiyê	30
Tchin pou tsotin	30
Grandzè è fèni d'intche no	31
Ichtouâre dè tsapi	32
Kan on ch'âmè bin	32
Kolâ	33
L'Inkréma ou dzoua d'ora	34
T'inke la bènichon, youhé!	35
La poutse	36
La pupa dè Pér'gran	37
Lè choviyni dou tin pachâ	38
Le drame dè L'Èpenèta	38
Lè dyora inke	39

Lè hyotsè dè nouthrè mohyi	40
Lè mayintsè chon rèpri	41
Le méchôdzo poètike d'Andé Allasia	42
Lè Rê Mâdzo	43
Lè tê dè nouthrè tsapalè	44
Lè trè rèlodzo	45
Mon payi, mon paradi	47
Nouthrè galé j'oji	48
Omâdzo i dzà dè nouthron payi	49
On fu dè vajiyè	49
On vi bin krouvâ	50
Brathâ la nê	51
Ouna drôla dè fâcha	52
Ou fu dè bou	54
Prèyire dè l'armayi	55
Prèyire dè la viyèthe	56
La chapala	56
Tyira mè, ma pâ tru chovin	61
Thinkant'an	62
A l'Èchpojichyon thinkant'è katro	63
A la bârba dou jandârme	64
A la trâbya di piti	64
A rêvère a Djan ou Nê	65
Adyu l'ami	65
Adyu Yôdena	66
Châbrin rèjenâbyo	67
Chindâ!	67
D'la pâ di Colonbètè	73
Di drê ou bin di dèvé?	74
Fô bin rèyi chon non	75
Dou rire chu kemanda	76
In chovinyi dè mon frère Piéro	76
L'intêrèmin dou fâchèyâ	77
lthre bon chitoyin	77
Kolà d'outon	78
4 Kunyu dè rèthèta	79

La buya	79
La kapèta a nouthon Franthé	80
Le galé tin di «Vespa»	81
La kouêrla	81
Lè bounè j'èrbè	82
Le brètsekyô	83
Lè chobretyè	83
Lè hyotsè	84
Lè kankenichè d'on tsapi	85
Lè kuryojitâ de na linvoua	87
Lè pre a Botsi	88
Lè tèchtamin dou patê	89
Mèhyon-Mèhyèta	90
Moudè è Kothemè	91
Nouthra kulture	92
Ouna bala fitha ou Prâ de l'Èché	92
On payi ke tsantè	94
Piti mèchâdzo a nouthrè Kanadyin	94
Rèmoua-minâdzo	95
Pâ tan mouâ tyè chin	96
Tru prèchâ	97
Tsalandè karant'è katro	98
On fori	99
Ouna dzouta	100
A ma dona	100
A Molèjon	101
A Robert Guillet, le dêri fretyi dou Lyantsè	103
Bal'Èthêla	105
Chilvi la kojandère	105
Chovinyi dè Friboua	107
Chovinyi dè nouthron dzouno tin	108
La Bènichon dè Tsarmê in Grevire	109
Dèvêlené ou velâdzo	111
Galé mi dè mé	112
Kolin	113
Konto dè Tsalandè	114

L'outon	115
L'outon	116
La dzornâ dou bouébo dè tsalè.	117
La fiye ou chindike è cha riondèna	119
La lèkture in patê, la pye bala dichtrakchyon	121
La mouâ dou Tsâno	122
Lou fothi	123
La pitita lègrema	123
La Prèyire dè l'âno	124
La tchivra dè Moncheu Chegin	125
La tsapalèta	128
La ya don velâdzo dè kanpanyè du 1955 a ora	130
Le benè - le benèt	134
Le bouébo dou Bon Dyu	135
Lè dou piti marin	135
Lè frindzè di j'an	136
Lè gilyè dou Catogne	137
Le kabarè di j'ojalè	138
Lè méchadji dou grevire	141
Le Pont de Thusy - Le Pon dè Tuji	142
Le tsalè ke rakontè on tro dè cha ya	144
Le tsâno è lè chajon	145
Lè vakanthe	147
Le venyolan è chon vin	148
Le vin di kabarè	152
Konto è chovinyi d'on yâdzo	152
Lou piti kuti	153
Lou piti mohy dè Chin Dzojè	156
Lou rôdeu	159
Douhyà dè janvié	160
Lou tsamo	161
Lou velâdzo din la montanye	162
Ma dona	163
Maji dè Tsalandè	164
Mére gran	165
6 Mon dzintiyè	166

Nérâ le tsin d'avalantsè	168
Nouthrè dzà, nouthron bou	170
Nouthron piti fleuve, La Charna	171
On bokon dè tsòtin, ou mi dè dèthanbre	172
On bokon tchè	175
On bouébo koradyà	176
On retso mantinyâre dou patê a chè j'infan...	178
On tsapalan déthorbâ	180
On viyo châdze	181
Ouna tsathe i tsamo ke l'arê pu mô fourni	182
Poyi	183
Prèyire po nouthrè j'anhyannè è anhyan	184
Rin mé dè hyotsè.	185
Tabolè pè la baocha vela	186
To a pi, to a bré	187
Ti lè Dji J'an	190
Vivre grantin	192
To dèchu chtô rotsètè	193
Tsalandè din l'Intyamon	194
Tsalandè!	195
Lè pachtiyè «made in USA»	196
Chaptanbre	197
Chu lè taréchè	198
Fithè è Lumyèrè	199
Dèvejâ	200

AVANT-PROPOS

Amis lecteurs,

Répondant au souhait de nombreux animateurs des après-midi et veillées de patois et constatant que les dernières publications arrivaient à épuisement, le comité cantonal des patoisants fribourgeois a donné la tâche à une commission interne d'élaborer un recueil de textes patois, ceci afin d'appuyer le travail des animateurs et enseignants des cours de patois au sein des amicales.

Cette édition comprend une sélection de travaux de concours des années 2009 et 2013, ainsi que des écrits de divers auteurs, mais qui n'ont pas fait l'objet de concours et quelques poésies et articles parus dans nos gazettes régionales.

Nous n'avons pas uniformisé l'orthographe et avons conservé le style particulier de chaque texte, afin de respecter la volonté des auteurs, ceci en conformité avec le patois fribourgeois et leur prononciation.

En effet, c'est par la prononciation que nos patois se différencient; le vocabulaire étant, à quelques exceptions près, le même.

En organisant des rencontres au cours desquelles les animateurs font lire, conter, traduire le patois, les amicales des patoisants fribourgeois maintiennent le feu sacré en donnant à leurs membres et sympathisants l'occasion de le parler, de l'écouter et voire même de l'apprendre.

Concevoir un nouveau recueil de textes patois, regroupant certains travaux des 2 derniers concours des fêtes internationales des patois 2009 et 2013, était le souhait de la société cantonale des patoisants.

8 Ces compositions restent souvent dans l'ombre; elles méritent d'être publiées et le travail de leurs auteurs reconnu.

On croit parfois à tort que le patois n'intéresse que les anciens. En réalité, il est un excellent moyen, pour un jeune, de découvrir ses racines, l'histoire de son coin de pays, de ses ancêtres.

Nous apportons une précision; la technique moderne a permis de numériser certains anciens textes de cet ouvrage. Toutefois, il est possible que certains signes n'ont pas été convertis et on échappé au dernier contrôle visuel. Cas échéant, merci de votre compréhension et de ne pas nous en tenir rigueur.

*«Chaque langue voit le monde de manière différente».
Ne laissons pas le monde s'appauvrir.*

Merci à toutes celles et ceux qui ont œuvré à l'édition de ce recueil.
Que les personnes qui vont le découvrir y trouvent beaucoup de plaisir.

Bonne lecture

La commission de rédaction:

Marcel Thürler, président cantonal

Irénée Braillard, vice-président cantonal

Gérard Genoud, membre du comité cantonal

Février 2016

NA HYÈRTÂ A LA YA

Arè la pouârta dou bouneu.
La ya l'è ou fon dè ton kâ.
L'ivouè vin pâ dou borni, ma dou yèchi, chin l'è mé tyè chur.
Ti in ya tyè on yâdzo, l'è chèrtin.
Léchè dèkouthè to chin ke l'è in nê.
Vouètè pâ todoulon l'èpena, ma la rouja ke l'è ache fèna.
Le bin ke tâ fê châbrè, djémé chè pè.
Mimamin mouâ... li in ya pè èretâdzo tranchmi dou tin dè ton kour pachâdzo.
T'a le dèvè d'ithre eureu, kan t'âmè, te rin dzoya lè j'ôtro.
Vouè to va todoulon pyo rydo, èprâvè dè prindre le tin.
Dinche t'ari rouchè, gânyi, po poui chorire a la ya.
Bâti la méjon dè dèman, avoui lè pèrè de yê.
Vouètè to dè gran bin dèvan tè.
Ma, dou pachâ te dè in'ithre fyè.
Po bayi dè la galéjè frete, lè j'âbro pouéjon din lè rachenè.
Po afrontâ lè tormin, la fê di j'anhyan no muri.
Vo dyo pâ dè rèvinyi in êrè.
Ma fô pâ reniyâ le bon viyo tin.
Rèchpèkte achebin tè parin, l'è là, ke tan aprè le bin.
Ti on mâyon d'la tsèna, te dê pâ la léchi trochâ.
Chovin-tè-bin, n'invô la pèna, te pou kanbyâ le tin.
Akuta lè rèchi dou pachâ kontâ lè viyo.
Lè mèmouâre d'on yâdzo.
Iran pâ prèchâ kemin ora, inchènye le a tè j'infan.
Tè fô chochrâ ourâ ou mondo.
Ma bin konyèthre du yô te vin.
Va t'abrèvâ ou rachenè dou tin, po bin konprindre le prèjin.
On vi tyè on yâdzo, piti è grô.
I vô la pèna d'ithre eureu.
Le bouneu l'è in no, vo le chédè, chufi d'alâ le tsèrtchi, le fô.
Kontinta-tè dè chin ke tâ, vouètè lè trèjouâ dèvan ton nâ, fô-the le tsèrtchi
outra-pâ.
Chèna à l'intoua dè tè, le bouneu.
Dèri lè nyolè, le chèlà breyè, bin chur.
10 Léchè dèri tè lè pochyin, châ dro kotyè kou marthi.

To chin ke lè pachâ, l'è fournè.
Dzouyo dou préjin, on travè par to di galéjè tsoujè.
Dyu kemin lè roujè chon bale.
Vouètè avoui lè j'yè d'on piti t'infan.

Gérard Genoud, concours 2013

L'Ê DOU TIN

La têra, l'ivouê, le fu, l'ê
Katro tsoujè nèchechèro.
Nyon pou dro le kontréro.
To chè trancheforme, rin chè pê.
Ouna mujika din la dza!
On châ pâ du yô vin chi chi.
On le vè pâ, ma on l'achin
L'è chin k'achorojive kan iro fayê.
Chuto in Valè, le ruhyo fâ dou bin
Fâ a muri è bayè la ya.
A la frote i rejin è i mèchon.
Rin on fyê charvucho, pu èdyè le tin
Chin l'ê on pou pâ mé chochyâ
Vouèrdan la bin proupro è chan
Kemin no l'an rèchu.
Ertâo a konchèrvâ
Kan on vin ou mondo, to tsô on chè bête a pyorâ
Chi premi chaye on dê le tsèrtchi
Tantyé ou dèri, no j'an fôta d'ê.
Pouéchon pâ dèirâ le bin, la chindâ, la pé.
Rechpirâ to chin ke lè krouyo.
E no poran vivre eureu bin pye grantin.

Jira Genoud

LE BOUNEU

A tyè no chon the èthatchi?
Ou bouneu ou bin a no pouêre?
Ke moujâdè-vo kurtiyi
Lè fori ou la krouye imeu?

Le bèjoin è dè ch'achintre ègjichtâ
Achintre la tsalâ è le frê in dedin
Alâ tantyè vè la fachilitâ, chin teri in'ère
Ou ègzijâ dè chè mimo le mèyâ

Akchèptâ d'ithre bi, è dè breyi
D'on botyè ithre in hyâ
Pâ privâ dè chon chonnabon l'athinbyâye
Inthinbyo, no faran on chole kâ

Gérard Genoud

LÈ PAKO D'ON YÂDZO

On'èkri in franché ke l'avi paru din la gajèta «Le Mèchadji» dè dji j'è nà than chouchanta ché a Tsathi chin Dènis.

Chin m'arouvè chovin, kan mè rin i Pako chu Tsathi, dè mè chovinyi di bi è bon momin k'on'a pachâ din le tin kan l'i avi rin dè tsalè dè pyéjinthe din ha granta èthindya dè patchi è dè dzà, pu la «Chèrna» a fanâ.

Irè achemin le tin yô l'èpetô dè Tsathi irè diridji a chi momin pèr di mouènè. La chèra Adyèta l'avi a cha tràbya na trintanna dè bouébo è atan dè fiyètè, avoui oun'ékoula déjo lè j'ouâdre dè la mouèna Maryon.

La churvèyinthe di bouébo èthan achurâ pê la mouèna Luvije ke chàbrè ora a Vuadin.

L'èchploitchyon dè l'èpetô irè menâye pê Luvi Pilloud di «Moichon» ke chavi betâ a la fô lè bouébo adi dzouno.

On fènâvan ou mé di juyè, «La Chèrnaou Vilâ» to pri dou tsalè di Vatsè di Pako.

No j'iran chovin, vint'a vint'è thin chèyâre dè chuite din chi piti fin, yô le pê de tsin è lè lètse, èkitâbyamin chè partadjivan le hô è lè bâ.

Pu l'i avi onkora «Piti Frantz» le mètre vatsèran ke ch'okupâvé di vatsè. Di vatsè nèrè, di vretâbyè fribordzère.

I viniyivè no rèjindre avu le chèkon ètselou dè gamin pê vè lè nov'àrè dou matin.

Irè on chèyà châkro è chavi no j'inichyâ chu le bon chavé po chèyi din le gran è le piti fin, l'avi le chavi fére po bayi dou fi a la fô. L'è avu li ke l'è trachi mè premi j'andin, kemin tan d'ôtro.

Adon ke lè pyo dzounè dou chèkon ètselou, èpartsemalâvan l'èrba matse dè rojâ è ou rathi verivan la chèyi dè la vèya.

No lè gran, hou dè la trèdzim'anâye no j'iran dè hou inke, no j'avanhyivan on pou min rido tyè lè vretâbyè chèyâro, formâ dè dyèrthon è dè kotyè panchenéro onko in chindâ po travayi.

Ma nouthra pye granta dichtrakchyon irè dè kuyi ou chô, lè renayè, è d'on toua dè man chu la fô no lou tayivan lè kuchè k'on pindè a la chintera.

Lè konto chè fajè a la fin dè l'andin, pri dou fèni, ou a midzoua, chu on bon fu dè bou, yô na pila irè prèchta a lè rèchèdre.

La ramachâye dè renayè koujenâ avu chouin no fajè oun'intrâye èkchèpchyonèla a nouthro menu abondin, ma chin tru dè rètsèrtse kulinéro.

Ha! tyin bon momin ke no j'an pachâ pê hou «Chyèrne ou Vilâ» ke no dèjinyivan dza dè non «Lè Pako» irè la trantchilitâ la pé, yin di j'ôtro, in pyèna natura.

On'an, in'amon, na tropa dè tsapouè l'an bâti le premi tsalè dè pyèjinthe «Le Castel chantant».

Irè on rappel dè la tota rêchinta konpojichyon dou tsan «Petit chalet là-haut» ke l'Abé Bovet vinyivè dè konpojâ. L'iluchtro mujichyin irè dza avoui lè propriyètéro dè chi l'inbriyon dè la chtachyon di Pako. Avu l'inkourâ Kolly è Moncheu Schrag ke lè adi in mémouâre.

No j'iran lè premi d'avi tsantâ l'ê k'alâvè konkèri a gran trin totè lè chochyètâ.

Pu ou j'arè yô l'on tsèrdjivè le dèri tsè dè la dzornâye, è d'outin k'on fournechè la màla dè fin pri dou fèni, on'achoroyivè trèkordenâ lè hyotsètè din lè patheryà vejìn, è la vouè di j'armayi ke tinpèthâvan kontre hou chakré tourichte ke kotâvan pâ lè deléjè.

To chin l'a bin tsandji è no j'iran yin dè moujâ l'èchouâ ke prindri la kontrâ ke no vèyè achemin in'evê, montâ avu on gran bob dè nouthra fabrikachyon po fére na dèchinta la demindze du la vèpra tantya Frovinthe.

Piti Frantz ke l'è adi in ya a tsathi, dè chè chovinyi, è l'è a li ke dèdiye hou kotyè linyè dè vichpyon, djuchte a la chéjon yô no fènâvan i Pako.

Gérard Genoud

LE POURO L'I FUDRÈ

La pahyinthe dè l'âno
La choupyèthe d'on tsa
La fyèrtâ dan yévo
La ruja dou renâ
Pyachido kemin on sfinx
La fouârthe d'on'éléfan
La noubyèche d'on tsavô
La fidèlitâ d'ou tsin
La karapachè dou krokodile
E la fê dou tsêrbounâ

OU PAYI D'INTYAMON

Du Innê tot'in'amon
L'è le payi d'Intyamon
Du Innê tot'in'amon
L'i a di tsalè, di méjon
L'i fâ bi, l'i fâ bon
Du le furi tantyè a l'outon
Chèrvechin è grahyà
L'è dzin l'i chon bin dzoyà

Kotyè kou po ch'amujâ
L'i âmon bin lou roubatâ
Po ringâ è chinpunyi
Fô adi lè j'armayi!
Fâ pâ bi, fâ pâ bon
Kan manêron pèr d'amon
Chon trèti bon luron
Ma n'è pâ por a dèbon!

A Innê ne chon pâ ti grô
Ma n'in d'a di fèrmo yô!
Dzâtyè chin rin batayi
Prin trè motè chu l'oji
I dèchin, rin jénâ
Chin djémé chè rèpojâ
L'i âmè bin dèvejâ
In'alin portâ a chalâ

Lè velâdzo chon to pri
Vo lè konyethè prou ti
L'i a Erbivouè, Velâchemon
L'i a Nèrivouè, Monbovon
L'i a bin di pou non
Du Erbivouè in'amon
N'in fô pâ dèvejâ
L'i fô rintyè pâ moujâ

Por alâ a Granvelâ
Delé d'la charna fô pachâ
Por alâ a Granvelâ
A la Dàda fâ moujâ
L'ivouè koua nyon la bê
L'i a portan di menèthré
L'i âmon mi le bon vin
Lè karbatyé chon kontin

Lè fèmalè dè Lecho
Chè tsèrkoton pri dou no
Chon a l'onbro dou chèlà
E a chotha kan i pyâ
Fâ pâ bon, fâ pâ bi
Chè fô pâ teri tru pri
I poran vo moyi
E pout-ithre vo bânyi

Monbovon che to va bin
L'è trantchilo po grantin
Lè dzin l'i chon pâ prêchâ
Le chèlà l'i vin tru tâ
L'è j'anhyan dejan dza
Fô léchi kor lè yèrdza
Chobrâ vè intche vo
Lè koukiye chon pâ fro

Du Lecho in dèchindin
L'i a di to galé tsemin
Du Lecho in dèchindin
On pâchè a Ethavanin
Brâvè dzin, pyin d'èrdzin
Pâyon lè tsamo kontin
Ma kan nyon ne châ rin
Lè frekachon in rijin

Velâchemon l'è bin piti
Le fô vère du to pri
L'i a prà dè j'èkofê
Lou mihiy l'i è vuto aprê
Di chinyà, n'in da rin
Ma l'i an ti pyin lou terin
Dè j'èku è d'èrdzin
Di dévalè n'in dan rin

A Nèrivouè tsakon châ
Chon di to déboubenâ
Ma l'i a rin d'èthenin
L'i an ti lou j'èjè po chin
Lè réjan l'an ti bon tin
Chuto kan vin le tsôtin
E l'i chon mi lodji
Tyè lè tithè in lou tsapi

Hou di Chérnè chon malin
Ginyon Erbivouè du yin
L'i an tsapala è tsapalan
Hô lé chè tinyon to l'an
Po batchi è intèrà
Kotyè kou lou konfèchâ
E kan van lou maryâ
Ch'in van trovâ l'inkourâ

Dè Grevire la Kontâ
I n'in fô rin mé n'in dèvejâ
Lè bi konto chon modâ
Nyon ne châ yô chon j'elâ
Di chinyà i n'in rèvin
Ti lè j'an pê ti lè tin
E i l'an ti mé d'èrdzin
Tyè lè konto din le tin

L'Intyamon l'è on bi payi
Pri dè l'ivouè è di vani
L'Intyamon l'è on bi payi
In to tin chuto l'furi
L'i fâ bi, l'i fâ bon
Kan to l'è hyori d'amon
Alin vè, mè j'èmi
Trovâ nouthrè j'armayi

Max Biemann

PRINDRE CHON TIN

Prindre le tin, ch'organijâ
Ôkena réjon dè to bâhyâ
T'â dyora le grand kondji
E no van ti, bin rijolâ.
No t'an pâ prê ou chèryeu
Kan t'irè adi pâ viyo
T'ari pou fére on pou mi
On'in fâ tru ou bin tru pou
On'a djémê tru d'èchpéryanthe
Po afrontâ oun'ègjichtanthe
On fâ tru pintchi la balanthe
Fô n'in chuportâ lè konchékanthe

Alâ tru rido, l'è l'akchidin
Chin ke fô fére, l'è dè betâ chon tin.
Chin tru charâ, bin chure
Lè koukiye, ma fê, van to bounamin
E èvitâ d'alâ pèr'inbourhya

Dè tè parolè, kontrolè chin ke n'in chayè
La prudanthe po avi la pé
Che t'me di tru, vuto te le règrètèri
Che t'in fâ tru, vuto te pê la titha
Fô tè ravejâ, lè là tè dyéton
L'é pâ ti lè dzoua fithè.

Gérard Genoud

BON RYÔ

A la lijyère dè la pitita chapala
Dèjô na mota dè tèra mouva
L'é rèyu chi ryô d'ivouè hyâra
Bânyin, lè pi fremeyin di bourdyè.

Dorâye, ouna brijyon d'ivouè in tsapalè
Chè roubatâvè din na porta rojâ
Formin di gotè chu la mocha krèpya
Pu adon, to bounamin, la bouébâ di riyalè.

Ryô dè mon dzouno tin yin
Chin va du grantin vè la pyanna
Fidèla, bala, bouna, frebiyivè.

Danthe din l'onbro di foyè grâchè
In fetchi ardzintâ, din le vè relijin
Dou chovinyi, ke mon chondzo inbranchè.

William Jacquiard, concours 2013

BOUN'ANIVÈRCHÉRO

Parolè: Robert dè L'Èchè

Redzingon

Boun'anivèrchéro
Nouthrè veu bin chinchéro
Ke hou balè hyà
Vo tinyichan bin dzoyà
Ke l'anâye intchira
Chêyè dàtha è lèrdjira
Ke chi l'an fourné
No chéyan di bon j'èmi
Po tsantâ in kà
Boun'anivèrchéro.

Kobyà

A tan dè tsandêlè, a tan dè furi
L'è k'min pê maji, on arouvè a ... an
È pê chi bi dzoua, avui hou rijârdè
L'è k'min din chi tsan «Maman les p'tits bateaux»
Le kà lè bin inke, è l'yé in kouliche
L'on atindê ti chu l'pye bi kunyu.

LA KONPYINTE DÈ LA FÔ

I chu la viye fô onkora bin molâye
Vouêrdou le chovinyi dou martalè ke mè tapâvè.
Ma ora k'in chti mondo to la tsandyi,
Man révou chu la téréche avouê lè fortsè è lè rathi.

Abyéré dyamé chi tin, kan dè bon matin,
Chèyivou l'êrba k'irè dza dou fin.
Ora mè vouêrdon adi, l'è po chèyi lè j'uchkè,
Ou po nètèyi alintoua di j'âbrou, l'êrba di tsa.

Ô tin di mèchon l'é chèyi di j'èpi in ouâ.
L'é yu di j'omo brè dè tsô, pyèyi dèje l'èfouâ.
Ô dzoua d'ora, kan ha grôcha machina lè pachâye,
Mè fô chèyi din lè ruvè lè trotsè oubyâye.

Ma vouê, chi bon tin lè pachâ malirâjamin.
Chèyèri pâ mé, din la rojà dè gran dou tsemin,
In akutin lè joji pri dou riô, yô van bère lè banyè,
Mè léchon lé-hô, oubyâye parmi l'inruye è lè j'aranyè.

Paul Dafflon, concours 2009

LÈ FÈMALÈ KAN FÂ TSÔ

L'a fê tan tsô chti tsôtin pachâ. Lè lan di parè l'an tèrubbyamin travayi. Vo vo rapèlâdè dè chin ke dejê le viyo Juchtin.

Din mè bouèton, l'a fi tan tsô, le bou l'a tan travayi, ch'irè atan rèteri ke li avê di puchintè bétè intrè lè lan. Po ke lè kayon pouéchan pâ chè chôvâ, l'è j'ou d'obedji dè lou fére a tsakon dutrè nyô a la kuva, dinche l'an pâ pu viya.

Chi viyo Juchtin dejê:

Mè moujo ke l'è achebin la chètserèthe ke l'a fê a rakuchi lè j'âyon ke lè fèmalè pouârton ou dzoua dè vouè. Krêyo ke l'è pâ la matère ke dè lou kothâ tchè. Ke dejê!

Avui on pâ dè pouârta-tsôthè, li an prou po lou tayi on kochtume, kemin dyon!

Kemin chè vithon, totè hou damejalè d'ora po lou promenâ din le velâdzo. L'è on chkandale, dejê le viy'achècheu. Li ke l'avi rèkordâ è ke konyechè lè fin mo.

Pè lè pi, beton di botè, ke n'an rin dè dèvan, min dè dèrê, rin tyè lè châlè. Chè beton dè la kolà rodze pè lè j'onlyè di pi.

Avu to chin, l'an rin dè tsôthè.

Po chin di kanechon, din le tin, l'in d'avi k'iran ourâ è di j'ôtrè k'iran hyou.

On chavê pâ ch'iran a portèta ou bin a finta. Pu pâ vo le dre. N'in beto rin.

L'an onko on bokon dè tsèvéthro ke va du le bouriyon tantyè ou kuchè.

Pu, a l'ètâdzo d'amon, on afère kemin on fourdâ, avui di fechalè, k'on châ pâ chin ke katsè.

Parè ke l'è la mouda. On lè rinkontrè dinche din lè boutekè, din lè «tèa-roum», kemin dyon.

On deri k'on a kornâ ou fu, dèvan k'iran totè vuthu, è ke l'a fayu fro, è rido.

L'ôtri, trè dè hou pèrnètè, dinche adoubâyè, rinkontron amon la Tsèrère, on michenéro ke konyechan, è ke l'avi pridji la bible vè lè nêr'in Afrike.

Ouna dè hou pèrnètè li fâ dinche:

Moncheu le michenéro, chin vo fâ pâ a pouère dè no vère dinche, avui no j'âyon dè tsôtin.

Na, na, lou rèbrekè le michenéro. Vo konprindè, chu akothemâ. Chu chobrâ vint'an avu lè chèrvâdzo.

A LA VÈYA

D'evê, lè dzoua chon kour, pâ fôta d'ithre on chavan po dre ke lè né chon grantè. Chovinyidè-vo di balè vèyè dè nouthron dzouno tin, a no lè viyo.

Kan no j'iran infan, on chè betâvè chu le forni, kotyè menutè dèvan d'alâ dremi. Dzounè fiyè, no l'i betâvan lè lèyè ouna bouna vouêrba, po ke chan on bokon tsô; pèrmo ke lè tsanbrè yô no dremechan, iran frêdè. Mè frârè, on dechando, chè ch'iran lavâ la titha dèvan d'alâ dremi, (rin dè chètyà vo moujâdè bin) è bin, kotyè j'àrè pye tâ l'avan di yachon chu lè pê. Irè paré po to le mondo, din lè viyè méjon.

Inke don portyè lè dzin chochrâvan ou pêyo le pye grantin pochubyo. Lè j'omo yéjan lè gajètè è lè fèmalè trikotâvan, in akutin la radyô. Pèjubyè vèyè, chu chenanna.

Ma adon la demindze né, no j'avan lè fameu «kâfé-nê». Lè tyintè ritè! N'in d'avè ke vinyan por èprovâ dè teri le pantè i fiyè, di j'ôtro chuto po tsantâ. On kou, no j'an tsantâ du djij'àrè a duvè j'àrè dou matin chin rè pyakâ, è pâ dou kou la mima. On danhyivè on bokon, avu on viyo «gramofone» a menèvala, on le betâvè chu le forni, chu la trâbya i dèrayivè, a kouja di danhyà ke fajan a gurlâ lè pounè!

Pu no dzuyivan a di dju: A la rata-bouârna, din tota la méjon. I kârtè ou chibre, a la pota, ou fou, a la bataye, ou binokle. È byochi le minton chin rire? Vo l'i chure achebin fê. È du tin j'in tin kotyè krouyè fâchè a hou ke fajan tru lè malin.

On vèyè pâ le tin pachâ. No j'avan portan rin dè tèlè, è, po dèvejâ patê no j'avan adi pâ fôta dou dikchenéro.

Anne Marie Yerly, samedi 21 décembre 2013

BALA VIKTOUÂRE

Din lè j'an chuchanta, no j'alâvan i premirè rinkontrè dè patêjan. N'in d'avi pâ tan. On kou ou dou din l'an, lè dzin ch'athinbyâvan po dèvejâ on bokon è chuto por akutâ kotyè gougenètè. On travayivè pâ tan la linvoua, l'è règrètâbyo pachke a chi momin, no j'avan adi prà dè bon patêjan.

Ou dzoua d'ora, l'è lè dzouno ke dèmandon a l'aprendre. Pê bouneu, l'i a di bounè dzin ke van l'inchênyi din prà dè j'èkoulè.

È pu, vo puédè oure, chu lè j'ondè dè Radiô-Friboua, totè lè demindzè, vouéro dè rinkontrè chon prèyuvè. Din gayâ ti lè dichtri i organijon di kour, di dichkuchyon, di rèpètichyon dè tsan è dè tèâtre. Ti lè j'an on bokon mé.

Che vo j'alâdè i téâtre patê, vo vèdè ke l'i a prà dè dzouno, mimamin dè hou ke dèvejon pâ, ke chon inke, è ke chon intèrèchi. Duche a kotyè dzoua, la Tropa dou Dzubyà cherè chu thène, lè Patêjan Intrè no de la Charna l'an dzuyè na galéja komèdia. È on kontè pâ-mé totè lè chochyètâ dè tsan ke tsanton in patê.

Din l'è j'èkoulè, di patêjan chon chovin invitâ por alâ dre chin ke l'è tyè chi fameu patê; è lè j'infan chon to kontin d'arouvâ a la méjon in dejin: «Avo Dona?»

To chin irè min konyu l'i a thinkant'an. Lè dzin oujâvan pâ dèvejâ, chè fajan rire dè là. Ora, l'è rin-mé parê.

Pitita, ma bin galéja viktouâre dou patê.

Anne Marie Yerly, samedi 14 février 2015

ATINHYON LA KOLÀ!

Nouthra gajèta, demâ pachâ, no j'a dèvejâ dè l'èkoula Chin Chârle a Remon. On galé l'artikle, bin fichalâ è pyin dè bon chovinyi po ti lè viyo j'ètudiyan ke l'i chon pachâ.

Fô bin chè moujâ ke chin chè pachâvè l'i a mé dè thinkant'an. Ma tyinta drôla d'èdukachyon po di dzouno. Kotâ lé dedin trè mè dè tin, pâ tru bin lavâ, è mô nourê, ke l'an de.

Mon frère l'i a pachâ trè j'an dè tin, l'è poutithre po chin ke l'è chobrà mégro tota cha ya. Ma n'in vouêrdâvè kan mimo di bon chovinyi. Vo deri pâ lè chorènon di profècheu è lou manêrè di kou on bokon ruchtè. Lè mouènè iran bin galèjè, ma l'avan pâ tan liji dè poupenâ hou bouébo k'iran yin dè lou dona.

Ma adon, l'avan la promenârda. È lè fiyè dè Remon konyechan lè j'arè dè lou chayètè. Lè j'ètudiyan l'avan kan mimo pâ ti di j'idè dè chotanna; lè kotiyon l'ou pyéjan achebin, pé bouneu. On di pye grô ginyivè ouna dè hou grahyàjè, è la fiye l'i fajè lè j'yè dà. Ch'èkrijan dinche: L'i avè kontre le mu de la Toua a Boyer, on karon k'irè dèchilâ, chin irè lou bouêthe a lètrè. I dzubyâvan a tsandzo, le biyè dèrê le karon è nyon l'i vèyè rin. Tyè ke, to por on kou, kôkon l'a apêchu le manéje, l'a dènonhyi le «koupâbyo».

Konvokâ ou burô dou dirèkteu, chi dêri irè chèvéro è ache «nê» tyè cha chotanna! Chè ch'irè rinchényi chu la fiye. Chin irè pâ por rire! Le pridzo l'è j'ou gran: «Kemin? On bouébo dè bouna famiye kemin tè, na paryè konduite, l'è n'a vêrgonye, i fari rapouâ a ton chènia. In atindin te cheri punê.»

L'a dourâ na fyêrta vouêrba. Le dirèkteu irè irà. Po fourni l'i fâ: «È pu, onkora le pi dè to: lè la fiye d'on radikô!»

Anne Marie Yerly, samedi 6 septembre 2014

CHORÈPRÈCHA OU PARADI

Fô pâ chè krère ke to va chu di rouvètè pèr Lé-Hô. Parmi lè Chin, n'in d'a ke chon on bokon dzalà lè j'ôn di j'ôtro.

Vo vèdè, Chin Mathieu, on grô l'apôtre, ke l'i a mé dè dou mile an ke n'in dèvejon, ke le prèyon. L'è le patron dè prà dè j'omo. Dèkouthè, vo rinkontrâdè Chin Marcel; chi, irè èvètyè din la vela dè Die, vo chédè chin ke l'è tyè la Clairette de Die. I dyon ke chin Marcel l'a fê di mèrâhyo, le vènèron din tota la Provence.

L'ôtro dzoua, iran apri chè tsêrkotâ a propou dè ché pâ tyè, kan l'è arouvâ, a la pouârta dè Chin Piéro nouthre n'ami Kachtelâ d'Erbivouè. Rijolè, to benéje, prè a n'in kontâ di galéjè po fére a rire Chin Piéro... ke l'è portan pâ kemoudo. Le Portè l'a fê on fôri è l'a pâ jou fôta d'on grô l'intèrogatéro po fére intrâ oun'ârma dinche nopâye.

Ma, kan lè j'ârmè arouvon Lé-Hô, i dyon ke l'è lou Chin patron ke lè vin rèchyèdre. Nouthron Gruvèrin benéje d'ithre rèpri, l'a inkotchi di bounè parolè, ôtyè dè chejin po ha rinkontra... Ma, chon arouvâ dou! Mathieu è Marcel, lè dou ke chè kontrèyivan thin menutè pye vuto! Chin Marcel l'i fâ: «L'è mè ke chu ton patron!» Mathieu: «Na... lè mè». L'afère keminhyivè dza a ch'invremâ.

Adon Marcel-Mathieu l'ou j'a fê on kou d'yè, pu l'a de to bounamin a Chin Marcel, «L'è bin tè ke t'â invintâ la Clairette dè Die... T'in d'â achurâ adi na gota!»

A Dyu a l'èmi Marcel Kachtelâ.

Anne Marie Yerly, samedi 17 octobre 2015

FÊ A BRÈCHI

Lè tuflâyè ou Kapitène Haddock din l'afère Tournesol dè Dzojè Konba, mè chon rèvinyètè in titha l'ôtri.

L'avé inkotchi po fére di brèchi. D'uche a kotyè dzoua no j'an nouthra Bènichon. To alâvè po le mi, la papèta irè bala, la hyà drobya, on bokon malète kemin chè dè, de la bouna farna. Rin a dre.

Inprindre on fê bin gréchi, atindre na vouërba pu hop, la premire kuyirâ. Le premi, irè dza pâ tan bi, me chu dete k'irè dinche po keminhyi. Irè po rin dè choutâ in l'ê po chin. Ma adon, m'a fayu n'in ratâ na djijanna por arouvâ a n'in ravuchi kotyè j'on. L'afère keminhyivè a mô alâ.

Tru tsô? Tru frê? La papèta tru èpècha, tru hâyra? Rèkeminhyi, léchi rèvintâ le fê, le rèinprindre, rèèprovâ. Raoudzê!

L'è a chi momin ke mè chu chovinyète dè Haddock. La chejintèri m'inpatsè dè vo dre inke totè lè chouârtè dè chakramintâyè è dè non d'oji ke l'an dzefâ pê l'othô. To dzoua è-the ke mè chabrè kan mimo on galé tsiron dè brèchi pâ tru krouyo. È ché pâ kemin l'è fê, ma i chon fro de lé bon.

Anne Marie Yerly, samedi 27 septembre 2014

LA GRÊLA CHU REMON

In cheti matin 23 dè juyè, lou chèla irè bi kemin lè dzoua dévan. La natura fajè piéji a vére. Lè méchon n'iran ran vèchâye, ma iran pâ onkora pro màrè po mèchenâ. Lou gro byâ l'avé djuchto to crè. Lè kurti iran tan bi. L'an chinbyâvè ke cheri tota bona po lè payjan.

La TV anonthivè di orâdze kemin prou chovin lou tsotin, ma avui poutithre choron yo dè la grêla, ma pâ dè tyè no fére a pouère.

Pè vè duvè j'arè du midzoua, lou tin chè krouvâ. Lè nyolè vinyan adi pye nêrè avui ouna vére on bokon dzona. La grêla menachivè. In kotchè menutè l'orâdze no j'è tsiji déchu kemin bithe charvâdze.

L'oura tarubya tséchivè di grêlon ache gro tyè di pronmè ke frèjâvan chin pidji to chu lou pachâdze. Lè tiolè tsjivan di têt. Lè fenithrè volâvan in brekè. Nyon l'a j'â liji dè kotâ lè lanè è lè pouârtè ourâye. To chin k'irè dè la pâ dè l'oura l'è j'â frèjâ. Lè botyè chu lè loyètè iran tsapyâ kemin do fouète. Totè lè oto k'iran pâ achotha chon toté kabothâye. Din lè tsan è lè prâ to l'è tsapyâ prin, lè mèchon, lè rèkoua, l'èrba, lè kurti, lè dzordi i chabrè ran dè bon. Prâ dè j'oji k'iran portan din lè ché è lè j'âbro chon j'â tyâ.

Ouna vouërba on arè kru la fin do mondo. Lè dzin è lè bithè iran totè èpouiri. Nyon n'a djamé yu chin, pânyi lè dzin lè pye anhian.

LA BOUNA CHOLUCHION

Po lè chudâ ke chon pâ mé din l'élite, lé a du tin j'in tin ouna chenanna dè charvucho. Po na grôch'inpartya l'y è ouna chenanna dè dzouyo. Rèvère lè j'èmi, bêre on vèro chin avi a rindre konta dè chon tin, chin tru kontâ lè fran, chin l'è otyè

L'è in moujin a to chin ke Fred do Kâro l'è modâ l'otro delon po le charvucho. Bin chur ke l'avi kanmimo do pochyin, po on payjan a la vèye di fin, lé a bin dou travo. Ché pra ke léchivè chon trin din lè man d'on bravo dyèrthon è ke cha fèna l'è ouna fèmala dè rèthèta.

Ou mitin de la chenanna, Fred l'a dèmandâ a kondji por alâ fére on toua intche-li. Po lè payjan y bayon chyâ. I arouvè a la méjon outre la vèya, chin ithre atindu, bin chur.

I intrè ou pêyo è trèvè cha fena achètâye chu le kanapè, on pou pri do dyèrthon. L'avan l'è dè bin lou j'akordâ, chin vouityi apri le Fred. Chtiche n'a pâ fê dè gro cho, l'a fê kemin chi ke trovâvè rin dè drôlo a chin. Ma ou fon dè li, irè to rêmouâ. Le lindèman l'è rèmodâ po fourni chon tin. In arouvin ou kantenèmin, i kontè l'afère a on dè chè bon j'èmi, ke li di:

- A ta pyèthe, mè rinvouyèré le dyerthon.
- Bin chur, ma te châ kemin mè, k'on n'a tan dè mô de n'in trovâ chuto a chta chèjon.
- E bin rinvouye ta fèna...
- Ti pâ fou! è lè infan? E pu, n'a pâ fê tan dè mô dè dévejâ on bokon avui le dyèrthon; ché pâ tan chin ke mè fô fére?

Le lindèman in chè lèvin, l'avi mô dremè, Fred di a chon kamerâde:

- L'é bin rêmoujâ a to, ché chin ke vu fére, ora chu dèchidâ, dè vindre le kanapé.

RG

OUNA MOTCHA

On trèvè prou minâdzo ke màrtson bin, ma n'in da achebin, pè mâlà, proumatère ke van tot'a rèkoulon; chè marmedzon, chè tsèrkoton, é chin kontâ ke chè rèparmon pâ dé lou j'èthrelyi onko prou chovin. Chinbyè drôlo, l'y-è onko chovin hou ke l'y-an l'ê dè lou j'amâ kemin di tzèrdzinyolè dèvan dè lou pachâ la kouârda ou kou, ke chon lè pye prèchâ dè lou chamalyi, n'an pethou pyèkâ dè lou j'aniètâ ke chè beton a lou dèkucheri. Chin ke l'y inradzè dourè pâ grantin.

On dèvélené, pè vè lè ondzàrè, on jandârme in fajin cha tomâye, l'y ou to don kou on boukan, ouna chèta d'infê, non dè non! tiè-the choche ke chè di on derè ke to vô vinyi avô, i trachè a la foudre po chavé chin ke n'in dè. In arouvin pri dou foua dè kemouna, i trèvè ouna fèmala tota inpyorachia, è on trotè pye yin, on gran bougro ke l'y avi ouna mina dè pèchièdre, tyè-the chin, tyè fotremachi-vo pèr inke, ke lou fâ le gabelou! La fèmala l'y rèpon in chegotin: l'y è le myo ke mè rôchè. Kemin rèpon l'omo a pouta yére, n'akutâdè pâ ha dzanyàja, l'y é to chinpyamin fotu ouna motcha, èthe la tîpâ chin?

Bin vouê, rèpon la fèna, ma che me n'omo mè bayè ouna ouchtâlye, è ke la mereto: chan vo règârdè pâ.

RG

LA RINDYA

Chu lè hôte on premi manti dè nè l'a dza krouvâ lè patchi. Lè tropi l'an rupâ tota la boun'ërba. Le trin di chenayè akonpanyè lè vatsè è modzon tanyè din la pyanna, l'an léchi lè montanyè è lè tsalè dan la granta tyêja dè l'evê k'aproutsè to bounamin. Kanbin lo fô léchi lo tsalè tan amâ lè j'armayi, lè vajiyè è chuto lè fèmalè chon benéje dè rètrovâ la tsalà dè lo foyidzo è on bokon dè konfouâ. L'è diora le momin dè fithâ lè rindya. Du le Jura o Valè lè tchinton reman l'an ti omintè ouna rindya a lo kalandrè d'outon. L'è l'okajyon dè rènyâ avoui lè tradihyon po lè dzin di velè, di velâdzo è ouna redâye dè tourichte ke vinyon adi mé ti lè j'an, po fére la fitha è medji dè la hyà, de la motèta, do chère è do fro fabrekâ dè tsotin o fu dè bou din la tsoudère do trintsâbyo di tsalè. I fan achebin kotyè provijyon è mankon pâ dè rècharâ lè lin d'amihyâ avoui le mondo payijan. L'è achebin fitha po lè j'infan kan vèyon on tropi dè tchivrè é ke pyon anyatâ lè tsevri.

To le mondo l'è dzoyà, ma lè bithè, nyon lo j'a rin démandâ. Chon-the totè d'akouâ è bènirajè dè dèfelâ botyatâye kemin di bochon dè Tsalandè. A vère lè chenayire alâ fyêrtarnin, chinbyè ke chon totè bènirajè dè chè pavanâ dévan tan dè kouryà è dè rètrovâ lo pyathe a l'èthråbyo po l'evê.

RG

ON VAJIYÈ

On viyo vajiyè chin va a la fêre. L'é a grantin k'irè pâ rè jelâ. I pâchè dévan on chtan dè viyèri, ke dyon ouna brokante. L'i avè totè chouârtè dè tsoujè ke li rapalâvan cho dzouno tin è mimamin enkora pye viyè, ke n'âvè djamé j'o yu. Relukâvè pèr inke, i verivè alintoua dè hou j'afére ke li rapèlâvan chè j'anhyan.

To don kou, i pâchè dévan on meryà, to chorèprè chè krê dè vère on tablo do potré dè chon chènya. I fâ enkora kotyè pâ, pu to rèbuyi, chè rèvirè, ch'arithè dévan chi meryà, bin in fathe, i rèvè chon chènya. L'è bin on tablo dè mon pére. Chan i pu pâ le léchi, le rèvèri pâ rè. I adzetè chi tablo.

Kan l'è arouvâ a la méjon, n'a pâ oujâ le mothrà a cha féna, dè pouère dè chè fére a brutâ por avè adzetâ ouna viye mârèri. L'è jelâ le betâ ou piti pêyo dèrè. To intrètsantâ, i alâvè chovin in katson rèvère lou potré dè chon chènya. Cha fèna chè mèfiyâvè dè otyè, va vère chin ke chè pachâvè.

I àrè la pouârta do pêyo, chè vè din chi meryà, chè rèvirè è di: E bin che l'è po ha viye toka, pâ mè ke vu ithre dzalâja.

RG

TCHIN POU TSOTIN

Lè dzin krêyon k'on'a djamé jo yu on ache pou tsotin, gayâ ti lè dzoua la piodze è pâ rin tyè ouna gota, ma di djijannè dè litre, è chovin bin fré po la chajon. Djémé, mé dè dou dzoua dè chèlà.

Ma lè pye viyo chè chovinyon dè l'an mil-no-than-chouchantè-trè. Lou tin irè le mimo tyè cheti an. To le fin lè jâ troulâ, lou rèkouâ achebin. Lè payijan n'avan ran dè machinè po fènâ. Lè chèchè in grandze n'ègjichtâvan pâ, kemin ora. Chi pou tin l'a dourâ tanyè à la bénichon dè la pyanna. No j'an keminhyi lè mèchon le trèdzè dè chaptanbre, è fournè lou chè d'octobre. No fudrè onkora dè la pahinthe che l'è parè chetin an.

I vu pâ vo dèkoradji, ma no j'an bin du fére avoué chi tin. Lou chèlà l'è to dè gran rèvinyè, è in kotyè dzoua, i takounè bin di tsoujè. Le richto dè l'outon, le tin irè bin bi tanyè a Tolèchin. Pu in novanbre rè on mache dè piodze.

30 RG

GRANDZÈ È FÈNI D'INTCHE NO

Lè j'an yô no j'alâvan a l'èkoula, lè payihjan dè nouthrè kotsè l'âvan pâ ti tan dè têra outoua di méjon. Pu chivin tchin loyivan, kotyè kou bin yin, chin ke puyan trovâ.

Chin fâ ke dèvechan l'y gouêrnâ oun'inpartya dè l'évê, kan irè pâ to l'évê. Adon ke to chè fajè a bré è a pi, l'y pachâvan dou tin, matin è né; lou boye i rin, po hou ke n'avan rin dè tsavô. Vo vèdè ke la dzornâ irè dza on puchin tro inkrenâye, chuto kan fayè brathâ la nê, tantyè a la fretchire.

Àmèré vo j'intrètinyi dè hou grandzè. Por mè, mè chinbyè ke no lou dévin le rèchpè. Derin on pâ dè thin j'an, chon j'avè ou chêrvucho di payijan. Ou dzoua d'ora, chon pachâyè dè mouda. Chon pâ-mé in ètha: lè tè vinyon bâ, lè pouârtè bâyon, nyon-mé lou vouètè kontre!

«Dyu châ portan ke vo j'èthâ balè kan vo j'irâ pye dzounè. Èchtra bin krouvâyè dè j'âchiyètè, adèbon bin vihyè dè vouthra bala roba d'è thuva, bourlâyè fro pè le chèlà è lè chèjon.»

Anâ è rèchpè a ti lè tsapouè, lè j'âchiyârè, bucheron, mouâ du l'y a grantin, d'avè betâ to lou kâ, lou korâdzo è lou fouârthè a chêrvi la kouja di dzin de la têra.

Vinyin j'in, in kotyè mo, a nouthrè fèni. Din lè kemounè dè montanye, on n'in vèyè on bokon pèto. Fô dre k'adon, pèr d'amon, on konyechè pâ la paye. Lè dzin fajan dou mégro, ma chuto dou marè din lè j'indrè moyin, pu k'inpyèyivan l'évê kemin chothè. Yô l'y avè on fèni l'y rèvoujan lou butin, chin chin l'inmayâvan.

Pu fayè atindre la premire nê, n'avan pâ thinkanta choluchyon. Po hou ke l'avan on tsavô, tsêrdjivan di fé chu na granta yudze. Lè j'ôtro, pèrdyi, l'ou chobrâvè la yudze a petson è pu di felâ.

Du l'abrèvyà, ou Prâ de l'Éché, on lè vèyè fudrà avô la Tsapalère. Toparè kan on l'y moujè, chin fajè prâ dè travô po rin.

Ma fê! On no di portan prou chovin ke chin èthè le bon viyo tin?

Djan de l'Éché, samedi 28 septembre 2013

ICHTOUÂRE DÈ TSAPI

N'in d'a ke mè deron: «On di on tsèpi!». È bin l'aron achebin réjon, chubin yô chè di ôtramin, ma l'è pâ fô. Avi i purichte!

Po n'in rêvinyi a chi «kràva pouê», l'è oun'afére ke tsandzè dè mouda ache chovin tyè ke vo tsandjidè dè pantè. Vo vèdè le pye chovin di karètè, dè totè kolà; lè vouêrdon vithâyè chu le kayou, chinbyè ke douârmon avoué.

Ou keminthèmin dè ma jènèrachyon, irè ôtyè d'inportin; ke ché po lè fèmalè, ke ché po lè j'omo. Alâ a la mècha chin tsapi irè a pou pri on pèchi mortèl. Adon chin i bayivè oun'okajyon dè konkour po lè balè damè, achebin po lè poutè. A Pâtyè, irè tyachon d'arouvâ avu on tsapi nà. Du la mècha, no j'avan la prochèchyon... on dèfelâ dè kavouè, dè krato, dè bounè, dè bojètè, dè totyètè, dè ni d'oji. In paye, in feutre, in kouê, in matère... iran ache rujubyo lè j'on tyè lè j'ôtro. N'in d'avè di to piti ke katyivan on yè. Di j'ôtro infontâ tantyè i j'oroyè. Lè fameujè «capelines» i grantè j'âlè ke tynan duvè pyathè ou mohyi. Lè dzouno l'avan pye chyâ invade dè rire tyè d'admirâ.

Po lè j'omo, irè pye modèchte. Puan pâ chayi chin tsapi, ma, ou kontréro d'ou dzoua d'ora, le tréjan dèvan na dama, dèvan on kruchifi è dèvan on prèkô! Grô tsapi nè chovin, ma gayâ ti parè, fro le pri... chin irè d'apri la fortèna, ma n'in fayi yon. Lè min fortènâ l'avan na karèta in lanna, di kou trikotâye, lè buchreon l'avan la Casquette Norvègienne, ou bin la kachkèta militère. Por aryâ, la capèta.

Krouvâyè ou pâ, chin ke pouârtè le mé, l'è ke lè tithè chéyan pâ tru vudyè.

Anne Marie Yerly, samedi 9 mai 2015

KAN ON CH'ÂMÈ BIN

Kan la têra tsantè, page 224, de Joseph Yerly du Mont

N'a rin d'ache bi tiè l'amihyâ, onkora ne fô-the pâ tru la fére a vèrè. Thônou dou Moulin i'avi grantin kortijâ Jabeta dou Velarè, galéja filye, k'alâvè chêrvinta po gânyi cha ya è ha dè cha dona, èchtrouplyâye è tota kancha: ma la dona dè Tonon n'avi djémè rin volu oure dèvejâ dè chti mariadzo. Portiè? O! Lyè to

chinplyo, Jabèta irè poura è hou dou Moulin li avan de l'èrdzin, on piti moulin ke frounâvè du le matin ou né dou lon de l'Ondena, on bè dè prâ po vouardâ na vatse è na tchivra dutin ke la vatse irè a gota.

Chin fâ ke kan la dona dou Moulin lyè mouârta, Tônon irè dza on vilye dzouno è Jabèta na filye galéjamin rachya.

Adon n'an pâ tarlatâ a fére lè fermalyè, è kemin la tsanthon le di:

No no mâryèrin chti l'outon

Le delon de la bénichon

Granta fitha chi dzoa pê le Moulin! Du le mohyi chon jelâ ti dè binda, kemin chè dê, prindre on véro ou kabarè; pu, a onz'àrè gran rèpé dè nothè ou Moulin. Lè dou j'épà iran ravi, benéje; chè vuitivan avu di j'yè dè renalyè a l'agoni; Tiè voli vo, l'avan tan grantin falyu atindre.

Kan la vèprâ ch'avanhya, ke to lyè jou rinvou, ke Tônon è Jabèta chè chon trovâ cholè din lou novi minâdzo, l'épa, in'inbranchin cha fèna, li tsebrotè a l'orolye:

Di-vê, Jabèta, kan van no dremi chta né?

Adon chtache li dzèrgouné in rijolin:

Kan lè dzenilyè!

Irè to djuchto katr'àrè, Tônon tséhyivè dza chè dzenilyè in lou dejin:

A dzo, mè «galiné», a dzo lè pititè, lyè plye tâ tiè ke vo krêdè;

Metchi Bapst dè Bro, le 16 février 2015

KOLÂ

Prâ dè dzin parmi lè dzouno, châvon pâ-mé chin ke l'è tyè d'alâ «kolâ». L'è veré k'ou dzoua d'ora, i vinyon apri le lathi a la méjon avu on grô kamyon, to chin chè fâ d'on «vire-tè delé».

Le tin di tsarètè a tsin l'è bin yin. Hou ke l'avan pou dè lathi alâvan kolâ avu la boye i rin. Lè bidon iran dè karanta litre, irè dza balé-è-bin pèjan a tragalâ. Ma, krêdè-mè, chè trovâvè totavi kôkon po bayi on kou dè man i fiyè k'alâvan kolâ. Ch'irè on bi dzouno, irè onko mi! No vudjivan le bidon din on grô koyà, le lathi irè pèjâ, le bidon rinchi è viya, anfin kan nyon no ratinyivè.

Pu l'i avê achebin lè dzin ke vinyan ou lathi in mimo tin. Chin bayivè l'okajyon dè kankanâ è dè chè kontâ ti lè novi. La litèri, la fretyire, iran l'indrè idèalo di rinkontrè dè ti lè dzoua.

Ché pâ che l'an filmâ hou chéanthè, dèvan lè fretyirè, l'ari vayu la péna dè le fére. Ti hou tsin ke dzapâvan, le nâ a rinda le pêron. N'in d'avê dè totè chouârtè: di grô, di piti, di ronyâ, di pourâ, di mètyin, di bi è di pou. To chi piti mondo ch'in bayivè. Lè galéjè tsenètè kudjivan kortijâ ti hou bi moncheu. Ma, pâ moyin dè ch'achounâ, hou routhè dè tsarètè l'è j'inpatchivan dè chè teri pri. In ch'indalin, on ratrapâvè le tin pêrdû in choutin chu la tsarèta, è, a chô a la méjon. Le tsin trachivè, lè routè iran pâ inkonbrâyè.

Anne Marie Yerly, samedi 10 janvier 2015

L'INKRÊMA OU DZOUA D'ORA

Chtou dzoua pachâ, no j'an aprê pa lè papê ke l'Inkrêma chè bayèrè don cheul kou po lè pèrotsè ke chè trâvon outoua dè Bulo, din l'unitâ dè Nouthra Dona dè Pidyi. Avu le pou dè prithre ke châbré on pou konprindre, ma prâ dè dzin trâveron chin damâdzo, in rêmoujin i balè fithè ke chin bayivè din lè pèrotsè, ti lè chat'an. To le mondo chè dèmenâvè è avi a kê dè bin rèchyêdre Monchagneu. Po lè charvintè dè kura irè achebin on grô dzoua, pêrmo ke fayi inkotchi on bon goutâ, djuchtamin po Monchagneu, lè j'inkourâ de la kotse è bin chur lè konchèyi dè pèrotse. L'èvètyè profitâvè achebin dè bayi on kou d'yè po vêre che to irè in ouâdre din la kura. Din na pèrotse yô l'inkourâ ne kratchivè pâ din chon véro, in dèchindin a la kêva, l'èvètyè chè betâ a dre: «Que de cadavres!» L'inkourâ, pâ intrèprè, ly rèbrekè: «Vo j'in fédè pâ Monchagneu, n'in da pâ on k'lè mouâ chin le chèkouâ dou prithre.»

Po in rèvinyi a l'Inkrêma d'ora, fô kan mime dre ke lè j'inkremâ chon bin prèparâ pè di dzin ke konprinyon bin lè dzouno è lè beton in fathe d'l'avinyi, yô la fê va chovin bin lè j'idiy chu le tsemin ke lè j'atin.

Vonvon Kolly, jeudi 13 août 2015

T'INKE LA BÈNICHON, YOUHÉ!

Le dechando, bal ou kabaré. La demindze, du l'othô in fulatin, ch'ètsapè le chonnabon de na bouna chouye. Inke la bènichon! Ma, d'antan, irè pâ rintyè chin. Po lè j'armayi, lè modzenê è lè bouébo ke burinâvan to le tsôtin po rêmouâ d'on tsalè a l'ôtro, gouêrnâ, trintyi, barlatâ, gournyalâ, chèyi lè j'uchkè, kotyè kou dèjo on chèlà ardin; ma, bin chovin avu le pou tin... la bènichon irè na rèkonpincha.

Ou bâ, i tsumâvan rin: fènâ, rèkordâ, mèchenâ. Ou pyantâdzo trére lè mônè, bètchi lè pre dè têra, lè râvè è lè rirochètè. Pê le kurti: kuyi lè grejalè, lè frêyè, lè rejenè è lè j'anpè po la konfiture. Ou dzordi ramachâ lè pronmè, lè grètè, lè prunô, lè pomè. Ouna partya po le bochè è hou ke chàbron po la man, le kunyu ou bin lè konchèrvè. Lè pre a vèlu po la kunyârda, è lè pre po le vin-kouè.

La bènichon irè achebin l'èpâhyo po lè famiyè dè chè trovâ a la granta trâbya. L'èthè na grôcha bejonye dè ch'abayi a la konfèkchyon dè hou règalârdè ke vo j'akokalon tan bin la gardyâta: inkotchi la mothârda, lè kuchôlè, lè j'êrbètè po le bouyon, lè tsou è ti lè kurtiyâdzo ke van akonpanyi chin ke vindrè in'apri: le bouli, la bouna tsanbèta, le bi linju è le pan dè bakon ke f'â a teri na linvoua ache granta tyè on bâvèri. L'anyalè è chè pre a botsi, lè rirodzè. Apri le pyati dè fre, vindron lè dèchè.

Hou lé, iran pâ on piti l'afére. La patrena è lè fiyè inkotyivan di krebiyè dè bonbenichè: meringè, kuyètè, bunyè, lè brèchi a mère-gran, lè pan d'èni è lè krokè. Le patron rèyivè le vin, on byan chè po l'apèrô, on galé rodzo avu le chalâ, on pye cholido avu l'anyalè, chin oubyâ le piti ôtyè po lè bobinô.

Fayè achebin ke la méjon chi rèlijinta, lè hyi è lè parè bin lavâ, lè màbyo brochi, lè fenithrè panâyè è le pyantchi frotâ a la galère. Pu betâ chu la trâbya lè pye bi manti è lè balè ketalè.

A rinda le kabaré, i montâvan on grô pon dè danthè inrubanâ è botyatâ, po ke puéchan, ou chon di bachtringè, virevoutâ bredzon è dzakiyon. La chèkonda demindze d'oktôbre, la bènichon ch'inmodâvè tot'in mujika, din l'alègranthe, atan po la bôla tyè po la bouteka.

Bernâ Chaney, samedi 10 octobre 2015

LA POUTSE

Ti lè j'an, kan vin la fin dè fèvrè, le keminthèmin dè mâ è ke fâ bi tin, di budzon chè rèvèyon ou bè di dê è di j'atrè dè la mètra dè méjon. L'è le gran momin di nètèyâdzo. Fô keminhyi pê vudji ti lè terin, lè boufè, parto yô l'i a ôtyè a rèyi, pu dèbarachi chin ke l'i a dè tru.

L'i fô pachâ parto è fetchi chon nâ din totè lè kotsè. Chin oubyâ lè terin de la kemôde è totè lè kotsè dou tinyèmin.

Le gran dzoua l'è arouvâ! Fô betâ fro lè yi, lè matelâ, lè chomé è achebin lè bou dè yi por ôthâ la putha ke ch'è intètcha du la dêrire rèyuva. Po lavâ lè hyi è lè parê, i prin ha novala pata, la «pata mèrahyàja» ke l'a on mandzo ke chè prithè è ke virè dè totè pâ, l'è bin mi tyè la broche a rijèta.

La patrena keminthè pa le dèchu, è dèchin lè j'ètâdzo tantyè a la kâva è la buyandèri. Lè j'aranyè è totè lè chouârtè dè bèthotichè l'an tyè a bin lou tinyi.

Chon vejîn dè payéche, che l'è pâ tru mô veri, l'i bayè on kou dè man po lè tâtsè pye pènâbyè: Rèbetâ in pyathe totè lè bougrèri, tablô è on tsiron dè pititè mârèri. Pu kan i keminthè tru a gravâ, chè muchè è ch'in va fére on toua yin de la putha.

La moralità dè to chin l'è bin galéja. L'omo âmè bin avè che n'intye-chè poupro, ma fô pâ tsanpâ le tsoupon tru yin. Madama, vo fô kan mimo pâ ithre tru brelindyàja.

Henri Niquille, Tsathi-chu-Monthêrvin, samedi 24 mai 2014

LA PUPA DÈ PÉR'GRAN

Pér'gran, te no j'â léchi on vayin yâdzo dè chovinyi, è chuto di bi è galé chovinyi.

Ta pupa, ora lè vèr mè, la vouêrdo dzalâjamin, lè on chakré trèjouâ dè famiye. Ouna rèlitya ke chu fiê dè mothrâ a ti mè j'èmi. Ou dzoua d'ora, kan i vèyo ta bala è granta pupa, avu chon foyidzo ke chin adi la fourdze, chon têvi on bokon kabothâ, pêrhyi di duvè pâ po léchi ètsapâ kotyè nyolètè dè fougère, ouna pitita tsinèta ke pin dou fèthu ou foyidzo, è pu chu le dèvan, bin prèjintâye, ouna vatse in loton. In dèpye lè chochrâ outoua dou fèthu, la goma d'on litre «d'henniez», vo moujâdè bin portyè.

Bala pupa, cht'e pové no kontâ kotyè babiyoulè no lè j'akutèran dè bon grâ, è tè, pèr'gran te poré achurâ n'in rapondre bin di j'òtrè!

Ha pupa avu la boch'a taba, la bouithèta in loton yô te betâvè lè motsètè ou chupro, chin irè ta konpanye dè ti lè dzoua. Âmèré bin chavê vouéro dè pupâ t'in d'â bouratchi? Kan t'irè a chè d'êrb'a Niko t'invouyivè on dè tè piti j'infan n'in d'astetâ a la «konsomme» (Coop) Fayè prindre di katse-man (chimèta dè chigâre).

Gran-père, tè vèyo adi kan du la méjon te modâvè ou bou, avu ta tsemije d'armayi, ton jilè dè Tsèrmè oujâ, tè tsôthè achebin oujâyé, tè grelon bin fêrâ, ton tsapi nê, bèrihyo chu le nâ, ta lota i rin, kana in man, è bin chure ta pupa bin borâye ke fougèrè dza. Irè galé dè tè vuityi modâ, on vèyè la fougère ch'ètsapâ pèr dèchu ta lota, le terâdzo irè mé tyè bon.

Lè ruvè de la Dzonye è dou Lé dè Monthêrvin èthan lè j'indrè yô t'alâvè rapèrtchi le bou po le forni, ma ton piti paradi irè ta grandze di Tsan di Moulin yô te fajè di dèbredâyè in pupotin na vouêrbèta.

L'èvé, te chochrâvè ou pèyo, tantou chu la katsèta dou forni ou chu le kanapé po yère lè papè. Derin la matenâye, le tin d'in borâ dutrè, la tsanbra irè infougèrè ke la dona dèvechè dè tin j'in tin ourâ ouna fenithra.

Pér'gran, onkora mèrthy dè to kâ, ti adi bin prèjin, te no j'â léchi bagramin tan dè balè tsoujè, tyin retso l'èretâdzo.

Gérard Rime a Tônon Tsèrmè, samedi 20 juin 2015

LÈ CHOVIYNI DOU TIN PACHÂ

Kan iro bouébo, no j'avan duvè vatsè a l'èthràbyo, è dèvan d'alâ a l'èkoula, fayi alâ kolâ avu la boye. Mè chovinyo k'atindi Auxence Rime, de la Krê po dèchindre tantya la fretyire, chuto ke mè dèvejâvè to doulon in patê.

A Machin, chi Auxence tinyè le bin de la Krê avu chon frârè Marius è cha famiye, è onko cha chèra Fernande. Chi bin de la Krê l'è jou vindu è rèvindu, è ora, on l'i chè rèkonyè pâ-mé. L'y a dyora pâ mé on mètre ke l'è pâ bâti.

Auxence irè on «chakredouble». I dejê: «Che fô muri, atan ke chi dèvan lè fin ou apri la bénichon!» Chon grô pyéji irè la tsathe. On kou ke rintrâvè bredouye, d'la pâ di Prarys, i vè on korbé chu on pityè, i di a chon kopin Jules Bays, dè le teri. Le korbé budzè pâ! È Auxence dè dre: «Tire onko on kou, l'a poutithre pâ oyul!»

Auxence fâ partya dè hou dzin dè mon velâdzo ke l'an markâ mon dzoun'âdzo. On âmè bin lè rèbetâ in an, chovin in patê, outoua de la trâbya ryonda, avu on vèro dè byan ou momin dè l'apèrô, ou kabarè a Vupin. A Machin... to l'è kotâ!

Vovon Kolly, samedi 16 janvier 2015

LE DRAME DÈ L'ÈPENÈTA

Du l'an mile chi-thin vouètant'è ché, chè tinyè din le Val dè Tsêrmê, trè fêrè pèr'an. Di fêrè yô lè rèdzoyechinthè alâvan bon trin. Po lè dzouno, irè l'okajyon dè fithâ è dè veryoulâ avu lè grahyàjè dou velâdzo è di j'alintoua.

Din chi tin, na viye kothema bin drôla, volè ke katro dzouno, dèjinyi por ithre gârda dè la fêre, dèvechan achurâ l'ouvrâye di danthè. Por là, irè on pechin l'anà, fêrmo prijâ. Hou dzouno dèvechan achebin rèyi ouna fiye din lou proutse parintâ; to chin por inparâ lè kontrèyondzè. L'y avi kan mimo kotyè tirvunyè. Le Gouèrnèmin dè Friboua payivè ôtyè, ma lè j'otoritâ l'ou j'a fayu abouli hou fêrè, chuite a na trajike inpunya.

Dou bon j'êmi Tsêrmêjan, dè rêthèta, k'iran ou chêrvucho dou Rê dè Franthe, chè chon trovâ intye-là po l'y pachâ dutrè chenannè dè kondji è profitâ de la fêre. Vinthan Gremion è Metchi Remy, ache brâvo l'on tyè l'ôtro, èthan lè dou inkorporâ y Than-Chuiche, fameuje konpanyi, la gârde dè Luvi katouârdzè.

L'avan di yuvè chu la mima fiye. Metchi danhyivè avu li è chè krèyè dza chon prètindin. Ma l'amihyâ chebetamin, l'a veri in dzaloji. Vinthan, du, l'a pekâ la ronye. Metchi rijolâvè adi. Le ton l'è montâ... tanyè ke Gremion l'i a propoujâ dè chè batre.

Pri di j'Âchè, on indrè ke l'i dyon l'Èpenèta, l'an kroji na foucha. On di dou dèvechè l'i tsêre. Iran kemin fou, ti dou. Chè chon adon èko a mouâ. L'è j'an trovâ le lindèman, ti dou mouâ, pèrhyi pê lou j'èpé. Irè l'an dè grâthe mile cha-thin chouchanta. Ouna krè n'in rapalè adi le chovinyi.

Gérard Rime, samedi 19 avril 2014

LÈ DYORA INKE

Kamintran è tsafiru chon pachâ. Le hyà l'a fê a vanâ le lèvé byan dè moncheu l'evê. Chetiche pou vanâ, ma vou pâ chin d'alâ dèvan dè chèkâre lè niolè po no j'invouyi oun'inbudalâye dè ni chètse.

L'è dza bon chunyo, le bounomo dè nê lè ou réjime, i rujè a yuva dè nâ, l'a léchi kore cha pupa, l'a pêdu la bôla, chon tsèpi lè bâ chu chè j'èpôlè. Dè la pâ di j'adrè, yô lè tarnâ, lè hyotsètè dè nê, takounè è pekôji chon lè premi a betâ dè la kolâ ou furi.

Du che a kotyè dzoua, verdiyon, gotrajè, hyâ pouè, pyapu, êrba a borbo, krinchon è totè lè j'ôtrè vindron fourni le tablô.

On yâdzo, no dejan, lè le furi, lè dzoua krèchon, lè kotiyon rakuchichon, ma a l'âra d'ora on pou pâ mé chè fyâ a chin. Lè fémalè l'an gayâ to l'an lè pantè a rinda dou botyè. Adon fyâdè-vo a la natura, kan le merlo, le tyinchon, la mayintseta, le trêna bochon, la tètachèta, le tserdziniolè chon dè rètoua, ti hou dzoyâ tsantèri betèron in mujika lè j'adzè è lè dzordi. Por là cherè le momin dè butsiyi po fére l'ou ni. Hou ke tsantèron le mi cheron rèyi. Hou ke l'âron lè pye balè pyàmè cheron favori «lè pèro parè».

Kan le chèlà cherè min byado, lè j'â poron kortijâ lè grètê, lè pomê, lè perê po le maryâdzo dè totè lè hyà. Le premi dè mé, lè mayintsètè in bredzon è dzakiyon oudron dè méjon in méjon, tsantâ: «La nê chin va di montanyè». «Ti rèvuniyu galé mi dè mé» «Galé gringo», po no dre: «chti kou n'in dè, lè rè inke le furi!»

Nono Purro, samedi 28 mars 2015

LÈ HYOTSÈ DÈ NOUTHRÈ MOHYI

Adon, a tyè fô-the moujâ kan on vo j'intin chenâ? Galèjè hoytsè. Vo j'ithè lè novalè dou payi è di pèrotsè; è portan, ou dzoua d'ora, pâ por ti. Bin di vejìn vo byâmon, vo vo fédè a mô vèrè. In grô, vo lè dèthorbâdè.

Po di j'ôtro, vo j'ithè chejintè è dzoyàjè, din lou ya è din lou kà. Ti lè dzoua vo tsantâdè lè j'arè, l'è poutithre inke vouthron merto ou bin vouthon krimo.

Hyotsè, chu divê ton vo piorâdè la mouâ d'on pèrotsin: on ton prèvon che l'è on omo, moyin che l'è na fèmala, è pye hô che l'è on'infan. Pitita hyotse lèrdyèta vo j'anonhydè lè batyimo. È pu a dutrè, vo chaluâdè lè novi marytson. Dèvan lè j'ofitho dè la demindze, vo tchirâdè lè fidélo po la prèyire. I grantè fithè, vo trèkordenâdè alêgramin. Din lè tyinton katolike vouthrè voué tsanton lè j'èmâryè matin, midzoua è devêlené.

L'i a dè chin on pâ dè j'an, vo chenâvâ adi le dechando dumidzoua, la fin dou travô po lè j'ôverê. Kan lè j'orâdzo, la grêla menachivan, betâvan in branle na pitita hyotse. Lè j'anhyan l'an adi le chovinyi de la dyêra, kan vo j'i anonhyi la mobilijachyon, è achebin, din le dzouyo, la pé rèvinyète.

Vo j'an bayi di non, di bon parin, di bounè marênè. Vo j'ithè adi inke, cholidè, vayintè, imortèlè. No vo j'intindrin adi grantin.

Gérard Rime, samedi 8 mars 2014

LÈ MAYINTSÈ CHON RÈPRI

Ora ke le premi dè mé aproutsè, lè mayintsè ch'inkotson a bin chavè lè tsan ke dévon rèdzoyi lè dzin dè méjon in méjon. Din mon velâdzo, a Machin, chtou j'an pachâ, no j'an chovin oyu di tsan in patê ke le réjan Monnard aprinyê i j'infan dè cha klache. Fô èchpèrâ ke la lethon chi ratinyète.

Din chi mimo velâdzo, din lè j'an karant'è ôtyè, no keminthivan è fournechan totèvi l'ékoula pa na prèyire è achebin on tsan. On fyè tro dè «L'Ecolier chanteur» irè pachâ in rèyuva è chin bayivè di bi tsan po le premi dè mé. Mè chovinyo k'on n'an l'avi tsantâ «Le bouébo dè tsalè». A la piathe di thin chantimè l'avé chovin rèchu on piti bokon dèplye. Avu nouthron réjan no j'avan achebin aprè «Lè j'armayi di Kolonbètè». Ou bè dè kotyè tin, a la pyathe dè tsantâ «lyôba», no j'an keminthi a dre «chôba». Adon lè j'ou fournê, na j'an djamé rètsantâ chi bi tsan, nouthron réjan avi a nom Chobaz.

Bin di j'an pye tâ, no j'an jou la tsanthe a Machin dè rèintindre «Lè j'armayi di Kolonbètè», kan Bernard Remanin lyè jou rèyi kemin soliste a la Fitha di Vigneron dè mil-nouthin chaptantè chate. Dèvan la fitha, po ch'intrinâ, ché tignê chu lè jègrâ dè lou méjon dotchya chu le hô. Chè lyôba rèthrenâvan tantyè ou velâdzo. Irè on vretâbyo bouneu é no chin pâ prè dè l'oubyâ. Lè j'an l'an pachâ mâ kan no j'an l'èpâhyo dè le rèintindre chu lè j'ondè, cha bala vouê no fâ adi la pi d'ouye.

Vonvon Kolly, samedi 25 avril 2015

LE MÉCHÔDZO POËTIKE D'ANDÉ ALLASIA

Akord'a mè, marthi d'avanthe.
De n'in d'avi pâ po grantin,
Che chu rinmé d'in la danthe,
Che chu rinmé din l'oura!

Akord'a mè de rèjenâ,
Normalamin tantjè ou bè.
Dè pâ tru lè mô menâ.
Ti lè j'èmi, ti lè kopin!

Akord'a mè dè chochrâ dingo,
E d'inparâ bin di folèiâ,
Dè vouèrdâ la djuchta linye,
Trè j'inportin, vo j'i prèye.

Akord'a mè on karaktéro,
On pou mèyâ tantyè ou bè.
Irè chovin chu pi dè djêrâ.
L'è rè ingènâ, fin di konba.

Akord'a mè la konyèchanthe.
La fakultâ dè dichèrnâ
Dèlivrâche-mè dè l'aroganche.
Dè la mani dè to djudji!

Akord'a mè fathe a la mouâ,
Dè pâ ithre èfarâ
D'avi dou kran, è chochrâ fouâ.
D'ithre chuto bin prèparâ.

I rèvindikè bin di favâ.
I pu pâ mâr-cholet chu ha tèra.
N'in ché nè le dzoua, nè l'âra.
Ke d'inkonyu è dè michtéro.

Traduction Gérard Genoud

LÈ RÊ MÂDZO

Trè mândzo, di dzin farmo inchtrui k'ètudèyivan lè j'èthèlè è to chin ke l'i avè din la yè è chu la tèra, vinyan du le Lèvan. Lou rètsèrtsè l'è j'an amenâ in Palèchtine yô i dejan k'on infan rê irè vinyè ou mondo.

L'an prèparâ chi gran voyâdzo, l'avan lè moyin. Chè chon betâ in route por alâ rindre vijita a chi novi rê. Le voyâdzo ch'è fê a pi è avu di kamélo, bin chur; lè j'avyon, lè j'oto è lè trin ègjichtâvan pâ. Po lou diridji i chuêvechan oun'èthèla, l'avan rin dè kalamita nè dè GPS. A Jérusalèm chè chon rinchènyi vè le Rê Hérode k'irè tot'èkafoudi d'aprendre k'on Rê di Djê irè vinyè ou mondo. L'ou j'a dèmandâ dè rèpachâ kan l'i cheron jelâ. Ke voli achebin alâ l'adorâ.

To t'in chuvechin l'èthèla, nouthrè trè voyadjâ chon arouvâ a Bethléem. L'an trovâ l'Infan din na krouye kabôla, kutchi din ouna rèthe, on bà è on'âno rètsoudâvan chi piti dè lou bèda alèna. Marie ch'okupâvè dè Li. Dzojè l'avé proumatère a fère avui chè bithè è a rèchuèdre lè fayé. È bin, la chorèprècha l'è arouvâye avui hou trè Rê, ke vinyan du farmo yin.

Gachpâ, Mèlkiâr è Batajâ iran pâ arouvâ lè man vudyè. L'an ofè a chi l'Infanè dè l'ouâ, dè l'inthin è de la mira (di pyantè odorifèrintè dè l'Arabie). L'an achebin prèyi, pu menâ l'andyèta avui Marie è Dzojè.

Pè mèrâhyo, ch'on j'ou avèrti dè pâ rèpachâ vè Hérode, irè tru dondzerà po l'Infan, ke dejan. Chè chon rètornâ intye-là pê on'ôtro tsemin.

Henri dè Tsathi chu Monthêrvin, samedi 4 janvier 2014

LÈ TÊ DÈ NOUTHRÈ TSAPALÈ

I vu vo kontâ oun'ichtouâre ke chère pachâye in Tsarmê l'i a mé dè chuchant'an. Le konchèye dè parotse dè chi tin l'avê atribuâ a nouthron chèna, le tâtso dè rèfère le têt de la tsapala dou Pon dou Vani, a la chayête dè Tsarmê, in alin chu Balavouarda. Le chèna, Louis a Djan (pâ Luvi) irè konyu avu chi non è ti lè Tsarmèlê chavan koué irè.

Louis ch'ère betâ to tsô a fère lè j'âchiyètè, l'evê a la méjon. Dè furi chère betâ ou travô. L'avê montâ on pon a cha mouda, dinche povê travayi kemin l'i konvinyê.

On kou, pa mègeârda, cha tyéchète dè hyou (la bourdyète dè hyavin) chère rinvachâye è ti lè hyou iran tsejê din le gravyé. Louis faji fachilamin di non dè D..., di tinpèthâyè; mimamin k'irè chu le têt de la tsapala dè Nouthra Dona! Kan le travô l'ère j'ou gayâ fourné, le Doyin dè Tsarmê l'i a rindu vijita: «Vo j'i fè on bi têt, la tsapala l'ère bin krouvâye.» Louis l'i rèpon: «Ouê... l'ère krouvâye dè non dè D...» Kemin chère konyechan bin, l'inkourâ l'i a pâ vouardâ ridyeu po chère j'invokachyon on bokon mô pyahyé.

Bin chure le chèna irè viyo è le Gran Mètre l'a tchirâ. Chin Piéro l'i a ourâ la pouârta dou paradi pachke l'avan fôta d'on achyâre dè rêthèta por intrètinyi lè tsapalètè dou Gran Patheryà. Lè chakramintâyè chon j'avouè èfahyé d'on kou dè martala ke l'avê tan inpiéyi derin cha ya, po pratikâ chon mihiy.

È lè chèrtin ke le travô dè lé-hô cherè min pènâbyo tyè chu la têra.

Henri Niquille. Tsathi chu Monthêrvin, samedi 2 novembre 2013

LÈ TRÈ RÈLODZO

Teché on konto mami ke chè pàchè bâ-lé di taréchè...

Adodâ a na kemôda, on viyo morbier krovâ dè minon, lè tsêgè rêtrochâyè, chon balanchyé mâyi èprovin dè rindre onko on fyê chèrvucho a na redâye dè ratè è d'aranyè, chè ponbyâ dremechin chin dèchu dèjo, batoyè avu chin ke chobrè d'on galé bourgonye...

È bin te vê m'n'êmi, l'è le pére-gran ke m'a menâ pèr inke. A la fêre dè la Chin-Dèni, ché rin tru portyè, poutithre po fêre a oubyâ kotyè fregâtsè a cha mitya, ch'irè déchidâ dè li ofri on kadô, l'è ko choche ke m'a atsetâ. Ô! atsetâ l'è pâ le mo djuchto i derè pechyâ ke m'a trokâ kontre on piti kayon. Cholidamin nyâ dè kouthè dè li chu le tapaku, i vu pâ tè dre to chin ke ch'è pachâ chu le tsemin de la méjon, n'in d'a j'ou di vèrdè è di rin mà.

Arouvâ vê li on tro dèvan la mi-né, tyinta fitha m'an fê: galé morbyé pèr'inke, galé morbyé pèr lé, l'è tyintchenâ kemin on poupon ke m'an kâjâ din na kotse dou pèyo. L'avé na ya di mé pèjubya, galéjamin mon lordo tik-tak brechivè lè vèyè. On pi dèvan l'ôtro, pére gran è mère gran tsèvanhyivan din lou ya, è kan chon modâ po le patchi d'amon, lè dzouno l'an èretâ la méjon. L'irè le tin yô l'avan dza a poupri ti l'âra ou punyè è a kôja dè chin i mè rèlukâvan pâ mé. Adi mé chovin, i j'oubyâvan dè mè bayi on kou dè manevala po fêre a teri mon rèchouâ, l'è ko choche ke l'é keminhyi dè fêre di galé roupion.

Na demindza a né chon arouvâ avu tè, t'avan rapèrtchi ché rin tru dè yô, d'on lotô ou bin ôtyè dinche. Chin l'è j'ou dè rido, t'an to tsô betâ chu on tolâ, galé bourgonye pèr'inke, galé bourgonye pèr-lé è mè, m'an invouyi bâ-lé lè taréchè po vouèrdâ lè ratè è bayi l'âra i pèchyàdre.

Adi dè pointe ma rin tru vayin, le bourgonye li rakukè...

Ô! M'n'êmi, tè fô pâ ithre dzalâ, ma ya l'è pâ j'ou todoulon na rojêre. D'a premi, i tsantâvo lè j'arè avu ma vouè d'andze, ti lè dzoua i mè bayivan dutrè toua dè hyâ. k'an arouvâvé di j'invelè, hou-lé dyejan: «tyin galé rèlodzo, vinyethrè pâ di kou dè pê Noutsathi»? Chovin, i mè fajan na redâye dè konpyumin: «l'è todoulon d'âra, la na bala chenaya, on bin galé tik-tak» è n'in'oubyo adi kotyè j'on.

Chin la tsandji kan chon arouvâ lè j'infan, hou-lé l'an keminhyi dè fêre a veri mè tsêgè a rèbedou è pu to d'on kou, l'an frèjà ma hyâ, adon l'é pyakâ dè fyêre lè j'arè è parè dè tè, mè chu betâ a ronhyâ. On dzoua, na

boura a tè fotre la pi d'ouye m'fâ a rêchoutâ, teché tyè ha binda dè kroyè arouvon de na verya a la Dzà-Nère avu on koukou. Chin l'è j'ou ache rido tyè por tè, to tsô l'an pindu a la parê chi frelukè d'oji in bou ke chayivè totè lè j'àrè du na pitita karbôla in kouêrlin di koukou a dèpèdji lè j'oroyè d'on mô intindin. Galé koukou pèr'inke, galé koukou pèr-lé, galé poutithre, ma to dzoua è-the ke m'an fetchi inke avu tè.

Morbyé! Akuta hou tsitsiyè, i vinyon du dèjo chi viyo galurin.

– Ma toparê! Guga-mè chi-lé pouro bourgogne, l'è ton êmi le koukou.

Chadrèhyin avu l'è on tro mokèran ou pour'oji, le bourgonye li di...

– Tchè ke te fâ i taréchè? Galé Tsantèri.

La vouè dèmèrlotâye, le pour'oji li rèbrekè...

Vo fô pâ ithre dèkankinyâ Moncheu bourgonye, l'è pâ mè ke l'é rèyi dè vinyi din vouthron bi payi, iro tan bin chu lè j'aleman. L'è pâ po dre, pèr'inke mè gâlâvo bin dè relukâ trololâ lè j'àrè. Malirâjamin lè bouébo chon dèvinyé grô è le dechando du la mi-né l'an keminhyi dè fére di kâfé nê, ma bin chovin i bèvechan mé dè bobinô tyè dè kâfé è outre hou tornyôlè, totè lè j'àrè i me bregandâvan. On kou, hou min tyè rin m'an fê a choutâ le grô rêchouâ. Kemin iro to dègeniyi, l'an atsetâ on rèlodo élèktronike ke chubyè kemin na rata ke l'arè la kuva inkuéchyà din na trapa, è mè, m'an rèvou avu vo ou paradi di mârèri.

Ma to chin ke l'è bin, fournè bin. On bi dzoua, on'antityéro ke rôdâvè din la kotse, l'a inbârkâ avu li le morbyé è le bourgonye. Le morbyé, l'a rè trovâ chon'alègranthe din le burô d'on kuryà de la pâ dè Dzenèva è le bourgonye dè cha dàthe chenaya, fyè lè j'àrè kotyè pâ pèr on mujé dè Noutsathi.

È le koukou? Alâdè-vo m'dre. È bin li, l'è chobrâ cholè bâ-lé di taréchè, bougramin bènirâ dè bayi dutrè kou l'an on tê a Madama rata po ke puéchè ch'achothâ avu chè piti.

Bèrnâ Chaney

MON PAYI, MON PARADI

I vinyo don payi, mon bi payi
Yo chè travè, dzà, vani è pyanna.
Hou vani, i âmo lè grapiyi,
E du lé-hô, i vouêto la Charna

Lè dzà katson tan dè galé trèjouâ,
O! Le galé yêrdza, na tsevrèta,
Tsanpinyon, grejalè tyin bi dèkouâ
Teché! Le benôji, la krubyèta.

Tinke on ryô, ke kâlè in tsantin,
Bayèrè, di j'instan to botyatâ,
Te pou le chyêdre, chin tè prin dou tin,
Ma, i tè fudrè pâ tru tarlatâ!

T'pou vère di bi kurti, din la pyanna
Fochèrà, pu pyantâ i tè châbrè.
Porâ, rirochètè pè thantanna.
Gâ! i kouèthron, i vinyon hou mèhya-brè

Chu lè bi vani, le tsamo youtsè,
Te vèri marmota pè djijanna.
Le bouketin le rè di kayoutsè,
Permi bal'éthèla è dzanthanna.

Ma! te pou grapiyi pye hô, to pyan.
Chu lè montagnyè, rin mé dè dzordi.
La yèche, la nè, to châbrè bi byan.
Lé-hô! Che fâ bi, l'è le paradi.

Rose-Marie Dévaud, concours 2013

NOUTHRÈ GALÉ J'OJI

Teché rè le galé furi,
Ti lè j'oji rèfan lou ni,
Din lè j'adzè, din lè bochon
È dèjo le têt di méjon,
Pu, din lè bouârnè mimamin,
Tantyé din la têra achebin

È tréto hô din lè j'âbro
Kà n'in d'a din ti lè kâro,
Di ni apèdji i vani,
Fê dè mocha, dè brantsètè,
Dè foyè ou dè pyumètè.

Tsantâdè pi tèrachètè
È galéjè mayintsètè
A la ruva dè vouthrè ni,
Teché rè le galé furi!

Vo, lè dzè, lè pekabou,
Lè krotsèran, lè benôji,
Vo lè korbé è lè koukou
Teché rè le galé furi!

Tsèrdzinyolè è ryondènè,
Tan chejintè è tan fènè,
Vo, lè chpatse è lè j'èthorni,
Tsantâdè le galé furi!

Èye royal, loutsèrou, pindzon,
Chegonyè, mërlo è tchinthon,
Chinyo, ratoluvè, pèrdri,
Teché rè le galé furi!

Vo, lè j'ouyé è lè gantso,
Lè buritè è lè dyintso,
Din l'ivouè, mirâdè-vo pi,
L'è por vo le galé furi!

Por vo, cherè bala la ya,
In pekotin, fédè la rya,
Alin, pavon è pyôtèri,
fithâdè le galé furi!

A tyè te moujè, pour'agache,
T'â mindr'rènon tyè la bèkache,
Vo j'ithè ti di bi j'oji,
Vo j'i drê a n'on bi furi!

Raymond Sudan

OMÂDZO I DZÀ DÈ NOUTHON PAYI

To le mondo chè rapêlè dè ha tinpitha chu lè dzà è mimamin chu lè bâtimin dou vint'è chè dè dèthanbre mile nou-thin nonant'è nà: Lothard dè tan trichta mèmouâre.

Puchke lè dzà iran j'ou din mè premièrè pâyè l'ou j'avé fê on mèchâdzo d'amihyâ. Lè j'avé amâ, tsemenâ, gabâ, di kou brutâ. Iran on bokon le «fin mégro», ma kemin utilo po ganyi cha ya.

Kan iran malâdè, ke pyèyivan chu lou j'èthâvè, akouèthrayè ou fon di koyâ è di grâbo, oubayâyè on bokon pê lè komêrche dou bou. L'ou j'avan dèhyiri la dyêra. La mouâ è cha chètse l'è j'avé dèkucheri. Dè gran- dè lârdzo, véchâyè, inmuyéjelâyè.

Portan, on pou dè chèlà lou j'avi rèfê la ya, lè foyè, lè j'âyè rèprenyan la kolà, chè rèdrèhyivan, iran rè dè bon chan. Lè j'oji l'i rèfajan lou tsan. Mimamin lè bochon dè Tsalandè l'avan di gan byan

Ha dzà l'avi to bayi a chon payi: dou bou po chè bâti è ch'ètsoudâ, de l'êrdzin i donè po nuri lou j'infan, po lou bri, è, po lou dêri dzoua: la Krê dèvan le mohyi.

Bènidè, mon Dyu, vouthra kréachyon è ti lè payi.

Louis Esseiva, samedi 6 avril 2013

ON FU DÈ VAJIYÈ

Tru dè tsalè l'an pachâ pê le fu cht'ou j'an pachâ, è chovin a kouja dè kotyè tâko ke chon pâ fotu dè fére on fu adrê. L'ECAB l'a ateri l'athinyion di dzin ke l'an di tsalè, ke fô pâ léchi n'inpouârtè nekô chè dèmorâ dinche outoua d'ou krâ dou fu. Lè chudâ chon pâ lè pye chuti, ke l'an fê a chupyâ la Pata l'i a rin grantin.

On fu dè tsalè l'è pâ fê por ètsoudâ to le trintsâbyo. On galé piti fu po la choupa, le lathi, on bokon d'ivuè po le kâfé nè.

Le fu po trintyi chè fâ achebin avu prudanthe, tsavanton apri tsavanton, pu abadâ djuchto chin ke fô le tavi de la bouârna, kotâ lè pouârtè ke l'i ôchè rin dè kouran d'ê. Pu kan n'in d'an rin-mé fôta lè j'armayi van dèhyindre chi fu, i modon djamé chin ithre chure ke richkè rin dè rèprindre. Chin lè

le premi afère ke le bouébo dè tsalè dè chavè: on fu dè vajiyè l'è pâ on fu dè fretyi. Che vo fédè on monchtro fu dèjo la bouârna. Che vo fédè on bon kouran d'ê, pouârtè è fenithrè ouvêrtè a kouja de la fougère ke vo grâvè, pu ke vo j'alâdè bère l'apéro dèvan le tsalè in léchin krejenâ le fu alêgramin, è bin lè hyanmè l'aron achtou fê.

Chin l'è le mèyou moyin dè fotre le fu ou tsalè! Vo puédè krère l'èkchpèryanthe d'on viye kapitène di Brâjé.

Marcel Thürler, Vuadin

ON VI BIN KROUVÂ

Chin ch'è pachâ l'i a dza kotyè j'an chu on patchi dè nouthra kotse.

On tourichte chè promenâvè parmi di bithè ke patherâvan. In gugin de ché è delé, l'a yu ouna vatse ke vilâvè. Intèrèchi, chè aprotchi po chin vouityi. In èfè, on galé vèlon irè kutchi inke, la vatse le lèchivè to bounamin. Pâ tan ou kouran di kothemè dè hou bithè, l'omo l'a moujâ: «Chi pouro vèlon, fudrè pâ ke l'ôchè frê!» L'a adon ôthâ chon paletô po krouvâ la bèthèta. Fô dre ke hou vatsè iran pâ tan charvâdzè, iran adi aryâyè dou kou par dzoua, l'avan rin pouère; pâ kemin lè j'alètintè.

Pu apri, ch'è rindu ou tsalè po kontâ a l'armayi chin ke l'avi yu è fê po ke le vi n'ôchè pâ frê. Le patron-armayi l'a rêmahyâ le tourichte. L'i a de ke l'y avi rin d'èchtraordinéro inke, k'ouna vatse fachè chon vi fro ma k'oudrè l'apri po le betâ ou tsalè. Le moncheu chè fajê dou pochyin po chon paltô; l'armayi l'i a dèmandâ che dèvehè li payi che n'âyon! Nyon châ kemin l'afère chèournète. Kemin ke chè ché pâ dèvan on dzudzo nè on avoka.

No j'an de la tsanthe, ti lè tourichte dèrandzon pâ lè bithè; n'in d'a ke chon bin intinhyenâ è ke rindon di bon chêrvucho. Lè prèjin rèchi n'in dè la prava.

Henri Niquille. Tsathi chu Monthêvin, samedi 19 juillet 2014

BRATHÂ LA NÊ

Chin ke no j'in d'an jou brathâ de la nê, kan no j'èthan di «gosses». Moujâdè-vê, du nouthra méjon ke chè travè a pri dè mile dou-thin mètre, è a vouè kilomètre dou velâzdo. Kan l'è vinyè por no, lè j'infan, le momin d'alâ a l'èkoula, nouthrè parin iran pyin dè pochysin.

N'é pâ fôta dè vo dre ke din chi tin on avê pâ thinkanta choluchyon po chè dèpyèhyi. Irè chè avu on tsavô, ou bin a pi. E pu, irè hou bougro dè j'évê a n'in pâ vèrè la fin. Lè routè n'èthan pâ ourâyè kemin ou dzoua d'ora. Kan i nèvehè adèbon, dou ou trè tsêroton vinyan pachâ le triangle po la kemouna tantyè ou Rèpojyâ. Vouéro chovin, adon ke vèrdèyivè dza bin pê lè j'adrè, mimamin ou dèbu dè mè, ke chochrâvè adi di kouènè in n'an le Krou-dèrè.

Le furi 1941, m'a prou fayu l'i alâ, a h'èkoula! Kemin n'irè pa pochubyo dè fère outramin m'avan betâ in panchyon vè de la parintâ.

Lè premi dzoua d'èkoula ch'on j'ou por mè din lè mindro dè ma ya. Rindè-vo konto, no ke no j'iran rèvou hô-lé, chin gayâ nyon rèvère dè to l'evê, pu to d'on kou piantâ pêmi lè dzin. Por on bouébelè dè chi j'an è ôtyè, chin l'è pâ jou fachilo.

Adon ke no j'avan kondyi le dedzâ; chin fâ ke le demikro né, montâvo cholè tantyè vèr no. Ma le pye tètubyo irè le dedzâ la vèprâ, kan mè fayè mè rè in d'alâ. Ma dona fajè on trotè dè tsemin avu mè, m'inkoradyivè on bokon, pu m'in-d'alâvo in pyorin.

Chin l'a derâ dou j'an, ke fajè le toua, mâr-cholè. L'evê, kan fayè brathâ, betâvo mè dè duvè j'arè. Chin fâ k'arouvâvo pâ amon dèvan chi j'àrè, chi j'àrè è demi. Irè châr-né.

Du le furi 1943, mon frère Henri l'a keminhyi l'èkoula. Achtou ke no chin jou dou, le moral vèr mè, ch'è dè chuite améliorâ. Kotyè j'an apri, no j'èthan thin vè cht'a mima tanta: pé a che n'ârma! Mè, l'i é pachâ chè ou chat'an è n'in vouërdo prâ dè bon chovinyi.

Kan i rêmoujo a to chin, m'è dyo ke le mondo l'a poutamin tsandyi. Lè j'infan arouvon a l'èkoula in n'oto, fan a pêna-mé on mètre a pi, è i dèvejon to le dzoua dè «sport»

Jean Gachet, concours 2009

OUNA DRÔLA DÈ FÂCHA

L'y a kotchyè tin dè chin, in m'abadin on matin, on viyo chovinyi mè rèvinyè in titha.

Chin chè pachâ le tsôtin karant'è thin. L'avé ondz'an. Èthé piti bouébo dè tsalè pê le Bi-Djitho. Mon koujin Louis, trintchivè. Iran trè j'armayi.

Fernand, pâ mé dzouno, portâvè a chalâ. Le trèjimo, gayâ pari viyo tyè Louis, vint'è dou vintè trè j'an, vinyè du la Rotse. On fâchèyà dè premire. Ch'intindan èchtra intrè là. On dechando-né, outoua dou tyindzè-vin dè juyè, l'avan prè lou j'avanthè por'ariâ. Chè ke l'avan fan d'alâ a la bènichon dou Lé d'Omêna.

Chin fâ k'oun'ourèta è demi apri, chè chon trovâ atrabyâ a la Gipsera, le bistrô le pye'inportin, a l'ôtro bè dou Lè Nê. Èthan to djuchto achètâ kan na kobya dè fiyè chon arouvâyè a lou trâbya. Ma le mô irè ke dèvejâvan l'aleman, a pâ duvè ke chavan kotyè mo dè franché. Ma chin lè j'a pa inpatchi dè rire è dè danthyi. Lan pachâ na tota galéja vèya. Le tin pachâvè tru rido. Duvè dè là chè chon betâyè a fére la youtze- adon parlâvan pâ dè yodel – Nouthrè dou j'armayi n'in rèvinyan pâ d'oure di paryè balè voué. Èthan i j'andzè.

Kan lè vinyè pa vè trè j'àrè, lè dzounètè chè chon abadâyè. Lè dou luron l'an fê po chouèdre. On kou fro l'an konprè ke lè tsantèridè dèvechan rintrâ vè lou parin k'èthan poyi pè la Tsejalèta, on tsalè ke chè tràvè in dirèkchyon de la Balija, a na bouna demi-àra dou Bi-Djitho.

Chin fâ ke ti katro l'an fê le mimo tsemin tantyè a la Tsejalèta. L'aran bin amâ menâ l'andyèta pê la mô ke l'avan on mache dè tsoujè a lou dre. Ma nè lè j'on nè lè j'ôtro n'in d'iran kapâbyo.

Bin chur ke chon j'ou invitâ ou kâfé nè vè lè parin yô chon j'ou bin rèchu. Dèvan dè lou j'in d'alâ, l'an fê di pi è di man por'èprovâ dè fére a konprendre i duvè brechàla dè lè vinyi trovâ, ou Bi-Djitho, na demindze du midzoua.

To kapo, lè dou j'èmi chon rintrâ ou tsalè djuchto por'akuyi, mafi, ma to kontin dè lou chayète.

Trè chenannè apri, la demindze du midzoua, adon ke lè dou dzouno l'y krèyan pâ mé tru, te lè ché k'arouvon pê le patchi dou mitin. Le tin lè j'ou kour tantyè i j'àrè d'ariâ. Ma l'an toparè pachâ on bon momin. L'an bin tsantâ, bin ruju, chè chon bin dèmorâ.

Lè dzouno l'avan oun'idé din la titha. Lè volan dèchidâ a pachâ na vèya i Mochètè avu là. To chin. L'è pâ j'ou fachilo. Lou j'in da fayu fére di chunyo,

è lou rèprindre a vouéro dè yâdzo tantchyè ke l'ôchan konprê? La dâta lè jou arèthâye po le chèkon dechando-né dè chaptanbre. Lè j'armayi cheran adon ou Crou-Bordzê.

Lè fiyè dèvechan lè rëdjindre a la Vérèta. To chè bin pachâ, a pâ ke l'avê prà pyu, è lè chindê pâ tan bon.

I Mochètè, l'anbiyanthe irè inke. L'avan organijâ na fitha po lè j'armayi. Nouthrè dzouno l'y an trovâ bin di j'êmi, k'èthan ti kuryà dè chavê nekoué iran chtou duvè rahyàjè, ke tsantâvan tan bin. Dutrè j'armayi li chè chon betâ achebin. Lè dzin èthan kontin.

Ma kemin totè lè bounè tsoujè l'an na fin, lou j'a fayou moujâ a rintrâ. L'an inprontâ le tsemin di Pyan, ke rëdjin la route dou Prâ de l'Èchè in pachin pê la Tsêrbounère.

In'arouvin pri dou rio, chè chon rindu konte ke l'y avê mé d'ivouè tyè ke moujâvan. Lè duvè n'oujâvan pâ pachâ. Nè on nè dou, Louis k'irè gran è cholido, prin la min lêrdjire chu chè bré, fâ katro ou thin gran pâ è chè rètravè de la pârdelè.

Paul l'a volu n'in fér'atan, inpunyè la chèkonda, fâ dou pâ, dzubyè chu na pèra, è tsèjon ti dou ou pye prèvon dè l'ivouè, abètsevachi l'on chu l'ôtro. Nyon n'avê rin yu ke Louis l'avê dza rèinpunyè la poura fiyèta ke chè betâye a pyorâ din chè bré.

To dzoua è-the ke la pitita chè korohya. Irè mâr-brèta, l'avê frê, rin po chè tsandji. L'anbiyanthe n'èthè rin mé ha di Mochètè.

Chè chon rëbetâ in tsemin po lou rëtsoudâ. Po rëtrovâ lou tsalè, lè pourè-là n'in d'avan por'oun'ara è demi.

Lè j'adjyu chon pâ j'ou tan dzoyà. Trovâvan pâ lè bon mo. Damâdzo! To chin ke l'ari pu ithre le dèbu d'ouna bal'ichtouâre, lè j'ou rounyi kour. L'intinhyon, irè portan bouna. Prou chur ke n'in d'aron pâ ti vouêrdâ le mimo chovinyi.

Djan de L'Èchè, samedi 12 septembre 2015

OU FU DÈ BOU

L'è arouvâ le momin dè keminhyi a ètsoudâ chon tinyèmin. On mache dè chovinyi mè rèvinyon, l rêmoujo ou tin yô no no j'ètsoudâvan a bou.

Po keminhyi, fayi fére lè butsiyon, di galé piti tsavanton bi drê k'on findê avu le yâdzo. Lè buchê iran garni dè totè chouârtè dè bou, bon chè: dou chapin por inprindre, di grô mochi dè bou du po le chomê, dou kotyê, dou pomê, dou perê, anfin to chin ke le dzordi è la dzà no bayivan.

A chon potajé, i vèyo adi ma mère-gran fére chon fu. I tromintâvè rin. Lè brâjè pachâvan dèrê, yô i betâvè a mitenâ le po de la choupa. Dèvan, on fu pye vi po frekachi, è ou dèchu dou foua, achebin di brâjè. Chi piti fu dè rin ètsoudâvè la bouyote a l'ivouè, to le rèpè è achebin l'othô.

Etsoudâ le forni dè molache irè pâ fachilo. Fayi pâ le fére a choutâ ma bin l'ètsoudâ kan mimo. Betâ le fu ou fago, pu kan irè on tro bourlâ, le tsanpâ ou fon, pu n'in rèbetâ on ôtro ou grô dè l'evê. Kotâ le terâdzo, ma pâ tru kan mimo. On kou ou dou pê chenanna, l'i betâvan kotyè tsérko dè dé, chin i bayivè bon go a la tsê k'irè a la bouârna. Ti hou piti chèkrê dè koujenêrè chon pachâ dè mouda.

A la Bâcha-Vela, l'an adi lè «Rababou». Chi chorènon i vin to chinpyamin di lâre dè bou. N'in d'avê parto, di pourè dzin. Mon byo-père irè martchyan dè bou. N'in d'avê na pechinta rèjêrva outoua de la méjon. L'a apêchu on kou ou dou kotyè rôdeu dè né, ke vinyan l'ou j'aprovijenâ. L'a rin de, ma l'a betâ ouna pitita tsêrdze dè pura din on tsavanton (irè bon teryà). Kotyè tin apri, l'a aprê ke le potajé l'avi fê kotyè katsevindon din n'a méjon. Nyon l'è jou tyâ, nyon chè gabâ. Rin ne châ, rin ne grâvè.

Anne Marie Yerly, samedi 1 novembre 2014

PRÈYIRE DÈ L'ARMAYI

Mon Chinyà è mon Dyu,
Kan lè j'ourè fan a krèjenâ la tralèjon dè mon tsalè,
i moujo a vouthra fouârthe, è mè hyeno bin bà dèvan Vo.
Kan l'èyudzo èbuè ma yuva è ke la piodze inbêrdzè lè
j'âchiyè dè mon tê, féjo le chunyo de la krê.
Kan le tenêvro fâ di roubatâyè è ke l'éko lè rivouyè d'on vani
a on-ôtro, vouêto kontre la yê avoui le pye prèvon rêchpè.
Kan, apri l'orâdzò, lè krè vèrdéyon è lè rotsachon breyon,
vo rêmârhyo, ô mon Dyu, d'avê protèdji dzin è bithè.
Kan véyo l'ërba chè réabadâ è lè hyà rèprindre lou balè è
tsôdè kolâ, vo rindo grâthe ô mon Dyu.
Kan la brijon di hyotsètè è di chenayè chè mèhyè i hythâyè di
j'armayi è montè vèr Vo kemin n'a tsanthon, mon kâ frebiyè dè dzouyo.
L'èye ke rèvin vè ch'n'âyire, le krotsèran ke règânyè chon ni
po nuri chè piti, i baton di j'âlè po Vo béni, ô mon Dyu.
Lè marmôtè è lè linjè Vo rêmârhyon kan le chèlà lè rêtsadè.
Lè brantsè di chapalè è di choumyà chè brènon ho è bâ po Vo chaluâ.
Ti Vo chon rèkonyechin è to Vo rin grâthe, ô mon Dyu.
E mè, vouthr'n'inbyo chèrvetâ, vo rêmârhyo dè m'avi léchi rèpoyi chtî an.
Vo rêmârhyo po totè lè grâthè è lè binfê ke
Vo m'akordâdè, dzoua apri dzoua; po la tsanthe ke Vo mè bayidè
dè povè m'aproutchi, du j'an a j'an dè Vouthron Paradi, è dè tinyi
a man, n'a trotse dè balè-j'èthèlè è dè dzintiyè.
Mon Dyu, prindè in bouna vouërda ma fèna è mè j'infan ke chon
chobrâ din la pyanna è fédè ke lè rètrovicho a la rindya, chan
tyè nè, è ti in bouna chindâ.
Dinche chi-the

La ratoluva de la Toua

PRÈYIRE DÈ LA VIYÈTHE

L'è trichto, Chinyà, dè vinyi viyo, dè vère chè fouâchè béchi, d'achintre chè moyin rakuchi, dè vinyi dèpindin, dè vère ch'in d'alâ chè proutso, chè j'êmi è ti hou ke no j'an bin amâ.

L'è trichto, Chinyà, dè vinyi viyo, d'avê la yuva ke chè tràbyè, lè man è lè tsanbè ke gurlon, dè kanchèyi, dè pâ-mé chavi tsemenâ. Adon Chinyà, chè kontintâ dè gugâ pê lè fenithrè?

Toparê! L'è kan mimo pâ tan krouyo dè vinyi viyo, Chinyà! Dè vinyi viyo on aprin la konfyinthe, le dèhatsèmin, a chobrâ inbyo. L'è bi, Chinyà, dè viyi, dè ch'achintre âhya, èrmounyâ. On aprin a vuityi pye hô, vêr Tè Chinyà. Aprin-no a prindre lè tsoujè kemin i arouvon, a lè konprindre, a lè j'akchèptâ.

La ya, Chinyà, no bayè onkora di bi momin dè piéji, du le matin ou né, rèchuêdre di konpyumin, vère l'ourâye de na hyâ, akutâ on'oji ke tsantè, aprèchyâ on bon piti pya.

Adon Chinyà, fâ dè mè on «pouro» dzoyâ ke châ totèvi chè rèdzoyi di bi momin prèjin.

Géarad Rime a Tônon, Tsêrmê, samedi 20 septembre 2014

LA CHAPALA

Traduction adaptée d'un conte d'Andersen: Le sapin

A la ruva de la dzâ, krèthè ouna pitita chapala. Ch'irè inrachenâye din na bouna pyathe. L'avi lè ré dè chèlà, prâ d'ê, è n'irè pâ in petou, a kouja di grantè dâyé, chè frârè, ke chè lèvâvan outoua dè li.

Ma le pitit'âbro goutâvè pâ vretâbyamin ti hou j'avintâdzo. N'avè tyè on moujiron in titha: krèthre ou pye vuto! La bouna tanfa dou chèlà, l'oura ke vinyè le rafrètyi è li amenâvè la pyodze kan n'in d'avi fôta, to chin le léchivè dè bou.

Chovin, lè bouébelè dou velâdzo vinyan kuyi din la dzà, di frèyè ou tsôtin, è di meuron l'outon. Kan li avan inpyâ lou panê, ch'arèthâvan a la ruva dou bou è ch'achitan pri dou piti vouârnyo. I dejan: «Ma kemin l'è galé chi l'âbro, vouitchidè kemin l'è piti!» Ma la chapala irè pekâye, prenyivè pâ chin po di konpyumin. Ti lè j'an l'a krê d'on ètâdzo. Dza, l'avi dutrè dè hou korola dè brantsè, ke fan k'on pou chavê ch'n'âdzo. «Ma kemin ma kruva l'è pyanna! Kan poré-the, kemin mè j'anhyan, èthindre dèvan le mondo, na bala korna dè brantsè? Lè j'oji li vindran fére lou ni, è kan l'oura chè betèrè a chochyâ, poré fére di rèveranthè, ache bin tyè mè gran frâre a l'intoua» A forthe dè moujâ è rêmoujâ, ne chavè pâ mé chè rëdzoyi dè la hyêrtâ de la yê, dou tsan di j'oji, è dou frê dè la né.

L'évè l'a betâ tot'outoua dè li, on bi manti to byan. Na lèvra ke pachâvè pèr lé, l'a choutâ d'on kou ou dèchu dè li. Chin li a fi mô, pèchke chin li a rapalâ kemin irè piti. Ma trè j'an pye tâ, la lèvra l'a volu rëkeminthi on kou a choutâ, ma chti kou, l'è pâ arouvâ, è l'a rëbedoulâ din la nê. Chin l'a fé on lordo pyéji a la chapala: «Tyin bouneu dè krèthre, dè vinyi rèchpèktâbyo! Chu pâ mé on piti botsalè ora!»

A l'outon, lè j'inkotsârè chon vinyè teri bâ lè pye gran j'âbro. La dzouna chapala ke keminhyivè a prindre bala tournura, rêmoujâvè a hou tayè rëyâyè. I frebiyivè in li moujin: «Kan l'aré krê ache yô tyè mè vejin, van-the mè fére a vèchâ dinche?» Fô dre ke on fajè pâ tyè dè lè vèchâ, hou bi vouârnyo ke dèmandâvan tyè a vivre. Kan iran tsejê, avui na monchtra chèta, on lè j'èkotâvè, lè j'èkartyivè, dzoukâvan a têra, pyumâ, mijèràbyo, dèvan k'on lè tsêrdiche chu di grô chenâko teri pê di tsavô. «Yô van-the? Tyè ke dèvinyan?» chè dèmandâvè nouthra chapala.

Ou furi, kan lè ryondênè è lè chegonyè iran dè rètoua, ch'è betâ a lè tyèchenâ: «Vo, ke vo voyâdjidè prà, din totè lè kotsè, chédè-vo chin ke chon dèvinyè, hou gran j'âbro k'on a teri bâ tankora?». Lè ryondênè n'an rin rëbrekâ, ma na chegonye, apri avi rêmoujâ lèvè la titha è di: «Krêyo ke ché tyè n'in d'è. L'ôtro dzoua, l'é rikontrâ chu la mâ, a na trota d'Egypte, di grô batô to nà. Iro muda, mè chu rëpojâye na vouèrbèta chu le gran mâ d'on dè là. Inke, ly avè on puchin chon dè chapala, irè achurâ yon dè hou j'âbro. Kemin l'an fyërta mina, ou mitin di voilé è di kouârdâdzo, la bèka ornâye dè gonfanon dè balè kolà, ke vôlon a l'oura!»

«Portyè chu-yo pâ ache gran?», tsetseyivè la chapala, «Po k'on mè betè dinche drèhyi è dèkorâ kemin là?...ma, chôpyé, tyè ke l'è la mâ?...a tyè

rèchinbyè-the?» «Cherè tru gran a t'èchplikâ» rèbrekè la chegonye, «Ora l'è l'arà d'alâ dremi. Bouna né!» «Rèdzoye-tè dè ta vèrda dzounèthe!» dejë le chèlà .«Rèdzoye-tè dè la châva vedzè ke kâlè din tè brantsè, ou yu dè volè ithre totèvi yô t'i pâ!»

Oun'oura tota dàthe dzuyivè avui lè brantsètè lèrdyelètè dou dzouno vouârnyo. La rojâye akrotchivè chè gotètè kemin di pérlè. La chapala ne vèyè rin, moujâvè tyè a krèthre è a voyadji. Kan vin le tin dè Tsalandè, di j'inkotsârè vinyan prindre din la dzà di piti j'âbro ke n'iran mimamin pâ ache gran tyè noutra chapala. Ethè lè pye bi, lè pye trotsâ, k'on prinnyè dinche. On lè tsèrdjivè chu na tsarèta, po lè portâ yin. «Ma yô lè portonthe?» moujâvè avui invide le piti vouârnyo...»Chon pâ pye gran tyè mè, mimamin di pye piti, tyè van-the dèvinyi?» «No le chan, no le chan!» pyoulâvan lè chpatse. «Léva lé, din la vela, dotchi chu lè tète, oubin chu lè loyètè, no j'an vouitchi pê lè fenithre, è no j'an yu hou bènirâjè chapalè! Tyinta byoutâ! Tyin dzouyo outoua dè là! Ou mitin di tinyèmin bin kotâ, bin ètsoudâ, chon pyantâ bin dré, ornâ dè balè tsoujè: orandzè, buchkubo, bonbeniche è dèmori, to chin èhyiri pê on mache dè tsandèlè in kolâ! Ah kemin chon bènirâ hou j'âbro!» «E pu apri?» dèmandè la pitita chapala avui on batekâ. «No chan rin dè pye.» rèbrekâvan lè chpatse, «ma in vretâ, irè tru bi a vère!» «E-the chin m'n'avinyi?» chè dèmandâvè la chapala in chè rèdrèthin, avui orgouè. «Chin vô bin atan tyè dè kriji la mâ chu on batô!» Du inke, nouthra chapala ch'è betâ a chondji a Tsalandè dè l'an ke vin, in èchpèrin k'arouvichè le pye rido pochubyo. «Chti an, cheri ache gran è bin trotsâ, kemin lè j'ôtro. Vudré ithre dza din on retso tinyèmin dorâ, ou mitin dè la fitha. E apri? Doto pâ ke mon'avinyi cherè de pye in pye bi, ôtramin, portyè mè dèkorâ avui tan dè choïn? Ouè, achurâ, vu alâ dè mèrvèyè in mèrvèyè, n'in chu chure! Ma kemin l'è pènâbyo d'atindre ache grantin, kemin chu inpahyin!»

«Rèdzoye-tè dè ta vèrda dzounèthe è dè ta ya libre ou gran-t'è» dejë la brijon dou matin è lè rè dou chèlà, ma choibrâvè trichta, a rèmoujâ.

E pu adon, l'a kontinuâ dè krèthre, dzoua apri dzoua, doulon dou tsôtin. Chè brantsè iran d'on bi vè fonthâ.

Al'aprouso dè Tsalandè, lè j'inkotsârè l'an rèmarkâ dè chute è l'an rounyi. La tsèta li a trochâ la myola, l'è tsejë avui na chouchpirâye. L'ari du ithre kontin, ma ora, i chavè pâ mé bin chin ke volè. Ch'è betâ a règrètâ dè tyithâ la dzà yô l'avi pachâ cha ya. Ne vèrè poutithre pâ rè lè j'oji è ti chè vejïn... l'è

tsejà latchi! L'è rèvunyu a li on tro pye tâ, kan l'a oyu on'omo ke dejê: «Chi inke, farè m'n'afère, l'è bi è dè bouna grantyà». Dou chèrvètà l'inpunyrè po le portâ din on bi pêyo, yô li avi on forni dè porchelanna, di tablô, di màbyo dè granta vayà, di kanapé dè vèlu. La chapala l'è jou betâye din on gran bochè inpyin dè têra. To le mondo verivè a l'intoua dè li. Di damejalè l'an betâ a chè brantsè di patyotè dè kolà avui di papê hyirin, di kotyè è di pre dorâyè. Pu apri, na thantanna dè tsandèlè rodze, bleuve byantse, è tot'amon, chu la pye hôta brantse, na korna lijinta. Dyu kemin breyivè! «Pu pâ atindre d'ithre a chta né!» di ouna di fiyèta. «Mè achebin» ch'è moujâvè l'âbro. «Che mè frârè, lè piti vouârnyo dè la dzà, puyan mè vère! E lè chpatse, vindran- the chu la loyète, po mè vouitchi ou travê dè la fenithre? E pu vé-the prindre rachene inke, è chobrâ dinche l'evê è le tsôtin?»

Anfin arouvè la vèya, on inprin lè tsandèlè. Tyinta hyiranthè! Le piti-t-âbro frebeyè dè dzouyo è d'orgoué. L'a du dzoure chin budji, po pâ betâ le fu a chè brantsè! Pu d'on kou, la pouârta chè ourâye, po léchi pachâ na tropa d'infan ke l'an rahyâ vèr li, ma kan l'an yu, chon chobrâ moutsè, lè j'yè gran ourâ! Ma chu on chunyo dè lou dona, to chi piti mondo l'è vunyu chè chèrvi di bonbenichè è di patyotè. L'an keminhyi dè dèhyindre lè tsandèlè achtou ke vinyon tru pri di brantsè. Kan totè chon jou dèhyintè, la tropa di bouébelè l'a rahyâ chu la chapala, è l'an chèkutâ a chu bré! «Pè bouneu ke chu bin pyantâ» chè dejê le pouro li, «Tyin dètèrtin». Pu l'è arouvâ on drôlo d'anhyan, ke lè j'infan l'an amenâ pri dè l'âbro, in rèhyamin: «on'ichtouâre! on'ichtouâre!» «I vu bin kontâ ôtyè», di le viyo in ch'achitin, «Ma i vo j'in kontèri tyè ouna, adon vo fô rèyi intrè le piti tsaperon rodzo oubin Kolin le gôtso» Lè bouébelè chè chon betâ a dèvejâ ti in mimo tin. Di j'on po le piti tsaperon, di j'ôtro po Kolin. E la chapala chè dèmandâvè trichtamin. «Adon chu dza rin mé bon a rin, nyon ch'okupè rin mé dè mè?»

Anfin, l'anhyan l'a kontâ l'ichtouâre dè chi pouro Kolin. La chapala, ke l'avè akutâ tot'èkafoudya: «Tinke adon lè j'afère dou mondo? Chi Kolin, l'a chur jou na bala vèrgonye kan l'a roubatâ avô lè j'ègrà, è portan l'è kan mimo dèvinyè le dyindre dou rê! L'é don pâ fôta dè mè fére dou pochyin, che l'an l'è dè mè mèprijî ora, dyora rèvindrî i j'anà!» chè krèyè ke l'ichtouâre irè vretâbya, tan l'anhyan l'avi kontâye avui rèchpè, è din lè mindre dètaye. La chapala l'a chèkutâ on bokon cha pêna, in moujin ke dèman, on alâvè chur li rèbetâ ti lè j'ornèmin dè fitha! Tota la né l'a rèpachâ in chondzo, ti lè momin dè la vèya, din cha titha.

Ou matin, lè chèrvintè chon intrâyè, «Ah l'è le momin, van mè rè dèkorâ», moujâvè la chapala. Ma, pâ dou to! Tinke on dyêrthon ke l'inpunyè po le portâ...ou gournê, din on kâro to nê. Le léchè inke pu ch'in va! «Ma tyè-the chin adon? Tyè vé- tho dèvinyi? Mè ke keminhyivo a amâ lè konto...chu-yo kondanâ a chobrâ cholè?» Dinche rêmolvè le vouârnyo, in rêmoujin ou piti momin dè dzouyo dè la vèya. Lè dzoua, lè né pachâvan chin rin tsandji. Chè dejè, po chè koncholâ: «No chin in evê. La têra l'è dura è kovràye dè nê, puyan pâ mè rèpyantâ, m'an betâ inke a l'èvri tanyè ou furi. Chin pràvè ke chon di bounè dzin. Che pire fajè on bokon min chonbro din chi gournê! Che ly-avè on bokon dè konpanyi!»

«pif, pif, pif» chubyè na pitita rata, arouvè in choutolin avui chè chèrè. Achounon la chapala è keminthon dè grèpiyi chu chè brantsètè. «Tyinta lula pèr inke...chin chin, on cheri pâ tru mô, hin, bon viyo vouârnyo?» «Kemin, viyo? chu pâ tan viyo! n'in konyecho di bin pye viyo tyè mè» «Echkuja-no, ma fâ pâ bin hyâ inke dedin, è no t'an prè po na chapala ke trinâvè din chi gournê du ly-a dou j'an!... Ma tè, du yô vin-the? Â-the di novi dou dèfro? Dèvejè! Te konyè lè pye balè kotse dè la têra? Â- the dza yu na dèpincha todoulon ourâye, yô ly-a nè tsa, nè trapa, yô ly-a totèvi than fre è totè chouârtè dè chouchèchè pindyè ou yi, pavâ dè bakon? l'â-the yu chi l'indrê? Che te le konyè, mothra-no le tsemin, chôpyé!» «n'é djémé yu on paryè indrê, ma konyecho bin la dzà, yô breyè le chèlà, yô tsanton lè j'oji». E la chapala lou j'a kontâ chè dzounè j'anâyè. Chin irè novi po lè pititè ratè. L'akutâvan avui atinhyon. «Tyintè tsoujè t'â yu! Kemin te devè ithre bènirâ: la nouretera k'arouvâvè cholèta din tè rachenè...adon ke no, no fô kore lè dondji po trovâ a medji! E pè dèchu to, t'avi le boun'è dè la dzà, le bi chèlà è le tsan di j'oji!» Ti lè dzoua, lè ratè vinyan dè binda akutâ la chapala. Li, kontâvè cha ya, la fitha dè Tsalandè è la hyiranthe di tsandèlè, kemin irè fyêrta avui totè lè balè tsoujè ke ly-avan betâ dèchu! On dzoua, lou j'a kontâ l'ichtouâre dè Kolin. Lè ratè choutolâvan dè dzouyo in oyin chi bi konto. Le richto dè l'evê l'è pachâ dinche, na grant'amihyâ l'a krê intrè lè ratè è la chapala. Pachâvan lou dzornâyè inthinbyo, l'âbro kontâvè, lè ratè danhyivan.

Pu on matin, on'ou dè la chèta amon lè j'ègrâ...in'èfê, di chèrvintè chon arouvâye è chè chon betâye a to rinvoudre deché, delé. Ouna dè li l'a inpunyè l'âbro po le portâ dèvan la méjon. On'irè ou furi, le chèlà breyivè, to chinbyâvè dzoyà è pyin dè ya. Le vouârnyo vuitchivè dè drète è dè gôtse, ma ne chè vèyichè pâ li-mimo, le pouro! Ou kurti, de balè roujè

hyorechivan avui on chonnabon dè paradi. Lè ryondênè pèrloutyivan dè binda in tsantolin. In vèyin to chi trayin, le vouârnyo chè moujâvè arouvâ ou bè dè chè pènè, ma, èlà, ch'apèchuèvè ke chè brantsè iran dzônè è chètse. Lè j'infan ke l'avan dzuyi, tsantâ è fithâ outoua dè li, la né dè Tsalandè l'an bramâ: «Vuitchidè ha viya chapala dè Tsalandè!» è in dejan chin, ly-an troupâ dèchu in fajin krejenâ lè brantsè dou pouro vouârnyo. A chi momin, l'ari mi amâ ithre adi ou fon dou gournè avui lè ratè! In vèyin l'èrba vèrde, lè j'âbro hyori, l'a rêmoujâ adi on kou a chè dzounè j'an din la dzà, in chè dejin ke chti kou, tot'irè bin fournè, ke l'ari du goutâ chon bouneu du tin k'irè inke, ma ora l'è tru tâ!

On dyêrthon l'a prè l'âbro, l'a tsapyâ chè brantsè po n'in fére di butsiyè ke l'a fetchi ou fu, dèjo le tsoudèron. Chè brantsètè l'an krejenâ in chouchpirin dè dolâ, ou pye chyâ, in brâmin. Lè j'infan l'an akutâ in rijolin lè «cric crac» dè lou chapala dè Tsalandè. Li, rèpachâvè on dèri kou lè chovinyi dè cha ya. Le tsôtin, l'èvè a la ruva dou bou, la vèya dè Tsalandè, l'ichtouâre de Kolin, la chole ke l'a oyu è kontâ è ke trovâvè tan bala. Pu, apri na dèrire krejenâye, ne chàbrè rin mé dou piti vouârnyo. Lè j'infan chon rètornâ dzuyi. Le pye piti dè là l'a akrotchi a chè j'âyon l'èthèla k'irè ou ketsè dè la chapala. Ouê, ora to l'è bin fournè por li!

Colette Esseiva, concours 2013

TYIRA MÈ, MA PÂ TRU CHOVIN

Le tèlèfone l'è oun'invinhyon ke l'è bin utila. Chuto du ke no puin le prindre din la fata è tyirà nekoué on vâ, kan on vâ.

E du ke l'è pâ-mé apondu a la parè pé chon kordon, vo puédè batoyi le tin ke fô (anfin pâ tru grantin kan mimo) tot'in fajin le goutâ, in vo promenin ou bin in gugin le kurti yô lè mônè keminthon a krèthre.

Ma, kemin to le mondo, vo j'ithè chovin dèthorbâ pé ha chenayèta ke no vin du ché pâ yô. On numèrô inpochubyo a rékonyèthre. Vo j'alâdè kan mimo rèpondre, on châ djamé. Ouna vouê pouintya vo dèmandè vouthron non adon ke cherè a li dè chè prèjintâ. Bon. Pu apri vo dèbyotè di j'ânèri: Voli-vo fére on bi voyâdzo? I-vo fôta dè tsandji dè ya? Ouna pomârda? L'avinyi poutithre?

N'in d'a ke lè léchon dèvejâ ouna vouêrbèta. Di j'ôtro chè korothon. Pâ moyin dè ch'in dèbarachi chin ithre on bokon krâno.

Chon j'ou avêrti, portan, l'è adi parê, chè dèkoradzon pâ. Dutrè yâdzo pêr dzoua. Dè tyè vinyi inradji. Ché prà ke hou ke fan chin, l'è po gânyi lou ya... ma l'è achebin po puri la nouthra.

Adon, no j'an trovâ poutithre la bouna choluchyon po ch'in dèbarachi. A no, no bayè na bouna mouâcha a rire. Achtou ke no vèyin ke l'è on numèrô on bokon drôlo no dèkroutsin, pu no keminthin a dèvejâ patê. Chè trâvon moutsè: «Parlez-vous anglais Madame?» Ma na. Lou dyo pâ di krouyè réjon, i chu èmâbya kemin dè kothema. I fournechon pê bohyâ .

Anne Marie Yerly, samedi 14 mars 2015

THINKANT'AN

I dyon ke l'è on bi l'âdzo. L'âdzo dè la chapynthe, l'âdzo yô y keminthon a bayi di bon konchèye. L'âdzo de l'èchpèryanthe. Ma adon, k'an y arouvon a mé dè chaptant'an, l'è le momin dè fithâ lè thinkant'an dè karyére. Di karyèrè kemin ha dè chi ke l'a pâ fôta dè nonmâ... di karyèrè dinche, ch'è dévon ithre chèlèbrâyè kemin y fithè trèkondenâyè.

Moujâdè on bokon: thinkant'an a la titha dè vouéro dè tsantre è dè tsantèridè, in Grevire è tantyè ou payi dè Vô. L'i a in premi lè J'Armayi de la Grevire, ke l'an rèkordâ di lorié a travê le mondo; mè chovinyo dè Jacques Martin, din che n'èmichyon «Demindze-Martin», l'i ke n'in d'avi oyu dè totè chouârtè portan, è bin irè j'ou konpyètamin èkafoudi, èmèrvèyi d'intindre hou «piti Chuiche» ke tsantâvan kemin di j'andzè.

Di bi pri, di konpyumin, di bi voyâdzo, achurâ pâ chin pèna. Vouéro dè j'ârè a pyètenâ kemin on inmethâ dèvan chon pupitre? Vouéro dè batèmin dou kà è di bré... a rinda dè l'i léchi cha chindâ. On lordo patyè dè pahynthe, dè talan, dè gougenètè è dè balè radzè! L'è chin, le chèkrè di gran j'artichte.

Michel, no tè kouâjin to dè bon. Le payi cherè a midzoua dèvan cha radiô; le kiosque a mujika tè farè fitha. Chindâ!

62 *Anne Marie Yerly, samedi 31 mai 2014*

A L'ÈCHPOJICHYON THINKANT'È KATRO

N'in d'a poutithre adi dè hou ke ch'in chovinyon. Irè a Loutsêrna, ou mi dè chaptanbre thinkant'è katro, irè l'Echpojichyon de la Payjanèri Chuiche. Nouthon tyinton irè farmo bin rèprèjintâ. Di balè vatsè, di j'armayi, di tyivrè, chin obyâ le bon fremâdzo dè Grevire.

Ma adon, vo chédè ke lè Fribordzê chè prèjinton djamé chin tsantâ è youtsèyi. Dzouno è min dzouno l'avan inkoty di bi tsan è mimamin di danthè. No l'i chin jelâ dou kou, le deminkro è la demindze. Lè Tsêrdziniolè, di dzin di j'Èkathè, dè Vôru, dè la Rotse, ache bon tsantre lè j'on tyè lè j'ôtro. Mè chovinyo dou piti Roland Tinguely (l'avi trèdze an) ke tsantâvè a pyèna vouè: «Du chti furi, chu poyi po bouébo dè tsalè... dè Dzojè a Marc» n'in d'é adi la pi d'ouye.

No j'avan fê le voyâdzo in kâr. On viyo takô di GFM. Pê bouneu, irè pochubyo d'ourâ lè fenithrè. Pâ tan akothemâ a voyadji, din chi tin, prâ dè nouthrè j'omo, portan grô è bi, ma on bokon avenâ... l'an j'ou dou mô dè chuportâ lè rêchoutâyè dou kâr. To por on kou, n'in d'a yon ke l'a djuchto pu ch'abadâ, tindre le kou avô la fenithra... è rèchètre chon bon goutâ tru bin arojâ. Ma, in mimo tin, lè fôthè-din l'avan chuêvu la pinta. Paf, chu la route.

L'an arèthâ le konvoua, è l'ôtro a la korcha apri chon rathali: «L'a rin dè mô!» ke no kriyè! Tan mi. Ma, l'oto k'arouvâvè in mimo tin, l'a pâ mankâ. Rin-mé dè din por arouvâ a la méjon.

Anne Marie Yerly, samedi 16 mai 2015

A LA BÂRBA DOU JANDÂRME

L'i a di dzin ke l'an mé dè tsanthe tyè di j'ôtro. Ouna gota dè tru, t'è fan chohyâ din le kornè è tè beton a l'amanda; on fu rodzo oubyâ t'è kothè ouna galéja thantanna dè fran, che l'è pâ mé. Po pou d'afére t'i on kriminèl!

Vo chédè, du l'i a grantin ke la Lê l'è kemin na deléje ou mitin dou tsemin: Lè piti pâchon par dèjo, lè grô par dèchu... l'i a tyè lè tâko ke van borâ kontre.

I konyecho kôkon ke l'a fê ôtramin, l'a korbâ la Lê chin le chavê, inpunèmin. On matin dè fèvrè, chè rindu konto ke l'avi adi pâ atsetâ la venyèta po l'otoroute. «Raoudzê, l'é j'ou greda. Mè fô to tsô min d'alâ apri ouna a la pouchta.» Ke chè di la koupâbya.

Ou momin dè gratâ yin la viye venyèta, chè rindu konto k'irè ha dè dou mile trèdzè... Dè to l'an katouârdzè, nyon l'a rin yu... è chuto pâ lè jandârme.

N'in d'a kan mimo pâ atsetâ duvè por apéji cha konhyinthe.

Anne Marie Yerly, samedi 28 février 2015

A LA TRÂBYA DI PITI

L'i a on'an è demi, chovinyidè-vo, iran apri rèyi on novi pape. On chè dèmadâvè kemin i alâvan fère po trovâ kôkon dè vayâbyo. No j'apryindâvan on bokon, no j'avan kan mimo on kou fôta dè kôkon po rèbuyi lè j'èchpri indremê. È bin, le Chint'Èchpri l'a toparé fê on pechin l'èfouâ. Du ke l'è in Pyathe, nouthron Franthê no j'a dza fê kotyè balè chorèprèchè. Vo j'ithè d'akouâ avu mè? Chin no rèbayè on piti tro dè fê è on rèkouâ d'èchpouâre. Chu la gajèta, vouè, l'an betâ na foto k'on arè djamé kru vère: Nouthron chin Pére l'è jelâ goutâ a la «Mensa» avu ti hou ke travayon on Vatican. Pâ lè grô kardinô, nè lè gran chekrètéro, ma avui ti hou ke fan lè bâchè jârè: èkovâ, takounâ, koujenâ. L'a pachâ ou «self chêrvucho» kemin on ôtro, l'a prè chin ke l'i pyèjé dè medji, pu chè achètâ ou mitin dè hou brâvè dzin... èkafoudi ma têrubyamin kontin. L'an dèvejâ dè to è dè rin, le pape l'a chuto akutâ, li, i châ akutâ!! farè pou-t-ithre rin dè mèrâhyo. Cherè pou-t-ihre pâ kanonijâ. L'i a pâ fôta d'ithre kanonijâ por ithre on gran chin, on n'in d'a j'â chovin la prâva.

64 *Anne Marie Yerly, samedi 2 août 2014*

A RÈVÈRE A DJAN OU NÊ

Le patê èthê cha linvoua, la frantsije cha rèlidzyon. Chè ch'irè bayi na linye dè konduite è l'y chè tinyé.

Djan, on omo dè kà ke chavê ithre fêrmo dà, ke povê ithre fêrmo du kan ôtyè li pyéji pâ. Por li, on vouê irè on vouê; on na irè on na. Tinyê a chè j'idé è lè chavê fére a vayé. Èthê tèthu on le chavê; chin ke l'avê a la titha l'avê pâ ou dèrê.

No le konyechan dinche è no l'amâvan dinche. Chavê chè mothrâ fêrmo alêgro, è avu lè j'an, chè ch'irè fê prà dè j'êmi, yin è lârdzo din le tyinton, è ayeu. Fidélo in amihyâ, Djan l'a markâ le velâdzo è tota nouthra kotse dè cha pèrchenalitâ.

Châ-the Djan, ke le kà mè chanyè, du ke t'â kanbyâ le lindâ, è ke grantin rêmoujèri a ton fô-ri, pu a ti hou bon momin ke no j'an pachâ, a l'othô, vèr tè, lè dou inthinbyo a mouatâ.

Intrè «La Bourlinda» è le velâdzo, no krêjèrin rin-mé le bi l'armayi, cha krochèta, chon tsèpi; vuthu dè tridzo ou premi chunyo dou furi.

Di-mè vè Djan, ora ke t'i pri dè Chin Piéro, tâtse-vè dè le prindre on bokon dè bouna; èpráva dè patsèyi, po ti tè j'êmi, na bouna pyêthe bin a chokrê din chon bi paradi!

A tè rèvère Djan! Gàla-tè bin!

Djan de l'Èché, samedi 22 mars 2014

ADYU L'AMI

Cha dona, mouârta tota dzouna, léchin di j'infan pâ tan grô, irè la koujena a mon chènia. È l'avê le Chi chovinyi mè rêmontè du l'î a farmo grantin. Iro dzounèta, tyindz'an poutithre. On bi matin, l'è arouvâ vèr-no, in vèlo, on dzouno de La Rotse. I vinyé po tayi lè j'âbro dè nouthron dzordi. Chin l'è j'ou fé in rèya. L'a goutâ avu no.

Vo chédè kemin chon lè fiyè, on dzouno pâchè, fô le gugâ. L'y-è trovâ balé-è-bin dè kalitâ! I dyo a ma dona: «Tyin galé dzouno, avinyin è grahyà. È pu, t'â yu hou bi pê ke l'a!» Ma dona chè betâye a rire: «Hà, voudêja, t'â dza yu to chin. È bin, ma pouira tè... i cherè pâ por tè, l'è ton piti koujin!» mimo parin tyè mè.

To dzoua è-the ke «mon piti koujin» l'è chochrâ on ami. Tota nouthra ya. Kan l'é keminhyi a kurtyi le patê, nouthrè tsemin chè chon kriji pye chovin. Totavi dzouà, chêrvechin, pêjubyo. Le patê l'avê rin dè chèkrè por li. Lè patêjan pyàron on mantinyàrè dè rêthèta, on animateu chuti.

Trichto dzoua: delon du midzoua a Trivô. Le mohyi yô l'avi tan chovin èkovâ, botyatâ, takounâ, tsantâ è prèyi... è bin, le mohyi irè pyin a boré. Cha bala famiye, ti chè j'ami, la mujika de La Rotse è le Kà de la pêrotse, chon chochrâ to pri dè li a chon dêri voyâdzo.

Robert Tinguely rèpajè to pri dè no. Chon chovinyi rèpajè din nouthrè kà.

Anne Marie Yerly, samedi 11 juillet 2015

ADYU YÔDENA

Vouéro dè j'armayi, dè tsantre, dè mujichyin l'an pachâ a Pon'na Vela, vè Claudine Julliard? Vouéro dè mandzeron l'an pachâ din chè man abilè? Vouéro dè Bal'èthèlè brodâyè?

Ouna ya ou chêrvucho di j'ôtro. N'in d'a pachâ di dzoua, è chovin di né a mèjerâ, tayi, forfelâ, kàdre, pachâ ou fê è brodâ (brodâ le tridzo l'è pâ rin). È to chin avu tan d'amihyâ.

Kan on châ kemin, ou dzoua d'ora, la matêre, fudrè chè betâ prèchke a dzènà po ke l'ôchan la bontâ dè n'in techotâ. Chin kontâ ti hou ke pâchon intrèmi. La brâva dama, l'i a fayu batayi, dzêrvutâ, payi dè cha pèrchena, chè rèkemandâ deché è delé po trovâ ôtyè ke vaye.

Le mihyi dè kojandère dè bredzon irè on mihyi dondzerà du tin ke la matêre irè adi tsâchâye avu de la pojon. Ora, lè bredzon chon min bi. È-the a kouja de la novala tintere? Poutithre, ma, no j'èchpêrin ke van dèkrouvâ ouna choluchyon po rètrovâ chi bi bleu d'on yâdzo. Nouthra vayinta kojandère no farè on bi fôri du Lé-Hô.

Yôdena l'i a léchi cha chindâ, cha bala ya ch'è arèthâye. No l'âbyèrin pâ. Amihyâ a cha famiye.

66 *Anne Marie Yerly, samedi 14 décembre 2013*

CHÀBRIN RÈJENÂBYO

No j'avan portan dèchidâ dè pâ dèvejâ dou tin, ma l'è mon kurti ke mè tsanpè a vo dre kemin le mondo l'è drôlamin fê. De na pâ dou mondo, lè dzin mouêron dè fan. L'an rin d'ivouè, rin dè lumière. Hou ke l'ou j'a fayu ch'inchôvâ de la dyêra è di bonbè chon abandonâ a lou mimo; l'an léchi di mouâ din lè méjon in rinè è lè j'infan ke chon adi in ya l'an tyè-mé lè j'yè po pyorâ.

An-no adi le drê dè no pyindre por on tsôtin puri? Nouthrè boutekè chon adi pyènè dè to. L'è vré ke lè byâ l'an rëdzêrnâ, chin no j'inpatsè pâ, tank'ora, d'atsetâ de la kuchôla. Le kurti l'è pâ tan bi, ma no j'an di bi pre dè têra è di balè fanfiyoulè, le richto, ma fi... fudrè prindre chin ke vindrè.

No j'ôtro, no chin a chotha, yin di kontrèyondzè dou mondo, a l'èvri di bonbè. Chàbrin lè dou pi chu têra, è kemin dejê ma viye tanta: «Le Bon Dyu l'a fê le tin, pu l'a léchi kore.» Le fudrè prindre kemin i vin, chin rëmolâ.

Anne Marie Yerly, samedi 16 août 2014

CHINDÂ!

La tsanthon dè Pyéro Quartenoud di: No no mâryèrin chti l'outon, le delon dè la bènichon...

T'i d'akouâ avui mè Djan, ke por no, kemin l'afére chè prèjintè i no fudrè prou atindre la chenanna di katro delon po ke chin no j'arouvichè... Vo mè krêdè pâ? Yêdè pire!

- Chindâ! A la bouna vouthra! Chin mè fâ bougramin pyéji dè vo fére agothâ ha bouna dzanthanna.

Raoudzê, che lè bouna, i fô dre ke l'an pachâ l'a bin gayâ rindu.

- Chindâ chènaya! Ma apri chi fro delé bon goutâ dè bènichon è to chin ke no j'an dza bu, li avè pâ fôta d'ourâ ha botoye dè dzanthanna.

- Tyè chi chyè, on kretchu dè dzanthanna, li a rin dè mèyà por idji a didzerâ. Ouê, l'è de la tota bouna! I vo j'é préparâ a tsakon ouna botoye, vo j'àbyèri pâ dè la prindre in modin. L'an pachâ, l'é bayi a dichtilâ ou dichtilateu dou kàro d'amon, chti an, mè fudrè menâ lè rachenè vè chi d'avô.

Ma lè pâ le to chin, dèman, no fudrè rè amon por alâ trére di rachenè.

- Te di dèman, delon dè bènichon? È fithâ...è danhyi?...

- I mè va rin mô d'avê di j'ôvrê. Adon dèman, lè bouébo l'an kondji è Pyéro è Djan chon dza di to bon po kroji.

- È lè dzouno chon d'akouâ dè li alâ?

- No j'an rin a rêmolâ. Vo j'i konyu pére-gran dèvan no. Kan i dèchidè ôtyè, l'è dinche è pâ ôtramin.

- L'è vré, è po dèman cherè dinche. Tè Djan, va vê vuityi yô chon lè bithè. Lè vatsè, lè modzon mè bayon pâ dè pochyn, ma hou mârè dè tchivrè è dè fayè, Dyu châ? Pu tè Pyéro i tè fô onkora bin vuityi che totè lè badyè chon din lè duvè lotè. N'àbya pâ: trè krojerê, trè piti lin, chô kouârdè, ouna dodzanna dè cha, prâ dè fechala, ouna réchèta, oun'atsèta, di motsètè, di j'âyon po la pyodze, on châ dyèmé?

- Li a kôkon ke vo j'aportè a medji chu pyathe?

- Va pire! L'è grô tru yin, no prinyin to avui no. Po chin i prinyo mon grô cha dè kouê, dinche to l'è a chotha...Dona, t'â dza inkotyî ôtyè?

- Ouê, i beto a la dichpincha a mèjera ke moujo a ôtyè. I betèri din le cha dèman matin.

- Che te vâ, ma t'àbyè pâ ke no prinyin le trin a chi j'àrè. Adon, on ch'abadèrè a kratr'àrè, le tin dè chè vithi, dè bin dèdzounâ è d'alâ tantyè a la gâre. Te châ k'on kou lé d'amon, no chin ou ku dou dyâbyo, adon i tè fô rin oubyâ: pan, fre, bakon, linju, beta trè mochi dè ruthi dè tsevri, té, kâfé, chukro è pu dutrè kutyètè po le pyéji. Pyéro, n'àbya pâ dè betâ le piti tsoudèron din n'a lota. Te châ, le bronze k'inpyéyo por alâ bucherenâ. Pu, vouête-vê che nouthrè botè è nouthrè garôdè chon bin gréchyè? Chta né i fâ bon, adon i tè fô alâ bayi on kou dè man a Djan po rapèrtchi lè tchivrè è lè fayè. Vo lè betèri a l'èthrábyo d'avô, è vo j'inpyâdè le no. Dinche, dèman matin in modin, li arè tyè a inpyâ lè rèthè po ke chèyan trantchilè to le dzoua. Ma, tâtchidè dè pâ fére tru gran tin. Achtou ke vo cheri rè chéva, on marindèrè.

Pu vo j'ôtro, vo j'ê oyu, ou kabarè lè menèthrè dzuyon adi... Adon, che vo fâ pyéji d'alâ n'in veri ouna ou duvè?

- Portyè pâ, le tin dè rèvère di dzin k'on vê tyè dou ou trè kou pèr an, ma pou-t-ithre pâ po danhyi.

- Fédè kemin vo vudrè, ma chédè k'on atindrè pâ chu vo po marindâ; vo j'ithè prou gran po vo charvi mimo. Lè bouébo è mè no no j'abadin dè boun'âra, adon...

- D'akouâ chènuya, marthi por to, bouna né è bouna dzornâye a vo ti, dèman!

È to chè bin pachâ tantyè a...

- L'è katr'àrè, Pyéro, Djan, abadâdè-vo è fédè pâ tru dè chète, n'in d'a ke dremechon adi.

- Bondzoua pére-gran, bondzoua mére-gran.

- Vo vèdè, lè dzouno, on pou ch'abadâ kan on vâ, mére-gran lè totèvi la premire a trakore pê l'othô.

- Bondzoua a ti, vo j'i bin dremé?

- Ouê ma, pâ tru grantin...

- Ora charvidè-vo, i vo j'é frekachi di pre-dè-têra avui kotyè byotson dè bakon, chin vo tindrè pye gran tin tyè di krothè. Atinhyon, le chokolà lè adi tsô!

- Inke, on kou dè pata, n'oubyâdè pâ lè din, ouna dzouta a mére-gran è no l'i van. A rêvère dona, no rêvinyin chta né pê le trin dè chat'àrè è demi. Le tin dè rêvoudre lè cha dè rachenè a la grandze, no cherin rè pri apri vouèt'àrè. Adyu, t'inbranchèri ti hou ke dremechon adi!

- Adyu mére-gran!

- A rêvère ti è chuto, fédè atinhyon dè pâ vo j'èchtroupyâ!

- Mon cha, ma krochèta, lè duvè lotè, lè krojerê, on lè portè chu l'èpôla, ha granta peka va pâ bin din la lota. Adon in route, i mè fudrè onkora adzetâ lè biyè. N'oubyâdè pâ d'alâ inpyâ lè rèthè dè la bèthotiche. Vo vèdè, chi j'àrè...

È le trin ch'inmodè avui le pére-gran pu Djan è Pyéro ke chon a dèmi indremé...

- Tinke-no dza arouvâ? Damâdzo pére-gran, no j'an pâ pu fére on chono...

- Vo ramachâdè to è n'oubyâdè rin, le trin châbrè pâ inke. In route! Kredyé, on l'i vé tyè dyuchto bi, pê chi chindé din la dzâ. Ma, le tro lè pâ gran è le dzoua ch'abadè.

- L'è yô, ke no van?

- L'è pâ monchtramin yin! L'è chu le patchi dè Chenaussanna, ma adon l'è dri hô! Duche a trè kêr d'âra on l'i cherè. No j'oudrin amon ou tsalè fére on bokon dè fu è kouère dè l'ivouè po dou té, k'on prindrè avui no.

Trè kâr d'âra pye tâ...

- Tinke-no! Lè lotè, vo j'ê pâ fôta dè lè prindre din le trintsâbyo. Mè, i prènyo le bronze è le cha po la vikaye; vo j'i fan? On mochi dè pan, ôtyè? Adon dutrè bubè, kotyè butsiyon, trè piti tsavanton è l'ivouè cherè achtou kouète. Tyè on mochi dè pan por ora?

- Chôpyé, pére-gran; ma fudrè pâ tru tarlatâ po lè dijj'arè...

- Na, na... Adon, dè l'ivouè tanyè gayâ a la ruva, dutrè prêjè dè té, dou chukro è le tèvi po ke kouéjichè pye rido. Tyè d'ôtro? Bon, i koto mon cha è i prènyo le tsoudèron avui no. No volin keminhyi a kroji inke, d'avô dou tsalè. Adon, a tsakon nouthron krojerê. Vo j'é yu, li a dou verâro è dè la dzanthanna. Vo pouédè pâ vo tronpâ; lè foyè de la dzanthanna chon a la mima ôtyâ chu la pyanta, adon ke hou dou verâro chon alternâyè. Vo chédè achebin ke l'è le prin di rachenè ke bayè la chavâ a la dzanthanna. Adon, chôpyé, vo krojidè tanyè ou bè di rachenè. Pu po keminhyi, vo tayidè la toupa outoua de la pyanta ke vo betâdè d'amon è, kan vo j'ari fournè dè trère lè rachenè, vo rebetèri la têra din le krâ è la toupa pê dèchu. Dinche, ou furi, li arè pâ on takon d'ërba ke rèvèrdèyèrè pâ. Vo fédè di piti tsiron avui lè rachenè dè dutrè pyantè è, dinche ou chèlà, la têra ke châbrè ch'ètsèrè to bounamin. Pu, vo krojidè in dèchindin, chindé a vatse apri chindè; no li van?

- Pére-gran a oubâ dè no dre ke lè pêrè iran pâ tan prèvondè. Kredyé, la chèkocha kan t'in pekè ouna!

Chindé fajan, lè trè dèchindon in fajin on mache dè piti tsiron dè rachenè...

- No j'an dèdzounâ dè boun'âra è l'è dza nov'arè, adon no volin arèthâ menuta po medji ouna mouâcha!

- Dè pityè, l'è pâ dè rèfu, pére-gran! No j'an fan è ché!

- Pyéro, va vè rapèrtchi dutrè cha din la lota po no j'achètâ ou chè. I va, pâ tru mafi?...

- I va, i va... Dè tsanthe ke li a di grôchè rachenè è pâ tru dè pêrè.

- Boun'apèti! È bin, vo j'i farmo bin travayi! Vuityidè-vè d'amon dè no, ti hou galé piti tsiron, on derè di lordè dèrbounèrè. Charvidè-vo, vo tayidè din chin ke vo fâ pyéji. Le tyin bi dzoua! Vuityidè-vè lè balè kolâ di dzà. Pu lé, din la krâja, ha nyolèta; on derè ke le ryô ginyè du dèjo chon levè.

- L'è fro delé bi! Ma tank'ora, no j'an pâ yu ouna kuva?...
- T'â réjon, è l'è pâ vouè k'on in vèrè, l'è le tin de la tsathe!

Apri lè nov'arè, on kràjèrè tantyè a midzoua. Pu, dèvan midzoua min ôtyè, Pyéro, pèrmo ke ti le pye dzouno, te prindri mon cha è t'oudri amon ou tsalè, te fari dou fu, te betèri on tsoudèron d'ivouè a kouèrè, te no j'inkotsè, fro, on bokon dè ban è dè trâbya po goutâ è, achtou fê, te no tchirè po goutâ.

Lè pèrè vinyan adi pye durè, lè krojerê adi pye pèjan, la chyà dèpourâvè avô lè rin, ma dè tsanthe, lè piti tsiron krèchan kemin di tsanpinyon!

- Goutâ!!!
- Ouê! Vin Djan, te pyantè ton krojerê inke, te pyantè chi dè Pyéro dèkouthè. Mè, i vouèrdo le myo po trére onkora dutrè rachenè in montin. Ouf! Pâ mô kontin d'arèthâ ouna vouèrbèta. Vo j'i bin travayi, lè dzouno, i chu farmo kontin dè vo! No fô no lavâ lè man, ha tèra i achètsè la pi. Alè, boun'apèti! Medyidè a vouthra fan, i ché a rin dè fére di brochè è i châbrè adi on bokon dè té. I fari ouna tacha dè nè apri.

- Du goutâ, no fudrè rè kroji?
- Na, pâ vo. Ma mè, du tin ke vo j'infatèrè, i dèchindri tot'in n'in tréjin kotyè j'ounè. Ouê, du goutâ, vo prindri a tsakon dutrè cha pu, in chouèvin lè chindè, vo j'infatèrè totè lè rachenè chin oubyâ lè mâyè. Ma, dèvan dè lè betâ dedin, vo lè nètèyèri onkora on piti bokon avui lè man. Fédè pâ di cha tru pèjan, pèrmo ke fudrè lè portâ on tro por arouvâ tantyè a la gâre.

- È du inke, kemin on lè tringalèrè?
- È bin, i oudri réchi dutrè lordo chinyon dè pyantè dè ruva. On kou pri di cha, on lè virèrè chin dèchu dèjo po fére kemin ouna yudze. On betèrè lè cha dè travè dèchu è, bin nyâ, avui duvè kouârdè, nouthrè cha dévon pâ ch'ètsekâ tantyè ou bâ. Medyidè trantchilamin, lè trè tachè dè nè chon inke. Mè, n'in vu borâ ouna è li fotre le fu... On kou k'on arè fournè dè medji, fudrè pâ oubyâ: dè dèhyindre le fu avui l'ivouè ke no châbrè, dè ramachâ totè nouthrè j'afèrè è dè teri bâ le tèvi de la bouârna. Che vo j'ithè d'akouâ, no volin li alâ. Vo j'i to? Vouthrè lotè, kuti dè fata, la fechala, lè cha!

Lè trè, tsakon a lou tâtso, dèchindon le patchi du tin ke to bounamin le chèlà chè muchè...

- Hè, pére-gran, t'â yu! Dji, ondzè, dodzè cha! Chin fâ vouéro dè kilo?
 - Mothrâdè-vê? Chi ke l'è pâ le pye grô, dê bin fére... trinta kilo. Chin vou a dre ke no j'an prou chur ôtyè avui trè thin kilo! Marthi lè dzouno, vo j'ithè di fyè chtakè! Ora, betin-vê lè kouârdè chu hou chinyon pu lè cha; a tsakon katro. In pachin la kouârda din la truye, on tirè to chin k'on pâ, pu on fâ ouna bohya è on rèpâchè la kouârda din le pèrtè è dinche on pou adi inpyèyi la kouârda po nyâ lè krojerê, dèchu. Ou la! L'è dza katr'arè. No volin, rido bêre ouna tacha dèvan dè no j'inmodâ. Li a adi dou pan, dou fre, medjidè chin ke vo fâ invade?

- Marthi bin gayâ, l'è pâ dè réfu, tanyè a chta né cherè gran... È no j'an pâ invade dè fére di brochè...

- Bon ora, infatin to. No j'an totè nouthrè badyè? Vo j'i tyè a mè chuèdre, ma fouryâdè lè pèrè, ôtramin gâ lè kouârdè è lè cha!

... È lè trè ch'inmodon kemin di yodzatârè in travunyin lou lordo yâdzo.

No van tanyè ou bâ dou patchi tot'in terin chu la gôtse pu, no chouèvin le chindè dè travè de la dzà. On kou fro, fudrè abandonâ lè chinyon è portâ lè cha tanyè a la gâre; chin vou a dre katro yâdzo, no cherin gayâ dyuchto po le trin.

- Dè tsanthe ke fô tyè dji menutè por alâ tanyè a la gâre, pèrmo ke hou trinta kilo chè chinton chu la lota!

- Ditè-vê, krèdè-vo pâ ke no chin dyuchto? Din dji menutè le trin arouvè!

- Ma no puyin pâ prindre hou cha avui no?

- Tyè ouê, a chi trin li a on vagon martchandi po tragalâ lè boyè dè lathi. Adon, i mè chu dza arandji avui le kontroleu po betâ nouthrè cha dèkouthè...

Le trin lè a l'âra è, in min dè tin ke fô po le dre, lè cha è lè badyè chon tsêrdji.

- Ouf! Che chi kou dè chubyè fâ dou bin... moujâdè-vê! Trinta menutè achètâ...che chin no farè dou bin! Mè, i chu arenâ è tè Djan?

- L'è pâ pi le korâdzo dè tè répondre...

- Ô bin l'è dyora fournê. Kemin le trin ch'arithè pri de la fretchire po dètsêrdji lè boyè, no betèrin achebin to, lè bâ, è on di dou oudrè tsèrtchi

la tsêrgoche po tragalâ lè cha tantyè a la grandze. È... cherè to por vo, por vouè! Vo j'i farmo bin travayi è vo j'ithè j'ou bin galé dè vinyi avui mè. Rèmarhyin!

Du tin de la marinda...

- Ora ke hou rachenè chon intche no, pére-gran te no rapalè kemin i oudrè tantyè ke la dzanthanna châyè intche-no, din na ranpanna?

- È bin, hou rachenè i vu lè chayi di cha, lè dèjandanyi din l'ithro de la grandze po chètchi onkora on bokon la têra. Achtou ke cherè chètse, i rèprindri rachena apri rachena por ôthâ la têra è lè rèbetèri din lè cha. Pu, on dechando du midzoua i betèri ti hou cha chu la tsêrgoche por alâ lè menâ vè le dichtilateur. On kou ha martchandi vèr li, i la pèjèrè, la tsapyèrè in piti tro, betèrè to chin din di bochè, avui on bokon d'ivouè. Tota ha martchandi va fèrmintâ, kouère è chè rèpoujâ. L'è tyè du chi momin, ke chi bratho cherè prè a kouère din l'alanbik, du yô chayèrè la dzanthanna, nouthra dzanthanna! Kemin vo chumiyidè dza, po chta né on in châbrèrè inke...

Apri ouna né dè chono kemin di tachon, le lindèman a midzoua...

- T'â oyu Pyéro? Demindze du midzoua, nouthrè parin, tantè, onhyo l'an de... chindâ, in bèvechin on virelè dè dzanthanna. Di mè-vé? Fô-the la chindâ por alâ kroji de la dzanthanna ou bin bêre de la dzanthanna por avè la Chindâ???

Joseph Comba, concours 2009

D'LA PÂ DI COLONBÈTÈ

D'ithre rètrètâ l'è on bi mihyi, ma tsakon le châ, por alâ in dèvan, i fô avè la chindâ. Po mantinyi la chindâ, on bon moyin kan on pou adi, l'è la mâtse.

Di chindè n'in dé prou fê, in Grevire bin chur, ma, on ke l'é chuto amâ, l'è le Chindè di Chorchyèrè, ke modè du lè Colonbètè, è fâ on toua ou dèchu dè Vuadin. L'è Djan-Djan Dèforel ke l'a trachi è ke l'intrètïn adi. In tsemin on

73

tràvè la tanna d'la chorchyére, cha buya avu chè kanechon, è chè badyè po fére a medji.

Dariremin, on delon matin, chu lè j'ondè dè Radiô-Friboua, Djan-Djan no j'a kontâ l'ichtouâre dè chi chindè è l'a invinhyenâ ouna fariboula bin a li, a chè krèvâ dè rire.

Che vo j'in dé l'invide, vo rèkemando chi galé chindè, è in mime tin d'alâ medji na mouâcha ou rèctoran di Colonbètè, tinyè ora pa di dzin dou «Clos Fleuri». I merton d'ithre chotinyè, chuto ke no chonyon bin è ke l'an chôvâ lè Colonbètè; chin l'è ôtyè!

Vonvon Kolly, samedi 22 novembre 2014

DI DRÈ OU BIN DI DÈVÈ?

Vo j'i poutithre aprè ke la Dèhyarahyon di Drè dè l'Omo chè tràvè ora in patè fribordzè. In rèmoujin a to chin, on chè demandè bin vouéro dè dzin beton hou Drè in pratika! On chè demandè di kou, che lè grô prèkô ke dèchidon la dyèra, chon kapâbyo dè yère; poutithre bin tyè na, ma l'an prou ardzin po la fére.

L'idé dè tranchlatâ chin din totè lè linvouè dou mondo, va-the tsandji ôtyè? In patè bin chure tyè na, (on ami chu Facebook m'a de ke l'aré mi fê dè trikotâ di pyalè). Ma din chuvin tyin payi, farè dou bin. Fudrè poutithre invintâ ou'ôtra Dèhyarahyon: ha di Dèvè dè l'Omo, ma i cherè prou gayâ chure pâ mi aplikâye tyè l'ôtra.

Drè dè l'omo, chin vou bin dre Drè dè Ti, adon, vo konprindè portyè, din chértin payi, prà d'ècharvadji inpatson lè fèmalè d'alâ a l'èkoula? Fudrè pâ k'alinchan konyèthre lou drè, adon ke chon di j'èhyâvè è ke konyechon tyè lou dèvè. Din hou payi-inke, cherè on binfé, ouna tôla Lê.

Po fourni chu dou pye alégro, i vo deri dè pâ oubyâ ke lè Patêjan dè la Grevire dzuyèron la pithe «Le tsathi dè moncheu Latoua» le dechando 18 d'âvri a 20 àrè è la demindze 19 d'âvri a 14 àrè a la châla dè Vuadin. Vo j'arâ le pyiéji d'akutâ lè bi tsan dou «Kà dè Kandi».

74 *Anne Marie Yerly, samedi 11 avril 2015*

FÔ BIN RÈYI CHON NON

L'an chovin, è grantin fê di gonyè chu lè mouènè. N'in d'avê gayâ din ti lè velâdzo. I fajan l'èkoula, ch'okupâvan dou mohyi è pilachivan lè malâdo. Mè chovinyo ke l'avan pâ on fran din la fata. Alâvan i komichyon ou karnè è le bochè dè kemouna pachâvè payi din lè boutekè! To chin po l'amour dè Diu, è chin chè pyindre.

Bin chure ke n'in d'a achebin j'ou di pounéjè, ma pâ atan ke l'an de. Fô bin moujâ ke chovin, hou fiyè iran betâyè ou kovin a pou pri dè fouârthe. Fô adon pâ ch'èthenâ che ch'è chon kotyè kou règrefâyè, è lè j'infan n'in d'an ramachâ lè konchèkanthè.

La premire ke m'a fê l'èkoula, l'é bin amâ. È i l'âmo adi, l'a nonant-è-think'an. Galéja dzin, bin bala fiye... prèchkle damâdzo d'alâ ou kovin. Ma irè benéje dinche, l'avê rèyi mima cha vokachyon. È n'in d'a adi, di bounè mouènè.

Hou mouènè fajan lè j'ètudè, lou novichya è lè dêri vâ din on kovin dou tyinton dè Schwyz (chu lè j'aleman). Ouna fiye dè par inke, irè modâye lé por «alâ mouèna» kemin i dejan adon. To chè bin pachâ tanyè ou momin dè chè trovâ on non. Pâ tyachon dè rèyi mima! La Mére lè batyvè d'apri chè lenè. L'i fâ: «Du j'ora, vo j'ithè Schwester Guna!» In alleman, i va... ma in patê, vo j'i konprê: I fâ gouna! La poura pitita noviche l'a rin oujâ dre. I pyorâvè. L'a pâ oujâ èkrire a chè dzin, dè pouère ke to le velâdzo ch'inbourdiyichè dè rire. Po fourni l'a prê chon korâdzo a duvè man è l'a èchplikâ a la Mére chin ke gouna voli dre, vêr-no!

La Mére, din cha granta bontâ... (ho ho) l'i a trovâ on ôtro non.

Anne Marie Yerly, samedi 4 juillet 2015

DOU RIRE CHU KEMANDA

Fô-the n'in rire, fô-the pyorâ? Bouna kèchtyon. I yêjo vouè din la gajèta, ke l'i a di dzin ke l'an organijâ di chéanthè dè rire! Chè rinkontron, din on'indrê, ouna châla, pu chè beton a rire chin réjon, rintyè po chè fére dou bin, ke dyon. Che fô keminhyi a ithre forhyi dè tsanpâ-fro chon dzouyo, rintyè dinche, pachke l'è le momin dè le fére... è bin va mô. Krêdè-mè.

Mè chinbyè ke lè vèyo arouvâ a hou rinkontrè. Chu le tsemin, i pâchon bi drê, prèchâ, chin nyon chaluâ. I arouvon lé. Pu adon, puchke l'an payi po chin, i chè beton a rèkathalâ lè j'on dèvan lè j'ôtro, in fajin di minè. D'apri la foto, l'an pâ l'è d'ithre a la bènichon. Lè vejâdzo chon gri, lè marmalè charâyè. L'è dou rire chin? Âmèri bin lè vère kan i rèmodon; fan-the adi la pota? Van-the chaluâ lou vejjin avui on bi fôri? Poutithre.

Le rire i dê vinyi dou kâ, kemin lè lègremè d'ayeu. Le richto l'è tyè de la komèdia.

Anne Marie Yerly, samedi 8 février 2014

IN CHOVINYI DÈ MON FRÂRÈ PIÉRO

No j'an dza, chin tè, pachâ trè j'an Po prà dè no, l'è pâ j'ou to bian. Ma, chuto po ha ke l'a vèku dèkouthè tè L'i fudrè bin tinyi tantyè ou bè.

Chin dre gran-tsouja t'i modâ. Ma no chan to chin ke l'è chochrâ. Te no j'â bin léchi le mèchâdzo Chin le biochi din on parèthâdzo

Dè la Grevire, te chàbrèri l'armayi Ache bin tyè din la dzà, t'i j'ou éji. È ti lè j'ami ke t'â chu amâ, Din lou kâ, chon pâ prè dè t'oubyâ.

No vindrin ti tè rèdyindre, dyora Te l'aré volu, in yithin, dzoyà Pachke inke-bâ no j'an le pyéji Dè rapalâ, intrè-no, to chovinyi. Pâtyè 2015

A Piéro dè Ladde, in Thêrnia.

Camille Meyer, samedi 4 avril 2015

L'INTÈRÈMIN DOU FÂCHÈYÀ

L'è pâ tan bi dè prindre la dètraka è dè pâ-mé povê chè ratinyi dè rire a on intèrèmin. Ma di kou l'è inpochubyo ôtramin.

Di dzin dè vèr-no m'an kontâ ke din lè j'an thinkanta, chon jelâ intêrâ on koujin, on koujin k'irè modâ po la Franthe in mile nou-thin vin è ôtyè. Irè on bon bougre, ma on bokon brakonyé, on bokon trinta-kouthè, ma chuto on têrubyo fâchèyà. I verivè to in rijârdè. Kotyè pitiè dèvalè deché ou delé, kotyè tire-vunyè... to dzoua è-the ke l'i a fayu lêvi.

In Franthe, din on to piti velâdzo pèrdu, l'a prè on piti bin è l'a alèvâ cha famiye dinche. Fô dre ke le règrètâvan a Trivô: nyon-mé po fére di krachè è dèmorâ le mondo.

Le dzoua dè che n'intèrèmin, l'inkourâ (ke fajê achebin le majalê) l'i a fayu alâ tyâ on vi, vè on payijan. L'è don dza arouvâ in rêtâ, lè botè adi inchanyolâyè. Kemin la méjon irè pâ tan yin dou mohyi, le prithre è lè charvin chon jelâ tanyè a cha méjon, è rèvinyè in kortéje po la mècha.

Ma, l'avan rin dè korbiyâre. Po tragalâ le vâ, irè rintyè oun'èchpéche dè granta bèrôta, avu ouna ràvoua dèvan è dou petson dèrê. I pyovechê a la roye, la route irè pâ goudrenâye, l'è don din le pako ke l'an tsemenâ in prèyin. A chi momin la ràvoua l'a keminhyi a tchikâ kemin che volé achebin tsantâ chon Rèquiem: Youp! youp! youp!

Adon, l'an ti moujâ ke le koujin dèvechê achebin rire dè bon kà, du l'é-Hô.

Anne Marie Yerly, samedi 30 mai 2015

ITHRE BON CHITTOYIN

Din on payi libro kemin le nouthro, ke no puin to dre è gayâ to dèchidâ mimo, l'è di kou difichilo dè prindre lè bounè dèchijyon. Chta chenanna, no fô alâ vôtâ. No j'an kudji akutâ totè lè hyotsè, dè totè pâ è dè totè lè kolâ. Kemin fére po bin fére? N'in d'a ke dyon dinche, di j'ôtro le kontréro. No j'an nonmâ di j'otoritâ ke no krèyin kapâbyo. I inkotson lè kèchtyon... ma yô trovâ lè bounè rèponchè? On chè dèmandè frantsemin portyè fére tan dè boura po d'lafère ke tsandzère kan mimo ou bè dè kotyè j'an.

Mè rèvin oun'ichtouâre ke chè pachâye l'i a dè chin ou mintè thinkant'an: on viyo du vêr-no, irè djamé d'akouâ avu chin ke la kemouna ou bin la parotse propojâvè: di tsandzèmin, di novi konchiyé, di j'ôtro j'inpou è ché pâ tru tyè. To chin ke dèvehè votâ, irè kontre. On dzoua, inradji l'a bramâ pa le kabarè: «Lè po rin dè vôtâ, chon tré-ti pour.»

L'è bin chin ke chè pâchè intye-no: prà van pâ-mé vôtâ... ma, y chon lè premi a rèmolâ kan ôtyè y va pâ-mé. Adon tyè fére: alâ ou pye pri dè cha konhyinthe è léchi dèvejâ cha réjon è chon kâ... chin ke n'in châyèrè no le vêrin bin.

Anne Marie Yerly, samedi 13 juin 2015

KOLÀ D'OUTON

Tolèchin l'è pachâ. On chè dèmandè portyè i dyon Tolèchin kan i fudrè dre Ti lè Chin. I dê ithre on kapriche dè nouthron patê.

A propou dè Chin, nouthron bon Pape Franthê l'a bin chu dre, din chon pridzo dè demindze, ke lè chin chon pâ ti j'ou kanonijâ. No j'an konprê ke l'i a prà dè bounè j'ârmè ke nyon l'a djamé portâ chu lè j'ouchtâ è ke lé-Hô, i chon di Gran Chin... poutithre mi dotchi tyè chêrtin. Fudrè bin atindre po vère, ma l'è pâ dèfindu dè chondji on bokon a chin ke no van trovâ din l'Indelé

Portyè pâ konparâ le payijâdzo dè nouthron payi, chti l'outon, a on piti tro dè paradi? Lè dzà chon dorâyè kemin lè korenè di chin. Lè montanyè biantsè kemin lè j'âlè din j'andzè. La brijon di dêri tropi fâ na mujika tan dâthe ke vo vin di j'innon dè moujâ a chi paradi, ke dyon tan bi. Din ti lè ka, che l'è dinche, fô chè rèdzoyi... ma no chin rin prèchâ!

Anne Marie Yerly, samedi 7 novembre 2015

KUNYU DÈ RÈTHÈTA

Kan no majalâvan a la méjon, le «tya-pouê» fin gorman è chuti majalê, no betâvè le lâ d'apâ. No le tayivan in piti karelè pu no le betâvan a fondre to bounamin chu le fu, din on grô po. Piti a piti, i keminhyivè a kouêre. Kan irè bin fondu (l'i fayê kotyè j'àrè), di pititè gràbè rochètè montâvan ou dèchu. No j'èhyorâvan chin avui la potse-pèrhya. Le lâ, on kou rèvintâ, chobrâvè din di toupenè, no j'inyèyivan chin po frekachi lè pre dè têra dou dèdzounon.

Ma adon lè gràbè, chin irè po le kunyu. Prindè dou-thin grame dè gràbè, than-thinkanta grame dè chukro,dou j'à, trè-thin grame dè farna, demi kuyèrà a kâfè dè bon-hyou pelâ, na kuyèrà a choupa dè kanala pelâye, dou dèthi dè lathi è demi kuyèrà dè lèvan in puthè.

Bin inpathâ le to. Betâ ou foua chu na pyaka, è kouêre a than-chaptanta, trè-kâr d'âra dè tin. On kou rèvintâ, l'è èchtra bon. Pu, vo puèdè le medji dutrè dzoua apri, l'è onko mèyâ. Kunyu dè pouro, gormandi dè retso: lè koujin de la vela kratyivan pâ dèchu.

Anne Marie Yerly, samedi 26 avril 2014

LA BUYA

On pou ithre di kou bin èthenâ. Ou dzoua d'ora adon ke to chè fâ a la machina, prà dè dzin châvon pâ mé kemin chè fajè a la man.

L'i a rin grantin, ouna dzouna dama m'a dèmandâ kemin fére po lavâ on dzakiyon. L'i é rèpondu ke le mi, cherè dè le lavâ a la man. Mâ fê di j'yè kemin di pouârtè dè lodze.Chavi to chinpyamin pâ le fére. L'è vré ke vouè, buyâ l'è pou d'afére. Vo rèyidè vouthron lindzo, hop, din la machina è pouârta-tè bin!

Mè chovinyo dè ma dona, in mile nou-thin thinkanta, no j'avan rêmouâ è mankâvè bal-è-bin d'afére po le minâdzo. Po la buya, ma dona l'a fê le karkule: atsetâ on inmoyâ, ouna kouleuje, di chèyè, chin oubÿâ l'âno; è bin irè a pou-pri ache tyiè tyè na machina. L'a adon kemandâ na machina, ou Comptoir dè Lôjena. Irè pâ rin.

Dèvan chin, Dona lavâvè portan pâ-mé i hyindrè, ma kan mimo, fayi le fére. On betâvè le lindzo a godji din le no, la vèye. Le lindèman i dègrochivè, to l'on apri l'ôtro: lè motyà, lè ganechon, lè tsemijè, lè linhyu è po fourni lè grôchè tsôthè i j'omo, pèjantè è in bojalâyè.

Din la kouleuje, yô le fu irè j'ou inprè dè boun'àra, i betâvè a kouère le byan, din dou bon lichu. Intrè tin, i lavâvè le piti buyon: lè fourdâ, lè bloujè, anfin to chin k'irè pâ a kouère, pu la lanna. Kan le byan irè bon kouè, le terivè frô po le rinchi, chin irè pènâbyo. Fayi le tapâ chu l'inmoyà, pachâ din le no d'ivuè hyâra, rè tapâ, touâdre è fetchi chu l'âno, yô i dèpourâvè tantyè ou momin de l'èpondre.

Rin dè chètse-lindzo panyi!

Anne Marie Yerly, samedi 21 mars 2015

LA KAPÈTA A NOUTHON FRANTHÈ

In voyâdzo i Philippines, nouthron bon Chènia dè Ràma, l'a fé grôch'inprèchyon. Chi inke, y voyadzè pâ po rin! Parto yô i pâchè i pouârtè, avu chon bon fôri, on ègjinpyo dè pé è dè boun'intinta.

Yin dè totè lè chindzèri ke no j'an yu è oyu, cht'ou tin pachâ, chi l'omo inchpirè la bontâ è inpoujè le rèchpè. Modèchte, i lodzè din on tinyèmin kemin on chinpyo prithre dè kanpanye, i âmè pâ lè konpyumin è lè dyindyètè. L'a la titha chu lè j'èpôlè è lè dou pi chu têra. Ch'inkobyè pâ dè rètrahyon è dè bi lingâdzo, ma kan l'a ôtyè a dre, i betè pâ di gan. Anfin, avu chi, l'è pye fachilo dè krêre.

Vo j'i poutithre apêchu, l'ôtri, kan l'è arouvâ léva-lé, on prèkô de l'indrè l'è vinyè a cha rikontra amon lè j'ègrâ de l'avyon. A chi momin, on kou d'oura l'a pachâ. La chotanna l'a frebiyi, è la kapèta biantse dou Pape ché invôlâyè din lè j'è. È bin, Franthè l'a kudji l'i kore apri po la ramachâ, to chinpyamin... on ôtro l'arè atindu ke kôkon la li rapèrtsichè. Vo mè derâ ke chin, i chinbyè pou d'afère, ma inke, on vè ke le Pape chàbrè on omo. Pri di j'omo, pri dè no.

80 *Anne Marie Yerly, samedi 24 janvier 2015*

LE GALÉ TIN DI «VESPA»

Ha foto chu la gajèta dè demikro, l'a fê a rëmõtâ din ma titha on mache dè galé chovinyi. Irè pâ rin d'ithre motorijâ por alâ deché è delé, chin pédalâ è chin pêna.

No j'avan ou velâdzo, on to chuti po vindre hou machiné. Irè martsô dè mihyi, piti a piti, lè tsavô l'avan pachâ dè mouda, chè beta a la mèkanike. L'a keminhyi pê vindre di vèlo, i chavê pê bouneu, achebin lè rapyôtchi. Pu adon, chon arouvâ hou fameujè «Vespa». Ti lè dzouno n'in d'avan invide, no j'òtrè lè fiyè achebin, chuto po no tragalâ la demindze. Moujâdè on bokon: irè pye alêgro dinche tyè d'alâ a la bènichon a Balavouêrda in vèlo, chin kontâ le rètoua...

Mon frère d'in d'avê ouna. Kan lè vatsè iran a pou pri totè a gota, no j'avan pâ tan a kolâ; adon i betâvè la boye dèvan li, intrè chè duvè pyôtè, pu lêvi a la fretyire. Irè pye vuto fê tyè avu le tsin, tan mi por mè.

No j'an fê di balè tournâyè. Rin dè kâske, le dzouno gravatâ è la fiye a betse dèrè... le kotiyon èthan tru èthré por alâ a tsavô. On dèvêlené, mon frère è mè no j'an dèchidâ d'alâ vouityi on film, in vela. «Don Camillo», lè tyintè ritè. Pê vè lè ondz'arè no chin rëmõtâ. I royivè a la vècha! Kotyè kou, i mè léchivè le djidon, pê bouneu pâ chi dèvêlené inke. Amon la Kràja, dza mâre-brète, l'è chintu kemin on kou dè fuji din l'yè drê. Monètyâ dè kukâra!

Anne Marie Yerly, samedi 29 août 2015

LA KOUËRLA

Vo puédè l'i bayi ti lè non: ouna krèva, la gripa, na krèvâye, le frê, la nihya, i chàbrè adi na maladi d'evé è n'in d'a pâ tan ke l'i ètsapon.

Lè médzo châvon pâ bin kemin fére. N'in d'a ke konchèyion la vakchena, di j'òtro pâ. Di rëmèdo, n'in d'a on mache, ma le rèvi i di: «Ouna kouèrla bin chonyia i dourè tyindzè dzoua, che l'è mô chonyia i dourè duvè chenannè.»

Adon, bounè dzin, prindè pahyinthe. Lè tijannè dè mère-gran, lè vo gorgochi a l'ivuè chalâye. Vo rinchi la gardyèta a la tijanna dè pinyolè avu on bokon j'ongan dè chorchyé, ouna vayinta kouète, cheron poutithre le

bon rêmêdo. Vo puédè achebin dè mê. Vo frotâ le pitrô avu de la pomârda dè tsavô è naruhâ dè l'ivuè chalâye din vouthron nâ. Vo j'alâdè poutithre l'i gânysi on dzoua ou dou.

Che va pâ mi vo j'alâdè a pi tantyè a la Tsapala di Mârtsè, chin vo rêtsàdèrè; betâdè-li on gô hyêrdzo... cherè adi mèyou martchi tyè le mêdzo. Chindâ!

Anne Marie Yerly, samedi 31 janvier 2015

LÈ BOUNÈ J'ÈRBÈ

N'in d'a ke lou dyon di j'èrbètè ou bin dou rèkordon. Di j'ôtro, dou vuyèjon, dou vèrdiyon. To chin l'è di j'èrbè ke rèlèvon le go dè nouthrè rèpé.

In tayin di brinlètè, ch'ti matin, l'é yu k'iran gravalâye dè krouyè bèthètè rodzè ke rèchinbyon a di pevôlè, ma chon pye grôchè è pye poutè, hou monètchyâ l'an fê di j'à chu lè tijè dè mè pourè brinlètè. È hou routhè, achtou k'on vudrè lè prindre, chè léchon tsêre è van chè muchi din la têra, on lè travè pâ-rè.

Le pye-rochè chè pouârtè bin, ma, i va montâ, pê chi bi tin, fudrè dyora n'in chènâ in mimo tin tyè le tsafuyè.

Mon galé bochenè dè remani l'a pâ chuportâ le frê, l'è bon chè. Ma adon le pinyolè li, i menachè dza dè hyori. Dou lorié pardji... n'in dé rin.

Vo j'alâdè mè dre: «L'è tru vuto po pyantâ; l'èvé l'è pâ fro!» Ché prà, ma i chu kemin lè dzeniyè, kan le chèlà i arouvè, mè fô fro. Vo konprindrè ke por vouè, cherè to!

Anne Marie Yerly, samedi 12 avril 2014

LE BRÈTSEKYÔ

N'in d'a ke l'i dyon bourdzeckyô; vo puédè konchultâ le dikchenéro. L'é dèmandâ a di fretyi, di mètre armayi; konyechan pâ chin. Fô krêre ke chin l'è don viyo. On viy'armayi k'irè a non Same a Médé a Alexandrine è ke l'è mouâ l'i a bin di j'an, m'avi bin èchplikâ chin k'irè tyè le brètsekyô.

Vo chédè, kan i trintson ou tsalè, i brâthon la tsoudêre kemin dè kothema. Pu on kou ke l'è bon, l'i a prà dè dzé, l'afére i virè adi on momin cholè. Ou mitin dè chi verè on pou vère oun'èchpéche dè tounyo gri. L'i a kotyè hyindrè, on bokon dè putha, ma chuto prà dè grâ. Chin, mè dejê Same, l'è farmo nurechin.

I ramachâvan chin avu na potsèta pu le betâvan a èpourâ. N'in fajan trè ou katro, lè chalâvan on bokon è lè betâvan a la tsanbra a lathi.

Adon, kan i rêmouâvan, ke l'avan prà dè travô è pâ liji dè potadji; i medjivan chi brètsekyô avu dou pan. Pâ gorman, lè j'armayi dè chi tin!

Anne Marie Yerly, samedi 23 novembre 2013

LÈ CHOBRETYÈ

La mouda di chorènon è di chobretyè l'è on bokon pachâye. L'è damâdzo. Din lè velâdzo, kan l'i a on mache dè dzin ke l'an le mimo non è chovin le mimo piti non. È bin on galé piti chorènon l'è bin utilo, pu vo dre mima, ke mè grâvè rin.

Lè chorènon di velâdzo bayon chovin a rire. Chin mètÿintâ è chin mèpri, i vo deri ke, din lè j'indrè yô l'ou dyon lè j'âno, lè bouènè chon pâ vijibyè, i van chyâ yin!

Le viy'médzo Schouwey orijinéro du Hôtavela, chè tinyé ou Mourè, cha tornâye irè grôcha. Pê ti lè tin, chi bon médzo dè famiye kontâvè pâ cha pèna. L'avè keminhyi a tsavô, pu chè ch'irè prokurâ on oto.

La montâye dou Bunyon a Trivô irè pâ rin; d'évè chuto. Chè trovâ prè din lè gonhyiè on krouye dzoua dè fèvrè amon chi tsemin. Li a fayu alâ tyirâ kôkon po le dèprindre. Pierre Maxime Peiry, grô payjan de l'indrè, l'a

apyèyi dou bà, è chin pèna l'an rèbetâ l'oto in tsemin, chin on akro. Adon le payjan l'i fâ: «Moncheu Schouwey, vinyidè intye-no bêre on piti kâfé. Vo chédè, l'è on dzoua pâ kemin lè j'ôtro, on arè djamé kru k'on âno, avu dou bà, puéchè teri fro on modzon.»

Anne-Marie Yerly, samedi 7 février 2015

LÈ HYOTSE

Din lè danyè dè nouthrè mohyi, no j'an din ti lè velâdzo, di galéjè hyotse ke tsanton lè j'emâryè, lè nothè, lè batyimo è achebin lè mâlà. L'i a la hyotse de la grêla, ha dou fu; le bordon k'anonthè la mouâ d'on'omo, la chèkonda po na fèmala è la pitita por on infan. L'è verè k'ou dzoua d'ora, le «portâbyo» lè rinpyathè bin chovin.

Vu vo kontâ l'avantura dè l'Inkourâ d'on grô velâdzo dè Chindzena, l'i a bin di j'an. Chi Moncheu, lè dzin l'amâvan bin. Irè bal-è-bin ruchto, ma chinpyo è l'i faji rin dè chè kontchi lè botè po rinkontrâ chè parotsin ou travô. I amâvè achebin menâ lè j'ouârdyè. Adon du tin j'in tin, i grapiyivè chu la louye po dzuyi kotyè kantike, a cha djija, chin tèmouin.

Ma, on devêlené, prê pa cha pachyon de la mujika, l'a oubÿâ l'âra. Le chakrichtin, on bokon choua, l'a kotâ le mohyi pu ch'è ind'alâ dremit. To dzoua è-the ke Moncheu chè trovâ kotâ dedin. Rin dè portâbyo in chi tin! Richkâvè rin bin chure, ma dremit din chon yi cheri kan mimo j'ou pye alêgro tyè chu lè ban dou mohyi. Nè- ouna nè- duvè, chè pindu a na hyotse...ha dou tokchin!

Le chakrichtin dremeché chu chè duvè j'oroyè chordè. L'è don la ponpa è lè ponpié ke chon arouvâ a chô! Parè ke Moncheu l'è j'ou du. I dyon ke l'arè motyatâ le pouro bedô.

Anne Marie Yerly, samedi 17 mai 2014

LÈ KANKENICHÈ D'ON TSAPI

Dèvan dè batoyi, no fô fére konyechanthe. Chu on viyo tsapi, cholè pindu a on hyou mô drê è prá inruyi ke kôkon l'avê pyantâ in'amon la parê l'y a dza chakramin grantin. Vouè, le galé nêre dè mon feutre chè krovâ dè putha è dutrè dzêchè l'an dza keminhyi lou rupâye.

Mon Dyu! Kemin i rêmoujo, ou bon tin, kan rèkrovâvo lè dutrè pê byan d'on Konchèyâ ke chochrâvè de la pâ dè Furboua. Iro dè totè lè chayêtè, di kou tanty'a Bêrna ou Palè-Fédéral. Arouvâ lé, du ke m'avê teri kotyè kou po chaluâ lè grôchè j'otoritâ, i m'akrotchivè a on pindyâ dorâ; irè inke ke l'avé liji dè menâ lè marmâlè avu di kamerâdo ke vinyivan du totè lè pâ dou payi. N'in d'avê dè Bâla, dè Zurike, dè Dzenèva, d'ôtro ke dèvejâvan l'italien, di kou, i rinkontrâvo la kapèta d'on chochyalichte dè pê Noutsathi, anfin po dre djuchto, no j'èthan na galéja binda è no no gâlâvan bin pêr lé.

On dèvélené, in no ramâchin du la kapitala, teché ke mon brâvo Konchèyâ chè dèchidâ d'onorâ dè chon dèrê, l'èchkabi d'na pinta. L'ichtouâre l'a keminhyi to dè dà chè fajin di chejintèri, di avo Moncheu le Konchèyâ, kemin alâdè-vo? Achetâdè-vo Moncheu le Konchèyâ, vo prindri bin on vèro avu no? Ma, kan tota ha redâye n'in d'a tinyê na fédèral, l'afère chè invremâye, po na réjon dè politika, l'an keminhyi dè chè marmedji, dè royi a kou dè poin chu la trâbya, a chè pelâ lè potè tyinta pout'afère, lè vèro è lè ketalè vòlâvan din totè lè rèkotsè dou vindâdzo. Kan le karebatyé l'a j'ou fotu to le mondo dèfro, mè pouro infortenâ, chu chochrâ cholè avu lè motsè.

Lè dzornâyè pachâvan pènâbyamin chin ke nyon châyè vinyê mè rapèrtchi, tanty'a k'arouvè on komi. In mè gugin d'on'è on tro fanfaron, i di ou karebatyé...

-L'è a vo chi galurin?

-Tyè nè! L'è kôkon ke l'a oubyâ inke du l'y a grantin.

-È bin che vo j'ithè d'akouâ, le prindrè gran chôpyé, i porè adi mè rindre di fyè chèvucho.

L'è ko choche ke m'è chu trovâ agiyi chu la titha d'on pèchenè. N'in d'é yu dè totè lè kolâ, èthé rinchi in dèfro lè dzoua dè pou tin, rinchi in dedin kan fajê tru tsô. On kou, ke rintrâvè bredouye, inradji kemin che le dyâbyo li'avê yêtâ le ku, chi min tyè rin ma pyantâ a ruva dou lé. Dè tsanthe, di brâvè dzin ke rôdâvan pêr inke, chè fajin mô dè mè, m'an

pindu a na brantse. Tyè krèdè-vo? Mè chu pâ brinâ grantin, on tîpi tîpèyin din la kotse, m'a inrôlâ po charvi dè rèkatse i dutrè bèthètè ke chobrâvan din chè pê.

Avu li, l'é trolâ din ti lè dichtri. Du la Grevire tanty'a ou Lé, outre on'an, l'é j'ou na ya d'èrtchi, dremechin din di grandzè, dèjo on'âbro, a la frètse chajon, a dzo a la Chapinyère. Dè furi, i chè rèbetâ in treda, ma rintyè po dutrè chenannè pèrmô ke l'avé atrapâ na pouta kouèrla, di brâvè dzin l'an menâ a l'èpetô. Du chi dzoua, l'é djêmé rè yu, ché pâ chin ke l'i è arouvâ, arê-the pojâ chon dêri brije-kou?

Tinke mè rè oubyâ chu on piti ban, mâr-cholè pyantâ ou mitin dè la kampanye, akonpanyi rintyè di chubyâyè dè la bije, è de l'invela d'on chpatse rokatin lè dutrè bètyo ke chobrâvan vèr mè. Adon, teché k'arouvè on drôlo dè kêfre, mô nipâ, avu di pê gran kemin la kuva d'on tsavô. Pindu à na fechela, avô lè rin l'avé ouna viya dziga, irè prou chur on trêna-botè. Dè rido mè chu rêtrovâ chu na titha martalâye de pyà. Arouvâ a Bulu on dzoua dè martchi, m'a fotu bâ a rèbedou, è l'a keminhyi dè mômenâ lè j'oroyè di dzin avu cha trinyoula. Ô! N'in d'a pâ j'ou di mache ke m'an fetchi on'èku. A vèprâ, chi l'abruti l'a infatâ ch'n'ardzin, è l'a pèlâ, tinke-mè rè pyakâ. L'i a bin j'ou dutrè dzin pachin pèr-inke, n'in d'a mimo on ke m'a dzetâ on mégô adi inpré, l'avé pâ fôta dè li por mè fére on pèrtè, ma toparé a rèchpè, on tro dè chejintèri l'a djêmé fê pètâ la groula on'âno. Kan l'è arouvâ le dèvêlené, di greidin l'an keminhyi dè dzuyi a la palôta, a grô kou dè pi m'an tsahyi de-ché de-lé, din na goyèta, kontre on kandèlâbro, anfin, m'an abandonâ din on tricht'ètha, iro tan bothèyi ke mè chu innouchi. Du totè hou j'avanturè, a chin ke dyon, l'è ke cheré j'ou ramachâ pê on pikeu dè kemouna è l'è li ke m'arê pindu a chi pou krotsè.

Bon, mè fô pyakâ dè fére le fetse-fu avu mè mijérè, to bounamin vé m'indalâ. Pu pâ vo dre lè pi dèvan, puchke n'in d'é rin, ma poutithre k'apri totè lè kalamitâyè d'inke-bâ, lé-hô l'ari la vèna d'achothâ la titha dorâye d'on'andze!

Bèrnâ Chaney

LÈ KURYOJITÂ DE NA LINVOUA

Kemin totè lè linvouè, le patê l'a chè drôlèrà. Le dzoua yô no dèvejèrin le vertâbyo bon franché l'è pâ po dèman. L'i a rintyè a intindre lè radiô è yère chèrtènè gajètè, po trovâ di fôtè grôchè kemin le Molèjon. Adon, vo moujâdè bin ke nouthron pouro patê (ke l'a djamé pu chè fyâ a ouna gramère) l'è pyin dè kontradikchyon.

L'è po rin dè chè kontrèyi, dè batayi por on mo dè travê, adon ke no fan to chin ke no puyin po kudji vouêrdâ chin ke n'in chàbrè. Ma l'i a toparé di mo pâ fachilo a rèyi.

Ègjinpyo: le vèrbe dèvejâ, on pou achebin dre parlâ. Chin dèpin to chin ke vo volê dre. Kan on di: «L'é dèvejâ avu mon chènia de n'afère ke l'a arouvâye.» Le chènia vo rèpon: «Ouê, l'è dzin n'in d'an parlâ». Vo vèdè ke l'è pâ totafé parê. Dèvejâ vou bin dre dichkutâ, fére ouna konvèrchachyon; parlâ cherè pye chyâ po dre ke lè dzin n'in d'an batayi intrè là.

On ôtro mo: pèliche: on'in travè katro din le dikchenéro. Ouna pèliche l'è kôkon dè mégro, malingrenà, krouyo. La pèliche l'è chin ke l'i a dèjo l'èkouâcha d'on âbro (aubier). La trèjima l'è achebin on'âyon. Lè pèlichè chon lè pyumichè.

L'è pâ rintyè avui le dikchenéro ke vo j'alâdè aprindre a dèvejâ è a èkrirè. I fudrè onko rèkordâ. Bon korâdzo.

Anne Marie Yerly, samedi 15 mars 2014

LÈ PRE A BOTSÌ

Rintyè de l'i moujà m'in lètso lè potè. Inke ôtyè de chavouryà.

I rèkeminthon a pyantâ de hou peré a Botsi, l'è le dêri thinyon. L'i a on pâ de j'an i keminhyivan a chè pèdre. Malâdo, abandonâ, mèpriji è dèvorâ de lovè, iran a rinda de dichparèthre.

Vouéro de trèjouâ portan, no bayon hou piti pre bin modèchte: le dzu, k'on l'i di achebin la troya, no bayè chi tan bon vin-kouè. Pu la kunyârdâ! Ouna krotha de kunyârda avu dou buro è de la kuchôla, on pèchi de gormandi! È kemin fére de la mothârda chin vin-kouè? Poutithre a l'émichyon Al dente... ma, chin, no l'an pâ agothâ, pê bouneu.

Hou galé piti pre, ke krèchon in botsi (l'è chin ke lou j'a bayi lou non) chon a la pyathe d'anâ, ou goutâ de Bènichon. Le ragou, orfeno de chè pre, cherè la pye grôcha vérgonye de la koujenêre. Ma, fô chavé lè koujenâ!

Le mèyou moyin de vouêrdâ le bon go di pre, l'è de rin betâ d'ôtro tyè dou chukro. Fô grantin léchi mitenâ, tanyè ke le chukro chi karamèlijâ è lè pre bin kouè. È pu intrè no, èprovâdè-vê de rin betâ de vin, nè de kanala... vo rètràvèrè lè vertâbyo pre a Botsi de vouthra Mére-Gran.

Anne Marie Yerly, samedi 5 octobre 2013

LÈ TÈCHTAMIN DOU PATÊ

N'in d'a pou ke chon ou kouran dè to chin ke chè fâ po le patê. No j'ôtro, din le tyinton, no l'èkrijin, no le dèvejin adi, di dzouno è di min dzouno van l'ètudèyi è lè téâtro chon adi bin amâ. Ma, l'i a pâ tyè no. Lè Valijan, lè Chavoyâ è din totè lè kotsè dou Franco Provencal, le patê chè mantin. È pâ rintyè pê di viyo.

A Noutsathi, ou Glossaire di patê, yô l'an rèkordâ ti lè j'èkri è ti lè j'inrèjichtrèmin du l'i a mé dè chaptant'an, l'i a di pèrchenè, on porè dre di chavan, ke l'an intrèprè on grô è bi travô. Ti l'è j'èkri chon tranchlatâ in franché, totè lè j'èmichyon radiô in patê achebin. Dinche on porè totavi l'i alâ, rèyêre è intindre hou trèjouâ, è chuto lè konprendre. Avu on bokon dè pahyinthe, to cherè betâ chu Internet. Ma vo puédè krêre ke l'è pâ j'ou on piti l'afére. Ouna tropa dè j'ètudiyan, di «doktoran» mimamin, l'i travayon du l'i a dza bin kotyè mé, è ch'on pâ ou bè dè lou pènè.

L'è j'ou l'èpâhyo dè lè vère travayi. È bin no lou dévin na fyërta tsandêla. Fô vère kemin i fan chin, ou pye pri dè lou konhyinthe. Chè van rinchènyi deché è delé. I chon bin konhyin ke chin i va chobrâ. Chi trèjouâ va prindre adi mé dè vayà po lè jènèrachyon ke vinyon.

Anne Marie Yerly, samedi 1 mars 2014

MÈHYON-MÈHYÈTA

Vo trovâdè pâ chi mo din le dikchenéro, porè chè traduire in «mèli-mèlo». L'è portan le titre d'on galé lêvro, publèyi in mile nou-thin trinta pê Tobi di j'Èyudzo. En trinta achebin, i parechê «Ouna fourdèrà dè j'èyudzo».

Chè dèchindin l'an rè-èditâ in mile nou-thin vouètant'è katro le «Mèhyon-mèhyèta». L'è adi in vinta.

Chi «Tobi» irè a non Cyprien Ruffieux. L'è vinyê ou mondo la né dè Tsalandè 1859, i kontè mimo, din na galéja poèji:

La né dè Matenè, vunyu ou mondo din on bon yi. N'é pâ martalâ bin grantin,

Le lindèman matin, le premi tsantâ dè Kreju, mon chènia to fyê, to kontin,
Ache fèrmo tyè ke l'a pu, a hôte lè vouê l'a tsantâ: «Puer natus es nobis»
È lè j'andzè l'y an bramâ: «Gloria in excelsis!»

On poète dè rêthèta. On patèjan chuti. L'a èkri di balè pithè dè tèâtro. Chè tinyê a La Toua, din la bala méjon karâye k'èggichtè adi. L'a alèvâ ouna grôcha famiye. I léchè in apri dè li ouna dèchindinthe dè dzin nopâ, di j'artichte dè kalitâ... on porè dre ouna redâye dè bi j'èyudzo. I chavê fére a-rire chin grobètâ, pyin dè fenèthe è di galé mo râ.

L'è on èyudzo a pâ oubyâ.

Anne Marie Yerly, samedi 6 juin 2015

MOUDÈ È KOTHEMÈ

Bredzon è dzakiyon van dyora ithre a la fitha pê Bulo è La Toua. La Chochoyètâ Kantonale di Moudè è Kothemè l'i fithèrè chè chaptantè think'an, lè thin, chè è chate dè chaptanbre.

Di tsan, di danthè è di galèjè vithirè chè van prèjintâ din on gran kortéje è di balè rèprèjintachyon, trè dzoua dè tin.

Le bredzon chè totavi portâ avui dinyitâ, in Grevire chuto. Le betâvan on yâdzo por aryâ pu piti a piti l'a prè chè lètrè dè noubyèthe. Chè pouârtè ora, avu na bala tsemije byantse, po la demindze è lè fithè, lè achebin la vithire dè prà dè chochoyètâ dè tsan, dè mujika è dè danthe.

Le dzakiyon, l'i a na thinkantanna d'an, irè pâ tan chonyi, bin chovin teri du lè taréchè è betâ n'inpouârtè kemin. Ou dzoua d'ora, prà dè chochoyètâ chon benéje dè le portâ. Di dzin chuti è dè bon go l'an inkoradji lè dzin a n'in fére di novi. Ora, i chon fêrmo bi. Lè kolà chon frètsè, lè mandzè balè byantsè è lè damè lè beton dè bon grâ. N'in d'a pâ-mé tan ke chin jénon dè le portâ.

Lè moudè l'an tsandji, bin chure. Fô bin chè dre ke le mondo pou pâ-mé vivre kemin l'i a thant'an. Chin no j'inpatsè pâ d'amâ nouthrè kothemè. Di novi tsan, di novalè danthè, chon adi konpojâ ou dzoua d'ora. L'è dinche ke l'ârma dou payi chè mantin, vidze è dzoyàja.

Anne Marie Yerly, samedi 30 août 2014

NOUTHRA KULTURE

Pâ fôta d'alâ tan yin po trovâ di balè tsoujè, din nouthra kotse dè tèra. No j'an di pintre dè rèthèta, di j'èkrivin, di koujenê dè rènon, di j'artijan abilo, di kojandèrè, di techotè, di dantelyérè.

Pu, no j'an prà dè j'artichte, totè lè chochyètâ dè tsan, di j'akteu, di j'aktriche, pu, fô pâ oubyâ lè patêjan, ke fan achebin partya dè nouthra kulture.

On è pâ inprontâ po trovâ yô pachâ di balè vèyè. Mimamin ke fudrè di kou chè partadji in dou. Moujâdè on bokon: in Thèrnia l'an betâ chu pi di fèrmo balè pithè dè tèâtro. Di dzouno j'akteu, din on patê rèyi, l'an rèkordâ grantin lou rôle po bin prononhyi è intrètsantâ la châla. Ha tan galéja pitita châla, ke mertèrè d'ithre trè kou pye grôcha, kan on vè arouvâ di redâye d'amateu dou tèâtro patê.

Di balè châlè no j'in d'an. A La Toua, a Friboua, a Tsathi, a Remon, a Hôtavela. Di tropè, n'in d'a: Ha dou Dzubyâ, totè hà di j'Amikalè dè Patêjan è bin di j'òtrè. Oubyâdè pâ totè lè chochyètâ dè tsan, mimamin in vela, i volon tsantâ in patê. I dèmandon di novi tsan, lè konpojiteu le fan avu pyéji... fô bin chure lou j'èchplikâ chin ke vou a dre in franché. Ma, mujichyin è tsantre l'an a kâ dè le fére adrê.

Le patê dinche prèjintâ porè vouêrdâ chè lètrè dè noubyèthe.

Anne Marie Yerly, samedi 28 novembre 2015

OUNA BALA FITHA OU PRÂ DE L'ÈCHÊ

Ou Prâ de l'Èchè, dechando pachâ, na bala fitha no j'an j'à. Ouna mècha bin tsantâye, a la tsapala dè Chin Garin ke chè betâye chu chon trin'yon. Le tê lè jou rèfè chti tsoin. Bravô a l'âchiyâre, dou tréto bi travô.

Portyè na mècha lé d'amon? L'idé irè din l'è du l'y a grantin, dè fére on rathinbyèmin dè ti lè dèchindin dè nouthrè gran-parin k'èthan arouvâ lé d'amon le furi dè djije nou-thin dji j'è nà, avu lou famiye. Iran vinyè du Prindji: chi frârè è trè chèrè. Lucie, dza mariâye, l'è pâ montâye. Madeleine lè mouârta otyè dèvan. Chin fâ ke l'y aré d'abôr than t'an ke lè Gatsè chon in Tsèrmê.

L'idé dè fére na fitha l'è rèvinyête chu le tapi a l'okajyon d'on'intèrèmin. Dutrè dzouno chè chon tot'a l'àra chintu pouchâ di j'âlè. L'ou j'avé de: n'atindè pâ tru, arouvo a vouètant'an,âmèré bin fére partya dè la fitha.

Inke l'è pachâye, è bin pachâye nouthra fitha! Prà dè dzouyo, prà dè chovinyi, ouna bouna fathon dè chè rètrovâ intrè koujin, koujenè, d'aprendre a konyèthre prà dè dzouno dè duvè, kan l'è pâ trè jènèrachyon.

Vo j'é dèvejâ dè chovinyi. Bin chure ke chon pâ ti jou bon. Hou ke chon arouvâ ink'amon l'an konyu la granta pouta krije di j'an trinta. L'an fê mé tyè lou dré dè dzoua dè chêrvucho i frontèrè. No j'ôtro no j'an jà la mètsanthe dè pèdre nouthron chènaya adon ke le dodjimo piti frârè n'irè pâ ou mondo, ma no j'avan na dona kemin n'in fan rin mé.

Ma la ya irè dinche po to le mondo. Vouêrdin in titha lè mèyou momin, tot'in chatsin rèkonyèthre ke din chti mondo no chin di favorijâ.

Ou non dè tota nouthra granta famiye, l'é na mache dè dzin a rèmarhyâ: Moncheu l'abbé Guy Oberson, lè tsantà è lou dirèkteu, mon piti koujin «Colin» Bussard po chin ke chè bayi la péna dè no j'adrèhyi kotyè mo bin chintu, è totafé a propou. A Vincent, a Gisèle, mèrthi on milyon dè yâdzo po lou j'idé a la konchèpchyon, a l'organijachyon, la dèkorachyon. On vayin kou dè tsèpi a Margot, a Francis, a Marcel, a ti hou, konyu ou pâke l'an bayi di kou dè man po ke la fitha chi bala. È l'è jou na rèuchête chu tota la linye. Forrrmidable!

On piti mo a ti hou ke l'aran pu vinyi, è ke l'an pâ fê. Vo chédè pâ chin ke vo j'i pèrdu. Ma to lè pâ fotu.Vo vindrè le kou ke vin?

Djan dou Prâ de l'Èchè

ON PAYI KE TSANTÈ

Che l'i a ouna kotse dè têra ke l'a de l'oroye, l'è bin le payi fribordzê. Vo j'i rêmârkâ, totè lè chenannè, din lè gajètè, vouéro dè konchè dè tsan, dè mujika. Fudrè chè findre in katro por alâ a totè hou prèchtachyon.

On pou dre ke la kultura l'è in bouna pyêthe intye-no. No puin betâ ou dèfi bin di tyinton po le nonbro dè chochyètâ ke no j'an, d'apri le nonbro dè j'abitan.

Le mindro piti velâdzo l'a chè tsantre è chovin chè mujichyin; ke fan pâ tyè de la mujikèta ou bin dou bêka-kan-mè! Lè dirèkteu ou dzoua d'ora chon bin formâ, n'in d'a ke chon achebin konpojiteu. Fidélo a lou chochyètâ, chàbron grantin ou mim'indrê; chêtin, du l'i a mé dè vint'an. Pu ke chon bin amâ.

Fô dre achebin ke din lè j'èkoulè, i fan on bokon dè cholféje. Kan y arouvon din on kâ è ke chan dza lè notè, l'è pye fachilo d'aprendre. Parê po la mujika; on yâdzo, betâvan lè dzouno avu lè grô, i chuêvechan pye ou min bin. Ora l'an le konchèrvatouàre, di lethon a lou mèjera, bayi pè di profècheu chuti è kapâbyo d'inchènyi.

On payi ke tsantè, lè on payi bènirâ!

Anne Marie Yerly, samedi 25 janvier 2014

PITI MÈCHÂDZO A NOUTHRÈ KANADYIN

On châ ke prâ dè nouthrè payjan ke chon modâ ou Kanada, chon chochrâ fidélo a nouthra gajèta «La Grevire». No, dè nouthra pâ, no l'è j'an pâ oubyâ panyi.

In chta vèye dè bènichon mè dèmando a chin ke moujon? I dèvon prou chur chè chovinyi dè chi bon chon dè choupa a la tsanbèta. Le go dou ragou, di pre a botsi. La kuchôla è la mothârda dou dèzounon.

È pu, lè dzoua dèvan, lè koujenêrè k'inkotson totè hou bounè gormandi. Kan le buro keminthè a krejenâ è k'on l'i fetsè lè grô bunyè, hou bunyè ke krejenon dè bouneu è ke vinyon bi dorâ, frèjyâ è chukrà. Lè meringè, la hyâ dou tsalè, lè brèchi è choche è chin, n'in d'ari po di pâdzè.

Anthe adi vouêrdâ on bokon dè patê? Mè chinbyè, kan mimo, ou mintè po tsantâ, èchpêro. L'è veré ke l'an pâ chovin l'èpâhyo dè le dèvejâ. Ma adon, l'i a kan mimo ôtyè ke lé rèmarkâ; l'è ke du j'ora in léve lè j'infan van dèvejâ anglé, l'è normal, l'è na linvoua ke pâchè parto.

Ma, chôpyé, mè j'ami Kanadyin, oubyâdè-pâ vouthron franché, i ché ke din vouthron novi payi, l'i a prà dè dzin ke le dèfindon. Oubyâdè-pâ ke «Chi ke l'a rin dè rachenè, bayèrè djamé bouna frete.»

Anne Marie Yerly, samedi 11 octobre 2014

RÈMOUA-MINÂDZO

L'é rin a vo j'aprendre a propou di minâdzo ke van mô! N'in d'a prà d'ègjinpyo, è di pye krouchtiyan. I keminthon a lou kontrèyi po di rin, pu l'afère ch'invremè. Chè travè di dzin ke l'an la titha pri dou bounè, adon, i fô rin po ke to tsejichè in èkouéche.

Adon ke bin chovin, i chufi dè pou po chè rètakounâ... è l'è dèjo le lèvé ke «l'armistice» l'è chinyi.

Dou j'èpà chè chiran poutamin tsêrkotâ, po de l'afère dè rin prou chure, ma, chè bonyivan du kotyè tin. Bonyi l'è pâ bi, ma bramâ è royi l'è pâ mi.

L'avan on yi drobyo, dè né fajan ti dou atinhyion dè pâ tru rêmouâ è chuto pâ chè totchi. On dzoua, l'omo l'a prè lè grô moyin, l'a betâ on lan intrèmi di dou, ou mitin dou yi. Cha fèna radjivè ti lè kou ke l'i fayi fére le yi. Moujâdè on bokon, chi grô lan pyin dè j'ètsenè. Ma l'afère dourâvè. Tsakon, piti a piti, chè ch'irè on bokon apéji, ma nè l'on nè l'ôtro voli fére le premi pâ.

Ou mitin de na né, madama l'a èthèrni. «Bènechè!» ke l'i fâ chon viyo. Adon la fèna: «L'è dè bon kà?» «Vouéê...» l'a rônâ l'ôtro.

Adon cha dàthe l'i fâ to bounamin: «È bin, ôtha le lan!»

Anne Marie Yerly, samedi 18 avril 2015

PÂ TAN MOUÂ TYÈ CHIN

Apri la fitha di moudè è kothemè, lé rêmoujâ a la chindâ dè nouthron patê. Kan iro dzouna, l'i a dè chin mé dè thinkant'an, lè viyo no dejan ke no j'iran lè dêri patêjan. I dejan achebin ke no j'iran lè dêri dzouno a povê dzuyi di pithè dè tèâtro in patê.

È bin, chè chon tronpâ. La chochyetà di patêjan de la Grevire va fitha chè trint'an chti l'outon. Ou keminthèmin iran outoua dè dou-thin minbro. Vouè, i chon mé dè chi-thin. Lè fondeu iran dza chu l'âdzo, chin fâ ke n'in d'a dza prà ke chon modâ. Adon lè novi, i tinyon adi «le pi a la râyè» è fan to po tsèvanhyi è mantinyi le patê. Ti lè patê, tsankon l'a on bokon le chyô, l'è chin ke fâ cha retsèthe.

L'i a na trintanna d'an, panyi ti lè j'an, ouna pithe chè dzuyivè din on velâdzo. Ou dzoua d'ora, ti lè j'an l'i a ôtyè ke chè pâchè. Di chochyetà dè tsan ke tsantâvan pâ in patê li chè chon betâyè. Lè mujichyin n'in konpoujôn di bin galé. Lè dzouno ke chuêvon di kour, l'an grô pyéji dè dzuyi, è i dzuyon bin. A Chorin, la chochyetà dè tèâtro patê ke vin d'ithre fondâye, inkotsè dza na pithe po l'an ke vin.

Chin kontâ ti lè kour ke chè bayon de ché è delé. In Thèrnia, din lè CO dè Bulo è la Toua, a Marly, a l'Univêrchitâ Populêre. La vèprâ a Tsêrlin, la vèyia ou Ruz d'Ôtavela ti lè mê. L'i a mimamin di mètre k'inkoradzon lè j'infan di j'èkoulè a aprindre kotyè mo. Ou premi dè mé on lè lè j'intin adi mé tsantâ in patê. L'è pâ rin chin, toparé!

Na, na, l'è pâ tan mouâ tyè chin. I tsandzè, kemin totè lè linvouè, on dèvejè pâ mé le franché kemin Molière, adon èprâvin dè dèvejâ le patê pâ tru mô, cherè dza ôtyè.

Anne Marie Yerly, samedi 13 septembre 2014

TRU PRÈCHÂ

To va tan rido ora, kan no j'an a pêna konprê na tsouja, fô dza ch'akothemâ a aprindre ôtyè d'ôtro, on fâ pâ-mé tan lè malin.

Pu kan on rêmârkè ke fô djij'an a on piti bolide, po chè pojâ chu na krouye pyênèta a chè miylâr dè kilomètre dè nouthra têra, on ch'achin têrubiamin piti. Tyè van-the trovâ lé-hô? Poutithre ôtyè por alâ adi pye rido.

A propou dè vitèche, l'é trovâ, in rèbuyin din mè viyo papê, prà dè lètrè ke mè parin êkrijan, du la Franthe in Chuiche, è lè rèponchè dè Chuiche, l'i a dè chin mé dè chaptant'an. È bin, krêdè-mè krêdè-mè pâ, du Trivô tantyè vêr no, lè lètrè fajan dou dzoua! In pyêna dyêra! Nouthron velâdzo irè kan mimo a vint'è-thin kilomètre dè Lyon. Djudjidè on bokon. L'avan pâ fôta dè lè j'invouyi ou ku dou dyâbyo po lè rèyi, lè rêtornâ è lè dichtribuâ a l'indrê du yô iran modâ. Kemin i fan ou dzoua d'ora!

L'i a di tsoujè ke van tru rido, ma achebin de l'afère ke va tru pyan. Ègjinpyo: lè dèchijyon dè chêrtin gouèrnèmin.

Anne Marie Yerly, samedi 15 novembre 2014

TSALANDÈ KARANT'È KATRO

Kan on chè promènè din noutrè kotsè, dè né, din chtou tin dè fithè, no chin vertâbyamin èbèrluâ pê totè hou lumyère. L'i a di ramirè kouvèrtè dè totè chouârtè dè mârèri: di yodzètè rodzè, di j'èthèlè, di chapin, di bèthètè dè totè lè kolâ k'on chè dèmandè chin ke l'è po na rache. Amon hou parè, l'i a di «Père-Noël» ke grapiyon di j'ètchilè. Anfin, i chinbyè ke l'an vudji la méjon dè totè lè viyè mârè di taréchè. Fô krêre ke chin l'è lou pyéji. Tan mi por là, tyédè.

On afère viyo dè chuchant'an mè rèvin vouè, adon ke Tsalandè ch'inkotsè. In 1944, l'avé vouèt'an. Irè la dyêra, no j'iran in Franthe. L'avi pâ fôta dè tan no j'èchplikâ chin ke chè pachâvè, no j'intindan chovin lè bonbè tsère pâ tan yin du vèr-no, è lè dzin di velè vinyan in vèlo, du bin yin, atsetâ on bokon dè lathi, dutrè j'à. Lè famiyè l'avan rin.

L'è dinche ke chti'an nouthrè parin l'an dèchidâ dè rin fére dè Tsalandè. No j'ôtro lè piti, no j'iran pâ tru kontin, dona no j'a èchplikâ ke prà dè j'infan di velè iran inkaratâ ou fon di kâvè totè lè né, ke l'avan chure onko min tyè no po fithâ Tsalandè. L'è dinche ke no j'an fê nouthra pitita prèyire, kontin dè dremi ou tsô è yin di dondji.

Vo kouâjo a ti on Tsalandè pye Dzoyà!

Anne Marie Yerly, samedi 27 décembre 2014

ON FORI

On fori kothè rin, ma rapouârtè prou matère
Inretsè hou ke le rechouévan
Chin rinâ chi ke le bayè.
Dourè tyè na vouêrbèta
Ma chon chovinyi dourè di kou on'ètèrnità
Nyon l'è prou retso po chin pachâ
E pèrchenè l'è prou pouro po pâ l'amertâ
Bayè dou dzouyo din le foyidzo
Chotin din lé j'afère
L'è le chunyo chinchubyo dè l'amihyâ.
Le forí bayè dou rèpou a l'ithre mafi
Rin le korâdzo au pye dèkoradji
Konchole din la trichtèche
L'è on rè mèdo dè la natura, po totè lè pènè
Pou pâ ch'adzetâ, pâ chè prèthâ, panyi chè robâ
L'è na tsouja ke l'a dè la vayà, tyè ou momin yô on le bayè
Kotyè kou, vo rikontrâdè na pèrchenè
Ke rèfoujè dè vo bayi on fori ke vo j'amertâdè
Chédè dè bon kà, bayidè le vouthro.
Pèchke nul' l'a atan fôta d'on fori
Ke chi ke pou pâ n'in bayi i j'ôtre

Trad. G. Genoud

OUNA DZOUTA

Dou j'âno din on patyalè ke korchon vèr mè ti lè kou ke vinyo inke, a la ruva dou lé, po robâ lè dérirè tsalâ dè l'outon è po mè banyi. Kan chayo dè m'n'oto i brâmon. Lou rèpondo, lou dèvejo. Lè j'anyato è lou tapolo lè hyan, dou ch'invôlè na nyola dè tèra chètse. Pu lou bayo din le krâ dè la man on mochi dè pan chè.

Vouè, on piti viyo ch'aproutsè achebin in mimo tin tyè lè dou j'ano. On piti viyo bin bourdzu, avui cha krochèta, l'a invide dè dèvejâ. In mè vèyin, mè tyachenè, mè kortijè, mè fâ on bi chorire è chin va.

Chu dèchindya a la ruva dou lé. To dè dâ, a tsô pou, on pâ apri l'ôtro, le chohyo kur, chu intrâye din l'ivouè frètse d'oktôbre. Apri ouna vouêrbèta, n'in rèchayo la pi bala rodze è la dèbatya i bè di dè.

Po pâ prindre frê, mè dèbaracho dè mon piti l'âyon, m'inbortoyo din mon lindzo, m'achito in chondzin, fathe ou chèlà rèlijin kemin on meryâ chu l'ivouè nère dou lé.

Ma ! to don kou, din la trantylitâ dè chi du midzoua ke chumiyè, intindo krejenâ lè brantsè, l'è vèyo budji. Le piti viyo lè rè inke. Du hô de la viye ètchila fermo in pinta, ke menè a la ruva dou lé mè tyirè avui na vouê ke gurlotè «Vin mè bayi ouna dzouta ma pitita! Vin. Por mè, l'è dondzerà dè dèchindre. No j'an pâ mé l'âdzo, noj'an pâ mé l'âdzo... Pori achebin t'idji a tè rè vihyi ch't'vâ».

I mè dèmando portyè, to don kou chi tutèyèmin pye kotyin tyè amâbyo. Po mè teri dou dondji, l'invito a dèdjèrpi in li prèchijin, avui on fori d'infanè, ke mè dègremiyèri fèrmo bin tota cholèta.

Elisabeth Richoz, concours 2013

A MA DONA

Arouvâye din chi mondo le trinta dè juin dyijè nâ, din'a famiye yô lè dzin chuâvan mé tyè ou dzoua d'ora po gânyi lou pan.

Chèkonda bouébèta apri katro bouébo, ducheran ithre dzoyà. Ma avui on chènaya dura kemin n'a pèra d'intsapyo, bin chure, l'a du chuâ kemin ch'irè on dyèrthon: inkotchi dou bou, portâ a l'épôla.

Le tsôtin, du le tsalè, levrâ lè motètè avui la lota a la fretchire, è l'inyâ dè komichyon po chè rêveri, pê ti lè tin, mimamin kan fajè l'orâdzo, kan tounâvè, k'on vèyè bi rintyè pê lè j'èlyudzo. Ramachâ di grejalè, di j'anpè, kan fajè on chelâ a ruthi di tsathanyè, è, in dèpye irè nè dè tavan. E bin chovin, a la peka dou dzoua, fêre di batya po ke le chènya pouêchè teri ôtyè po avi on kou, on bokenè dè tsé frètse po tsandji dè go avui le bakon dzôno chin na vèna dè rodze.

Mafi irè la ya dè chi tin. Kemin on de, le travô fâ pâ a muri, ma fâ a chufri. Lè rematiche dè totè chouârtè i dè ithre pènâbyo dè to chin chuportâ. Arouvâ a chi l'âdzo, ma oujâ pê le travô, l'è kan mimo pâ kemin d'ithre mouârtè ou furi dè ch'n'âdze pê ha katsotichè dè maladi ou dzoua dè vouê, chuto po hou ke châbron.

Pè hou kotyè linyè kouâjo a ma dona boun'anivèrchéro, è a ti dou din vouthra galéja kotse dè Vouèdin, vo j'invouyo on mache dè j'an, kemin vo j'ithè ou dzoua d'ora.

Djirâ Genoud

A MOLÈJON

Din la Chuich'l'i a ouna montanye
Di pye hôté, di pye balè
Che vo j'è la kuryojitâ,
Prindè ia pêna dè montâ.

Lè «Japonais» l'an le «Fuji-Yama», no j'ôtro lè Fribordzè, no j'an le Molèjon. A kou chur! l'è pâ on kratotèri dè fu ma, du mitin dè cha rotse, la tsourlèta dè chon kà no rêtsoudè dyâbyamin bin.

Dè gran matin, in modin du Pyané, l'è on chindolè routho è dè dziga, ke m'amènè a on no, dètyin l'ivouè kâlè a pyin borni, parè ke volè mè kontâ k'on yâdzo, inke, irè on tsalè ke ch'apêlâvè «Bouna Fontanna» d'ayeul la tsanthon le fredenè;

On li travè di fri, di brinlètè,
Tot'amon chu chtou rotsètè,
Hou k'âmon i'ivouè fô vinyi,
Bouna Fontanna i'i è to pri.

Ch'irè on tsalè ke l'avé rin la pètoche di lèvantsè ma, a l'inkotse dij'an thinkantè, l'è pâ la nê ke l'a j'ou chon pi, ma le fu.

Gayâ prà batoyi! Pâ tyèchyon dè chòrkèyi. Du inke ou ketsè, pâ gran tsouj'a menâ lè potè, on rèpyenè èpè du bâ de la konba, mè fô alâ a kour pâ krakâ kotyè kayoutsè. Na demi-àra l'a pachâye, lè kuchè on bokenè a pya, le kotson brè dè tsô, i arouvo a la peka dou tsapi dè chi Monchènyeu. Du inke, in mè verin du na pâ a l'ôtra, m'n'ârma ch'ètsoudè d'alègranthe in'admirin ti hou galé trèjouâ dè vèr no; l'Intyamon, la Vevéje, la Yanna, la Charna, on bokon din ia nyola, la Brouye è le lé dè Noutsathi, lè frithè dou Jura, le Mon-Byan è n'in'oubyo kotyè j'on.

La bôla règordjinte dè hou balè j'èmâdzè, por alâ bâ m'in vé mè teri kontre Tremèta, on tro in tsantin on tro in chubyin ma, pâ tru vuto fudré kan-mimo pâ alâ chè trochâ na pyôta. Arouvâ in Vevéje, po ch'èbrèyi la gardyèta, chon pâ lè dyindyètè ke fan fôtè. La premiere l'è ha dè l'Incretâ, l'i a dutrè j'an, i' avé di j'armayè, on kayon, di j'ouyè, di dzeniyè, dutrè bajè chu le tsemin ma, ch'irè la ya dou tsalè. Vouè i'i é trovâ la bouârna kotâye, l'è rintyè du na tsemenèta ke chè vichâvè on krouye fulè dè foumère. Pâ mé dè bithè. Bin chur! Vo puédè medji na motèta, lè dou pi ou poupro ma, chtache l'è panyi dou tsalè. L'i a ha di Vouipè, yô i pu mè rënovalâ de na choupyè è pu, dutrè pi in léve, in amon dè nouthra Dona dè L'Evi, ha di Moyè ke l'è bin galéja. In rè chyèvin le tsemin, i arouvo ou tsalè dè Tzuatzô d'Avô. Du inke, che i gugo in'amon, i vèyo le payi dè Djan dè la Boyèta ma, di bounè rodzo ou dzoua d'ora, on'in vé pâ mé vouèro.

In alin vê Vudala, dèvan dè veri kontre Grô Molèjon, che le chèlà l'a bayi rankâ i montanyè, ia Chala m'invitè dè m'achetâ chu cha loyèta po tyâ na pouta chè. Ou dêri raya, i rè prinnyo le chindolè tanty'a Pyané, chin chubyâ ma in tsantin...

In Pyané, no j'arin tyinta tsanthe,
Dè la hyà in'abondanthe,
No j'arin dou iathi trintchi,
È pu dou bon chère ruthi.

Ouna fondya è on dêri vèro a Grô Pyané, le momin dè mè rapèrtchi l'è arouvâ. A la rèyuva Mon Chinyà Molèjon.

Bernard Chaney

A ROBERT GUILLET, LE DÊRI FRETYI DOU LYANTSÈ

In hou premi dzoua dou tsôtin 2007, no j'avan aprê ouna trichta novala. Lè j'Armalyi, lè payjan è ti lè dzin dè la têra l'avan pêrdu on chènaya. E inke malirâjamin no j'an pu dre: Le mêtre Armalyi, le dêri fretyi dou Lyantsè no j'a tyithâ. L'a rêbetâ chon bredzon, inkoty chon loyi, è prè cha kana po la dêrire rindya. Chi bredzon ke l'a tan dè kou portâ, po le travô dè ti lè dzoua ou tsalè, po lè momin dè dzoulyo è achebin po lè momin dè pêna. Le portâvê tan bin chi bredzon, vithîre di j'Armalyi. Irè por li chakrà è i falyê le meretâ po povê le portâ. Chi l'omo ke ch'è balyi dè to chon kà po dêfindre chè montanyè, le fre ke trintylvè tan bin. La lya dou tsalè irè por li chakràye. L'a tan dè kou trintyi è ariâ.

Le vèyo adi ou toua dè cha tsoudère avui chon mandzeron, cha pupa in trin dè réfère din la tradichion lè chunyo dè chè j'anhyan. Irè ou toua dè la tsoudère kemin le Prithre a l'Ouchtâ po chakrà, pyin dè rêchpè è dè dêvouhyon. Ti lè dzoua i réfagê chu chi gran mantl bian dè lathi din ha lorda tsoudère a grôcha panthe nêre on bi chunyo dè krè avui la potse po dèmandâ ou Bon Dyû d'èthindre chè bré chu chon travô è po le rêmarhyâ dou fri dè cha têra. Ma on dzoua, prà dè dzin chon vinyê fére chi chunyo dè krè k'irè tan prévon po li chu chon vâ. No j'arin djamé rè l'èpâhyo d'intindre cha vouê, chon bl patê dè Trivô ke chalyivè dè li kemin la tsanthon d'on tsèrdzinyolè a la vèprâ. Djamé no le révarin in trin d'inprindre cha pupa ke l'a djamé tyithâye. Le vèyo adi achtâ chu le ban dè chon tsalè, avui chon kapè, in trin dè fougâ tot in moujin a cha lya dè bouébo dè tsalè, d'Armalyi, dè fretyi è dè payjan.

I mè kontâvè di trotsè dè cha lya kemin i chavè tan bin le fére. Epu, kemin l'an de a chon intèrèmin, i m'avê rakontâ din lè dêri dzoua dè cha lya dè tsalè chin ke cha dona dejê: «Te châ bouébo la lya lè kemin on chondzo to d'on kou te tè rêvèlyiè è t'i ou bè dè ta lya». E bin ora ke no j'a thyithâ i keminhyo a konprindre ha réjon.

I puyo panyi oubyâ chi l'omo ke chavè tan bin prèjintâ lè tropi à la rindya dè Tsèrmê. Irè li ke vinyê mè tsartyi, ke mè tyirâvè intrè dou tropi po tsantâ ouna tsanthon. Irè por mè to pochyin, po ke to chè pachichè bin. On piti vèro dè bian po no dou, on po l'amihyâ è on po la vouê è no j'iran fêmo prè po dzulyi nouthron rôle.

Li a tan dè bi chovinyi a kontâ è a chè rapalâ. Ma vouè i chabrè tyè mé hou chovinyi; l'Armalyi dou Lyantsè chè bal è bin inmodâ in alyôbin po le dêri kou chon bi tropi bian è nè po grêpi tantyè ou gran patyi ke chon a rinda di vani, vani dou Paradi. Nouthra Bouna Dona l'arè prê pê la man; l'arè charâ kontre chon kâ po l'amenâ a la trâbia dè la dêrire choupaye ou pri dè chon bouébo Benoît è dè ti hou j'Armalyi ke no j'an dza tyithâ. Lé hô li a pou t'ithre din chi gran trintsâbyo ouna grôcha tsoudère pindya a chon toua è on krâ dou fu po balyi on bokon dè tsalâ. Kemin din la tsanthon dou Bi Lyantsè, le tropi ch'è inmodâ, chon tsan tan trichto dè chtou dzoa rêthranère tantyè ou bâ. Chi bi tropi, k'èthin chon gran ruban bian è nè chu le tsemin dou Paradi, din ouna bala brijon dè chenalyè è dè hyotsètè, to botyatâ è hyori, i'è le tropi dou Lyantsè, avui ti hou j'Armalyi dè nouthron Palyi ke no j'an tyithâ dè chu ha têra. E to dêrè, no puyin vère, Robert, vuthu dè chon bredzon, dè chon loyi, dè cha kana et dè cha pupa avui chon bouébo ke koton la mâtse du tropi. E inke Robert chè revirè on dêri kou po no dèmandâ dè mantinyi hou balè tradichion è dè ne pâ ithre in dèjakouâ avui le Bon Dyû; pêchke li a dèmandâ dè poyi por li. A rêvère Robert, a rêvère vo ti bi j'Armalyi, dzin dè la têra, le tin no chinbyère gran chin vo.

Christophe Overney, concours 2013

BAL'ÈTHÈLA

Bal'èthèla dè nouthrè vani
L'è pâ fachílo dè t'aprotchí!

Bal'èthèla dè nouthrè vani
N'in d'a ke roubaton in alin tè rèkuyi!

Bal'èthèla dè nouthrè vani
Prou chovín din la né tè fó dremi!

Bal'èthèla dè nouthrè vani
Vouéro dè dzín tè vouêrdon in chovinyi

Bal'èthèla t'â ta tsanthon
Lè j'armayi la tsanton pri dou tsoudèron!

Bal'èthèla t'â tè tsemijè
On lè vé tralenâ parto tantyè chu lè frîthè!

Bal'èthèla t'â ta gajèta
Ta mouda fâ chondjí mé d'na fêmala!

Bal'èthèla t'â tè bredzon
Kemín la Grevîre l'a chon Molèjon

Henri d'la pouchta dè Botèrín

CHILVI LA KOJANDÈRE

Chavâdè-vo kô lè Chilvi?

Lè on bi oji gri avu di tatsè rochètè. I lodyè din lè bou, a la ruva dè l'ivouè, pri di mârè, ou mitin di dzon brinnâ pè l'oura. Chilvi a ouna granta kuva è i châtè dè tijè in tijè, in atotsin lè foyè avu chon bèk è chè patè. I vouètè ti lè dzon la l'è dè tsêrtsi kotyè tsoujè.

Ke tsêrtsè-the donk? E bin! I vudrê trovâ on'indrê po fére chon ni, Lou furi, lè la chèjon di ni, è Chilvi la kojandêre tsêrtsè dè tyè fére le chyô. I la rêlyi di tijè dè dzon bin cholidè, bin rêde. I vouètè lè foyè ouna a ouna, léchè dèkouthè hou ke chon tru èthrètè hou ke chon on bokon rondji pè la vêrmena, è vouêrdè lè pyo grantè bin lichè ke van li chèrvi dè matêre. Vora i va lè kàdrè... krêyidè-vo ke i va prindre on dé, oun'âye, di èfouâchè, don fi? Pâ fôta! Chilvi lè injéniyeuja. Chon bèk va li chèrvi a fére di pêrtè, a pachâ le fi è a le tsapyâ. Chè patè van rèunire lè foyè, è le fi?

Ke fabrikè li- mimo, avu di bè dè koton, di pê, di brin d'êrba, ke ramâchè de-ché de-lé avu chon bèk, ke chuchè è ke filè, kemin on fi dè lanna dè muton. Than kou i va fére lou voyâdzo, po rapèrtchi to dou ni, to chin ke lè nèchechéro po kàdre la kutsèta po chè piti. I vu pâ ithre dèrindji on kou lou travô keminchi. È lè ouna vretâbya mèrvèye tyè chi ni. Chilvi pêrhyè di pêrtè a la bètse di foyè, avu oun'adrèthe, jorche-mariyâ! I tsanpè lè fi din lè pêrtè, i lè tirè, lè chârè; Mi onkora, i fâ di nyô. Lè fi pâchon è rèpâchon règuyé din lè pêrtè. Kemin ne chè tronpè-the pâ! parmi to hou bè dè fi è to hou pêrtè? Kô li a aprè a kàdre è a fére to hô nyô?

Lè chi ka krêâ la natura è no-mimo, lè Dyu. Diora lou ni prin forma. Lè foyè koju l'an formâ ouna kutsèta ke chè brinnè ou-dèchu dè l'ivouè. Chilvi va lou rinpyâ dè mocha, dè pyonmè, dè fi, dè lèvé, dè to chan ke pou ithre dà po chè piti. I kontinplè cho'euvre è chinbyè ravi. Vora kutchya chu chè jà po lè tinyi bin ou tsô.

I atin la chayète.

Inke anfin lou gran dzoua. Tok,tok,tok. Lè piti j'ojalè keminthon a frèjà lè kokiyè è a dèkoukiyi. Ke chon damâ mè jojalè, tsantè Chilvi. N'in dé trê, ache galé l'on tyè l'ôtro. Ma mè fô mè balyi achyin dè pâ lou fére dou mô in pyètenin din lou ni. I chon a mè, n'in chu fiére. I tsantè cha rekonyechinthe a Dyu ke la protêdzè...

Francis Bussard, traduction

CHOVINYI DÈ FRIBOUA

Din nouthron bi tchinton dè Friboua
No j'an on bi lingâdzo, di balè kothemè
Lè tradihyon chè kurtiyon din ti lè j'alintoua
Hou balè kotse chàbron le paradi dou patê.

Avui chè bi mohyi, Friboua l'è on'ornémin
Avui chè bi tsalè, Friboua l'è nouthron tréjouâ
Avui chè bi vani, Friboua l'è on préjin
Avui chon bi Moléjon, Friboua l'è nouthra fièrtâ.

La Grevire, chon fre, chè tsoudère a panthe nêre
Le furi, lè j'armayi to rëdzoyi van poyi
L'outon, la rindya, lè balè vatsè tyakè nêre
Dè l'intyamon tchithon l'è j'intsan pri di vani.

Lè dzin dè Friboua amon fithâ la bénichon
La tsanbèta, lè tsou, lè tsevri, lè pre a botsi
Lè pan d'èni, la merInga, la hyà frètse, lè brechi
Dè totè hou bounè tsoujè, nin chon djêmé rëvon.

Lè j'armayi in bredzon tsanton le payi
Lè Grahyàjè in dzakiyon tsanton le rënovi
Tsantâdè le mi dè mé, le furi, pititè mayintsètè
Tsantâdè le patê brâvè dzin dè totè lè kotsè.

Le patê, lè l'èretâdzo di j'anhyan
Le patê, no dëvin to fére po le vouèrdâ
Le patê, lè achebin la linvoua di payijan
Po mantinyi le patê fô le dëvejà.

Fribordzè dè perto è dou dè fro, chobrâdè bin nyâ
Po partadji dè to kâ le dzouyo è l'amihyâ
Mantinyi lè kothemè, ha bala linvoua
Nouthra Dona di Mârtsè, vo fô no j'apoyi è no vouerdâ

Suzanne Monney

107

CHOVINYI DÈ NOUTHON DZOUNO TIN

L'é a mé dè chouchant'an dè chin din nouthron dzouno tin; no j'an pâ pouère dè la märtse.

No van du ver no tantchè ou tsalè dé Chôdreyère, a pou pri vè le Nirmon no fachin ournar'è-demi dè tin. Pè l'èkoula adon no j'an di kondji, du le premi dè mé tantchè ou mé de novinbro.

La dona no j'inkotchè on cha po le goutâ, avui di krotha dè pan tinprâ din on mèyè dè lathi, kotchè jà, on bokon dè farna; apri chin, din ouna pila chon dorâye dè duvè pâ, é pu on bokon dè chukro dèchu.

On n'achebin on bidon dè chokolâ, chin l'è dè la putha dè kakaô, kon faché kouèrè din dou lathi, dè l'ivouè é dou chukro. Kan on'arouvè ou tsalè, no l'échan le bidon ou chèla ke chabrè adi bèdo pâ goutâ.

No j'an pri avui no, ouna trin, on piti rathi in fè; no dèfajin lè dèrbounèrè to le dzoua, chin po apyanâ kalichè mi po chéyi a la fô. Kan le tsotin lè inke, a la fin dè jouin mon chènnya inkotchè on tsè a ètchilè; dedin on betè ouna mâla, avui di ketalè, di j'ôyon, dou bakon chouchichon, chètson.

Y fô achebin on piti bochè dè vin; dè la pityèla ke mon chènnya inkotchè avui di rejin chè, è kotchè drougè. Ouna fournerâ dè pan l'è achebin prèchta. Katre a thin chèyetâ arouvon l'é d'amon, mon chènnya intsapyè lè fô.

Kirè bi chi tin, no j'an l'é hô ouna bala yuva, chu lè pekè dè la Chavuyè, le lé dè Lèman é tota la pyanna.

Ti lè dzoua no chan vouathâ pè le tsan dè la térachèta. La né on dremeché chu le tètson dè fin, avui on linhyu, on lèvé dè fin achebin le kouchin, ouna linterne a pétrole po éhyiri ouna vourba; mè no fayé no bayi a chyin.

Dutin dè l'evê, chi fin lè dèchindu a vô avui ouna lyudze; di yâdzo l'i avé on mache dè nè; chin bayivè a pâla po arouvâ ou tsalè; l'é arouvâ ke mon chènnya prenyichè on tsè, a mi tsemin la lyudze pyinna dè fin irè vèchâ chu le tsè, l'i avé po prou dè nè a vô.

Ora va bin mi, lè tsemin chon chatyubyo po arouvâ ou tsalè; le vatsè medzon l'herba du le furi a l'outon, le lathi l'è kolâ a la frethire.

Din nouthron dzouno tin, irè on bokon pènâbyo, ma no j'an tyè dè bon chovinyi.

LA BÈNICHON DÈ TSARMÊ IN GREVIRE

In 1747 l'è j'ou dèchidâ dè chèparâ la bènichon de la fitha de la dèdikache dou mothi. Chin l'è j'ou chèparâ a kouja di rëdzoyechanthè è di bonbanthè ke n'avan rin a vère avoui lè fithè dou mothi. È l'è in 1889 ke la bènichon de la montanye l'è j'ou chèparâye dè ha de la pyanna. L'an adaptâ la bènichon a la fin di grô travô, la chèkonda demindze dè chaptanbre po la pyanna, apri la rintrâye di mèchon è di rèkouâ è din lè velâdzo de la Greivre, apri la rindya, la chèkonda demindze d'oktôbre. Kotyè j'enè chon j'ou fikchâyè a di j'ôtrè demindzè, kemin ha de la Chin Dzâtyè dè Vuthèrnin, ha dè Remon, ha de la Chin Martin, ha dè Tsathi-Chin-Dèni è kotyè j'ôtrè.

Pèrto on l'i fâ di chpèchialità kemin la kuchôla, la mothârda ou vin-kouè è prâ dè bonbenichè kouètè ou foua, kemin di meringè, di kutyètè, di krokè, di pan d'èni, di brèchi è di bunyè. Ma to chin chè medzè frê. Le menu dè bènichon l'è konpojâ dè to chin ke chè travè a la ferme è de la tsé chalâye è fougâyè, chin l'è j'ou rinpyathi ou dzoua d'ora pè to chin k'on konchèrvè a la dzalère.

Ma in Tsarmê la partikularità de la bènichon l'è lè korchè dè tsèrètè. Ha korcha l'è organijâye pè la chochiètâ dè jeunesse, «La Concorde» è on l'i travè adi on minbro fondateu, Francis Niquille. Hou dzouno chè bayon prâ dè pèna po to chin organijâ. Ma to chè pâchè din le dzouyo.

Le dechando 12 è la demindze 13 dou mi d'oktobre 1996, irè lè 24imè korchè dè tsèrètè in Tsarmê. Le dèvélené dou dechando a 8 t'arè on kâ irè l'inmodâye po la premire kobya dèvan 2000 spektateu. No j'an yu dè to.

L'i a mimamin ouna dè hou tsèrètè ke l'a pèrdu ouna ravoua ou premi toua è l'an fê lè 7 j'ôtro toua chu na ràvoua in portin la tsèrètâ dè l'ôtra pâ. Lè dzouno fajan 8 toua è lè fiyè dèvechan kore 6 toua. A nov'arè è demi l'i a j'ou granta fitha din la kantina avoui le bal di tsèrètè. L'i avè achebin di menèthrè è la danthe din ti lè kabarè dou velâdzo.

La demindze la fitha l'a keminthi a 10 j'arè è demi pè on'apèrô din la kantina. A trè j'arè, dèvan 3000 chpèktateu, chè chon ti inmodâ po la chèkonda kobya. No l'i an yu dè totè chouârtè dè tsèrètè. Di dèkorâyè, ouna a bachkula yô di mére-gran chè brinâvan in trikotin, ouna ke rèprèjintâvè la vatse kure, la pye galéja irè ouna a duvè fathè yô k'on chavi pâ yô k'irè le dèvan è le dèrè, ouna katègori ke rèprèjintâvè le kamintran.

L'avan totè di non a dremi fro: «Les gueux», «Les bonzes amis», «Les zigomards», «La cage aux folles» è bin di j'ôtro. L'i avi 14 tsêrètè di dzouno dè Tsarmê, 3 dè Riaz è de La Rotse, duvè dè Rochin è Broc è a tsakon ouna dè hou dè Bulo, Pon-na-Vela, Marly, Kreju, Thèrnya, Velâbènê è mimamin ouna dè Jussy (Dzenèva).

La demindze né l'an fê la proklamachyon di rèjulta è la dichtribuchion di pri dè totè lè katègori, chta dre, di dzouno, di fiyè, de la pye galéja tsêrètè, de la mètsanthe, dou juri è onko bin di j'ôtro. L'i a mé dè vint'an ke lè dzouno dè Tsarmê organijon hou korchè dè tsêrètè a la bènichon è i merton d'ithre fèlichità.

Le Tsêrè, concours 1997

DÈVÊLENÉ OU VELÂDZO

Lou velâdzo chin douâ in chon ni dè vêrdya
Ouna vâga fougâye montè onkora di tè
Ouna nyolatiche to dà la invayi la natura,
è gânyè to bounamin lè kanpanyè è lè dzà

Ouna granta niola rodze égarâye din l'èchpâthe
Dzetè dè grantè hyèrtâye chu lè adju inbornâ,
È pu piti ta piti i chè rèthin, è chè d'èhyan
Din ouna vâga brouya ke lè tsjête din la né

Ti lè viyo payijan achtâ dèvan l'ou pouârtè,
Vouêton chu lè prâ, chu le tin ke va fére
Lè rèjin hyârè on bokon, la prêja è bin yôta
No j'arin dè l'èrdzin, kan levê arouvèrè

Lè dzounè damejalè van chè promenâ dèjo lè chôdzè
Alâvan dè fron in chè bayan la man
Kan lè bi dzouno ou robuchetè j'èpôlè
Malihyàjamjn van l'ou kotâ le tsemin

Tsakon vudrè povê ratinyi cha tsakouna
Dè gran èhya dè vouê, è dè rèkathalâye
La lena ke pâchè din la yê
In rijolin dè bon kà

Lè bà tyakolâ, kutchi a l'èthrâbyo ruminon to bounamin
Lou medzaye dou dèvêlené, ora ke lou gran j'yè to pyin
dè chondzè vouêton dan la brouye épècha,
Vouêtin chin vère...

Francis Bussard, traduction, concours 2013

GALÉ MI DÈ MÉ

Galé mi dè mé, ti rèvinyê to dzoyà
To pyin dè dzouyo, lè mayintsè tè tsanton
Du le premi dzoua,te rin lè dzin grahyà
Kan te no rèvín, l'è fitha din lè méjon.

Ou chèlà, lè hyà chon brèchi pè le cherin
Volon totè avè la pe bala roba
No farin on bi botyè po nouthra dona
L'è chi ke l'infanè li tindrè dathamin.

Pri d'la méjon, le pu vouêrdè chè dzeniyè
Chè drèthè ko on rê, dè cha tropa l'è fyê
Lè piti pudzin chon kemin di bôlatsè
In chumiyin don n'yè, le tsin vèyè adrê

To pri dou kurti, dèjo lè j'âbro fretyi
Kotyè tchivrè, chè règalon bin d'ërba frètse
Lè tsevri fan di chô kemin di choutèri
In béjalin, lè fayè tyiron lou j'ènyi.

Din lè prâ hyori, lè j'armayè patheron
Benéje, lè vi fan lou premire chayête
Pri d'la méjon, èga è poyin chè vouiton
Lè chenayètè rèthrenon din la kanpanye.

Gayâ pèrto, di trakteu, on n'ou brondrenâ
Lè payijan viron, po chènâ le bon byâ
Dou bon pan no j'arin, le Bon Dyu no jâmè
Ou mothi, la hyotse chànè lè j'èmâryè

Dzojè a Henri dou Prèfènè

KOLIN

Le chê dè dèthandre l'è la chin Kolin
Le kalandrê ne va pâ vo dre ôtramin!

A la pinta dou Pralè vê Kolin
Din cha kâva dè Mothèlon no no dzubyèrin
Po agothâ'na bouna botoye dè rejîn!

A Botèrin lè j'ïnfan chon kontin
Kolin va pachâ: Bondzoua lè kotyin!

Le chènaya l'a rèvou le tsin
Fô pâ mankâ chi gran momín!

Lè j'on vouèton pê la fenîthra dou mitin
E tyin trayin kan Kolin montè le tsemin!

Din ha méjon te cheri rèchu grahyàjamin
L'âno l'arè drê a cha krebiye dè hyoujin l

Kolin t'i pâ mé dè chti matin
Ma t'i chochrâ on to malin!

Vê hou bravè dzin
T'â fîthâ on bokon grantin!

Chuto pâ dè pochyin
Chta né l'intse dou no va kolâ tantyè
A dèman matin!

Henri d'la pouchta dè Botèrin, concours 2013

KONTO DÈ TSALANDÈ

L'an totchivè a cha fin. Marianna l'avê krè.

Irè dza ouna pitita damejala. L'avê oyu dèvejâ dè Tsalandè, è dèmandè a cha dona che povê alâ a la mècha dè miné. Ché rèdzoyivè dza dè chayi on kou din la né.

Kan le gran dzoua l'é arouvâ, chon chènaya è cha dona dèvejâvan dè tsoujè tru inkmahyâ por li. Ma l'a kanmimo konprê k'iran d'akouâ dè la prindre avui là a la mècha dè miné. Choutâvè dè dzouyo kemin on tsevri pri dè cha dona din on prâ. Kan la né l'è tsjète, ke lou momin l'è arouvâ. L'a betâ cha bouna roba, chon manti, chon bounè d'evê è chè balè botinè. L'an léchi mére-gran po vouêrdâ lou piti frârè.

Kan l'an ourâ la pouârta, po modâ, l'è j'à chorèprêcha lou frè li dzalâvè lè potè è lou bè dou nâ. L'avê djamé yu atan d'èthêlè, la lena ginyivè dèrè ouna niola, ma to irè nè. L'a jou pouêre è chè teria pri dè chon chénaya è li charâvè fè la man, ke li chinbiâvè pye chur tchè ha dè cha dona. Chon chènaya alâvè tru rido din ha lorda nè. Marianna n'in d'avê tantyè ou dzena. Lou chochyò li mankâvè. Adon chon chènaya l'a prêche chu chè j'èpolè. Du lé ho, la yuva irè pye bala. Lou mohyi aprotyivè, l'è dzan arouvâvan dè totè lè pâ, kemin di motsè aterière pèr on potè dè mà.

Kan chon arouvâ din le mohyi, to irè hyéri. Chè chon teri pri dou kâro yo Chin Dzojè è cha Fèna chè chon arèthâ din na rèkatse, yo lou piti Jésus l'è vinyè o mondo. Kutyi din ouna rèthe rijolâvè kan l'a yu ha fiyèta. L'âno è lou bà lé chohyâvan dèchu po le rètsoudâ. Lè fayè iran dza inke avui lou tropi. Lè mâdzo ginyivan du dèchu lè rotyi avui lo kamèlo. L'avan chèvu l'èthêla, lè bré pyin dè prèjin. Lou tin l'a vuto pachâ. L'an akutâ di bi tsan, l'an achebin bin prèyi. Pu chè chon rintornâ a la méjon. Marianna tota bénirâja, lè j'yè pyin dè dzouyo, l'avê dou mô dè ch'indremi. Chondzivè a to chin ke l'avê yu è oyu. Pu on kou bin kutsa, veri in bôla kemin on tsa, la titha apoya chu le dzevi. Kan l'è jâ bin rètsoudâye, chè j'yè chè chon kotâ, L'è tsejète din on trantiyilo kemin nin d'avê dzamé jo jâ. Lou chono l'a prêcha tantchè ou landèman à midzoua. Ché rèveyia, èmarvayia kemin chirè dan lè bré d'on andze.

L'OUTON

Lè mèchon chon rèvouchè. Lou tsiron dè rèkoua chu le chôlà impyè la grandze d'on tan bon chon. Lou chèlà chinbiè mafi, i chè kutchè pye vuto è chè lèvé adi pye tâ. Lè fèmalè chondzon à la bénichon, l'an dza lavâ le pêyo dèvan. Lou karbatyé dou velâdzo l'a rèvou lè trâbiè è lè èchkabi dè la tèréche. Lè vèya fro chon fournête. Lè riondinnè chè rathinbyon kemin lè minbro dou kà di patêjan, po rèprindre lè rèpètichyon dè tsan.

L'è balèbin l'outon.

Lè âbro beton lo pye bi ayon in kolà, kemin lè filyè avoui lo novi kotiyon, i volon achebin fére la bénichon. I fo hyour lè rèpé, on betè pâ mé lè vatsè à la tsinna. Lè armalyi l'an rèvou la tsoudère è lè badjè, piyon pâ mé trintchi, lè vatsè chon gayâ totè a gota. Lè vi è lè modzon l'an tchithâ lè intsôtenâdze po pathourâ pri di èthrâbyè.

Tyè voli vo lè l'outon.

Lè fèmalè van rèvoudre lou kurtyâdze. Lè omo l'an dza tré lè pre dè tèra. I inkotson la tsèru, l'ècha è le roubati. L'è diora le momin dè chènâ l'ordze, la châla è lè fromin. La frete l'è màra. Avoui lè pomè dathe la koujenère farè di chètson po kouère avoui lou bacon cheti l'evê. Lè pro a goyâ chon prè po le vinkouè, i bayèrè do tan bon kunyu dè tin j'a otro in'evê. Lè pomè malête bayeron dou bon thidre po kan rèvindrè le tsotin,oubin inpiyèron lè bochè po fére la gota po lè omo kan oudrin inkotchi le bou.

No chin bin in outon .

Lè tsathià rêvon è konton lè dzoua. I chè rèdzoyon kemin di infan k'atindon la fin di èkoulè. l'an dza chayi lo bicha, lè kartouché è kotchè botoyè, l'an èprovâ lè fuji a dradja, Lè tsin inpathyin chon achebin prè po tséthi lè bithè charvâdze. Lè premire dzalâye fan tsiji lè foyè. Lè ketsè di vani beton lo bounè è lo manti biyan.

Tyè voli vo lè l'outon.

Du To lè Chin, fudrè ékar lè mèchon. L'avinna kirè pâ tru chètse farè pro chur on mache dè puthe. fudrè achebin chayi è molâ le taye fin è lou tsapia fouète, devan dè grapiyi chu la tètse dè fin. Pu vindrè diora le momin dé rèvoudre lè bredzon, dè chayi lè gran kanechon è lè tsothè dè frotson.

Tyè voli vo lè la chéjon.

L'OUTON

L'outon l'è la pye bala di chajon
Nouthrè j'anhyan le dyon chovin avoui réjon!

Po lè tropi l'è la rindya
Kotyè j'on pâchon pê Thèrnia!

Lè j'armayè van ché è lé
Po medji lè rèpé!

Lè foyè l'an tsandji dè kolà
Din totè lè dzà!

Lè fayêrè chon cholètè
La nê l'a tséhyi lè bèthètè!

Din lè velâdzo l'è la bènichon
I vinyon d'èchtourbi le muton!

Fine fâ di brèchi
Po fére pyéji a Dyan-Luvi!

La dona inkotse d'la mothârda
Po tsouyi la rubârba!

Lè kâvè chon pyênè dè kurtiyâdzo
N'in d'a po nuri to le velâdzo!

Pê lè prê on vê pâ mé na hyà
L'è l'evê k'arouvè to dè dà!

Lè méjon chon pyênè dè tsanthon
No j'an j'à on bi l'outon!

LA DZORNÂ DOU BOUÉBO DÈ TSALE.

Le furi mile-nou-thin-thinkanta, irè ma premiere chëjon kemin bouébo dè tsalè. Men'onhyo Bruno dou Prâ de L'Ëchè irè vunyu trovâ mon chënya, èkofè in Tsêrmê. L'an keminhyi pè chè racontâ kotyè dzanlyètè kemin dè kothema. Ou bè d'on momin, men'onhyo l'y di: Lorin, ton dêri, Djirâ farê bin m'en'afère po chti tsôtin, l'avé to dyuchto nov'an. Adon to irè din le cha è to l'y è bin jelâ puchke derin chat'an à chouêdre lé poyi kemin bouébo. Fô krêre k'iran kontin dè mè.

No poyivan din katro tsalè: La Tsô-ou-thê, le krou-Bordzê, le Rojêrè è le Bi-Djitho. Dè chi tin, lé vouêrdâ tyè di bon chovinyi. Lè travô dou bouébo keminhyivan dè boun'âra. On kou lèvà, le tin dè chè betâ in pyathe è le to bin'organijâ. Lè premirè vatsè arouvon dza to bounamin dèvan lè pouârtè dè l'aria. Inke lè lè j'armayi ke chin'okupon è ke van lè nyâ ou vèrkou. chu chin, chôla ou dêrê, brotsè in man, la chouye va prindre chon rytme. Diora lè premi kâla, lè brotsè chon dza pyin. Chin pèdre dè tin, le bouébo ch'inmodè avu chon bidon po rêvinyi le vudji din la tsoudère k'irè dza prète avu la chërvinta è le kolyà.

Di vatsè, di vi, arouvon adi kemin na prochëchyon. Ora lè ou bouébo dè lè prindre pè oun'oroye è d'alâ lè nyâ a lou piathe. L'y avé kan mimo kotyè travô a fére durin chi tin è intrè dou: bayi le lathi i vélon, betâ in route le fu po la tsoudère, prèparâ le dèdzounâ, è chin oubyâ lè kayon, la gouna avu tota cha marmaye. Lè pouè, pâ fôta dè lè diridyi, ch'inmodon dzoyà, in batayin, to drè vè lou notsè, fô lè j'intindre galufrâ.

Ora on bi momin d'ithre inhinbyo po partadji le premi rèpè de la dzornâ: dou pan, on bon kâfé, dou lathi, dou buro avu de la konfiture, de la hya è bin chure dou fre. Na chouye binvinyète. In'atindin la tsoudère chè rèpojâvè, fayé léchi le kio fére chon travô.

On kou le dèdzounâ fournê, rêvoudre la trâbya dou péyo è rintrâ lè pouè. Pu to chin k'irè j'ou inpyéyi du le piti dzoua fayé le lavâ ou no. To devechè ithre poupro. Le fretyi vinyè dè tin j'in tin kontrolâ, di kou kotyè non dè dju, alâdè chavé portyè?

Tota la matena chè pachâvè ou trintsâbyo. Fayé tinyi man ou fretyi po fére le fre è le chéré. Lè j'àrè avanthon tan rido ke fô dza moujâ ou goutâ. To chè prèparâvè din di tsoudèron. Midzoua aproutsè, le fre lè dza déjo le tsérdyà è le chéré din lè retson. Lè j'armayi chon din la dzà, fô bin inkotyï le bou po

lè tsotin à chouêdre. Du dèvan le tsalè, le bouébo avu cha pye grôcha vouê lou brâmè goutâ! goutâ! Kotyè minutè apri chon inke, la chouye pou keminhi. To lè chu la trâbya, ti medzon avu gran piéji in rakontín di galéjè fariboulè ou bouébo. Lè bin di bon momin dou tsalè yô tsakon pou dre to chin ke vâ. Mêrthi Chinyà, la ya chu la montanye, na ya chinpya, di kou ruda, ritse, avu chè pochysin, ma to chàbrè cholido avu on grô rèkonfouâ.

Le goutâ fournè, tsakon rèprin chon travô, le rèpou apri. Le bouébo keminthè pê rèvoudre la trâbya, le pêyo, lè j'èjè, lè tsoudèron, èpu le grô mochi la tsoudère. Avu di hyindrè li poutchi le dedin de la panthe, chin prenyè pâ mô dè tin. Po fourni, rèkourâ le trintsâbyo, bin frotâ, bin rinchi tantyè din lè rèkotsè. Ora on piti momin dè rèpou.

Pâ grantin ke fô dza rèinkotyè lè katr'arè. Lè vatsè atindon d'ithre aryâyè. Lè j'armayi, kemin dè kothema, in tsintolin, a punya dè man, beton to lou kâ po le bin di bîthè. ChIn bringâ, lè kâla van chè chouêdre. In chatsin ke lè diètso, la chêrvinta è le kolyà chon dza adotyi chu lè baranyè de la tsanbra a lathi.

Fayè achebin moujâ a la marinda, ouna bouna choupa, kopilyèrida, lè j'armayi mè dejan ke la kulyi in bou dèvechè chè tinyi drête din le diètse. Avu dou pan, dou fre, ti lè dèvélené irè avu piéji, dzouyo è in tsanhon ke no no rètrovâvan outoua de la trâbya, na bala rèkonpincha aprí na dzornâ bin tsêrdya.

Vouéro achebin dè bon momin pachâ dèvan le krà dou fu hyiri pê lè hyanmè ke in mlmo tin no rètzoudâvan la mindra. Lè j'armayi kontâvan kotyè dzanyè, kotyè j'ichtouarè ke di kou le bouébo ne chavè pâ tru tyè krêre. Lè j'armayi tsantâvan di tsan de la montanye, di tsan populéro, lou galéjè vouê montâvan din la bouârna kemin po dre ou Bon Dju lè rèmarhyèmin po la bala dzornâ pachâye è betâ na finalitâ dèvan dè ch'inmodâ dremi. Chu le cholé, lè lyi chu le fin no j'atindon po on rèpou bin meretâ. Lè vèyè din lè tsalè l'avan otyè dè majike po lè bouébo, chuto aprí di konto. Prou chure ke di kou derin la né dèvechan on bokon ruminâ.

To chin irè galé, to chè fajè din le dzouyo è le bouneu. Ke du lé-hô, la Providanthe, la Viêrdze Marie prèjêrvichan le pye grantin pochubyo hou balè tradlhyon, è ke armayi, bouébo, vajiyè mantinyichan bin chi chavè ke lè j'anhyan no j'an tranchmè.

Ora, ouna bouna né à vo ti a dèman por'on novi dzoua.

LA FIYE OU CHINDIKE È CHA RIONDÈNA

Din lè kanpanyè, ti lè pe viyo dèvon lou chovinyí ke din nouthron dzouno tin; Pâtyè irè chuto la fitha dou Bon-Dyu, la pye bala fitha dou furi. Po chi dzoua irè kèchyon d'ithre bin vuthu: che fayí atsetâ ôtyè po chè rèvithi, on le betâvè le premi kou a Pâtyè, lè Fèmalè na roba nâvoua, on tsèpi dè tsôtin, hà ke l'avan l'akouè chè payivan di botè a boton; lè dzouno maryâ chayechan lou j'âyon dè nothè, irè la kotema i j'omo dè teri innan le tsèpi dè paye avui na vithire bin lekâye.

Ou velâdzo dè Pèr'a-fu. On n'an, Géni la fiye ou chindike Kotin; kojandère dè mihyi, chavè bin travayi dè chè man, chirè fête po Pâtyè na bala roba d'on bleu kemin la yè chin nyolè; avuí chin chè prokurâye on tsèpi dè mima kola, la garni li mima a cha djija; d'on koté l'a koju na trotse dè botyè «di j'yè dè tsa» dè l'otra pâ l'a adjuchtâ na riondèna.

Irè chèjinta la Géni avui chon tsèpi rèlèvâ chu le dèvan ke léchivè vère di bi j'yè d'on gri-bleu, cha mina ragotinta ko to, chon galé fori; l'è na bala pyanta alègra la fiye ou chindike. A la chayète dou mohyi, di fèmalè la vouityivan chè tsanpâvan dou kado, chè dejan vouityidè nothra kojandère kemin l'è bin vihya; ma chon tsèpi! Tyè ke l'a dèchu? On n'oji, pâ pochubyo tyè! Mâ vouè ou mohyí iro dèrè li, kemin l'é pu vère i dè ithre na riondèna. Di dzouno chè rèverivan po la ginyi, rijolâvan intrè l'a.

Du vipre la Géni l'a fè le tsemin avui Yoni la fèna ou réjan,ouna dè cha pratika chon vinyète di j'èmi. Chtache li fâ, ti tota bala po chi Pâtyè, bin vouè rèpon Géni, tankora lavé tyè mé dou viyo, dou rètynyè rèveri; mè j'inno dè le dre po na kojandère l'è na vèrgonye. Adon mè chu de, apri to l'é mon n'anivèrchéro chti mè d'èvrí po mè vint-è-thin kan, portyè mè faré-the pâ ôtyè dè kevâye, ôtyè dè galé. E bin tè félichito, tâ rèouchè ha roba kemin la kola tè va dèchtra bin: ma te mè di, tâ vint-è-thin kan yon dè chtou dzoua?

Ouè apri dèman; è bin kemin no chin di j'èmi, che chin tè fâ pyéji vin vèr mè prindre na tache d'ôtyè, chu cholèta me n'omo l'è ou kabare avui cha chochiyètâ, n'è pâ onko inke; no j'arin bin le tin dè fithâ chin no duvè. Tè rèmmârhyo bin, vu pâ rèfoujâ «on-di-adi-chi ke rèfoujè rèmoujè». La Yoni la fè dou té a la kanala, la bonboniche ne mankâvè pâ, l'an bin batoyi dè to-è-dè rin. La kouryâja na pâ mankâ dè n'in vinyí ou tsèpi a Géni, du yô vin

portyè chi l'oji? Ora tè vu prou dre; chin l'è in chovinyi dè duvè riondènè, ke l'i a trè j'an l'an fê lou ni drè ou dèchu dè la fenithra dè ma tsanbra; fayi vèrè kemin l'an trakouâ hou duvè bèthètè, ché pâ vouéro kou, din lou va-è-vin l'an portâ a lou bê di bokon dè pako, dè tèra, agrîpâyè ou mu i arindjivan chin in rion: Mon chènnya ma de, léche lè fére te vari tè portèron tsanthe! Chin l'è di riondènè dè fenithrè vouète chon byantsè pèr dèje; on lou di «lè ku byan». Ma kemin fan po fére tinyi chi lé hô? Ha chouârta l'an na yanda ke bayè na chaluva po apèdji to le ni: on avèprâ, iro din ma tsanbra la fenithra ourâye, okupâyè a rètyni na kajaka, ouna dè hou bèthètè l'è vinyète prindre dou dèfachon dèje la trâbya l'è jelâye to drè a chon ni; dè dutrè dzoua to i èthè prè po ôvâ. Trè chenannè apri l'avé le pyéji dè vèro ou pèrètè dou ni di pititè tithè le bê ourâ po prindre le medji ke lè parin lou bayivan.

L'an d'apri ou furi, tinke lè riondènè dè rètousa, tyin dzouyo ke l'avé dè rèvère hou j'oji l'an rèrovâ la méjon è lou ni, mè krèyé pâ a mè j'yè; ché chon rèbetâye a ôvâ, a kôvâ.

Na demindze dou mi dè fèvrè, l'Inkourâ l'a anonhyi chu la dzèyire, le maryâdzo intrè moncheu Konchtan Gatsè è mamejala Géni Kotin.

A la chayète dou mohyi, lè linvouè i alâvan. La kojandère ché mârýè, la trovâ chon kevihyo, la riondèna fâ chon ni.

Le maryâdzo irè po le delon dè Pâtyè. Chi delon dè Pâtyè a thin-kârè dou matin, la tounâ la bordenâ! ôtyè d'amon dè la méjon ou chindik. Lè dzouno dou velâdzo l'an fê na chorèprêcha l'an inkotchi borâ di chtonpo l'an teri kotyè kou po rèvèyi la pèrnèta è anonhyi i dzin kirè le dzoua dè chon maryâdzo.

Pè vè lè no-ârè, duvè j'oto inurbanâyè dè byan chon arouvâye dèvan le mohyi, le chindik n'in dèchin, cha fiye vihya dè byan tanyè i botè, chu la titha on bi tsapolè inurbanâ freji, on vouâle ke li dèchin chu lè j'èpôlè, din lè man on botyè dè mourdyè, l'è fèrmo bin parâye po ché maryâ. L'è intrâye ou bré dè chon chènnya din le bi mohyi dè chon velâdzo to garni dè botyè po chi dzoua, dèrè li la famiye, la parintâ di Gatsè, chi ke cherè dyora chon n'èpa. Avui to chi mondo dè j'invelè, dè fèmalè kouryâjè po gugâ, le mohyi ché inpyâ, le rèjan la diridji le kâ di damè, l'an fèrmo bin tsantâ è di bi tsan. A la chayète dou mohyi, apri punyè dè man lou bounè parolè, lou batoyiche. La châla dou kabarè, la mujika to irè prè po lè rèchyèdre, l'an bin fithâ tsantâ danhyi din le dzouyo. Le chènnya Kotin l'a

prè la parola, la de a cha fiye: te tè chovin Géni, kan hô riondènè fajan lou ni ou dèchu dè ta fenithra tavé de, léche lè fére i tè portèron tsanthe: ora te vè t'â dè la tsanthe dè rinkontrâ chi l'omo dè rêthèta.

No tè kouâjin le bouneu d'ithre ou n'èpâja damâye, chèrvechinta pyéjinta avui ton n'èpà, kemin t'èthè avui tè parin. Akouârda no le dzouyo dè vère on dzoua vèr tè din on galé bri; pâ na riondèna! Ma on n'infanè. (L'infanè ri i j'andzè in vèyin cha dona)

LA LÈKTURE IN PATÊ, LA PYE BALA DICHTRAKCHYON

Ou, i ché bin, vo j'alâdè protèchtâ è mè dre ke lé a tan dè dichtrakchyon pye agréâbyo ke la lèkture in patê!

Lé ya lou sport bin chur, chi ke l'on pratikè pèrchenalamin è ke dèmindè èfouâ è mètrija dè chè-mimo; Ma lé ya achebin chi ke l'on va vuyétchi pratikâ, trantchilamin achtâ din ouna louye, to kemin ou chirke.

Lé ya la radyô: on virè on boton è achtou on hyo dè mujika ke chè dèvêchè din la pithe, k'invayi to è mimo vouthro n'èchpri; inke-vo, to kontin chin j'èfouâ. Lè programè chon pâ totèvi bon, ma k'inpouârtè! I chufi dè veri on boton por chè dichtrère. È che pê bouneu no j'an on karon vijenê, adon pâmé dè hou grantè mârtsè por alâ ou chinèma: On virè onko on boton, pu on ch'infonthè din on fôteye, è hop, on chè trèvè ou chinè chin avè chayi lè pi dè la méjon. Tyin avanhyèmin!

Ma toparé! lou chinè, irè dza bin bi. Chondjidè!

Kotchyè minutè d'atinta, kâr lè j'amateu chon a boré, è pu bin infonthâ din on fôteye d'orkèchtro, è to por on kou lé ya to ke dichparè outoua dè vo è vouêt'inke trançportâ din on mondo novi ke chè chenayè chu l'èkran, lou mondo dè l'avantura, è dou tin novi. Lè on voyâdzò dè parèjâ, ma lè to dè mimo on voyâdzò.

È bin, mè, i prètinde ke lé ya pâ dè pyéji pye profitâbyo ke chi dè la lèkture in patê, kâr vo j'ithrè obedyi dè fére di j'èfouâ chu vo-mimo, a ruminâ, a djudji, a dèvinyi on n'omo dè retsèthe, po to dre. Kin vo j'ari dè kouthè vo on bon lèvre in patê, Fidèlo konpanyon di dzoua dè pyodze è di dzoua

dè maladi, on lêvro ke va vo dre lè pinnè lè èchpèranthè, lè j'avanturè di j'infanè è di j'omo dè to lè tin mimamin dou viyo tin, ke va vo rèvèlà lè dzouyè dè la dèkouvèrta, dè l'ètude è dè la rèflèkchyon.

Adon vo j'alâdè rin regrètâ d'avê mankâ lou dèri film dè ko-boye, ou d'avê oubyo dè fére martchi la tchéchèta ke dèvejè mékanikamin, kemin lè dichtributeu dè chokolâ a la gâre, dè la mujika nègre, on reportâdze dè sport, è lè rèthètè dè koujena dè la tanta Adjèta, adon ke chi dzoua-inke vo j'ari amâ intindre on tsan in patê d'ouna koral, ou lou rèchi d'ouna fariboula infantina!

F.B.

LA MOUÂ DOU TSÂNO

I lè mouâ, lou gran tsâno, lou rê dè la dzà. Lè j'inkotsârè chon vinyê avu di drèthô è di grantè kouârdè; I lan dègarni dè têra lou bâ dè l'âbro; I lan ijolâ in tayin lè grôchè rathenè ke ranpâvan chu lou têrin kemin di monchtrè charpin; I lan nyâ lè kouârdè ou brintsè lè pyo grôchè; Pu avu lou drèthô, lan royi, royi grantin, lou monchtro tron ke rèthrenâvè dèjo lè kou. Kin l'inkotse lè j'à prou prèvondya, i chè chon ékartâ dè la pâ yô i ch'ourâvè, pu lan teri dè yin chu lè kouârdè, lou tsâno a krakâ formidâbyamin; pu i chè betâ a brinnâ, chè pintchi, lè j'inkotsârè on rèdrobyâ d'èfouâ è lou tsâno, la fè ouna krejenâyè dè brintsè frèjâyè è dè fôyè chifounâyè i chè betâ bâ dè to chon lon din la klèryère yô i chè drèhyivè cholitéro è avu fyèrtâye. I lè Mouâ lou gran tsâno; lè bin trichto! Kô va protèdji vora dou chèla è dè la grêla lè viyolètè è lè bourdyè ke pouchâvan a ohon onbro? Bajardâ lè pachâdzo ke lè lêvro lan kroji intrè chè rathenè! È dèchtrui lè ni di piti j'oji!

Francis Bussard, traduction

LOU FOTHI

Lou fothi lè on bi âbro. Mimamin kin i arouvè a on n'âdzo avanhyi, lè djèmé viyo, tan i betè d'èlèganthe a portâ lè j'an. Pâ ouna rida chu chon ékouâcha ardzintâye, pâ frindji a cha fonda alekâye kemin lou mâbro è drê kemin ouna kolonda d'ouna katèdrâla. Chon n'onbro è djèmé pèjanta, kâ chè foyè chon, intrè totè lè foyè, êmi dè la hyiranthe. Ou furi, chuto, i j'aparêthon trinchparintè è lèrdjêrè kemin di èhyopè d'infan. Lou bou dè fothi, lè on kâ dè dzounè fiyè ke tsanton la dzouye dè vivre.

In n'outon, rin dè parè in byoutâ, l'ouâ è lè kâvro don i chè drapon. I keminthon ti a chè dèfoyi, lè lou pye bi momin. Avu tyinta manyifithintho i chè dèpouyon dè lou retsèthe, chîn fondamin, po fitho lou fêrmayè avu l'outon, tapichon lou têrin d'ouna pyodze fabuleuja, dè mounêye douâ.

Francis Bussard, traduction

LA PITITA LÈGREMA

Lè j'anhyan l'an chovin na pitita lègrema ke dzoukè a la kotse d'on'yè. Na lègrema prèchta a pèrlâ. Na dathe hyanthe d'èchpouâre. Lou yuva takinyinta, arenâye è tindra, apèjinta. Môgrâ le pê di j'an ke korbè lou rin è chkulpte lou vejâdzo on dèvenè din lou j'yè to matso l'inochanthe di j'infan è la trefenâye malichyâ di j'amouirâ.

Lè viyo chon amouirâ.

Apri inkobyè è bouneu partadji, churmontâ, chukonbon a novi ou tsârmo dè lou j'épa, ache viyo ke chè-chè.

Ha pitita lègrema, lè pou-t-ithe le chinbole d'on'amour ke règoyè. Chin doto majike.

Ha pitita lègrema lou pèrmè dè vère chin palâbro...

Elisabeth Richoz, concours 2013

LA PRÈYIRE DÈ L'ÂNO

Mon Dyu,
L'é vouêrdá din mè j'yè la hyêrtá rovyinta
Tsalandè dè l'an Yon, kan Vo j'i yu le dzoua.
L'è adon du chi tin, ke mâlirâjamin
Chu bal-é-bin chobrà ano, vertâbyamin.

Portan mon bon Chinyà, Vo j'ari to bayí
In chohyin dou bon tsô chu Vouthrè piti pi.
Adon ke mon koujin, viyo bâ bin mafi
Dèchu la paye têda, chobrâvè bin kutchi.

Tyè mè pouârtè ou dzoua d'ora, l'é fè lè kou,
Lè grantè, durè mârtsè par dèchu lè kayou.
Kan i pu atrapá, i ruvè dou isèmin,
On tsardon bin yejin, bin mèyà tyè le fin.

Chinyà Gran Dyu, pèrmètè-mè chôpyé,
Kan la fan mè travunyè dè le prindre po repé
Èchpêro dè chobrâ, in Vouthra konpanyi
Le richto dè ma ya, kemin a l'Epiphanie.

Fédè-vê ô mon Dyu, ke rijon pâ tru dè mè
Pachke, chédè-vo bin, i pu pâ dèvejâ
Achebin dè pyorâ, kotyè kou i m'arouvè,
Mon Dyu, Vo chuplêyo, vinyidè mè koncholâ.
Dinche-chi-the.

Paul Dafflon, concours 2013

LA TCHIVRA DÈ MONCHEU CHEGIN

Moncheu Chegin na djémé j'à dè bouneu avu chè tchivrè. Lè pèrdâvè totè dè la mima fathon: on bi matin. I trochâvan lou kouârdè, è modâvan din la montayne, è lé hô, lou là lè medjivè. Ni lé karèchè dè lou métre, ni la pouère dou là, rin lè ratinyivè. Parè k'irè di tchivrè indèpindintè, Volin a to pri prà d'èchpâthe è la libèrtâye. Lou brâvo M. Chegin, ke ne konprenâvè rin ou karaktéro dè chè bithè, irè konchtèrnâ i dyejé: «Lè fournè; lè tchivrè chinnouyon vèr mè, i n'in vouêrdèré pâ mé ouna,» Mâ i chè dèkoradjivè pâ, è apri avè pèrdu chè dè chè tchivrè dè la mima manèrè. Nin da ratstâ ouna chatchima; Ma che ti kou, la jâ chouin dè la prindre tota dzouna, por ke chabituichè mi a vivre vèr li. Hà! k'irè galéja, la pitita tchivra dè M.Chegin! k'irè galéja a vu chè j'yè dà, cha barbiche dè chou-j'ofichi, chè chabo nè è lijn, chè kouârnè rimâyè, è chè gran pé byan ke li fajé ouna lyoupèta! È pu dè bon keman, karèchinta, chè lèchivè aryâ chin budji, chin betâ chon pi din la ketala; on amihyâ dè pitita tchivra. Moncheu Chegin avè dèrè cha méjon on hyou intornâ d'èpena-byantse. Lè inke ke la betâ la novala panchyenéro. La nyâye a on pachon ou pye bi l'indrè dou prâ, in n'èyin chouin dè li léchi prà dè kouârda, è dè tin j'in tin, vinyivè gugâ kemin alâvè. La tchivra chè trovâvè trè bènirâja, i broutâvè l'êrba dè bon kâ, Ke Moncheu Cheguin irè benéje, i moujâvè! «tinke ouna ke va pâ ch'innouyi vèr mè!» M. Chegin chè tronpâvè, cha tchivra ch'innouyivè. On dzoua, i chè di in vouètin la montanye; kemin on dè ithre bin lé hô! Tyin pyéji dè ganbadâ din la brevire, chin ha môdite londze ke vo j'ékouârtsè lou kou. Lè bon po l'âne ou po lou bà dè broutâ din on hyou!... Lè tchivrè, lou fô dou lârdze. Du chi momin, l'êrba dou hyou li parè chin go. Chinnoyivè, I rujâvè, chon lathi chè fajé râ, Chin fajé pityi dè la vèr teri to lou dzoua chu cha kouârda, la titha vèrya dè la pâ dè la montanye, lè nari ourâye, in fajan Mèêê!... trichtamin. M. Chegin chapèrchâvè bin ke cha tchivra avè ôtchye dè grâvo Ma i chavè pâ chin ke l'avè. On matin, kemin i fournechè dè l'aryâ, la tchivra chè rèvirè è li de din chon lingâdzo:

Akutâdè, M.Chegin, i chu pâ bin vèr vo. Lèchidè-mè alâ din la montanye. Hà! mon Dyu! Li achebin, dzemotâvè M. chegin èbâyi. È don kou la léchi tsère cha ketala. Pu chachitè din l'êrba dè kouthè cha tchivra. Kemin

Blankète! Te và mè tchithâ! Blankète! li rèbrekè; Vouê, M. Chegin. Ê-the ke l'èrba tè mankè pèr inke? Ôu na M. Chegin. Ti pou-tithre nyâye tru kour! Te và ke i ralondzou la kouârda?

Lè pâ la pinna, M.Chegin. Adon, tyè ke tè fô? Tyè ke tè mankè? I vu alâ din la montanye, M. Chegin. Ma malirâja, te châ pâ ke lé amon lé ya lou là din la montanye... Tyè ke te vô fére kin arouvèrè? I li bayèré di kou dè kouârnè, M. Chegin. Lou là chè mokè bin dè tè kouâmè. I ma medji di tchivrè outramin inkornâye tyè tè. Te châ bin, la viye renôde kirè inke l'an pachâ, ouna mètrècha tchivra, yôta è mètyinta kemin on bok. I chè batya avu lou là tota la né. Pu lou matin, lou là la medji. Poura renôde!...Chin fâ rin, M. Chegin! Lèchidè mè alâ din la montanye. Bontâ divina! la de M.Chegin... ma tyè ke on lou ja fê, a mè tchivrè? Onkora ouna ke lou là va mè medji. È bin! na i vu tè chôvâ môgrâ tè, kokine, è dè pouère ke te mè trochè ta kouârda, i vu tè kotâ din l'èthråbyo, è te va i chobrâ to-ta-debon... Inke-dèchu, M.Chegin inpouârtè la tchivra din oun'èthråbyo bin chonbro, pu i kotè la pouârta a drobyo-toua. Malirâjamin, l'avê oubyo la fenithra, è apinna ke la veri lè talon, ke la pitita modâvè.

Kan lè arouvâye din la montanye, i fu on ravichamin jènèral. Djémé lè viyè chapalè l'avan yu d'achebin galé. On la rèchu kemin ouna pitita rêne. Lè tsathanyi chabèchivan tantyè a têra po l'achintchounâ di bè dè lou brantsè. Lè dzenè d'ouâ chouvrâvan chu chon pachâdzo, tin ke povichan, po rèpindre lou chonnabon. Tota la montanye li fi la fitha. Pâ mé dè kouârda, rin mé dè pachon, rin ke gravâvè dè ganbadâ, dè broutâ a cha djija...Lè inke ke nin d'avê dè l'èrba! tantyè pèr-dèchu lè kouâmè È dè la boun'èrba! Chavouriâja, prinna, dintelâye, fète dè mile pyantè. Irè bin ôtra tsouja ke lou gajon dou hyou.

È lè hyà! Dè grantè hyotsètè bleuvè, dè dijitâlè dè pourpre a gran kaliche, tota ouna dzà dè hyà chèrvâdzo ke débordâvan dè «thuk- kapiteu». La tchivra byantse chè vuitâvè inke-dedin, lè pyôtè in lê, i roubatâvè avô lè rupiyè, mèyâyè avu lè foyè è lè tsathanyè. Pu to don kou i chè rèdrèhyivè don chô chu chè pyôtè. Hop! la vètinke modâye, la titha in dèvan, a travé lè maki, è lè bochon, tantou chu on piyè, tantou ou fon don grâbo, a mon, a vô, pèrto... On n'aré de ke lé avê dji tchivrè dè Moncheu Chegin din la montanye.

Lè ke n'avê pouère dè rin, la Blankète! I kanbyovè don chô dè grantè bachyère ke ou pachâdzo l'éklabouchâvè dè putha moya è dè dzé. Adon tota ruchelinta, i alâvè ch'èthindre chu kotchyè rotse pyate è chè fajè chètsi

ou chèlà. On kou ch'avinchin a rinda don indré a la pyan, ouna hyà dè cytithe intrè lè din. Te don kou i apèchu avô, to ta vô ou bâ, la méjon dè M. Chegin avu lou hyou dèrê. Chin li fi rèkathalâ i lègremè.

Ke lè piti! chè de, kemin lé pu tinyi lé-dedin? Poura pitita! Dè chè vèr chi hô pèrtchi, i chè krèyivè ou minta ache granta ke lou mondo...

I fu ouna bouna dzornâye po la tchivra dè M.Chegin. Arouvâ l'avèprâ in korchin dè drête è dè gôtse, lè tsejête din ouna tropa dè Tsamo in trin dè krokâ ouna lanbrouchke a bala din. Noura pitita greloa in roba byantse fi chinchachion. Qn li bayivè la mèyà di pyathè. To don kou loura frètse. La montanye vin violèta; irè lou dèvélené. Dza! de la pitita tchivra; I charèthâvé to t'èthounâye. Avô lè tsan iran nèyi dè bronna. Le hyou dè M.Chegin dichparu din la nyola è dè la mèjenèta, on vèyivè ke lou tê avu on bokon dè fougère. I akutâvè lè hyotsètè don tropi kon ramenâvè. I chè chintu l'ârma tota trichtounèta.

On dzèrfin ke rintrâvè la frôlà avu chè jâlè in pachin, l'è jà tramuyâye. Pu, lé a j'à on gran urlèmin din la montanye. «Hou! Hou!» La moujâ ou là; dè to lou dzouâ, ha kura ni avè pâ moujâ. Ôu mimo momin, ouna tronpa chounâvè bin yin din la pyanna, Irè chi bon M. Chegin k'aviji on dèri èfouâ. «hou! hou!» fajè le là. «Rèvin! rèvin!» chounâvè la tronpa. Blankète la j'à invi dè rintrâ; ma in rêmoujin ou pachon, la kouârda, la ché dou hyou, la moujâ ke vora i pori pâmé chè fére a ha ya, adon lè mi dè chochrâ. La tronpa chounâvè pâmé. La tchivra a oyu dèrê li di piti bri dè foyè. I chè rèvirè, è vè din l'onbro duvé joroyè kourtè totè drète avu dou jyè rélyéjin. Irè lou là, monchtre, imobilo, achtâ chu chon trin dè dèrê, irè inke, in vouétin la pitita tchivra byantse, i la dèguchtâvè in avantho.

Kemin i chavé bin k'alâvè la medji, lou là chè prèchâvè pâ; Ma kan la pitita chè rètornâye, i chè betâ a rigenâ mèchamin: Ha! ha! la pitita tchivra dè M. Chegin. Adon i pachâvè cha grôcha linvoua rodze chu chè babinè «d'amadou» Blankète chè chinti fotu. Ouna vouërba la rêmoujâ a l'ichtouâre dè la viye renôde, ke chè batya tota la né po ithre medji lou matin, i chè de k'il fudrè pou-t'ithre mi chè léchi medji to ta l'âra: pu chè raveji, è lè tsejête in gârda, la titha avô è lè kouârnè in dèvan, kemin ouna brâva tchivra dè M.Chegin k'irè. Lè pâ ke la j'à l'èchpoir dè tyâ lou là, ma rintyè po vèr che poré tinyi ache grantin ke la renôde. Adon lou monchtre ch'aproutsè è lè pititè kouârnè intrèrè in danthe. Ah! la brâva tsevrète! kemin i lé alâvè dè bon kâ! Mé dè dji kou, la forhyi lou là a rakoulâ po

rèprendre lou chohyo. Pindin hou rèpi douna minuta, ha gorminda pyouyivè a la kuyéte onkora on brin dè cha tchira êrba, pu i rètornâvè ou konba la medjère pyinna... Chin a dourâ tota la né. Dè tin jin tin, la tchivra dè M. Chegin vouityivè lè èthèlè danhyi din la yê hyâ, è i chè de: porvu ke i tinyou tintyè a la lèvâye dou dzouâ! Lè j'ounè apri lè jôtrè, lè j'èthèlè chè chon dèyintè. Blankète rèdrobyâvè dè kou dè kouâmè, lou là dè kou dè din... Ouna pitita hyartâye pâlo parè ou yin.

Lou tsan don pu routso montâvè douna mèthrèri. «ouf!» a de la poura bitha, k'atindâvè ke lou dzoua po muri: Pu chè èthè inke bâ, din cha bala forir byantse tota inbardoufâye dè chan. Adon lou là chè inpotchi chu la pitita tchivra è la dèvorâye.

Francis Bussard, concours 2013

LA TSAPALÈTA

Chovinyi dè mon dzouno tin:

Gayâ dèvouhyâ, lè j'anhyan dou Granvelâ l'an bâti na galéja tsapalèta k'l'an dédiyâ a Nouthra Dona. Che vo j'alâdè a Bounavô, vo la travèrè chu vouthron tsemin, ou dèchu di fènâdzo di Frachè, bin piantâye a l'intrâye d'la dzâ, arinda lè chapalè. Ha tsapala l'è fèrmo bala avui chè mu bian, chon tê dè tèvyion è chon piti hyotchi, chin oubyâ le ban chu le tyin tan dè dzin chè chon rèpojâ in adrèthin na pitita prèyire a la patrena di lyu. Hou k'l'an dèchidé dè fére ha tsapalèta, l'è bin po lou betâ dèjo la protèkchyon dè Nouthra Dona, kan i van pè lè montanyè. Po lè pèrotsin dou Granvelâ, l'è to chinpyamin Nouthra Dona d'la Frache.

Din le tin, kan lè montanyâre alâvan pèr lé d'amon a pi, nyon pachâvè dèvan ha tsapala chin chè chinyi. Ch'arèthâvan ti na vouèrbèta, pojâvan lou yâdzo, fajan na kourta prèyire è borâvan lou pupa. Ou dzoua d'ora chon ti prèchâ. Avui lou machinè a moteu, lè dzin n'an pâ mé le tin dè lou j'arèthâ, l'è inke k'on vè ke to tsandzè. Din mon dzouno tin, ti lè pachin chè chunyivan a lou djija, l'armayi k'chi dèvan ou mitin ou dèrè chon tropi, le vajiyè avui cha tropa dè bèthètè, le tinyâre in moujin a dzin è bithè è, le bouébo n'aré chuto pâ volu fére ôtramin tiè là. Lè dzouno chuèvechan

onk'ora l'ègjinpyo di viyo. Outre l'evê kemin le tsôtin, lè tsavô di tsèroton ch'arèthâvan ti lè yâdzo, mimamin lè j'apyê di brijake chothyovan dèvan ha tsapalèta. In chi tin, kan i rogatâvan, lè pèrotsin dou Granvelâ grèpechan tanyè a ha tsapalèta. L'a to dè gran jou fê bi tin, è pu, l'è pâ na rochya k'l'aré pu rêveri kokon. On demâ d'la fin dou mi dè mé, adon k'la prochèchyon rêmôdâvè dè ha tsapala po rintrâ ou mothi, on tropi dè nêre poyivè, l'i avê vatsè è modzon. Fayi vêre kemin hou j'armayi chè chon dègremyi po fouriâ in pachin pè on viyo tsemin. Fêrmo inbarachi, lè dzoua d'apri, le tinyâre l'è onko jà ch'èchkujâ vè Moncheu l'Inkourâ. On pou dro k'adon, lè dzin l'avan dou rêchpè po la relidzyon.

Prâ dè dzin chè chon jou adzenoyi i pi dè Nouthra Dona d'la Frache, po li kontâ lè mijère k'l'avan ou toua dè là. Ha kotse trantchila lè le ver'tâby'indrè po vudji chin k'on a chu le kâ. Kan iro dzounè, prou chovin la demindze né, di famiyè rêyivan chi liu béni po prèyi le tsapalè. Din na méjon, che le chènuya, la dona ou bin on infan iran poutamin malâdo, l'è to dè gran a Nouthra Dona ke chè kranpounâvan in premi. Lè dzin din le mâlâ ch'akroutson a li kemin la bal'éthêla ou vani. Din hou j'okajyon, nouthra chinchibilitâ no fâ dèkrouvâ prâ dè tsoujè. M'inchovinyo ke mé d'on armayi è d'on pachin chè chon adzenoyi è betâ a prèyi avui lè dzin din le pochyin.

Pè rêchpè po chè j'infan d'la têra Nouthra Dona le farê djémé, portan, che chè betâvè a kontâ to chin k'chè pachâ dèjo chè j'yè, chin faré na rafachia dè gouguenètè. N'in d'a k'chè chon gouèrnâ è mimamin prâ bu, lè j'on l'an tsantâ, lè j'ôtro l'an fê di fâchè è on mache d'amouriâ chè chon dzourâ ke ch'âmèran chin rèdèbredâ tanyè ou bè dè lou ya.

Che n'in d'a k'l'an profitâ dè chi l'achokrê po fère lè routhè, n'in d'a mé k'chè chon rèkemandâ a ha granta Dama. N'in chu chur ke Nouthra Dona l'a jou kotiè lègremè ma lè j'okajyon dè rèkathalâ li an fê oubÿâ lè kroyètâ. Din cha bontâ, ha chinte fêmala l'a chur djémé rêfoujâ la prèyire di brakonié ke pachâvan ou choua d'la né, pânyi pi le chunyo dè krê dè hou k'alâvan ou bou dè lena. Ou pri dè li tsakon l'è tindramin rêchu.

Nouthra Dona d'la Frache prindè dèjo vouthra protekchyon ti hou ke pâchon dèvan vouthra tsapalèta, chin dichtinkchyon protèdjidè lè di mâlâ kan ch'invan pè lè montanyè è grèpiyi lè vani. Vouityidè avui konpachyon ti hou pouro j'infan ke dèvon dza travayi dè boun'ara po bayi on kou dè man a lou parin po chayi d'la mijère. Vouèrdâdè lè bin kan dèvon kréji di

râyè è di rotsachon. Fédè ke hou pouro diâbyo vèyichan on dzoua tsère din lou bochon dutrè pithè dè mounêya k'lè grô inpyèyon po lou dèmorâ è fére lè kotyin.

Vèyidè chu lè minâdzo è bayidè i j'èpâ la fouârthe ke fô po travèchi lè mindrè vouêrbè. Chinte Vièrdze n'oubyâdè djèmé ke vo j'ithè dèvan to la Dona di piti k'vo charon grâ dè vouthrè bènèdikchyon.

Dzøjè a Henri dou Prèfènè

LA YA DON VELÂDZO DÈ KANPANYÈ DU 1955 A ORA

Chi velâdzo lè chi dè Machounin, yô lé pachâ lè vintè-chin prèmirè j'an dè ma ya. Lé avè kotchyè intrèprèchè, ou dèchu dè la konbèta lé avè la karyère dè molache ke lè adi in èchploitachyon ou dzoua d'ora. Lè tinyârè irè lè frâre Dzniyou iran to dou tayeu dè pèrè. I montâvan onkora prâ dè forni in molache, è pu lan keminhyi a pojâ di tseminâyè dè châlôn. I rèchtorâvan achebin di mohyi, è di tsathi. In chuchantè-katre lé travayi kotchyè mê avu là, no j'iran trè j'ôvrè a vu lè dou patron, mè irou apoupri to lou dzoua avu lou marti-pekeu po èkchréro lè blok dè molache, ou blok mèjurâvan on mètre-karanta dè gran, vuètantè chantimètre dè lârdze, è chouchanta dè prèvon... On tro pye avô in kontro lou velâdzo lé avè la tanèri, apoupri ouna dijanna dôvrè, goutâvan in famiye ou pâye dè M. Dèyon, lé avè onko dou-trè chèrvintè, po fére a medji, pyumâ lè kurtiyâdzo, travayi pè lou kurti. L'avè achebin on trin dè kanpanyè. la grandze, è lè j'èthråbyo iran a chède di japartèmin. Mè rapalou ke lé avè ouna dijanna dè vatsè di nêrè, è on tsavô, lè modzon iran din ouna pitita fèrmèta in dèjo dè la konbèta k'apartinyivè achebin a M. D, Lou vaché avè a non Luvi. Lé avè onko on dyèrthon on li dejê Gachtr, irè pâ mé to dzouno ma i fajé to hou travô ke nan pâ dè non. I alâvan kolâ avu dou tsin apyèyi a ouna tsèrèta. L'avan dza on trakteu, In dè pye dè to chin M. D. avè dou bin, on tro d'amon dè la tanèri. (Intrinbié) ouna fërma irè on grandji, k'avè chate a vouète vatsè, on tsavô, k'avè a non (pikolo). D'avô oun'ôtra méjon, chobrâvè ouna famiye d'ôvrè, lou pére è chon fe travayivan a la tanèri, l'avan on piti dzordi, on kurti, vuyèrdâvan dou kayon, po lè tyâ l'évê. Dèkouthè la tanèri lé avè on chindè kon dejê amon

lou krà, i menâvè a la dzà dou riô-mon, ou dèchu dè ha dzà, On tsapouè k'avê anon Mile... Pye avô in kontro lou velâdzo, Ou J'èkouajè, lé avê lou magajin d'amon. On tro, pye avô, ou dèbi dè chô, Lé avê la fabreka d'ètsala, ché pâ vuyéro d'ôvrè iran mè moujè chin-chê, hou j'ètsala, irè di piti pityè, po betâ din lè venoubyo, lou bè kalâvè din téra, iran trinpâ din dou goudron dou-trè dzoua, apri i fajan di piti balo ouna dijanna nyâ in chinbyo. Pu i lè betâvan chu on piti vagonè k'irè pojâ chu di rayè, po alâ lè j'intètchi on tre davô a l'èvri. Dèvan la méjon on lordo tsiron dè pêtsè, kin lé avê di grôchè kemindè, travayivan in n'ékipe, dzoua-r'è né. On tro pye avô a la kréjya d'orchounin, lé avê la pouchta, la fretchire, è pu l'èkoula, è in dèjo lè kâvè a fre. On bokon pye yin lé avê ouna mékanike a rinda lou ryô. Lou Fakteu irè M. Otmâr, a la bouna chéjon i chè dèpyèthivè avu cha bèkane nêr, L'évè a pi. Ti lè dzoua a Orchounin tsértchi lou kourié, è fére lou toua dou velâdzo, lé a prà dè méjon ke chon bin ijolâyè, l'évè brachâ la nê tintyè ou ku. La prô chur fé lou toua dou mondo! Pourou li!

I vouèrdâvè di dzeniyè, di konol, l'avê achebin on kurti, on dzordi. A la poucheta lé avê onkora chè duvè chère, ouna fajé lou burô, è pu on kou ke la j'à cha rêtrèta. Adon chon rinpyèthin fajé to chin in n'oto. Lou Fretchi avê a non Luvi trintchivè dou bon fre. Irè tsayà, pètchà, alâvè in montanyè a la tsathe i tsamo, è pu du lou lé dè la grevire ramenâvè di brochè. Adon l'avê on n'ôvrè k'avê prà dè travô, dèrè la fretchire ouna portsèri. Lou fre a chonyi din duvè kâvè, nètèyi è bayi a medji ou poué.

Lou dàron menâvè ouna bala ya, ma ke na pâ dourâ. To pri l'èkoula, lé avê on réjan po lè bouébo è ouna mètrècha po lè fiyè, ou toua douna thintanna dè bouébo ke bramâvan ou toua dè chi bâtimin, è pu la demindze, ti lè j'infanè, a nârè a l'èkoula po alâ in ran dou pè dou ou mohyi, è pu dumidzoua irè la mima tsouja po lè viprè, nin davè pou ke mankâvan, linkourâ fajé l'apèla apri l'oficha. È pu che l'on mankâvè, piovehè lè punihyon. A hou viprè lé du alâ tintyè a chèdz'an, l'an apri pâ mé dè viprè, pu vora di j'infanè on nin vè pâmé tin ou mohyi. Ou mitin dou velâdzo, La fouârdze. Lou martsô din lè j'an chinkantè l'avê bin di tsavô a fèrà, di chèrpè a fordji è di badjè a rèparâ, a rèbetâ lè fortsè i faneujè, lè din i ratôfanè. Pu la keminchi a vindre di trakteu avu lè machinè ke van avouè. Hou trakteu iran bin pye piti tyè ora, nin fudrè ou mintè katro po n'in fére yon dè hô novi, ke fô oun'ètsila po montâ dèchu. Ora lè on dè chè fe ke la rinpyathi, la fouârdze lè in fathe dè l'anyanna. Inke lé avê on bè dè prâ. L'outon, lé

avê lou chindika. Ouna fitha po lè payijan, vinyan avu di vatsè, di tourè, è kotchyè modzon, bin intotâyè, bin inkornâyè lè kuvè iran luchtrâyè kemin lè pê di damejalè, lé avê dou-trè èkchpêrè, po pouintâ è klachi hou bithè. Irè pâ rin po lè propriètèrè d'avê ouna vatse, ou bin ouna toura, klachi la premire ou bè d'ouna di pêtsè. L'avan bin min dè lathi, kô dzoua dora, ma bin mé dè tsê, irè di balè bithè. To pri, kotchyè mètrè davô lé avê la bolondzèri avu lou magajin, chi bolondji irè Nannan di piti pan, fajè dou bon pan, dou kunyu, è di bounè pithè dè totè chouârtè, din chi magajin, lé avê to chin ke fô por fére a medji, lé avê achebin lou vin, la limonârda, è onkora lou lètchi po lè bithè. È pu l'avê on trin dè kanpanye, irè lou dyèrthon Robinô, è lou Pére-Gran Ujêne, k'avan la tsêrdza dè chi travô.

Mè rapalou ke l'avan dou tsavô. È pu din lè j'an chinkantè-nà ou chouchantè, Moncheu Nannan la atsetâ on trakteu. Pu in chouchintè-dou-trè la pyèkâ dè fére lou pan. La atsetâ on kamion, adon pâmé dè bolandji a Machounin. Pu kotchyè j'an apri la likidâ lè bithè, atstâ on chèkon kamion, è pu lou magajin lè j'à achebin kotâ, ma ora totè hou dzin chon pâmé inke.

Vora mè fô dèvejâ on bokon dou kabarè i apartinyivè a la kemouna, dè la pâ dèrè lé avê on dju dè giyè a dâvè, irè on bokon abandonâ, adon l'an fê on dju avu di pounè. La demindze du viprè on'alâvè tsigâ, po gânyi kotchyè fran. In fathe dè l'otra pâ dè la routa in kontre bâ lé avê la grandze dou kabarè. Lou karbatyé irè achebin payijan, vouèrdâvè kotchè bithè. Lou dyèrthon Dédé, lou patron Luvi di kouthè, Mè rapalou din lè j'an chinkantè lè chon n'onye Julon ke tinyivè chi kabarè. Fajè on bokon lou martchan dè bithè, on lou vèyè pachâ a vu chon'èga kavè tyè on tro dè kuva, apyèyi a on piti tsê.

L'avê dou-trè dyèrthon, dza on bokon chu l'âdzo. A don lou tsotin lou grô travô. Chè fajè avu chon frâro dou Yoji, kavè achebin oun'èga, dinche i lè j'apyèyivan inthinbyè, lou tsèroton irè on piti nèvâ. È pu dèkousè dè ha grandze lé avê lou kajâ dè la ponpa, avu ouna kotse po nyâ lè tsavô a l'évri, mimamin bayi lavinna din ouna pitita rèthe.

Dèrè lou dju dè kiyè lé avê on tsapouè ka vè a non Dzojè, travayivan in famiye, vora lè lou piti fe ke lè lou tinyâre dè l'intrèprècha, la dou-trè j'ôvrè. Davô dou kajâ lé avê ouna récha vè Robêr, i travayivè cholè. E pu ou fon dou velâdzo lé avê achebin ouna réche vè Polè... Vora lè on nèvâ ke la ouna intrèprècha dè tsapouè. La travèrchyia dou velâdzo lè j'aye goudrounâye in mile-nouthan-chouchanta, pou-tithre. Chouchant'yon. Irè

du la premiere méjon dè fèrlin tintyè davô dè la fêrma Koli. Kotyè j'an apri, l'an goudrounâ lou richto tantyè ou limitè avu Fuyin, l'an modifiâ on bokon lou trachi. Rêfê on novi pon chu la nêrivouè... Vora mè fô rakontâ on bokon chu lè payijan, iran karantè-dou produkteu. in mile-nou-than-chouchanta. Nin d'avè kotyè j'on k'alâvan kolâ avu ouna pitita boye avô lè rin, l'avan dou-trè vatsè mimamin ouna. Fajan dou mihyi, travayi din difèrintè intrèprêchè. Pu a la méjon to fére a bré, chèyi a la fô fênâ avu lè fortse è lè rathi. Fô bin moujâ ke to irè fê a lèlo dè kâdè dèjindanyi, veri le fin, tsèrdzi chu lè tsè, apyèyi ouna vatse, rè lou dètsèrdzi a la grandze abadâ chu la tètse. Irè bin pénâbyo, brè dè tsô la pua ke kôlâvè dèjo la tsemija.

Lè chijàrè ithran bin vinyète, on véro dè rodze, dou fre dou chéré, chin oubyâ lou linju kru ou kouè, è dou bakon, to chin avu ouna mouâcha dè pan, è on bokon dè mothârda...

Ou k'avan mé dè bithè, alâvan kolâ a vu on tsin apièyi a ouna tsèrèta, ouna, duvè, mimamin trè boye dè karantè litro, lè pye yin dè la fretchire amenâvan lou lathi avu on tsavo apèyi a on tapaku ou bin on piti tsè a katrè ràvouè. Vora di produkteu nin richto onkora ouna dodzanna, van pâmé kolâ avu di tsin. Ma lè trakteu, lè j'otô, è pu achebin la bôla a lathi dèrê la jèep. Chi velâdzo la bin tsandji pâmé dè payijan a min d'ouna kinjanna dè vatsè.

Ma kemin pèrto. Prà dê tèra lè jàye vindu pâ bâtir dinje Machounin a drobiâ dè bâtichè a vu totè ou vila lè j'unè chu lè j'otrè, dou mô dè fére lou toua dè cha méjon chin chè fére chubiâ pè la vejena,...Vora lé a pâmé dè pouchta, lè ou magajin ke lé ya lou chèrvicho dè pouchta... La tanèri a bourlâ, a la pièthe on magajin dè botè d'inpènyè. La fabreka d'ètsala lé a grantin ke n'ègjichtè pâ mé... Mè chinbiè ke vo j'é rakontâ apoupri to chin ke lé avê, è ke chè pachâvè din chi velâdzo. I âmo bin i rèpachâ kothyè kou, è pu alâ trovâ kotchyè j'inhyan j'èmi!

Francis Bussard, concours 2013

LE BENÈ - LE BENÈT

Konyidè-vo Djan Takenè,
Chi ke chè demàrè to cholè
D'amon dou bou de la Tsatère?
Pouro Djan, chin mè fâ bin mô
Dè vère ke n'a rin, ma rin,
Tyè la krochèta dè chon pére.

Ma Djan ne chè fâ pâ dè pochyin
Va chovin innoyi lè vejìn
Ou chè katsè din na kotse.
Lè demori li fan tan pyéji,
Ma fâ pâ grantin po lè breji,

È chubiè avui dou dê din la botse.

Chè vouète chovin ou merià.
Di vouèrbè, l'è tan bénirà
Ke va in choutin chu na piôta.
Todoulon fro pê ti lè tin,
Outon, evê, furi, tsôtin.
N'a rin ke l'ôchè fôta.

Di tsôthè avui di takon,
Pou d'afère kemin âyon
Ke fan a pou pri cha vithire.
N'è pâ fê po on finyolè,
Li ke l'è tyè on gringalé,
Chin le fâ bin a rire.

On pou le vère kore a chô,
Ke fachè frê, ke fachè tsô,
Pê lè chindê, pê lè tsarêrè.
Akutè tsantâ lè j'oji.
Chin va tsôpou, l'a bin liji
Dè to le dzoa, n'a rin a fére.

L'è dèchtra yô Djan Takenè.
Damâdzo ke chi k'on benè;
I pou lèvâ kemin on tsaroton.
Ma l'a bi ithre dínche yô
N'è rin dè pye tyè on tabornyô
Ke nyon ne vou po dièrthon.

Lè j'infan li korchon apri,
Ma n'oujon pâ tan l'aprochi.
Che l'è j'atrapâvè, l'avan ti pouère,
Ch'alâvè di kou chè rêveri
Takenè lè j'inpunyèrè
Po lou bayi a tsakon l'ou j'afère.

Lè filyè, po le fére ingrèyi,
Li dyon: tè fô no j'inbranchi.
I rijolè, fâ pâ dè manèrè;
Chè mèfiè bin on bokon,
I vouète che l'i a kôkon
Ke chè fo dè li pêr darè!

Marcel Déforel, Vuadens

LE BOUÉBO DOU BON DYU

Teché Tsalandè
Nouthra Dona tsantè,
I vin dè betâ ou mondo to nyu
Le bouébo dou Bon Dyu!

Teché Tsalandè
Lè fayê chon pachâ pê Velârbènè
L'an trovâ kutchi to nyu
Le bouébo dou Bon Dyu!

Teché Tsalandè
Dzøjè l'è to redyè,
L'a inbranchi to nyu
Le bouébo dou Bon Dyu!

Teché Tsalandè
Ta krê... te vâ la portâ cholè,
Van tè hyoulâ prèchke to nyu
Tè... le bouébo dou Bon Dyu!

Teché Tsalandè
L'è arouvâ inbortoyi dè j'andzè,
Irè pâ to nyu
Le bouébo dou Bon Dyu!

Teché Tsalandè
No j'arin tré ti fôta dè tè,
Kan no j'arouvèrin to nyu
Dèvan ton chènya le Bon Dyu!

Henri d'la pouchta, concours 2013

LÈ DOU PITI MARIN

Chon frâre li dejè. Ti kemin lè mohi, t'â lè hyin in dedin. Charvi chu on ton d'na krouchtiyâdza kroujètâ gonhyotâye è malête, ke chole l'amour fratèrnèle pou ruminâ.

Trèdz'an, hou dou piti tètôn rèchinbyâbyo a dou dzouno piti marin grelu, ke n'avi onko pâ oujâ pindre le lârdzo. Dou tin ke ch'nintorâdzo ch'émèrvèyivè d'na dolirâja hyorèjon, du yô pèrhyivè cherijè, pre ou kudrè.

Vêr li rin'a kuyi, Rin'a kanbyâ, rin'a grapèyi. E puthè adon a l'ôba di vakante dè tsôtin chè dou piti tètôn tsèrman, avu chorèprècha abadon l'inhyo po ch'inmodâ din'a korchâ dè fou, dè krouyè vayà è arogan.

Van the on dzoua fikchâ lè j'amâro? Vouè. E dou pya payi n'in chayè d'opulinta montanyèta, dèri lè tyintè chè katsè onko la yuva di j'omo.

Elisabeth Richoz, concours 2013

135

LÈ FRINDZÈ DI J'AN

Lè dzin dyon, ou dzoua d'ora, no j'an rin mé dè chèjon. Lè rèvi tinyon pâ lou promèchè. Le furi arouvè portan, pout-ithre avui on bokon dè rêtâ, ma nekoué n'a djémé dè rêtâ... Le furi l'è la chèjon ke lè j'anhyan atindon avui tan d'inpahyinthe. Konyechon ti lè chunyo dè chen'arouvâye. M'in chovindri to doulon kan nouthra dona dejê: Akutâdè lè joji ke tsanton furi, furi, lâ achebin chon kontin dè rèvère lè bi dzoua.

Lè takounè l'è adon ke krèchon, chon bon po vouêri la kouêrla. La nê ch'in va po fére pyèthe a la têra; kan lè adi dzalâye, l'è bala chètse. Adon no j'an dou pyéji a chayi nouthrè pititè botè. Din totè lè kotsè lè j'infan dzuyon fro. Fô pâ oubyâ lè to piti ke chon vinyé ou mondo l'evê. I premi ré dè chèlà, l'è ou furi ke fan lou j'aparhyon fro.

Ly a achebin di travô ke fô fére adon, focherà la têra, tsapyâ le bou, fére lè fachenè. Lè fèmalè inkotson dza la rèthèta po la chalârda, lè pyanton. Lè dzin de la têra l'an di travô ke dèvon fére, nè dèvan, nè apri le furi. Ou mi dè mé, ti lè j'âbro l'an betâ lou bala vithîre, ôtyè d'inkonparâbyo. Kotyè kou, la granta koujandêre «Nina Ricci» la kudji fére di j'âyon dinche, djémé lè arouvâye. La pâ trovâ le chèkrè.

Vin le tsôtin, akutâdè chi non dè «tsô tin». Bin chovin de la pyodze no j'in d'arin, pout-ithre tru, di kou pâ prê.

No j'an todoulon fi lè fin, lè mèchon. Lè j'armayi chon dza lè-hô, por lâ, l'è ôtyè dè poyi. Fô li ithre jelâ on kou po chavê chin ke l'è la ya dou tsalè. Hou ke puyon pâ mé poyi l'è dza on bokon dè lou kâ ke lè mouâ, lou châbrè lè chovinyi.

Ou tsôtin le kurti vouêrdè grantin lè fèmalè avui li, ma tyin pyéji dè portâ dèchu la trâbya to chi kurtiyâdzô. L'è achebin le tin di kondji, kotyè j'on châbron vère là, di j'ôtro modon yin, ti hou dzin rèvinyon apri di gran toua, pâ bin rèpojâ, ma l'an bouna mina, chon bi bronjâ. Le tin modè rido, l'è dza l'outon.

Rin tyè d'oure «outon», no chintin ha bouna tsalâ di payijâdzô ke nyon chu têra porè réfère. Fô moujâ a betâ dèkouthè po l'evê, rintrâ le kurti, ramachâ la freta. La venye bayè dou travô tantyè ke cherè dou bon vin. Lè payijan d'avô, kan l'an tru dè pyodze, fô vère kemin chon grindzo, bin chur, la granna l'a dzérmâ, la bêterâva la vouêrdâ tru dè têra, le taba lè on bokon matso.

Le Bon Dyu lè j'âmè bin, teché, rè le bi tin... to pou chè fourni.

Apri hou pochyin le pyin dè lanna cherè pout-ithre tru kour!

Djémé no j'an yu l'outon chin lè ryondénè lou j'inkotchi po modâ vè lè payi tsô. Keminthè dza a dzalâ, la nè vin to bounamin, rèmodè, ma chti kou châbrè, krêyo bin ke l'è l'évê. L'évê, tinke-la, la chéjon ke bayè tan dè pochyin a nouthrè j'anhyan; fâ frê, fô chè bayi achin dè pâ dzubyâ. Po hou ke fan dou chki, kan la nè lè inke por-a-dèbon, adyu forni, pititè botè, fô modâ vè lè montanyè, chè dzubyâ avô la leka, la bije i chubyè i j'oroyè, fâ na dèbuhâlâye, chin l'è on bi l'évê.

François Mauriac dejè on kou, le furi, le tsôtin, l'outon no j'inpatson dè moujâ ou Bon Dyu, la trê lè foyè po ke no pouéchin mi vère chon vejâdzo.

Ora, kridè-vo ke no j'an pâ mé dè chèjon?

LÈ GILYÈ DOU CATOGNE

Le Catogne èthè din le tîn,ouna montanye d'ouâ.

Pèjantè dè grêche, lè vatsè, l'uvro riondelè, pachâvan lou tsôtin a rondji parèjajamin. Lè pyèthè dè j'armalyi iran fèrmo rètsèrtyè pèchke li avè pou dè travô. E`nyon dondyi a rèdotâ, adon rin d'ôtro a fére, tyè chè léchl vivre din l'abondanthe. Lè j'armalyi chon dèvínyè parèjyâ, tire-prl, ke pàchâvan lou tin a dzulyi y gilyè... l'avan fê di gilyè è di bôlè avui le buro di konchouâ.

Adon le Bon Dyu, korohyí d'on pariè l'abu,rèjou dè chè dèdyíjâ in pouro dyâbio, è dè betâ a l'èpráva hou j'incholan montanyâre.On bâthon in man,on bidon è on cha dè têla chu chè rin to voutâ,le Chinya lè vinyé ou tsalè dou Catogne.

Bin'intindu l'a trovâ lè j'armalyi ontoua dè lou gilyè dè buro ke fajan di ritè monchtrè, ma nyon n'a rin apêchu. Ti chè dèmorâvan kemin di j'infan. Le mètre vatsèran keminthè a dzulyi, è fâ chèdzè in dou kou.

Lè j'ôtro li dyon dè chè balyi achyin, dè pâ invoulyí la bôla kontre lè rotsè, la bôla cherè tota piâta. E`vo! ke lou rèpon le mètre, atinhyon ke lè gilyè ch'inpontan pâ! E`tè le chèkon te fá la mija! Ma la vouè dou malirà lou dejè dè chl'n pièkâ... chopyé, la charitâ.

La charitâ bounè dzin... è bin l'an menachi dè l'èchpèdyâ a kou dè pi. On cheul la fi prâva d'on tan chi pou d'umanitâ, ma tl lè j'ôtro l'an fê opojichyon, volan rin balyi a chi rôdeu. To d'on kou, avui cholanitâ è d'na vouè grâva, l'armounyâ lè ja menachi d'ouna punihyon ke vindrè rondô, pè la mô k'éthan ti di j'incholan.

Pu le geu la yètâ l'armalyi konpatechin pè lè hyâ dè man in l'intrin in kontre la râye avui la foudra dè l'oura. Dza di grochè nyolè nêrè inbortolyivan la montanye, di monchtro è rêdotâbyo kou dè tenêvro, ke Gédéon, le mètre vatsèran la keminhyi a prindre pouère. Dêri li, lè bramâyè ochkurè di vatsè dèrandyè, inpontâyè, to chin din na trèkordenâyè dèjorganijâyè, la kru a n'on trinbyèmin dè têra. Le Divin'armounya li dejê dè ne pâ chè rêveri, ma Gédéon pyin dè pochynin li di...akuta... l'é oubyâ ma fortsèta ou tsalè.

E ou mimo momín, kemin na hyètse, la fortsèta la pekâ l'yè drè, è dè l'yè gôtso la dèkrouvâ le dèjâchtro, to le Catogne èthè chin dèchu dèjo, è le geu chè ch'irè muchi. La montanye invèchâyè, lè chochrâyè chètse, è tota pyumâyè.

Gérard Rime a Tonon Tsêrmè, concours 2013

LE KABARÈ DI J'OJALÈ

L'oura lè malète. La niola montè du per d'avô, inbranchè lè frithè, grapiyè lè vani è chin vin pyorâ chu la dzâ, po no dre, chti kou n'in dè, l'evê la rêtrovâ chon tsemin avui le frê, la nê è chè rêvê. Lè foyè, parê tyè di penèva, vòlon dè totè pâ, dèvan ke la pyodze è la dzalâ mèdzichan lou balè kolâ. Din lè prâ patherâ, lè vatsè rupon le dèri rêpé. Lè payjan chè dèpatson d'inpantchi lè fèmmè dèvan la nê. Din lè grandzè i achin bon le fin è le rèkouâ

La frete è le kurtiyâdzo chon rêvou a la kâva. Lè pre a goyâ è lè pre kuré chon bin arandji chu lè trabyâ avui la kuva in hô, po ke chè vouardichan grantin. Lè pomè, tithè dè tsa, lè rênètè è lè pomè dè fê chon kunyè lè j'ounè kontre lè j'ôtrè, la kuva in bâ è le moutsè ou frè po pâ ke chè vouachichan. Po lè pomè dàthè lè dyora le momin dè rintrâ din la fournalèta dou forni in molache, po rêchayi in chnètse. Lè rirochètè chè gatoyon intrè là, charâyè, din ouna tyéche dè chabya. Lè tsou l'an min

dè tsanthè, chon pindu la titha in bâ po pâ ke purichan. Lè pre dè têra, in tsiron din lou katsè, atindon trantchilamin la koujenêre dèvan d'ithre pyumâ è d'ithre to bi po tinyi konpanyi a na choukroute, ou bin dè bânyi din dou grâ dè bakon dèvan dè prindre ouna chupyâye po fére di pre dè têra frekachi.

Chti l'outon lé fê on achokrê po lè j'oji, ke lé batchi «Le kabarè di j'ojalè» è, vouè vé le betâ chu la loche dou pomê ke lè djuchto dèvan le fenèthri dou pêyo. Kan la bije è la dzalâ vindron fére a dèchindre le tarmomêrte in dèjo dè zéo, ke la nê l'arè vuthu la têra dè chon manti byan, betèri din chi gournê, di kouènè dè bakon dè la kourtse, dè l'avêna, dou fromin, di pyumuchè dè frete, di j'alonyè è di kotyè èpèthalâyè, po pâ ke nouthrè galé j'oji krèvichan dè fan.

Ora no chin a rinda dè Tsalandè, li a on bon pi dè nê. A l'éthrábyo, Dorine è Poupète l'an vilâ, l'an betâ ou mondo dou galé vèlon. Dèkouthè le katsè i vi, chu le ban de la boye, le tsa chè rêtsadè in atindin l'ara d'ariyâ, i châ prà ke l'arè drê a cha ketala dè dzé dè lathi. Di kou ouna rata vin prindre ouna punya dè tsô, è profitâ dè l'okajyon po chè dècharâ la gardyèta din l'achièta dou minion. Chtiche la achtou yètâ po fére on bon rèpé. On yâdzo lè bon payjan ke l'avan la kouè d'avê on tsan dè granè, vouèrdâvan ouna dzerba dè fromin. Le dzoua dè tsaladè, betâvan ha dzèrba a l'abrèviâ chu l'intse dou no, po lè j'oji. Apalâvan chin le Tsalandè di j'ojalè. Adon ti lè j'inyumâ de la kotse fajan bonbanthe tanty'ou boun-an. Ora mon gournê lè tsouhyi dè medzaye po lè j'ojalè. Mè, ou pêyo, bin ou tsô achètâ chu la pyata dou forni, yêjo la grevire in pupotin trantchilamin. Pê momin m'abado por alâ a la fenithra, gugâ chin ke chè pâchè fro, è mè féjo on pyéji dè vèr tota ha binda chè tsêrkotâ ou kabarè di j'ojalè.

Lè chpatse, chon lè premi a trâbya, mankon pâ dè toupè. Achtou ke vèyon ôtyè a medji, tchiron lè j'ôtro, è ti dè binda l'an rido fê dè chè gohyâ la bourdzce dè to chin ke tràvon dè bon.

Lè tyinchon, chon di tréto bon tsantèri, parè ke din le mondo, nin da mé tyè di chpatse, chu lè j'âlè l'an di pyàmè dè balè kola, on piti bokon dè byan, dè bron è dè nê. Chin k'âmon le mi din chi kabarè lè di j'alonyè, di kotyè è di fânè.

Lè mayintsètè, chon lè pye galéjè, li a la tsârbounère, la bleu, la pitita nère, la hupâye è la granta kuva. Chon totè pye chejintè, lè j'ounè tyè lè

j'ôtrè. Le tyin pyéji dè lè vère verotâ deché-delé. Chon lè pye dègadjà. Chin k'âmon le mi, lè on richto dè bakon.

Lè kouèrodzo, lè on galé piti oji avui chon gotro rodzachu, chovin cholè, pachke li a tyè lè viyo ke chabron père vère no, lè dzouno chi van pachâ l'evê din lè payi tsô.

Le mêrlo, lè chi ke rèkonyecho le pye vuto chu la nê. Cha vithire nêre. Chon bè dzôno, chon pâ chure, on bokon krâno, cha bala vouê, on derê on inkourâ ke vin fére la vijita di famiyè.

Lè tsêrdziniolè, chàbron in binda, por mè, lè hou ke l'an lè pye balè kolà, la titha rodze, byantse è nêre, lè j'âlè, nêre, dzôno è byantsè, le dèchu, bron, la kuva nêre è byantse. Lè pâ po rin, ke di tsantèri l'an rèyi chi non po lou chochiètâ. Totè lou kolà chè travon din lè bredzon è lè dzakiyon.

Lè agachè, L'an djuchto otyè dè bon, lè la kolà dè nouthron tyinton, nê è byan. Chon voudêjè, lâre, è orgoyajè, kan i aproutson dou kabarè, ti lè piti j'oji chin van.

Lè korbé, vinyon pâ chyâ pri di méjon. Chè tiniyon chu lè ketsè di gran j'âbro, chè rathinbyon po di grantè kofèranthe, parè tyè di j'avoka din on tribunal. D'apri lè hyinta chon lè pye malin di j'oji. On yâdzo, kan lè chupèrchtichion rinpyathivan la hyanthe, lè korbé iran di j'oji dè mâlè, parè tyè lè loutsèrou è lè ratoluvè.

Lè peka boton, chon fachilo a rèkonyèthre, on grô bè, kapa, âlè, è kuva nêre è to le dèvan rodzachu. Fan pâ tan dè boura ma chè tiniyon bin a trâbya. Pouârton bin lou non, le furi chè gonhiyon la bourdze avui lè premi bordzon.

Lè peka bou, chon lè pye grô dè hou ke viniyon ou kabarè, âmon le grâ. Le furi lè on pyéji dè lè intindre martalâ di viyè chètsè. Kan i tsanton, lè chyâ po la pyodze.

Li a achebin ouna redâye d'avinyéro ke chè jénon pâ dè vinyi teri bâ père inke, ma por mè, ti lè j'oyalè chon lè binviniyè. Prà viniyon di pâyi yô i fâ ouna lula, le barô dèchin in dèjo dè karanta. Lè j'an, yo li a prà dè fânè, lè tyinchon dou nâre viniyon pê dyijanna dè mile. Vôlon in binda charâye, on derê ouna niola d'oji. On kou rèvon, rémodon din lou payi.

Kan le chèlâ l'arè fé a vanâ le frê è la dzalâ, chabrèrè tyè du trè takon dè nê pê lè rèvê. De l'apâ di j'adrè bin n'achokrè, lè hyotsètè dè nê, lè pekôji è lè kuku-bathâ mothrèron le bè dou nâ, adon kotèri mon kabarè tantya l'evê ke vin.

Le furi révindrè, ti hou dzoyà tsantèri, betèron in mujika, lè j'adzè è lè dzordi, l'i arè proumatère dè pudzè, dè motsè, dè tseriyè è dè vêrmena po lè nuri Por là, cherè le momin dè kortijâ. Hou ke tsantèron le mi cheron rèyi. Hou ke l'aron lè pye balè pyàmè cheron lè favori. «Lè pèrto parè». Adon, dou pèr dou, oudron butsiyi po fére lou ni. Che to va bin din lè botsalè, lè j'adzè è lè dzordi, l'evê ke vin l'aré le pyéji dè vère mé dè galé piti j'oji ou kabaré di j'ojalè.

Nono Purro, concours 2013

LÈ MÉCHADJI DOU GREVIRE

Li a grantin ke le chékèrè dou fre dou grevire lè jou trovâ a l'abalé dè Rodzemon. Lè jou fê lè-hô le furi kan lè patchi iran to hyori. Kan le tropi lè jou prou gro e ke lan jou prou lathi po inpyâ la tsoudère, po fére ouna bala mota, ke le fretchi la betâ in retse, inpatenâye avu di pyé é préchâye po la léchi dèpourâ tantiè ou lindèman matin, vitha de na fotha retse é tsardja din lè chtrubè po dèchjndre din la pyanna, pu betâye a la kâva po la chalâ è li lèchi le tin dè mourâ tobounamin, tantiè ke la pâtha chi ache tindra tiè on pre bonnâ avu on piti go dè j'alonyè.

Le tsalè avu chè patchi lè on moyin chur po betô in vaya chi lathi pou etsoudâ è pou èhyorâ ke bayèrè dou bon fre, ke rètsadèrè le ka don vajilyè avu on mochi dé pan, ou bin le déché don évètyè. Chi lathi lè pô boyatâ ni tringalâ, i chabrè a chon gogo todoulon ou tsalè.

Lè grâthe i chudô de la Grevire é de la Vevéje ke betâvan on mochi dè fre din lou cha, kan alâvan djérèyi po lè rê dè Franche ke chi fre lè jou konyu tantiè a Paris. A l'éthrandji nothron grevire irè batchi Friboâ. Din lè gran martchi, kemin din lè piti, le grevire la chu fére cha piathe din la kapital è i j'alintoua, piti a piti chè trovâ chu lè trabiâ dèkouthè chon frârè le «Beaufort» è dè chè piti koujin «Les Comtés». Lè dinche ke nothron Friboâ chè trovâ in bouna konpanyi chu la trâbya di Franchè.

Lè dzin dou payi lan d'abôre konprè ke chi fre de la montanye l'aré di bi dzoua devan li. La hyinthe dè nothrè j'anhyan lè j'armayi, avu ha tsoudère a grocha pantha nère ke chiè todoulon le tropi, lan achurâ na bala tradihyon.

Kemin vè lè venyolan apri lè venindzè le travô keminhyi chè fournè chu piathe. Kan le vin lè jou alèvâ, betâ in botoye, bin etiketâ, i pou modâ.

A pou pri ti lè vin-tè thin k'an lè j'armayi, le tropi, le trin dou tsalè, le tsê a fre è le chèlebre tsan «Lè j'armayi di Kolonbètè» dèchindon a Vevè po fére la fitha, invitâ pè lè venyolan. Lè na fitha ke ratchinbyè lè dzin de la montanye e hou dou lé.

Chti louton chè tinyè a «Hapfgarten» in n'Autriche on konkour dè tâcha de na trintanna dè chouârtè a agothâ. Din la katègori di pâthè durè lè on grevire dè montanye dè l'outon mile-nô-than nonantè nâ, de la fretchire dè Balavouêrda dè Moncheu Kuttel ke la dèkrotchi la medaye d'ouâ. Ma chuto le titre «Peak of Quality» le titre le pye invèdâ dè ti lè fabrekan dè totè lè chouârtè.

Lè rê dè Franche lan dichparu è chuto piakâ dè djérèyi. Lè chudâ di Tyolèrè lan fè piathe i anbaksyour dou grevire.

Apri la Franche, l'Autriche, félichitachion.

La rata

LE PONT DE THUSY - LE PON DÈ TUJI

Pêr ouna demindze dè pou tin, di j'omo dè Pon-na-Vela è kotyè j'on ke Vinyan dè la Rotse, ithan atrabyâ ou kabarè dè «l'Infan-dè-bon-kâ» è n'ithan pâ mé acharâ, permo ke lè botoyè chè chyèvechan galéjamin.

Lè j'anhyan dèvejâvan dè la pyodze è dou bi tin, di prâ è di dzà, di vatsè è di fayè è vèyan on avinyi ke chè préjintâvè gayâ dè bouna fathon.

Lè dzouno dichkutâvan intrè-là è ch'interachivan a di choudzè ke l'ou bayivan a rire. I dejan «Lè fiyè dè Pon-na-Vela, dè la Rotse è dè Trivô chon bin galéjè... ma adon, i parechon onkora rin dèkouthè hou «de lé». E chi «de lé» voli a dre dè l'otra pâ dè la Charna.

La Charna ithè inke, è por là, oun'inkàbyà ou tsârmo d'alâ pachâ di galéjè vèyè dè la pâ d'Avry-dèvan-Pon.

E chi pachâdzo ithè a non «Tuji».

Du tin ke dèvejâvan alêgramin dè pon è dè grahyàjè, on inkonyu l'è arouvâ. D'abouâ, nyon l'a fè intinhyon a li, tan lè dichkuchyon ithan animâyè.

Chtiche l'a ètsandji kotyè mo avu chè proutso vejin, è l'a tsartchi a dèvejâ avu là. Lè dzin dè Pon-na-Vela l'an adon ègjaminâ du pye pri chi l'èthrandji ke l'ou chinbyâvè ache gran è fyê tyè on bandèrè dè Friboua.

To d'on kou on la yu ch'aprotchi d'ouna trabyâye yô l'avi dèvenâ ke l'i avi kotyè prèkô dè la kotse. «Tyè» l'ou di-the? Vo j'i rin dè pon, è vo charan pâ n'in bâti yon chu la Charna.

È i kontinuè in dejin, che n'in d'ôcho le tin, ou pye chyâ che m'in prenyichè la fantèji, i vo faré on fârmo bi pon, avu di parè tayè, è chin dè kotyè dzoua.

Ma... ma, kemin chin èthe pochubyo? dejê le chindike, avu di grô j'yè èthenâ è farmo invidâ. «Che l'é de, ke faré on pon in pèra, ke rèprin l'èthrandzo pêrchenâdzo pyin d'orgouè, l'é pâ de, ke kothèri rin: tota pèna meretè cha pâye».

Adon le chindike dèmandè achtou tyinta rètribuchyon cherè dèmandâye: «Pou d'afère, ke l'a to tsô rèpondu l'inkonyu. Kemin vo l'é de, i chu retso. I vo dèmandò rinyè ke le premi vèkechin ke pâchèrè chu le pon m'apartinyichè». Le majichtra de la kemouna li bayè la man po konfirmâ è chèlà la patse. Tan avijâ, prudin è rujâ dè kothema, kemin chè fâ-the, ke lè dzin dè Pon-na-Vela n'ôchan pâ rèkonyu le dyâbyo, a la kolà dè chè j'âyon?

On cheul omo povi lè chôvâ dè hà krouye chituachyon... on cheul... Moncheu l'Inkourâ! A miné, oun'ârtse dou pon ithè dza fournête. Adon le Voudê, dèchin du chu la rotze è chavanthè tanyè ou mitin dou pon, è tsanbè èkartâyè, man chu lè j'antsè, i atin le premi pachin promè, le gadzo konvinyè...

Don Yôdo Brodâ, l'inkourâ dou velâdzo, chinbyâvè katchi ôtyè dè drôlo dèjo chon lârdzo manto, le chakrichtin, portâvè dou cha, è on dè hou cha, chinbyâvè rèbuyi è ravadji par ôtyè d'èthrandzo.

D'on cha, l'Inkourâ l'a chayé ouna trapa, yo l'i avé ouna rata tot'èpouirya, l'a adon ourâ la trapa, è achetou la prèjenère chè ètsapâye dè la pâ ke li avi nyon, chta dre, in n'an chu le novi pon. Le chakrichtin k'atindê tyè chi chunyo, ke la rata ithè lâtchya, por ouvrâ l'ôtro cha, du yô l'a choutâ fro on tsa.

Le Chinyâ Châtan, por on kou, l'è pâ jou prou rujâ, è ouê! pèrmo ke l'ari pâ du dre, le premi vèkechin, ma bin la premire ârma.

È to chin chè pachâ in l'an dè grâthe 1544, che, bin chûr, chin ke lè j'on y dyon, ke le konto l'è ache vré tyè l'ichtouâre.

LE TSALÈ KE RAKONTÈ ON TRO DÈ CHA YA

L'outon l'è arouvâ, lè j'êrbè keminhyon a hyapi, lè dzà chè manchalon dè ruye. La rindya l'è fournête, ma po kotyè j'armayi, on bokenè dè lou kà l'è chobrâ vêr-mè.

Ora ke to l'è rèvou è ke ma bouârna l'a kotâ chon tavi, l'evê arouvè, to bounamin i pu m'inchumiya. Ma, di fariboulè le dyon, l'evê n'in da kotyè j'on d'intrè-no ke l'aran d'èthrandzo j'okupan, di tsankro è di pèchyàdre ke l'i fan di chète a la dyâbya. I ché pâ tru che l'è vré, pouthire bin ke l'è djuchto ha bije hyôta è frède ke chohyè intrè lè léjârdè di parè dè lou j'aryà è ke beta bâ du trè pitchè k'iran chobrâ pêr inke. Mon tê l'è palantchi, la nê pu arouvâ chin cherè bou dè tsâno tanyè ou furi è l'è pâ na binda dè brâmèri ke va mè fotre la pètoche.

Kotyè mê l'an pachâ... Na rayèta mothrè chon porta-moka, la nê ke trè le pinyo keminhyè a gurlà è a dèpourâ. Kotyè chenannè pye tâ, on takon vè de ché, on ôtro de lé, pitit'a piti chin keminhyè a achintre le furi. Chti kou chinbyè ke la byantse vudrè chè vanâ... Ma na l'è rè-inke, èpè chè rèvanè, chty kou a dè bon in-delé di vani.

Lè patchi l'an rèkeminhi a vèrdèyi, lè hyotsètè dè nê krèchon, è ch'invinyindron lè gotràjè, lè tchotro lè dzanhannè è onko, bin d'ôtro galé botyè. A mè j'abouâ, l'ivouè ke kâlè a rèvindre, mè chayè fro du mè chondzo. Arouvè le tin dè rèvoudre le frotson è dè chè manchalâ dou bredzon. Adon arouvè on omo, on krake, po m'inkotchi, pêrmô ke dèvan on mê, armayi è j'armayè cheron rè inke, adon l'i fô préparâ mon trintsâbyo, rètakounâ mon tê avu kotyè j'âchiyè, byochâ le pounâdzo è chu chin l'i fô hyoure. Tsô fê, arouvè dza le momin dè poyi, tinke-mè rèprè.

L'è la dêri chenanna dou mi dè mé, ou brijon di chenayè è di lyôba, du bâ dou patchi arouvon lè premire j'armayè, lè kouârnè botyatâyè kontint'è bènirajè d'ithre rè inke apri na galéja poya pê di chindolè ke di kou chon di dèroutse-poué. Dzojè, mafi le fron ke dèpourè, le kapè dè biga ch'akrèpetenè po chohyâ on bokon è fâ na prèyire po rèmarhyâ chi de lé-hô d'avè bayi cha protèkchyon ou tropi.

Mon krâ dou fu l'è rèinbríyâ por ètsoudâ na choupayè. On ré dè fougèrè danhyè ou-dèchu dè ma bouârna èpè chè vanè vè la yè ch'inbortoyi a du trè nyolètè. Ora, l'è l'âra dè la premire chouye, pu dèman a la peka dou

dzoua la chèkonda, adon le momin dè trintchi cherè vinyê; mon trintsâbyo ch'inpyèrè dè la boun'òdeu dou lathi dè hou j'armayè ke chè gouêrnon dè chta boun'êrba pyéna dè tan dè chouârtè dè hyà.

Adon arouvè le momin yô dzin è bithè van rêmouâ in amon vê mon frârelè, pu kotyè chenannè pye tâ rêvinyindron vêr mè, rêdyindre lè motè ke le barlatè l'arè dèchindu po betâ ou chalâdzo. Ko chochè l'è ma ya lè tsôtin.

Katre chenannè l'an pachâye, lè j'armayi rèprinnyon lou drètè, l'è la rindya. Dou j'omo chon chochrâ po mè rêvoudre, è kan to chin cherè fournê, i cheri rè cholè. Ô l'i arè prou chur dutrè tsahyà ke cheron mè panchenéro, èpè cherè rêvinyê le momin yô ma bouârna kotèrè chon tavi. Adon, rèpalantchi, i pori m'inchumiya.

Bernard Chaney

LE TSÂNO È LÈ CHAJON

Cholè ou mitin dou prâ,
T'i parè on fyê chudâ,
Tè pi, cholidamin pyantâ.
To l'evê, na bije yôta l'a chohyâ,
Intrè tè brantsè, on krouyo tsan l'i a chubyâ.
Ô! Kemin l'i arê bin amâ,
On kou tè fére a roubatâ.
Ma, n'in d'a djémé j'ou nyon
Ke l'a rêvuchi dè tè betâ a bohyon.
Adon, gayà mafi,
L'evê chè betè ou kajibi.
A dè bon, le furi ch'achityè.
A dzo dè tè lordè brantsè,
L'è gran-tin po lè j'oji
Dè rè bâti lou ni.
Mi dè mé, mi dè mayintsètè,
A ton chitso ché brinon lè pititè mardjitè.
Lè j'intsan rè vèrdèyon,

Lè botyè krèthon.
A l'intoua dè tè bordzon,
Lè j'â dza bordenon.
Lè ryondènè chon rèpri,
Po poyi chon d'àra lè j'armayi.
Teché le galé tsôtin.
Din ta fayoutse vërda,
Nê ou bin roukin,
Chè drudzèyè le yêrdza.
Dè ruye, lè dzà chè manchalon,
L'è rè inke l'outon.
Po la rindya, lè tropi modon.
Pê la Grevire, l'è la bènichon,
Vuthu dè lou bi bredzon,
Outoua dè ton lordo tron,
L'i a di galé fonjalon
Ke fan veri lè bi dzakiyon.
Tolèchin, po rèkrouvâ tè pi,
Tè balè foyè l'an chètchi.
I pà rèvinyi la grôcha kramena,
T'i d'àra a li kotâ le moua.

Bèrnâ Chaney

LÈ VAKANTHE

On devêlené, ma fèna foyatâvè la gajèta i vè ouna pitita anonthe: a loyi po ouna chenanna piti tsalè po duvè pèrchenè pè telephone. Inke otyè por no, ke mè di ma dathe. Irou dè boun'imeu, li é de: bin téléfonè. Ma prè o mo. No j'an loyi chi tsalè chin le vère chin chavé yo irè. No no rèdzoyivan dza d'alâ on kou in vakanthe. Kan l'è arouvâ le momin, no chin modâ. Mè rèparmâvo d'ithre bin trantiyilo kotyè dzoua.

Lou lindèman, mè chu inchtalâ chu la têrache avoui ouna botoye dè Fendan ke l'avé betâ din lou no po la rafrètyi. La yè irè hyâra, lou chèla irè tso. Chondyivo ithre bin trantiyilo po bère l'apèro. Ma vouèro dè kou m'a fayu rèpojâ mon vèro dè bian: Po atuji lou fu ke l'avé inprin po kouère on polè a la brotsè, po tsandyi dè piathe me n'èchkabi, la fougèrè mè gravâvè è tsandyivè dè dirèkchyion totè lè thin menutè, lou chèla verivè dè l'ôtra pâ, mè fayé mè rébètâ a l'ombro, on kou po rinvouyi lou ballon di infan do vèjin k'irè arouvâ to pri do fu. Irou dyuchto rè achtâ kan on èchin dè motsè ateriè pè lou chon dè la tsè ruthia, mè volâvan chu la titha, l'avé oubyâ la tapèta. Kan l'é pu mè dèbarachi dè hou bèthètè, l'é chintu otyè ke mè gatoyivè amon lè tsanbè, irou pyin dè budzon rochè m'a rëfayu dèmènadyi. Volé betâ mè bérihyè po yère la gajèta, ma l'é j'avé oubyâ o pèyo. L'é abandonâ.

Alâvo m'indremi kan ma féna mè tyirè o tèlefone, ma irè pâ por mè chè chiran tronpâ dè niméro. Dè rètoua chu mon échkabi y chondzo d'alâ mè gréchi lè bré ke keminhyivan a bourlâ do chèla. In modin ouna riondinna k'irè jelâ chonyi chè piti, léchè kor ouna kâye drè chu ma titha, chu jela ou no po mè lavâ, pu chu rëvinyè m'achetâ, l'è adon ke l'é chondyi k'irè l'âra d'alâ prindre ma pachtye dèvan goutâ. Kan l'é pu on kou m'achetâ, l'é rèprè mon vèro in pyin chélà lou vin irè to tso ankora ouna vouërba chè cherè betâ a kouère, i l'é vudji din on po dè botyè. M'è chu rèabadâ por alâ tsartchi ma botoye din lou no, ma l'é pâ chondzi ke lou vèro irè achebin to tso. L'é pâ volu alâ le rëvintâ o no, l'é bu a la botoye. Irou mafi dè kore deché delé to lou dèvan midzoua, kan ma féna m'a tyitâ po goutâ.

Fâ pâ bon alâ in vakanthe, kan on vin viyo. L'an ke vin a la méjon, ran dè mi tyè chon yi po chè rèpojâ.

LE VENYOLAN È CHON VIN

Le venyolan kemin le payijan l'è on omo k'âmè cha têra. L'è on to fin konyechâre dè la natura è dè chè kaprichè din totè lè diminchyon trajikè ke pou amenâ lè fouârthè dou pou tin kan chè dètsinon. Le mihiy dou venyolan l'è pâ chur è pâ fachilo, i chufi d'ouna dzalâ, tru dè pyodze, dè la chètserèthe, dè on orâdzo, dè la grêla po ke to le travô d'on an chi to fotu. Le venyolan l'è achebin on entrepreneu, l'è chovin propriyètèro dè cha têra ke kurtyè.

Lè venyolan chon on mache a intrètinyi lou venyè, inkavâ è fére lou komêrche dou vin mimo. Din la majorità di velâdzo li ya di kâvè dè groupèmin yô chon vindu lè rèkoltè di venyolan-inkaveu ke bayè on vejâdzo diferin ou mihiy dou venyolan. Le venyobyô chuiche l'è modèchte din la produkchyon dou mondo dou vin, ma la kan mimo ouna granta inportanthe.

L'è divijâ in trè kotse dè produkchyon. La Chuiche romanda, almanda, tèchinoise. Lè kondihyon dou bi tin è dou pou tin yô chon lè kulturè di venyè chuiche chon fakteu dè kalitâ.

La venye la on tro dè ya ke virè outoua dè vint-è-thin k'an, i fô pahyintâ trè j'an apri la pyantachyon po avê la premire rèkolta. Lè venindzè chon fournète du kotyè chenannè ke dza la venye l'è dègarnya pou a pou dè chon mantô dè foyè dè totè lè kola dè l'outon.

Lè premi frê d'oktobre è novinbro arouvon avui oun'oura malête ke chochyè dè travé di charmin dènudâ è anonthè l'evê k'arouvè.

Lè venyè intanon ouna granta pèryode dè rèpou. Du le mi dè novinbro è du tin dè l'evê lè venyolan inkotson kotyè travô.

To d'abouâ i rèkrouvon dè têra lè pi di pyan dè venyè in fajan on labâ dè la têra. Din le viyo tin i fajan chin avui lè bré pu avui on fochiyâ è ora l'è avui ouna machina ke l'è ouna aranye.

I fâ la rèfekturè di mu è di kouliché po l'ivouè. I trè lè viyè venyè dè djij'è vouète a vint'an.

I tsapyè lè charmin è inkotsè lè tuteu.

Lè j'inchtalachyon dè chotin dèvon dourâ grantin chin lè rapyôtchi. In janvyè li avê din le viyo tin on labâ po betâ le fèmè è lè j'ingré avui ouna trakachèta, ora i betè l'ingré dirèktamin chu la têra.

In fèvrè è in mâ, lè venyolan fan la taye avui on chékateu, lè j'anhyan dejan, taye-tô, taye-tâ, in mâ l'è mèyâ.

Chin Vincent l'è le patron è le protèkteu di venyolan. La léjande di kon kou, l'âno dè Chin Vincent l'avê medji ti lè bè di pyan dè venyè. La venye l'è djèmè j'ou ache bala. Du inke, lè venyolan l'an kopiya l'âno in tayin l'ou venyè.

Ou mi d'avri l'an keminhyi lè premi trètèmin kontre le dziron (aquarien-phyloxéra) ke chuchè lè rachenè. Le trètèmin ke chè fâ avui na boya chu lè pyan, dèvan lè foyè, varyè d'apri le tin. Po konpyètâ la luta lontre le dziron i chufi dè grefâ on pyan dè venye d'Amèrike chu on pyan dè venye Chuiche. Cholè lè pyan d'Amèrike chon rèjichtan a hou bèthètè. Ou mi dè juin l'è le keminthèmin di travô di j'èfoyé. Chi travô chè fâ chin badyè, chinpyamin avui lè man.

I èthatson la venye avui ouna paye ou bin on dzon po lè brantsè gormandè è oun'èthatse in fê po le bâ di pyan.

I fan rè on trètèmin avui dou chulfate dè kâvro kontre lè j'aranyè, l'y a kotyè j'ènèrachyon d'aranyè, tantyè ou venindzè.

Ou mi dè juyè i tsapyon lè bè di brantsè ke dépàchon lè pityè.

Ou mi d'ou i tréjon bâ kotyè grapè dè rejin po amèlyorâ la kalità dè la rèkolta. I fan onkora on trètèmin kontre lè j'aranyè rodzè è dzônè. Lè rodzè, le pye répandu pekon lè foyè. Hou inke perdin lou kolà è tsèjon. L'aranyâ dzôna fâ le mimo déga ke lè rodzè è chè trètè dè la mima fathon.

Apri to chi travô, lè rejin keminthon a tsandji dè kolà dèvan dè mourâ por a dè bon. Dou mètô inportan chon prèjin din le rejin, le fê è le kâvro.

La douhyâ dou rejin dèpin dou chukro, (la glucose è la fructose).

Din le rejin l'y a rido pra dè tanin. La kolà l'è din la pyumiche.

Lè rejin âmè le chèlà è achebin on bokon dè pyodze è l'evê pâ tru frê. Po le rejin rodze le chèlà favorijè le dèvelopèmin dè la kolà. Apri la hyorèjon, in tin dè chètserèthe le venyobyô l'è arojâ.

Kotyè kou, ou yin lè nyolè arouvon avui l'orâdzo ke bordenè, le venyolan chè fâ dou pochyn, la grêla menachè dè to frèjâ, adon i teron di fujè din lè nyolè po fondre la grêla dèvan ke frèjè la venye.

Ou mi dè chaptanbre di felè dè protèkchyon chon betâ chu lè venyè po inpatchi lè j'oji dè pekotâ lè rejin.

Dèvan le travô di venindzè le venyolan betè dèkouthè chè botè, chon tsapi è chon fourdâ po kotyè dzoua dè rèpou.

Ou mi d'oktobre, le venyolan inkotchè lè badyè dè la kâva è dou prèchyâ. Lè kemounè bayon le drê dè keminhyi lè venindzè. Achtou de, achtou fê,

on vè tralenâ din lè venyè lè tsapi, l'è pâ di tsapi po la demindze, ma l'è di tsapi po la venindzè.

Avui chè grochè botè, l'è pâ di botè po danthy, ma po venindji. La venyolanna avui chon fourdâ fâ la dichtribuchyon di chèkateu ou venindjyâ è venindjyàjè ke chon vinyè dè yin a la ryonda po tsapyâ lè grapè dè rejn è partadji chi travô in dèvejn dè to è dè rin, in rèkathalin, in tsantolin, to chin din l'amihyâ è le dzouyo.

Lè rejn chon betâ din di tyéchè ke chon pojâyè chu di kakolè (din le viyo tin irè di brintè) portâ chu lè rin pè di j'omo yô po lè j'amenâ ou prèchyâ. Lè rejn dèvan pâ ithre tru moyi po lè ramachâ, la pyodze chu lè rejn dèkrè lè degré «ochlé».

Ti lè dzoua di venindzè di kontroleu vinyon méjerâ la gota ke dê avè dè chouchanta thin a vouètanta degré «ochlé» po le byan è dè chaptanta a nonanta degré «ochlé» po le rodze, po pâ ithre déboutâ.

Lè rejn dè trâbyè chon dèchtinâ dirèktamin a la konchomachyon è lè grapè dè rejn dèvon ithre dèvan to bin charâyè è prouprè.

Li ya achebin ouna grahyàja ke l'è la koujenère ke fâ on lordo travô, i inkotsè lè dji j'arè, lè goutâ, lè katr'arè è lè marindè po ti hou travayàjè è travayâ ke chè rèdzoichè dè chè trovâ po chè règalâ è menâ lè marmalè.

Apri kotyè dzoua dè laboryâ travô, venyolannè, venyolan, venindjyàjè, venindjyâ chè rètrovon on dèri kou outoua dè la trâbya bin garnya po partadji ouna dèrire è bouna marinda, la vèya chè pâchè in tsantin è in kontin di rijârdè. Po hyoure din le dzouyo ha bala fitha tsakon chè bayè ouna dzouta in chè dejn adyu, dèvan dè rintrâ vèr li tanyè a l'ôtr'an.

Apri lè venindzè vin la fabrikachyon dou vin. Lè rejn byan chon inpèkalâ din on foulouâ = (broyeu) pu prèchâ din le prèchyâ.

Rindèmin, on kilo katro than ou mètre karâ è chouchanta thin a vouètanta degré «ochlé». To chin ke chayè dou prèchyâ lè dou mou, bouna bèchon betâ din di bochè avui dou chupro po le konchervâ. Apri dji dzoua trè po thin dè ha tsafa chon dichtilâ din di j'alanbikè pu bayi dè la li a thinkanta po thin.

In novinbro li ya la fèrmintachyon (malolactique) = diminuchyon dè l'achiditâ po arouvâ dè katro a chate, è a thin degré outre inveron on mê. I étsoudon la kâva a dji-j'è-vouète degré. La fèrmintachyon l'è a têrmo, i betè dou chupro è i rèfridji la kâva.

Po lè rejin rodze le rindèmin l'è de on kilo thin ou mètre karâ è de chaptantè-thin a nonanta degré «ochlé». I betè lè rejin rodze din oun'ègrapàja, pu chon betâ din di tenè po fermintâ inveron dji dzoua è po bayi la kola. Pye lè rejin chon grantin din la tena pye le vin cherè rodze fonthâ.

Le vin rodze è le vin byan chon betâ din di bochè. Ou mi dè mâ li ya on premi préfiltrâdzo, po èhyiri le vin. Ou mi dè mé li ya on dèri filtrâdzo. Li ya achebin le lavâdzo di botoyè po l'i betâ le vin. Din le to viyo tin le vin irè betâ din di bouchtannè in kouè, pu din di botoyè in vèro, ke l'è bin pye galé, pèchke on di ke le vin tsantè din lè botoyè.

Pu i fô bouchenâ lè botoyè. Lè bouchon in lièje lè j'ou dèkrouvâ ou lârdzo dè la Sicile, le tire-bouchon lè arouvâ in mile chi thin trinta in Angleterre.

Ora la mouda l'è di kapchule. Lè kan-mimo bin damâdzo dè rinpyèhyi lè bouchon avui lou tan galéja mélodiya ke fâ partya di fithè kin on arè lè botoyè.

Pu li fô koulâ lè j'ètikètè ke l'a grantin bayi la kârta dè vijita, pu l'è ora la kârta d'identitâ d'ou vin, l'è achebin le moyin dè kontrolâ l'idantifikachyon dou vin è dou rèchponchâbyo po di rèhyamachyon è di rinchènyèmin. Lè j'ètikètè bayon l'è mâtze d'ouna bala botoyè è dou bon vin.

Le vin l'è le monarque dè totè lè bèchon è ke bêre on piti kou l'è dà, ma abujâ dè chi brèvâdzo bayè di dèjagrèmin po la chindâ.

Le premiere kopa, l'omo bê le vin, la chèkonde kopa, le vin bê le vin, la trèjima kopa, le vin bê l'omo.

Mogrâ chin, le vin l'è on dèlitho, achochyâ i fithè, a la bouna koujena partadji avui di j'èmi è in famiye, bayè on pyéji dè chè rètrovâ, dè fraternijâ din le dzouyo è l'amihyâ.

Le vin l'è le meryâ di j'omo è ke ti lè chèkrè chayion di vèro dè vin.

Avui le pan, le fre è le bon vin, on pou invouyi promenâ le mêtzo.

Adon, a vouthra bouna chindâ!

Suzanne Monney

LE VIN DI KABARÈ

Lè maladi, lè bènè, lè kouèrlè ke turlupinon lè dzin in chti mon-do, chè puyon pâ kontâ. Dèvejâdè on bokenè avi kôkon: ly-a mô ché, ly-a mô lé; chtiche ly-è ètiko, l'ôtro ly-a le rematiche, Lyôdo ly-a le machlyè, Dzoârdzo, la renire: to le mon-do ly-a ôtyè a krinchí.

L'anhyan dou Râfoa, le vílyo Pankouè, ly-irè adi tzêyo kemin on dzouno, cholido kemín on batzi. Ora fô to dre, chè léchivè manká dè rin è kan ly-èthi acharâ, chin ke ly arouvâvè plye chfovín tyè a chon toa, n'alâvè nè a la katha, nè a l'intze, ma trachivè to drê a la pinta.

On dzoa portan, teché mon Pankouè to kancho, to mô fotu; chavi pâ tru, po keminhyi chin ke ly-avê, ma pou a pou chè betâ a gonhlyâ, a gonhlyâ ke ly-è vunu panthu kemin n'a banthena. Mafi n'èthi rin mé po rire, ly a falyu alâ vuityi apri le mêdzo po chavê chin ke voli balyi.

– Ebin, mon pouro Pankouè, ke ly fâ le dôta in'arouvin è in brinin la titha, l'afère va pâ, vo keminhyidè a vini idropike.

– Kemin idropike? Tyè-the chin po d'la bourtyâ?

– Ebin ly-è kan on'a on mache d'ivouè din le vintro.

– Mè... dè l'ivouè din le vintro! n'in bêvo-djêmé.

– Ma vouè, dè l'ivouè, dè l'ivouè.

– Tè pringnè pi po n'a pojon dè karbatyé! ke fâ adon Pankouè, in ruminin.

KONTO È CHOVINYI D'ON YÂDZO

Mè chovinyo, l'y a dè chin grantin. Irè on di premi j'évê du la djêra. On dè hou j'évê yô ke l'y avê ouna lorda nè avui on frê dè là. No j'avan a pou pri vin moulo dè bou a dèchindre du la dzà di Grâtavatsè tanyè a la route de la Vérèta. On povè pâ montâ a la dzà avui di tsavô, tan la nè irè prèvonda. Ha dzà chè trovâvè a mé d'on'âra de la méjon.

On dzoua dou mi dè fèvrè mon chènaya mè di: «Tè fudrè alâ tsalochi ouna chenanna lé d'amon avui ton frâre Bruno po dèchindre chi bou». Adon, no no chin inmodâ on delon matin avui nouthrè yodzètè tsêrdjè dè j'âyon è dè vikaye por ouna chenanna. Kan no chin arouvâ ou bè de la route, no j'a fayu keminhyi a grèpi vè la dzà in troupin la nè po fére la trache po lè yodzètè. Kan no chin arouvâ vè lè tètèsè dè bou, irè dza

bouârna né è no fayê onkor' ouna dmi-àra avui di lordo yâdzo chu lè j'èpôlè por arouvâ tantyè ou tsalè. Puth'adon, no j'an keminhyi a fére dou fu po ètsoudâ la marinda è le pêyo. No j'avan prê avui no di kouvêrtè po la né, ma no j'avan pâ j'ou fôta dè brechi grantin po no j'indremi.

Le lindèman no j'an keminhyi a dèchindre le bou. No fajan katre yâdzo pèr dzoua è no bètâvan a pou pri trè kê dè chtère pê yodzèta è kotyè kartyi a trèna dêri le yâdzo po ratinyi a la dèchinta. Tota la chenanna no j'avan fê le mimo travô è le dechando du-midzoua no j'avan rèprè le tsemin po rintrâ a la méjon. Irè j'ou na chenanna pènâbya ma no j'èthan kontin dè nouthron travô.

Le yodzatârè di Grâtavatsè

LOU PITI KUTI

On yâdzo lé avê on piti bouébo kon n'avê chumomâ titha dè linote. Portyè? I vo bayèri l'èchplikachyon to ta l'âra.

Chi piti bouébo avê on piti kuti, k'amâvè è ke i tinyivè bougramin, pèrmô ke chi piti kuti li randâvè bin di chèrvicho po chè tayi di bâthon din la dzà è a chè fabrekâ di chubyè è di pèdaradè. Vo chédè pâ fabrekâ di chubyè, vo pouro piti, kar vo j'ithè di j'infan de la vela, inyorin è maladrè. Lè ou premi dzoua d'âvri kon chi prin, kin la châva afluè ou bè di brantsè di j'âbrè. On tsabyè on tro dè brantsè d'alonyè, on tayè on mochi dè la grantchà dou grand dê, on fâ oun'inkotse a on chantimètre dè l'on di dou bè. Ma mè j'èchplikachyon van ithre tru difichilè a konprindre: I vo mothri lou toua dè man lou furi kevin.

I vo j'aprintri mimamin a fabrekâ di pètaradè avu di brantsè dè chyà. (Flok!) fâ la pètarada, è lè kemin on kou dè fuji po lè piti bouébo. Lè grâchè a li ke pyon chè bayi, kemin di grantè pèrchenè, lou pyéji dè la tsathe. La vretâye lè ke lè lèvro nan rin a krindre di pètaradè, pânyi lè pèdrô, è lè rêtolè. Ma lè lou bithè chèrvâdzè! Pye bénirà tyè lou chènyè, lè piti bouébo pyin d'ilujyon, puon tyâ, avu lou pètaradè di j'èyè, di liyon, di j'èlèfan achantan ke nin volon.

Lou piti kuti irè onkora po lou piti bouébo oun'ârma redotâbya. Di kou i rintrâvè a la méjon la né tsejête, i fikchâvè a drête è a gôtse dou tsèmin avu di biron égarâ che ouna bitha a than titha alâvè l'inchèrchyâ avu chè frèpè? che on oradyè alâvè l'èthrinde din cha granta man è l'inportâ din cha kavèrna po lou betâ kemin on kayon a veri dèchu ouna broche?

Adon i chayivè chon piti kuti dè cha fata ourâvè la lama in aryére, kemin on tin on pouânyâre: «Ke vinyichè vora! I chari mè dèfindre!» Intrè-no, lou piti bouébo kréyivè pou a la nyèrga dè chon punyè, ni a la fouârtha dè chon piti kuti, ma kemin ikréyivè pou ou oradyè è ou bithè a than tithè, i chè trovovè a pou pri rachurâ.

Ma on dzoua, lou piti bouébo pômè chon piti kuti. Irè bin innoyi. La keminchi pê inchèktâ ti lè tsemin k'irè pachâ la vèye. I farfouyivè din lè ché yô l'avè kothoma dè vuityi apri di j'alonyè, è di màrè. I chè betâvè a pya vintro chu la toupâ yô ti lè matin i chè roubatâvè avu chon tsin, k'avè a non, Pê-dè-broke. I ékartâvè lè j'êrbè trotsè pê trotsè: Ma pâ dè piti kuti.

Lè gran moyin chinpôjon. Lou piti bouébo abadè lè j'yè din la yê:

– Ô chèla, tè ke vè to, te vè pâ mon piti kuti?

– Che te mè lou tràvè, i tè bayèri mon tsèpi, po tè krevi kin la pyodze arouvèrè.

– I vu pâ travayi po rin li a rèbrekâ lou chèlà.

D'abouâ baye mè ton tsèpi, ma bin chur ke vé lou vouèrdâ mimamin che i tràvo pâ ton piti kuti. To de li rèbrekè lou piti bouébo.

Lou chèlà dzètè dè totè pâ chè rayè kemin fâ ouna koukiye ke, po vèr dè pye pri, chè chouâ lè j'yè de la titha, i lè j'akroutsè ou bè dè duvè grantè pèrtsè.

Ma po fourni lou chèlà li de i travo pâ ton piti kuti. Ache pèrhyin ke chon mè j'yè, pyon vèr tyè chu la churfathe dè la têra.

Pou-tithre ke ton kuti è tsejè ou fon don partè? Lè djuchto, la de lou piti bouébo. Adon i chin va trovâ la rêna di kurtiyirè.

Rêna di kurtiyirè, che te tràvè mon piti kuti, i tè bayèri ma kravata bleu po tapichi ton pâyo a kutchi. Bayè mè dabouâ ta kravata, de la rêna di kurtiyirè, i âmè mi tinyi ke kore. Lou piti bouébo a bayi cha kravata a la rêna di kurtiyirè, ke lè modâye kemin ouna flèche, po vijitâ totè lè kannè a trè lieu a la rouda, lè pachâye di kannè ou tachon ke chon lè pyo grantè dè totè, tin tyè a ou di budzon rochè ache piti k'on bè d'ou n'aye. Ma la pâ trovâ lou piti kuti.

Adon lou piti bouébo a bayi chon paletô a la rêna di trête, po ke puéché ché katchi din lè mandzè kan lou brochè ch'aproutsèrè dè li. È la rêna di trête, pye pronta tyè loura, lè j'elâye gugâ din totè lè rivyèrè dou payi è ti lè ryô, dè lon in lârdzè è in travê. Ma kemin lè j'ôtro na pâ trovâ chi piti kuti.

I fu lou toua a la rêna di ratoluvè, la réchu lè chabo dou piti bouébo, «i vu mè fére dou yi bèchon, po mon èpà è por mè». La èchplikâ ou piti bouébo. Pu pfuit! I ché involâye ache rido tyè l'èludze. Lè jà vuyétchi din lè j'âbro bu, ché fôfelâvê din lè gournê, i farfouyivè lè karyèrè dè tire-larigo ke ch'infonthon tintyè ou thanthro dè la têra. È ha dè Martin-Motse-Tè ke ch'alondzè tintyè dèjo lou pôl... Ma adi pâ dè piti kuti «I né rin mé a èchplorâ, ché de lou piti bouébo. Lè pou-tithre ouna vatse ke la avalâ mon piti kuti, in mimou tin k'ouna lanpâye dè ludzêrna.»

Ma vètinke k'an dzetin lè j'yè ou toua dè li i vè lou Père Maturin in trin dè tsêruâ chon tsan. Pout-ithre ke lé pômâ mon piti kuti in pachin din chi tsan! Rêlâvè lou piti. Rido i ché betè a korè vè le rê di dèrbon.

Tyo, rê di dèrbon, vètinke ma tsemije. I dè bin t'arouvâ kin te kràjè di pèrtè dè t'èkortchi lè patè kontre di tèchon dè botoyè? Te va povê, avu ma tsemije, tè fére di paton po betâ chu tè byochirè. In rêtoua, i tè dèmindò d'alâ foyi lou tsan dou Père Maturin. Ou ka ou cha tsêru ari intêrà mon piti kuti.

«Bènràjamin, ke vèyo nyon a kô ofri mè tsôthè, ché di lou piti bouébo, pèrmô ke i cheri forhyi dè rintrâ a la méjon din lou kochtumè dou Père Adan.»

A chi momin, le ruhyo a keminchi a chohyâ, è titha dè linote, Vètinke l'èchplikayon k'aproutsè. I ché betè a grelotâ. Po ché rétsôdâ, I infonthe lè man din ché fatè dè ché tsôthè. È to ta l'âra:

– L'aré bin du keminchi pèr inke! bramâvè in'èhyafin dè rire. È i chayivè chon piti kuti, ke ché trovâvè din ouna dè ché fatè.

F.B.

LOU PITI MOHY DÈ CHIN DZOJÈ

Lé a, dè chin, bin grantin. On fêrmou krouyiou tin dè dyêra. La dyêra dè trint'an, kemin on l'apalè adi ora. Tsalandè milchêthinkarat'è ouète. Lè hyotsè ne chenâvon pâ, portan l'aran du no j'anonthy la vinyiète ô mondou dè nouthron Chanieu. Mâ, i ne povan pâ mé chenâ; Iron tsejêtè, outre la né dèvan, din la borba. Pè bouneu n'iran pâ jô frèjâyiè. On'obu aleman l'avé èhyiatâ din lou hyotsi dè ch'ti tan galé piti mohy, ke l'avé bourlâ tantiè tot'ô fon. I chochrâvè rin mé tiè dè la farayie è on mache dè tiolè frèjâyiè. On chudâ k'îrè din la grandze dèkouthè lou mohy, l'avé to yiu, è, ô pèry dè cha ya, îrè rintrâ è l'avé pu chôvâ Chin Dzojè, Chinta Marie, l'ânou è lou bà, mâ, l'infanè Jéju îrè dza bin dè tru abimâ.

Mâ, che vo volé bin, rèvinyin on bokon in d'arè.

Du dé djijannè è djijannè dè j'an, lè dzin d'la vela vinyian po admirâ è chè rèkuyi dèvan la rèthe k'îrè tan bin bala, on pô dre k'îr'è d'ouna râra bioutâ. Din ch'ta têrubya né dè Tsalandè milchêthinkarant'è ouète, lou mohy îrè don j'ô konpyètamin dèchtruy. Pu, pâ grantin apri, la dyêra ch'îrè dèpyahyia in'avô, kontre l'Echpanyie è i terîvè a cha fin.

La pitita pèrotse dè Chin Dzojè dèveché moujâ a rèbâti chon mohy, mâ lè chou i mankâvon. Lou mohy, chuto apri ch'ta pouta dyêra, rèprèjintâvè on rèfudzou po lè dzin dô velâdzou. L'inkourâ îrè totavi dè bon konchayie. Irè to chinpyiou, mâ i chavé dèvejâ a chè pèrotsin è kemin akouchtâ hô dzin dè la montanyie, pachke li-mimou îrè dè ch'ta kotse.

Apri na granta vèyia, l'avan tré-ti dèchidâ dè rèfère lou mohy!

Lè j'omou, lè fèmalè, lè j'infan è mimamin lè j'anhyan k'îron adi on bokon d'atake, lé on betâ totè lô fouârthè è lô pititè rèvèrdanthè. Lè payjan ke l'avan kotière tsavò, l'on trinnâ to lou bou kîrè jô betâ bâ pè lè dzà, tantiè a la réche.

Lou réchyâ dô velâdzou, l'onhyiou Guchte kemin on l'apalâvè, l'a inkotchi hô biyion, chin rin dèmandâ, d'apri lè méjerè ke Djiodjion, lou tsapouè, lé avé bayiè.

Ch'ti brâvou tsapouè l'avé rèouchè a gadzenâ on mounou po fére dé karon. Bin chur ke n'in d'avé fê bin kotière j'on, por'avanthy pyie ridou. Lè j'infan l'avan bin dô piéji dè rinpyâ hô mounou avoué dô mortê ke lè j'anhyan l'avan veri a la pâla. On kou hô mounou pyin, i tapâvan dèchu lou

mortê avoué dé pelon, po bin lou kunyi è lou chèlà i fajé lou richtou. Din hô velâdzou, tré-ti châvan fére ôtiè dè lô man. Lô kapachitâ kemin mathon, tsapouè, mènújé è vitryié, îrè binvinyiète.

E l'è dinche ke lou mohy l'a keminthy a krèthre. Lè mu iran, avoué hô bi karon, chayiè dè tèra kemin dé tsanpinyion. Ora, iron dza pyie hô tiè lè j'omou, è i l'a fayiu prindre dé j'ètchilè po pojâ le tsintrou è lè fenithrè.

Dou mê apri, la traléjon îrè adjuchtâyie. Ouna bala lèvire yôta è bin fournète. Bin chur, kemin no j'an yiu, totè lè tiolè iron frèjâyiè è nyon n'avé dè chou po n'in d'atsetâ. Mâ, ô velâdzou, lé avé on'âchiyâre. Ch'ti l'omou l'avé on fiè tsiron dè patyè dè taviyon in rējêrva. Lè ja bin léchyè din cha grandze, ô chè, è i n'in chayivè rintie chin ke l'avé fôta po cha dzomâyie. Lè dzin lé portâvan dé hyou ke l'avan trovâ din dé bouèthè. L'é in d'avé k'îron fêrmou korbou è i fayié lè rèdrèthy, pachke l'avan dza charvi. Lou tè i krèchè to bounamin, pachke on tè dé îthre bin fê, cholidou, po rêtinyi la piodze, chin'ôbyâ ke d'é îthre in ouàdre è tinyi bin dé j'an. Lou brâv'âchiyâre i karkulâvè in chè dejin: I féjou ché rintsè d'on dzoua è, che to va bin, che lou tin châbrè dinche, nouthron tê cherè chu pî po Tsalandè. E, dinche l'è jô fê. Bin chur, lè tsenô i mankâvon, mâ chin'îrè pâ lou pyie inponin. Lou pyie inportin îrè dè pové tsantâ lè matenè, apri on vèrè!

Vè ch'n'èmi Hyôdou, i travèrè achurâ kotiè tro dè tsenô ke porè réchi è rapichtolâ avoué na punyia dè rivè! L'inkourâ vouétchivè chon novi mohy avoué talamin dè rèchpè ke, bin chovin, dé grôchè lègremè korchan avô cha chotanna. I ch'adzenoyivè dèvan l'ôchtâ è vouétchivè ch'ta krê ke lou ménujé l'avé rēfête. I l'avé achebin pu rēbetâ chu ha krê, lou Krichtou ke kokon avé pu chayi du dèje lè hyindrè. I l'avé fayiu bin dô tin po lou lindre to bî è rēlijin, pachk'îrè, bin chur, to nê. Lè j'infan, avoué kotiè j'anhyan, l'avan nètèyi avoué dé motè dè tèra è dé patè. On'avé achebin chayiè totè lè tiolè frèjâyiè è on lè j'avé lavâyiè. Puhè, apri chin, on lè j'avé rēvouchè in putha avoué dé martalè. Ha putha, mēhyâyie avoué dè la tsô, l'avé bayi ouna chouârta dè kolâ è on avé pu pinturâ to l'indedin. Ch'on ch'è fâ oun'idé dè ti hô chakrifithou k'îran jô fê; ch'ti mohy îrè dèvinyiè na vertâbya marvayie.

Lou bon l'inkourâ ch'è fajé bin dô pochyn. I moujâvè a la Chinta Famiyie ke n'îrè rinné tiè in partya inke. Yô mè fô-the alâ po trovâ on'infanè Jéju a betâ din la rèthe. Lè dzin d'la vela vindron achurâ pâ mé è lé arè pâ mé na pitita pithe d'ardzin ke tsèdrè din l'urna. I chè dejê: Dèman i ôdri fière a

totè lè pouàrtè dô payi. Che lou Bon Djiu mè bayiè la fouàrthe è la tsanhe, i tràvèri churamin on'infanè a rèbetâ din la pitita rèthe! Ti lè dzoua, a pâ la demindze, i rèmodâvè, na botoye dè kâfé è na mouàcha dè pan in fata è tapâvè a totè lè pouàrtè.

Apri dou j'an, mafî, l'a volu chè dèparti. Irè inke, achetâ a rinda d'on tsemenè è i piorâvè a tsôdè lègremè. To por'on kou, l'a oyiù na vouè ke lé dejè: Tiè fâ-thou inke bâ, omou dè pitita fê, tsèrtse è te tràvèri! T'â pâ ankora tapâ a totè lè pouàrtè. Prin to ton korâdzou a dou bré è rèfâ kotiè pâ in'èvan! Lou pourou îrè a bè dè chohyou, lè dou dzènâ a têra è lè dou bré in krê! Chôpié, mon Djiu, chôpié, pèrdena-mè, i pu pâ mé inn'an! Mâ la vouè ch'è fajé pye inpunyinta è dejè: I tè fudrè tsiji trè kou po trovâ ton tsemin, to kemin mè-mimou l'é fê! L'è tsejè è rètsejè. I volé pâ ch'è rabadâ, mâ, in lèvan la titha, l'a yiu na tsandêla a la fenithra dè na méjenèta. L'a rèprè korâdzou è ch'è trovâ, nâ a nâ, avoué na viyie fêmala ke lé a prèjintâ on'èchkabi è ôtiè a bêre! Adon, nouthron brâv'inkourâ l'a keminhy a kontâ to chin ke ch'îrè pachâ tank'ora. E l'anhyanna, chin rin dre, l'è montâyie amon lè j'ègrâ, tantiè é téréchè è l'è rèvinyiète avoué na grocha bouèthe. L'a dènyâ lou karton è teri lèvi lou kevihyou. Kan l'inkourâ l'a yiu chin ke lé avé dedin, l'è dèvinyiè to biévou è ch'è betâ a piorâ kemin on piti bouébelè!

L'anhyanna chè betâyie a kontâ: Ch'ti piti l'infanè Jéju l'è jô chkulptâ pè mon chènyia, lé a dè chin bin dé j'an, adon k'îrou tota dzounèta. I chu fèrmou bènrâja ke ch'ti piti l'infanè alichè din vouthron mohy. Dinche, l'arè rètrovâ na famiyie!

Chin ch'è pachâvè lou tyindzè dè dèthanbre mil ouèthinthink'ant'yon. l'inkourâ, édji dè kotiè fèmalè, fajé lè j'orèdzichè po Tsalandè. Bin chur ke la novala irè arouvâyie tantiè é pouàrtè d'la vela. Lè dzin dèvejâvon dè ch'ti piti mohy dè kanpanyie è d'ouna Chinta Famiyie tan bala.

Mâ, on bouébou vinyié ti lè dzoua prèyi dèvan la rèthe è l'inkourâ l'avé rèmarkâ. Li-mimou alâvè ti lè dzoua dou ô trè kou vouétchi cha bala rèthe. Lou lindèman, kan lè rintrâ ô mohy, ô tyinta pouère! L'inkourâ kréyie k'alâvè muri inke bâ, l'infanè Jéju'îrè lèvi! Lou pourou dremeché pâ mé, medjivè pâ mé è i ch'è tinyié din la pyie chonbra kotse dô mohy a ètudèyi kemin ôtiè d'ache afreu l'avé pu ch'è pachâ!

To por'on kou, inke-ché Djan, lou bouébou dè ouèt'an ke vinyié totavi prèyi, k'arouvè dèvan la rèthe. Djan l'a pojâ bâ on cha è l'a dènyia! N'in d'a chayiè l'infanè Jéju è l'a rèbetâ a cha piathe. L'inkourâ, fèrmou korothy,

l'a prê pè l'oroyie in lé dèmandin: Djian, kemin â-thou pu fére ôtiè dinche? Vèdè-vo, moncheu l'inkourâ: I chu vinyiê ti lè dzoua prèyi por'avé on tsèrè. L'avé promè a l'infanè Jéju dè lou promenâ trè kou ôtoua dô velâdzou, che mè bayivè lou piti tsèrè. vèdè-vo bravè dzin; chin l'è la fê!

Paul Girard, concours 2009

LOU RÔDEU

Din lou tin l'é yavé on mache dé rôdeu ke ch'indalôvan fére la tornâye dè vela in velâdzou a pi. Iran dè pêrchenâdzo kemin lè koukou chin chavè yô alâ, ma dè roba deché delé lou lou bouneau dè brâvo dzan. No chavin k'iran pâ dè achachin, ma chè gouêrnâvan a la chèrvâdzo in marôdin é in brakônin.

On bi dzoa, n'in d'avè yon ke chin d'alâvè a travè lè piti tsemin po ke nyon l'apêchichè d'in lè marèkâdze intrè Avintse é Don-dedi. I fachè ouna frekache a fére choutâ lè pêra. To d'on kou, ch'ti rôdeu chè trovâ dèvan on kondanâ a mouâ k'irè pindu a ouna potanche. Chorèprè dè chi inpontyâ, nouthron vangle la pachâ chon tin ouna pechyinta vuyêrba a veri outoua dô pindu, è chè apèchu ke l'avè dè bounè botè a chè pi. Li, lè chuvé iran fotyè è pyènè dè pêrtè. La moujâ ke chervin pâ mé a rin a chi goumo è la volu lè trère por li, ma iran tèlamin dzalâ k'irè inpochubyo dè lè inlèvà. L'idé lè yè vinyète dè prindre chon kuti dè cha fata armâ d'ouna bija è ouna pitita réchèta bin molâye, avui tota cha nyèrga i la ronnyi lè tsanbè in dèchu po to prindre avuyè li è chin dalâ peyin ch'inkaratâ.

Po bin dre djuchto, chon pochyin irè dè trovâ yô alâ, pêchke la né irè a rinda. Lè pyotè dèjo lè bré i martsivé drè innan chin vuityi dèrè li, tramouâ k'irè d'avè fè chi krouyo kou.

A la mima vouêrba i vè d'in lou vejenâdzo hyéri ouna lanpèta ke volè dre k'ouna méjon dèvehè ithre pâ lyan. In chè terin pri dè chta kanbudze, l'a yu k'iran dèveron ouna vatse ke volè vilâ. Dèvan lou lindâ dè la pouârta l'a dèmandâ ou payijan è a cha vajiyère che povè chè kutyi din ouna kotse. Nannèta la fèna lè ya rèbrekâ ke cherè mi a la tsanbrèta dèkouthe lou forni. Lou rôdeu n'in dèmandâvè pâ mi, li ke dèvehè chovin dremi a la bala éthèla.

I fachê bon tsô chu la karêta dou forni è la pâ fê grantin po ch'indremi avuyè lè tsanbè dâ pindu pri dè li. Dutin de la né, la vatse l'avê vilâ, è chon vinyè achebin betâ lou vèlon din la tsanbrêta a kouja dè la frètya dè l'èthråbyo. Nouthron rôdeu chè apèchu dè rin, ma pèvê katr'arè dou matin, i la oyu doutredon outoua dè li. A chi momin, dè vijyon l'en keminhyi din cha titha in moujin a chon pindu ke lavè machakrà.

Ni yon ni dou, i la prè l'echkanoâye dè chute in léchin lè botinè dâ pindu in pyèthe inke dèvan la fornalèta. A l'outona dè chyè j'àra, Nannèta lè vinyè gugâ chon vi d'in la tsanbrêta é ke la pâ yu lou vangle a cha pyèthe. Chorèprêcha dè to chin, la bedoula dè Nannèta a koua vè chon omo è lè fâ: «Guton vin rido vuityi inke nouthron vi la medyi lou rôdeu, i li chabrè rinmé tyè lè pyôtè».

Henri Moullet, concours 2013

DOUHYÀ DÈ JANVIÉ

L'i a rin ou tin, po fére a dèvejâ lè dzin. Ma la douhyà dè cht'ou dzoua mè fâ a rêmoujâ ou mi dè janvié mile nou thin thinkant'è chê.

L'è j'âbro l'avan bordzenâ; di j'on iran in hyà. Lè mayintsètè tsantâvan «furi-furi» kemin in pyin mi d'avri. Lè prâ rêverdèyivan è lè j'â iran dza fro chu lè hyotsètè dè nê. Chi mê dè janvié tru bi, tru tsô, anonhyivè pâ dou bon po la natura.

L'a pâ mankâ: le premi dè fèvrê, la bje ch'è abadâye, mètýinta, pekinta, inradjya. Dzouar'è né, la routha l'a chubyâ chin débredâ, on mê dè tin. Din lè méjon pâ tru bin kotâyè, irè pâ po rire. N'in dé konyu ke l'avan on poupon to frè, è bin le prenyan ou yi avui là. Di viyo chon â dè frê.

In dèpye dè chin li avê rin dè nê, to irè gri dè dzévro, la têra dzalâye a on mètre prèvon. Por intêrà on mouâ l'ou j'a fayu la chërpa po kroji la foucha. Lè dzin dejan k'irè a kouja ke le mê dè janvié irè j'ou tru bi!

Vu pâ vo j'inpontâ in vo promètin l'apokalypse po fèvrê, n'ôché pâ pouère; lè j'an chè chuêvon ma chè rêchinbyon pâ... ke dyon.

LOU TSAMO

Yôdina; È che kon Vê di tsamo pèr'inke to pri di velâdzo, Mér-Gran?

Mér-Gran; Moujâdè-vo! Hou galéjè bithè l'an tru pouère di j'omo. L'outon i van chè katchi din lè hôte montanyè, pe hô ke lè dzà dè mèlèjè, a rinda lè tsan dè nê è di lyachi. I âmon chobrâ in pititè tropè, konpôjâye d'ouna djijanna dè tsamo. Lou matin, i dèchindon di bèkè po broutâ l'êrba in n'avanhyan, pu i chè rèpoujon a l'onbro di bochon a rinda lè prèchipitho. Lè dzounè âmon ganbadâ è chè bayi di kou dè tithè in tsêrtsin a chè rinvéchâ. To dè gran nin da yon ke fâ le djé. A la mindra greda, I tsanpè on kri po avèrti chè konpanyon, è achtou tota la tropa chè chôvè. I pâchon la né ou mitin di rotsè, dèjo di boukannè.

Yodina; Ke fan lè tsamo durin l'evê?

Mér-Gran; I dèchindon pye bâ, din lè konbè è din lè dzà dè chapalè. Lè tsamo pâchon l'evê dèjo lè j'âbro ke lan lè brantsè ke pindon tantyè a téra. I rujon prâ pindin ha chèjon, n'èyin pou po chè gouêrnâ tyè dè l'êrba chètse, dè la mocha è kotchyè bârba dè chapi. Kan la kutse dè nê, lè pâ tru èpècha, i van chè betâ a la gratâ avu lou piti chabo talyin, po broutâ kotyè brin d'êrba ou dè mocha. I arouvè ke kotyè kou i van tintyè ou fèni po medji le fin ke dépâchè in fro, pèr lyite intrè lè trâ. Ma totèvi i èviton lè tsalè. A mèjoura ke la nê a muji i rèmonton vè lè ketsè.

Yôdina; Kemin lè tsamo pyan chè dèfindre di tsahyâ è di brakonyé.

Mér-Gran; Lè tsamo pyan kavalâ bin rido. I grinpon avu oun'adrèthe inkroyâbyo. Chon n'achintya lè trè prin. I chinton lè tsahyâ dè yin, mimamin chin l'avè apèchu. Adon i ch'ètsapon outoua di vani, po choutâ pèr dèchu lè prèchipithè, è tavalon a travè lè nèvé. Di kou che l'omo è proutso è ke vô pâ chè lanhyi din lou vudyô, i chè rèvirè bruchkamin po choutâ pè dèchu lou tsahya. Chi dondji dyin a ou dè la montanye a fê dre, ke pou dè tsahyâ dè tsamo chon mouâ din lou yi.

Francis Bussard, traduction

LOU VELÂDZO DIN LA MONTANYE

Lé ya dè pèrè tyè la méjon dou bon Dyu, lè j'ôtrè chon in bou; I chon pititè, charâyè, totè verâyè vè lou chèlà, è nêrè, tan k'iran viyè. Dèjo lè tète ke chavinchon è lou bounè bleu dè fougère, lou piti j'yè lijn, vouéton. I chè rèchinbyon totè, avu on n'è dè parintâye, è rintyè on bokon pye pititè, ou on bokon pye grantè. È kemin i chè chon charâyè atan ke lan pu, lé ya intrè là, tyè d'èthré pachâdzo yô bayè l'ègrâ. I chè chouévan lou lon dou tsemin, on bokon dè byé adôdâyè de l'épôle kemin che l'avan chono, avu onkora di karô a résiyè dè plon, pèr inke pèr lé, lou dou a trè ètâdzo, lou ran dè pititè fenithrè: è pu di râkâ pè dèrè. Lou tsemin lè on n'èchpéche dè ruva bin èthréte, yô pâchè to djujto on mulè tsèrdji; i pâchè to dè travè, to mâyi, chi tsemin lè pâ in pavé mâ dè tin jin tin ouna pèra infonchâye din la tète, ke dèjo lou frotemin di pi, lè rèchayi, chin fajè ouna pitita kotse in du. È a l'intoua, kin i pyà i chè fârmè ouna borba épècha. On dichtungâvè lè poutrè di méjon avu lou neu è lou fichurè, dè chi bou dè mèléje rodze frètsmin tayi, è ke vin nê avu lè j'an. On travè d'abouâ lou borni kroji din on grô tron, yô on vè to dè gran di fèmalè ke fan la buya. Dè kouthè, lé ya lou foua k'ârè a l'è chon moua nê din on ta dè pèrè pantchi, mô mathenâyè; lè inkè kon kouè lou pan dè lé-hô, nê è du. On bokon pye yin, lé ya la tsapala, chi foua, lou bomi, lè apoupri to. L'an pâ fôta d'outra tsouja. Lou richte, lè di méjon. Li ya di piti j'infanè on bokon pèrto, achtâ ou ke chè roubaton inke bâ; on vè, pè lè pouârtè ourâyè, dèdin lè j'othô. To chin ke lou fô, lè j'abitan van lou teri inke; i chè chufijon a lou mimo. On pou vèr yô lou byâ mourè, kemin van lou tsapyâ è lou nyâ in dzèrbè, è yô van lou màdre, lou foua yô va kouère lou pan. È lou lathi di vatsè k'on vè patherâ, k'on vè aryâ, lè din ouna tsoudère ke va dèvinyi don fre. Po la tsê, lan lou bithè, lè kayon, lè tchivrè ou bin lou mulè, E po bêt, lou vin dè lou vinyè. Po lè j'âyon, la lanna di muton; po lou tète, onko, di karâ dè tsenèvro. Pâ dè chyèta dè fouârdze, n'in da pâ; pâ dè trayin dè tsê ke dévalon, è d'èkourdja k'èhyaton, è pâ non pye dè pu ke tsanton, lan pâ dè dzeniyè lé hô, lè la tyèja, din to la yè è chu la tète; ouna vouè, on infan ke pyàrè, le brijyon dè l'ivoua kin on n'arôjè, ke kâlè lou lon dou tsemin; pâ pi oun'orlodze ke chonnè; lé ya ou hyotsi tyè ouna hyotse po lou bon Dju.

MA DONA

Mè chu promenâ kotyè mê avoui li
Chu djamé j'à ache pri dè li.

Déjo ton kà ke tapâvè po no dou
Ton botachon rèbuyivè kotyè kou.

Kan chu vinyè ou mondo din ton yi
T'â vuto konprê k'iro on piti.

Ma dona m'a prê din chè bré
Po mè bayi mon premi rèpé.

Ma dona m'a kutchi doulon dè li
E no no chin inchumiyi.

Pri dè ma kutsèta t'irè todoulon
L'é djamé pu pyorâ in katson.

Ma dona m'a aprê a dèvejâ patê
Chavê tan bin le yêre chu lè papê.

Ton kà ma dona l'intindo adi tapâ
Portan l'i-a vint'è thin k'an ke chtiche chè arèthâ...

Adyu ma dona.

Henri d'la pouchta dè Botèrin, concours 2013

MAJI DÈ TSALANDÈ

Miné l'avê fiê o rèlodzo do mohyi, lè hyotsè trèkordenâvan. Lè pèrotsin arouvâvan dè totè pâ, bin kontin d'arouvâ o tso. Lou mohyi irè èhyiri pè lè bouji inprêchè chu lè brantsè d'on gro chapin. Dou j'omo le churvèyivan. L'inkourâ l'avê fê chon pridzo chu la vinyête o mondo do piti Jéju è fournè pè: Pé chu la têra è j'omo dè bouna volontâ.

Dèri mè on omo mo vithu, pâ rajâ, di grochè man, di j'onnyè nêrè, m'avê fê pouêre. Lou kà d'omo l'a tsantâ Pè vé la miné, è Pititè Andzètè. Du la mècha ti lè j'infan l'an réchu oun'orandze è on piti chokolâ. To irè o dzoulyo. L'avan ti oubÿâ lè mâleu do mondo. Ma mè iro trichto, to kapo, chondzivo a chi pouro vilyo ke du la mècha chirè èchkanâ chin fére dè chète. Du la mècha a la méjon no j'iran kemin ti lè j'an, ti rathinbyâ, lè j'onhyo, lè tantè, mè frârè, mè chèrè è ma dona. Le chènÿa k'irè margilyè n'irè pâ inke, l'avê du chobrâ o mohyi po dèhyindre lè bouji è kotâ lè pouârtè.

Dévan la mècha, la dona l'avê betâ po l'âno, on bokon dè pan chè è ouna punya dè fin dèkouthè lou no, pri dè la lodze. Chin Nikolé n'irè pâ enkora pachâ, irè prô chur in retâ, li ke dè pachâ pè totè lè méjon yo l'é a di piti j'infan.

To d'on kou no j'an oyu fière à la pouârta, pu dè la chète o pouêrtso. La dona l'a ourâ la pouârta dè l'othô, irè bin chin Nikolé. Irou kontin ma l'avê kanmimo on bokon pouêre. Chin Nikolé avui ouna granta bârba, on gro bounè, on li vèyè tyè lè j'yè ke rèchjnbyâvan taribyamin o chènÿa. Acha man gôtse apoya chu ouna krochéta k'irè la mjma ke ha ke le chènÿa prin kan i betè chon bredzon, on vèyè bin l'aliyanthe k'irè la mima tyè ha dè ma dona, la krebiye pyina dè patyè irè la mima tyè ha do bou. Chin Nikolé dèmandè a ma dona: chi piti l'è j'â châdze cheti an. Tota la familye rijolâvan. To d'on kou lé to konpré, l'è piorâ kemin che lou hyi m'irè tsjê chu la titha. Ache rido tyè on'èlyudzo chu chayè de me n'infanthe. M'avan de tyè di dzanyè. Chin Nikolé n'ègjichtâvè pâ. Dèrè chi fô Chin Nikolé, l'è avê l'omo k'irè dèri mè o mohyi. Mon chènÿa in vithire dè Chin Nikolé l'avê kréji chu le tsemjn. L'omo lé a de: l'è ranmé dè bou, fâ frê din ma méjon. Kan l'a yu ke martalâvè dè frê, l'in da j'â pidji, è l'a prè avui li po la vèya.

L'an ti bin marindâ, l'an bin tsantâ di tsan dè Tsalandè. Ma mè írou korohyi, l'é pâ rè de on mo po mothrâ ke lo perdenâvo pâ dè m'avê de di dzanyè. Du la marinda la dona l'a bayi a ti on patyè. Mè l'é rèchu on piti

tracteu rodze, irou bin benéje. Ma l'è yu ke li avê ran po le pouro vilyo. Mé chu rè betâ a piyorâ, adon chu jelâ prindre ouna brachya dé bou pri do forni, po la betâ chu lè dzenà do pouro.

L'omo n'a pâ pu mè rèmarhyâ, no pyorâvan ti dou dè dzoulyo. Lè lègremè no kolâvan chu lè dzoutè. Chi dévêlené l'é konprê ke l'é a atan dè bouneu dè bayi tyè dè rèchièdre.

Robert Grandjean, concours 2013

MÉRE GRAN

Kan vo j'irâ dzounèta, Mére gran,
Vo j'i krè è aprê avui pou dè fran,
Chin ke fayi fére por alâ de l'innan.
Vo j'irâ dza le chékoua di j'infan.

Prí dè vouthrè parin avui lè j'an
Bayin dè vouthron kê, a to chin ke fajan.
Vo j'i inkotchi vouthron gânye pan,
È fê chi bri dè krin è dè bou byan.

Vo vèyâ yin, pye yin tyè Milan,
Vo j'irâ galéja è pyêna dè bon chan,
Chur dè trovâ on dzoua din l'an,
Chi ke vo j'amâvè è ke vo j'amérâ tan.

Apri kotyè fûri è kotyè boun'an,
Vo j'i volu bayi vouthrè galéjè man
A on èpâ, à vouthrè j'infan,
Po lè vouêrdâ kemin a vint'an.

Vo j'i felâ, brechi è prèyi,
Vo j'i fê tan dè bi chovinyi,
Pin le grô tiyo, la dzà è lè vani,
Brodâ di j'éthêlè è di j'ékri.

Vo fajâ di bi j'âyon po ti lè j'an,
Di trîko, di metannè po la Chin Djian.
Di bounè, di pyin po Kamintran.
Mimamin ke di kou, vo fajâ le pan.

Ou kurti vo j'i pyantâ di j'inyon,
Lè tsou tinpru, lè tsou d'outon.
Lè pre dè têra novi po le patron
È to chin ke fayê po kouêre a la bénichon.

Chu la loyèta ou Père Gran
Vo betâvâ di botyè byan,
Di gotràjè, di roujè dèvan le ban.
No no j'inhyenin è vo rèmarhyin, Mére Gran,
Chobradè trantchila inke dèvan.
Chobradè avui hou ke vo j'âmon tan.

Louis Esseiva

MON DZINTIYÈ

Moujâdè che m'in chovinyo dè ha vèprâ dou mi dè dèthanbre 1941. L'avé pâ fro chat'an. Alâvo a l'èkoula du le premi dè mè. Pè la mô ke no j'iran tru yin dou velâdzo, mè parin m'avan betâ in panchyon. Kemin adon no j'avan kondyi le dedzâ, chin fâ ke ti lè demikro né m'in d'alâvo cholè, a pi bin chure, tanyè vère no, a ché kilomètre dou velâdzo.

Chi kou inke, apri duvè j'àrè dè tsemin, din la nê, chu arouvâ a la méjon avu la né, mafi, ma to redyè dè rêtrovâ mè parin, mè frârè è chèrè pye dzouno tyè mè. Pè vè chat'àrè mon chènuya ke l'avé fourné dè gouêrnâ, l'è arouvâ po marindâ. In chè betin a trâbya no di: «È bin, la Kokârda vilèrè cht'a né. I vin dè chè betâ a pyêtâ.»

Rin l'ari pu mè fére on pye grô pyéji. Ma dona m'a bayi di j'âyon po mè tsandyi, è dè vire tè delé, mè chu rêtrovâ a l'èthråbyo avu ma lintèrna. Mè fô vo dre k'adon no j'avan pâ l'èlèktrichitâ.

La vatse chè ch'irè kutya, keminhyivè a chè prindre to bounamin. Dè dutrè chô, iro rè a l'othô. «Batayin pâ ke mè di mon chènya, léchin fére on bokon la nature!» Trè kâr d'âra apri no j'èthan ti dou achètâ chu na bota dè paye. To chè prèjintâvè bin. On vèyè ginyi lè pi.

«Chti kou cherè na vatsèta, n'in chu chure. Apri dou bolè, lè le min ke pouéchè fére. Cheri pâ dè rëfu. Lè j'ou la mèyâ dou tropi l'an pachâ. E pu, na brâva bèthèta!

No j'an èthè na brachya dè paye dêri la vatse. Le chènya l'a betâ on lin, pu m'è di: «Tire, ti lè kou ke la vaste tsanpèrè». Pâ thin minutè apri le vi irè inke: ouna bala vatsèta, bin pèladjya, bin dègremiya, avu to chin ke fayè, è yô fayè.

– È bin, t'in prindri'chouin du j'ora. Cherè ton vèlon. Tyin non te l'y vou bayi?

– Âmèré bin li betâ on non dè hyà. Portyè-pâ Dzintiyè?

– No chin d'akouâ!

Le lindèman-né, m'in rètornâvo in panchyon, di grôchè lègrèmè chu lè dzoutè, in moujin a mon Dzintiyè. Totè lè chenannè in arouvin, la premire tsouja ke fajé irè d'alâ gugâ vèr li, l'anyatâ na vouèrbèta.

Pu le tin l'a pachâ, lè mê, lè j'an. Le vi l'a krè, chè gâlâvè bin. Le tsôtin irè poyi, mè achèbin. Por mè irè la pye bala chêjon, avu mè vatsè, mon Dzintiyè. On dzoua dou dèbu dè mé 1943, pê vè ondz'arè è demi, m'in rëvinyé du l'èkoula avu dutrè kamerâdo. Dè chuite apri on kontoua de la route, no vèyan on payjan ke menâvè na bithe. Kan no chin j'ou to pri m'a chinbyâ rêchouèdre on kou dè tenèvro. Mon chènya menâvè «mon Dzintiyè» on moncheu chouèvehè dêrê.

Chu jou po tsère! Vretâbyamin, l'i konprenyé rin mé. Mè chu fotu a piorâ, a n'in pâ-mé vère bi. L'é adon chintu mon chènya ke mè prenyè la titha din chè bré, ke tsêrtchivè a mè koncholâ. L'a kudji m'èchplikâ ke fayè prâ d'êrdzin po fére a vivre la famiye, ke chi moncheu, ke konyeché pâ, l'i bayivè le pri dè duvè j'ôtrè, po ha bèthèta ke l'avè por mè totè lè kalitâ, chin parlâ ke l'avè nou mê dè vi.

Le botyè din to chin, kemin po rèbuyi le kuti din la piâye, le novi propriètéro de la vatse la poyivè adi vèr no avu duvè ou trè j'ôtrè. Ch'èthé benéje dè la vère arouvâ le furi, le dzoua de la rindya n'irè rin mé la mima tsanthon. Chu j'ou mé d'on dèvèlené a n'in pâ tru dremi. Mè chu rindu konto, pye tâ bin chure kan chu j'ou in âdzo dè konprendre, ke chi ke l'avè le mé choufè, n'irè pou-t-ithre pâ chi ke mè moujâvo.

Pâ fachilo a admètre to chin, por on bouébelè dè nov'an. M'arouvè adi dè li chondyi kotyè kou. Vêyo mon chènuya dèvan mè. Moujo ou korâdzo, ou travô, a tré-to chin ke l'a oujâ intrèprindre è menâ a bin, por no.

Jean Gachet, concours 2009

NÉRÂ LE TSIN D'AVALANTSÈ

Irè on gran tsin bron ke réchinbyâvè a on là. L'avè di j'oroyè puyintu, lè babinè rodze. I ronnâvè chovin, retrouchâvè chè babinè, è on vèyè chè grantè din, yôtè è byantsè. I n'amâvè pâ chè dèmorâ avu lè j'infanè, è alâvè pâ kor avu lè j'ôtrè tsin di fèrmè. I chochrâvè cholè. Pèchke i vèkchê cholè, On ne l'amâvè pâ. On n'avè pouère dè li! On dejè, «lou mètchin Nérâ».

Ma li, achtâ chu chon trin dè darê, vuityivè vè la montanye, lè j'yè mi-k lô. On dzoua d'evè – lé avè dè la nê tintyè ou fenithrè, è i nèvechè – adi. Lè bouébo volin li dzetâ di malôtè. La tsinna dè nérâ irè cholido, i ne richkâvan rin. Lan pâ j'à le tin. Nérâ terivè chu cha tsinna, choutâvè, terivè, dzapâvè, hurlâvè. I vuityivè vè la montanye, I hurlâvè vè la montanye. Din to lou velâdzo, lè j'omo, lè fèmalè bramâvan achebin: «L'avalantse, l'avalantse! Chôvâdè-vo!» L'avalantse lè pachâ kemin on'ouragan. La fê ouna krejenâye. No j'in oyu di krakâyè, di chubyâyè. On ne véyivè pâ mé hyâ. Pu che fu la tyêja... Adon no j'in oyu di kri épouvintâbyo, di dzemotâyè, di bramâyè ou chékoua.

L'avalantse avè inportâ ouna méjon avu la dona è chon piti bouébo k'ithran dedin. Lè j'omo akoron avu di pâlè, avu di chèrpè. I krojivan din hou monchrè ta dè nê, yô on vè di trâ ke dépachâvin di mu rinvéchâ. Ink-dèjo lé avè la dona è lou piti bouébo. Mâ yô? Yô kroji? Yo tsèrtsi? Yô trovâ la dona è chon bouébo dèjo to hô lordo tsiron dè nê, hô mon dè nê? On lâchivè Nérâ.

I chè betâ a achounâ, a nihyâ, a kor, amon, avô. È to don kou i grâtè avu chè duvè patè dè dèvan, i krâjè la nê, la tsathe dèrè li, a gran kou. Lè j'omo on konprè Nérâ chin lè kouâ intèrà dèjo la nê. Lè j'omo rido, krâjon la nê. Inke on bré, onkora on. On chè dèpatsè.

Inke la dona. Lè adi in ya. Ma Nérâ tsêrtsè adi. I koua a gôtse, a drête, le mujô chu la nê. I charithè, i rêmôdè. I chè rè arithè, i rêmôdè onkora. Bruchkamin, i krâjè. On chè préchipitè. On krâjè achbin. On chouâ on bê dê trâ, ouna grôcha pêra, onkora on tro dê trâ. Nérâ lè inke, i virè in ron. I vouètè lè j'omo. Inke, inke, inke, i dejê, a kou dê patè, a kou dê mujô chu la nê. Ê vêtinke k'on pi aparê, pu on'ôtro. Lè lou piti bouébo, ke l'aran pâ tsêrtsi inke. On l'invelopè din ouna grôcha kouvèta, on le pouârtè a cha dona ke pyorâvè. Grâthe a Nérâ, lou piti Polè n'è pâ mouâ dèjo l'avalantse.

Vora, kin lè j'infanè vèyon Nérâ vuityi vè la montanye, i ne dyon pâmé ke lè mètchin. Ê li an pâmé dzetâ di malôtè. Lan konprê ke Nérâ lè vouêrdè. I li aporton di j'ou è i dyon lou «bon Nérâ» lou «galé Nérâ».

Ma Nérâ ne lè vuyètè pâ. Lè j'yè mi-klô, Nérâ churvêyè la montanye du yô dèchindon lè j'avalantsè.

Francis Bussard, traduction

NOUTHRÈ DZÀ, NOUTHON BOU

L'i ya j'ou le bou dè mon bri
Le bou di krê chu lè vani
Bou de la dzà ou dou dzordi
Por ètsoudâ è po bâti

Le travô dou bou keminthè din la dzà
Lè j'âbro tsèjon è cheron inkotyï,
Pu faron tsantâ lè réchè di réchyà
Prà dè j'ôvrè n'in d'an fê lou mihyi

Din totè la méjon chin bon la dzà,
Du le pyantsi a la lèvière, chè trà,
lè pouârtè, lè fenithrè, lè j'ègrà
È chin oubiyâ le bou po l'ètsoudâ

Lè tsapouè, menujyé, è lè châron
Chan fêrmo bin travayi dè lou man
I fan chovin n'a mache dè rêchon
Ma di bi j'ouvrâdzo k'on âmè tan

Dèfro achebin, le bou l'a chè drê
Po lè pon, lè tan galé pon krouvâ
Lè deléjè, lè pityè de la ché
Lè fèni ke le chèlà l'a brâtâ

L'y a di bou du, di j'on pye tindro
Po prà dè badyè on prin dou fothi
Po lè rahyoulè chovin dou tiyo
Chin oubiyâ l'ayè po fére lè kuyi

Lè ramire di tsalè, di grandjè,
Lè j'âchiyè, lè pounè dè l'aryâ,
Le bouèton di pouè, avui chon notsè
Hou j'indrè yô chovin le bou l'è mà

Hou ke fan di màbyo dè vayâ
Travayon avu lè bou dou dzordi:
Lè grètè è kotyé i balè kolâ,
È le pèrè po la marketèri

Lè badyè d'ora è dou viyo tin
N'in d'a achebin prâ ke chon in bou:
Lè rathi è lè fortsè po lè fin
È po lè rèkouâ, kan vin le mi d'ou

Lè j'ôtro bou: le vouârnyo, la thûva,
L'ormo è le frâno po lè châron,
Le tsâno, le pyâno è la vèrna,...
Le bon menujyé rèkonyè lou chon

Lè rabo, lè pyannè, la bonbanna,
Lè mandzo di tsètè, di martalè,
Di petsâ, è chi de la réchèta
Lè mandzo di pâlé è dou kavouè

Brâva dzà ke no bayè to chin
T'i prèchyeuje è pyèna dè ya
Adon kemin l'an fê nouthrè parin
No tè vouèrdèrin bala è channa

L'i ya achebin le bou dè l'oji
Di j'inrtyâ, di dyètso, è di brotsè
Hou viyè badyè po fre è lathi
Tché ou kâ di gruvèrin adi vouè

Jöel Grandjean, concours 2013

NOUTHRON PITI FLEUVE, LA CHARNA

Pitchouda ma dza brijake, i vinyè ou mondo dè vè le yachi dè «Tsanfleuron» pè la kemouna dè «Savièse», l'è inke ke l'ivouè rèyè le «Rhin bin le Rhône». A ou'n'èpèrèya du inke cherê tota Valijanna. Pyèch-t'a Dyu! Ou findan è raklète l'a prèfèrà la hyà drobya è lè meringè, adon l'è dèvinnyète dè bon grâ l'âritha dou tyinton dè Friboua. Ma, dèvan chin l'i fâ chon yi in roulatin chin dèbredâ intrè lè rotsè tany'a Gsteig pu a Gstaad, du lé i verè ou Muchin po ratrapâ l'Intyamon.

Ou lé dè Rochinyère, i chè dèmafitè on bokon in dzuyin avu kotyè trètè èpè ch'in va tany'a Monbovon po rèprindre le tsemin dou Nouâ. Du che, l'è rèdyinte pè l'Hongrin. Du j'ora mé bodelèta, l'arouvè a Lecho yô n'a fariboule de k'on yâdzo in bèvechin din la fontanna dou velâdzo, on âno l'avé gobâ la lena ke chè mèryâvè din l'ivouè è ke l'è du chi tin ke l'i an betâ na tsapa.

Chin tarlatâ, l'è rè in tsemin in moujin ou viyo tin kan i menâvè lè tejon vè lè réchè ou bin kan lè galéjè gruvèrenè chè rafrètchivan nyuvè din chè goua. A ruva dè li vo j'y trovâdè dutrè dichtilèri ma dè la gota din chon ivouè vo n'in troveri pâ. Arouvâ a Broc, chon chè duvè chèrè la Trème è la Dzonye ke vinyon li bayi on kou dè man, pâ rin tyè por gothâ le chocolâ ma achebin por apoupenâ le lé dè Grevire. L'è achurèmin pâ le Léman, l'è pâ tan lârdzo, l'y a di j'indrè yô lè dzin puon chè dre; avo! Du na ruva a l'ôtra chin betâ lè botinè. Kotyè krouyè linvouè dyon: «l'è kemin le Gruvèrin, galé rin tyè kan l'è pyin», ma choche l'è tyè di kan-kan.

L'y a achebin dutrè kotsè trantchilè po l'y betâ cha bârkèta, n'in da on, «L'Unike», bin chur l'è pâ «Marchèye» ma l'è galé kan mimo è che vo vo promenâdè pèr lé, achetâdè vo a na trâbya, admirâdè le payijâdzo in bèvechin na byère frètse kemin chon'ivouè. Fô adi pâ oubâ l'île d'Ogoz è lè kalâbro dou tsathi du l'i a gran tin, lè Chinyâ du inke èpiyâvan l'indrè, l'i a achebin ha tsapalèta yô prâ d'amouirâ è d'amouirâjè chè beton le lin ou kou. Galéjamin in gatoyin adi on bokon La Rotse l'arouvè in dèjo dè Pon'a-Vela, bin chur, dèmorèrida kemin l'è porè bin dzuyi on kou ou golf ma tot'in gugin ha montâye, l'è cha bôla ke li de: «bayè-tè achyin!» L'è pye fachilo dè dèchindre tany'a Rochin tyè dè grinpâ lé-hô. L'i bayè achebin chon non a on galé dichtri «La CHARNA».

A Rochin, l'è le barâdzo ke l'i de.

- Hô ! No j'an adi fôta dè tè pèr inke, fudrê pâ moujà rin tyè tè dèmorâ pêrmô ché-inke che lè dzin l'an rin mé dè lumyère, i van ithre a kou chur mô-veri.

Du bâ dou barâdzo i chayè kemin na tokelèta du dou grô toyô è ch'in va vê la kapitala. In verotin de-ché de-lé vouêt'inke ke l'arouvè dza vê lè «Boltzes» tota kontinta d'akokalâ lè pi di pon dè Chin Dyan, dou Mitin è dè chi-lé ke l'è krouvâ, chi dè Bêrna. Tot'in travèchin la Bâcha Vela i ramachè chon frârelè le Gotèron èpè pèr dèjo le pon dè Zaehringen ch'in va kontre le dêri ke l'è vinyê ou mondo, chi de La Poya. L'y a adi le barâdzo dè Schiffenen ke la charè on bokon èpè vouêt'inke ke felè din le tyinton dè Bêrna. Ô! Du inke i va pâ a la fudra ma to bounamin, lè pi l'on dèvan l'ôtro por ithre bin chur k'alichan pâ ch'inbortoyi.

Tot'in chumiyin kemin le fan tan bin lè dzin dè chi tyinton, i va tanyè a Golaten po chè mèhyâ avu l'Aar. Te lè lé ke chè beton in treda po ch'akokalâ ou Rhin, l'è li ke va lè menâ a ruva dè la Mâ dou Nouâ, prindre on bokon dè rèpou dèvan dè ch'in'alâ pê le vâchto mondo. Bin chur l'è pâ bleuve kemin le Danube, ma la kolà ke la pinpè, l'è ha dè nouthron payi. L'è nouthra grahyàja ke no bayè dè bon kà ti chè trèjoua. Adon po to chin, l'i dyo MARTHI BIN!

B. Chaney

ON BOKON DÈ TSÔTIN, OU MI DÈ DÈTHANBRE

Po chin, m'a fayu fére on gran voyâdzo, tanyè dè l'ôtra pâ dè la «Bôla», tany'a chi vâchto payi ke l'a a non «Australie». Chi voyâdzo, li é chondji grantin. Li é moujà è rêmoujà, pu chti an, l'okajyon chè prèjintâye: katro chenannè dè kondji dèvan Tsalandè! L'é pâ mé barganyi, tinke mè lé hô din on'avyon po vint'arè!

Vêr là, irè balèbin la fin dou furi, arouvâvan to bounamin ou tsôtin. Viya lè j'âyon tsô! oubÿâ la nè è le frê! Lé, fâ tsô, l'è la né kan fâ dzoua intche-no, le chèlà dè midzoua l'è ou nouâ è la lena l'è pâ dzanyàja kemin vêr no.

No j'an vejetâ di velè yô on vê la mârka dí kolon anglé è olandè ke l'an dèbarkâ lé i j'inveron dè 1700-1800. L'an bin kru k'arouvâvan chu na têra dèjêrta, pêchke lè j'abitin dè l'indrè, «les aborigènes» vèkechan pye chyâ

ou mitin di tère tyè a la ruva dè la mâ. Hou j'europèin chè chon betâ a bâti lè velè dè la koutha. Po chin l'an fê a vinyi di prèjenê ke l'an travayi du, chin gran rèpou po gânyi lou libêrtâ. Apri kotyè j'an, l'an jou on'ôtro problême. Iran on mache d'omo in Australie, ma pâ proumatère dè fèmalè! Adon l'an keminhyi a fére dè la propadya in Europe po fére a vinyi di damejàlè po ke pouéchan fondâ di famiye è peuplà totè hou kotsè a pou pri déjêrtè!

Adi ora, din di velè kemin Perth, Melbourne, on pou vère lè trachè dè la kolonijachyon. I vouêrdon lè viyè fathè di méjon dè chi tin è rèbâtichon di «buildings» dèrè. Lè tère di velè vinyan râre è tchirè... adon keminthon dè bâti in hôtya!

In Australie, l'é achebin dèkrovâ na charvedzena ètheninta, tota diferinta du vèr no. Di kangourou, koala, wombat, iguane, porc-épic, è pyin d'oji dè totè chouârtè avui di balè kolà, kemin lè «kokatoo» ou bin onko lè «bell bird» ke tsanton kemin di hyotsètè. L'é mimamin yu di j'agache, ma lé i karkachon pâ kemin lè nouthrè! Totè hou bithè, no j'an pu lè vère du to pri, lè j'anyatâ, din lè park... ma in pyèna natura, chè tinyan a dichtanthe dè no. Li a achebin pèr lé di poutè bithè ke rèchinbyon i ratoluva ma bin pye grô è ke fan di kouêrlâyè achetou rèvèyi è ke pâchan le dzoua pindu i brantsè di j'âbro kemin di patyè.

Lè pyantè è lè jâbro panyi, chon pâ lè mimo tyè vèr no. L'an chu vouêrdâ to chin kemin dèvan. L'è dèfindu d'amenâ di pyantè è mimamin di grannè din chi payi. Pâ pi na poma ne pâchè le kontrol di gabelou, dè pouère ke lè pèpin bayichan na novala chouârta de pomè. I volon vouêrdâ lou tèra kemin on park nachyonal! L'é yu di hyà ke rèchinbyon a di brochètè po nètèyi lè botoyè, l'an d'ayeu a non «bottle-tree». N'in d'a di j'ôtrè ke lè dzin lé apalon pata dè kangourou ou bin pata dè konol chuin la grantya.

Dou lon dè l'ochéan, l'è yu di payijâdzou charvâdzou, avui di grôchè balè vâgè, de na kolà inimajinâbya! Di puchintè balè rotsè chon dotyè deché delé din l'ivuè, l'an a non lè dodzè j'apôtre. Di mochi dè rotsè pâ tan cholidè, puchke du tin j'in tin, n'in d'a ke tséjon din la mâ! Parè mimo k'on kou, di dzin chè trovâvan chu ouna dè hou rotsè ke rèchinbyâvè a on pon kan le mitin ch'è frèjâ... l'an du atindre on'èlikoptère po rèmodâ dè ha krouye fâcha!

E pu li a na granta partya dou payi ke l'è dèjêrta. On tro yin dè Perth, no j'an vijitâ le dèjè «des Pinnacles» in paté on pori dre di j'èpingè. Dè la chabya dzona avui pyin dè rotsè pointyè pekâyè perto inke dedin. I dyon

ke chin l'è lè richto dè na dzà fochilijâye. On tro pye yin, li a di montanyètè dè chabya byantse kemin dè la nê. No j'an mimamin pu lyodzatâ inke dèchu... ma i dzubyâvè min rido tyè chu la nê!

Du Adèlaïde, no j'an prè on trin, «The Ghan» ke travêchè le payi dou chudo ou nouâ. Vintè katr'arè din chi trin dè léjande, po arouvâ a Alice Spring. Pu dre ke l'é pâ tan dremè din hou kutsètè durè è èthrètè chèkutâye dè totè pâ! No j'an travêchâ on'èthindya dè tère balè rodzè, avui di trotsè d'ërba èpardzemaalâye ou mitin dè nyena pâ. Di kilomètre chin nyon rinkontrâ, pâ pi na mèjenèta a pèrta dè yuva! Pu to d'on kou chayètè d'on châ pâ yô, dutrè vatsè... on chè dèmandè bin dè tyè chè nurechan hou banyè! L'é aprè ke din chi payi, on domène chè kontè pâ in poujè kemin vèr no, ma in kilomètre è lè bithè pèr mil. Pâ fôta dè vo dre ke lè konton pâ ti lè dèvèlené! Hou bithè pâchon to l'an dèfro, pâ d'èthrâbyo panyi. On, ou bin dou kou pèr'an, i achinbyon le tropi outoua dè la kotse yô lè bithè van bêre. L'è le chole indrè ke l'è hyou è i n'in koton la chayète, dinche ou bè dè dou dzoua totè lè bithè chon inke è i puyon lè kontâ dèvan dè lè léchi rèmodâ. Lè dèrirè chon prêchè po amenâ vè le majalè, pèchke alèvon lè bithè po la tsè.

Din le dèjê, no chin achebin jelâ vuitchi du to pri Uluru è kata Tjuta. Lè j'anglé l'avan bayi a non «Ayers Rock» è «Olgas», ma ora pè rèchpè po lè «aborigènes» li an rèbayi lou non dou keminthèmin. L'è di monchtrè rotsè, balè rodzè, pyantâye inke ou mitin, inpojantè kemin di katèdrâlè. Li a on mache dè léjandè ke chè konton ou choudzè dè hou rotyi. Lè j'on dyon ke l'è l'ivuè ke lè j'a fathenâ... d'ôtro dyon ke l'è na «mètèorite» tsejète dè la yê... ma la djuchte veretâ, mè moujo ke nyon la charè djémé.

Din chi payi, to l'è gran, vâchto. Di dzin li vèkechan a di j'arè lè j'on di j'ôtro. Li a di j'infan ke chuèvon l'èkoula pè la tèlèvijyon, pèchke chàbron tan yin ke l'è tru difichilo dè li alâ ti lè dzoua. Kan kôkon l'è malâdo, tyiron «Flying Doktor» l'è on chèrvucho po lè dzin ke chobrâvan tru yin. Le mèdzo vin avui on'avyon po lè pilachi è che fô lè j'amènâ a l'èpetô!

In dèri, no j'an vijitâ Sydney. l'è pâ la kapitale, ma l'è chure la vela la pye inportinta dou payi. L'opéra, chi k'on pou vére chu totè lè kârtè, di mujépye bi lè j'on tyè lè j'ôtro è intèrèthan po konyèthre la ya dè hou kotse dè l'ôtro bè dou mondo è le chèlébro «Harbour Bridge». Li a achebin le «Royal botanic Garden!» yô on pou trovâ on mache dè pyantè rârè è di j'oji dè totè

chouârtè on indrê yô chè promenâ in pé, kemin fro dou tin. Sydney l'è na granta vela, ma lè dzin li prinnyon le tin dè vivre, chon pâ todoulon a kore aprí le tin. Din lè boutekè è lè kabarè, chon avinyin avui lè tourichte.

Chu jelâye vêr là in dèthanbre. Irè le tsôtin, ma lè dzin inkotsivan achebin Tsalandè. Adon l'è èthenin dè vère di chapalè dè totè chouârtè (pâ di veré binchure) ornâyè è hyirintè kemin vêr no, ma to chín ou mitin di botyè dè tsotin, ou bin dèkouthè di palmyé avui na tinpèratura de 30!

Poré vo j'in kontâ onko dèpye, ma pu vo dre ke chu intrètsantâye de chi voyâdzo pyin dè dèkrovâyè dè totè chouârtè! L'é jou on monchtro pyéjì dè vijitâ chi payí è dè rinkontrâ lè dzín du lé... mimamin di chuiche èchpatriyâ ke ch'è chon inrachenâ. din ha têra lyintêna è ke li chon bènirâ.

Colette Esseiva, concours 2009

ON BOKON TCHÈ

Kan on'a n'a radze dè din, on tzantè pâ la plye bala dè ché tzanthon; on va to règregni, to rèthrin è in dzemin, kan n'è pâ. in lulín è in bavin, kemin tanta Jôjê. Quand on a un mal de dent, il faut le mettre dehors, deji le Franché. On kognè prou ti le gran rêmèdo po vouèri le mô di din, ma... ly a on ma pêr inke. N'è pâ tan alêgro, ly-è mímamin pènâblyo dè chè fér'a travugni è manihlyâ pê hou kagnè, hou bregan (dè dentichtre, ke ch'ètzaon achebin dè trére la bouna, ke ly-è dèkouthè la malâda è ke lou fô adon rè daveron po vo chèkutâ. Eputhè n'è pâ le to, chon onko tchè kemin di djê po vo dèchavorâ la medjêre. Ache! le lou foton kotyè kou i potè; ma ly-an bin tan bouna plyètina hou tréjâre dè marti, hou martchan dè dzanlyè, ke chon di manifè è ke chan prou vo rèbrekâ ou to fin.

L'ôtri, Chandre a la bêrla, ke ly-è-j-ou chè fér'a trére ouna din d'èlye, ly-a fi on lyutzè dou dyâblyo kan ly-a chu le pri ke ly dèmandâvan.

Kemin?... thin fran, po trére n'a krouye din! Mè, mè fô travalyi trè-j-àrè, po gâgni thin fran.

O! n'è pâ l'inbara, ke ly di in fajin chon fô-ri le dentichtre, on to moude. Che vo ly tinidè fèrmo... vu prou betâ trè-j-àrè po vo la trére...

ON BOUÉBO KORADYÀ

Marchlin Delléz irè lou premi d'ouna pouira famiye d'on velâdzo pri dè Martigny. Lè dzin dou trétien on propoujâ, dè le prindre kemin tsevriyi, lè katro mê dè la bala chèjon. Dincho, a dodz'an, lou bouébo gânyivè, outre chè vakinthè, dou-than Fran k'ithran lè bin vinyè kîn i fudrê, l'evê, bayi a medji ou chin j'ôtro piti...

Che l'on dèmandâvè a Marchlin: «Te t'annouyè pâ, tota la dzornâye, to cholè?» i rèbrekâvè d'ouna yère iluminâye è don fôri: «Ou! nà. Lé mè bikètè...»

I lé j'amâvè totè. Ma toparé, l'avè chè prèfèrâyè. Duvè pititè dzounè, ouna byantse è ouna inpalyi, di minyonè pititè bikètè k'ithran to dè gran a l'intoua dè li. Chi dzoua inke lou tin, iré redyè. Dè boun'âra, kemin totèvi, Marchlin irè modâ avu chè bikètè po lè ôtchyâ. La matenâye tin chè promèchè dè l'ôba, la yê irè don bleu kemin l'ivouè dè rotse. Chu chi èkrin dè yèrtâye lè frithè chè dèkopâvan. Din la tsalâ, to rèpojâvè. On'apèchouèvè tyè lou bordounèman di j'à travayan chu lè hyà dè montanyè è la chèta dou ryô. Ouna vouërba apri midzoua, la keminthi a pèlutsâ ou dèchu dè la gordze. Pu, lè pèlutsè chè chon djin, è felâvan tsanpâ pè l'oura d'ouest, vè la konba. Anfin! nin d'avé on mache i mâchkâvan lou chèlà. È to ta kou, lé ya jà ou yín on èhya dè tenêvro. Lè nyolè j'inmochalâvan. Di grôchè gotè dè pyodze lan keminchi a tseji è di grêlon, grô è pèjan, ke tsapyâvan dyora totè lè pourè kulture di kurti.

Kôkon a de: «È lou tsevriyi?» Bah i va chè beta a chota.

Ma ouna pitita vouërba apri on lou vè ou dèchu dou tsâbyo, rathinbyâ chè bikètè ke fulyivan l'orâdzo. Lou pê, apèdji pè l'ivouè, chin lou fajè ouna èthrandza chilouète. È li achbin mâre brè, L'avé bin dou mô dè lè chouêdre, dèjo chè pourè kandrilyè, Marchlin, rijolan todoulon, lè tsanpâvè dè chon «iou! iou!» infantin. D'inchtin, lè bithè règânyivan lou velâdzo, la bouna èthrâbyo tsôda è chètse, yô i van oubÿâ la pouère bleuve ke lan jà durin ha dzornâye.

– Ti to mou piti? on dèmindâvè ou tsevriyi.

– Mâ-na, i rèbrekâvè, dzoyâ d'avé ramenâ chon tropi... Ma Pè mâleu kin lè bikètè ithran rintrâyè, on ch'apèchu ke nin mankâvè ouna.

– Marchlin, è mon tsevri byan! yô lè? dèmindâvè ouna fêmala.

– Mon Dyu! ma bikète byantse, fâ l'infan.

Irè djuchtamin ouna dè mè préférâye. Din la tinpitha, i l'avê oubyâ è pèrdu. Nyon châ yô i pu ithre, la poua! I vu alâ la tsèrtchi!

– Yô te vô la trovâ, Marchlin, din chi dèludzo? Rachuratè, i chè prôchure betâye a chota. A tin Dèman. I pu pâ la léchi tota la né din la montanye?

I vé la tsèrtchi... chin rin volê intindre, lou bouébo è modâ. La pânyi prê cha pèlerine. No lan pâ yu grantin, pachke dè lordè nyolè ch'ètalâvan vora pèrto, krovan l'horizon, a kotyè pâ, dè lou frindze umido. La pyodze tsijivè adi. La né è arouvâye bin vuto, lè j'èludzè iluminâvan la yê.

Lou tsevriyi! Pouro bouébo! I no fô alâ lou tsèrtchi! Dou-trè chè chon èkipâ è modâ èhyèri avu di lintèrnè. On lou tjirâvè dè chon kri: «iou! iou!» On n'achoroyivè. Lé avê tyè l'orâdzo ke no rèpondâvè dè chè krakemin. La tinpitha a dourâ tota la né: L'oura, la pyodze, lè j'èludzè. Du grantin, la karavana dè chèkoua irè rintrâye, chin Marchlin. Ou dzoua, kemin la natura irè apèjâye è rèprenâvè on vejâdzo avu on fôri, on rèmodâvè. È l'on tsanpâvè lè mimè bramâyè «iou! iou!» Lé ya fayu tsèrtchi grantin. Anfin no lan trovâ, apri avê pachâ bin di kou to pri dè li. Irè aboyâ ou fon d'on krà dè rok, tinyan cha bikète byantse din chè bré; lou bouébo è la bithe dremechan ti lè dou. Po chè choladji de la pouère, ke lan j'à lè grôchè dzin lan bramâ on bokon Marchlin. Ma li, èchkarbiyi, rèbrekâvè in mothran cha bikète byantse.

I lé bin vuto trovâye. Irè vinyète chè katji inke. I pyovechè a vêcha, adon mè chu betâ a chota avu li. Vo j'ari pâ volu, to dè mimo, ke i la lécho cholèta. I cherê mouârta dè pouère. È tè, piti, tâ pâ j'ou pouère?

– On piti bokon... Mâ i fayè bin...

Francis Bussard, traduction

ON RETSO MANTINYÂRE DOU PATÊ A CHÈ J'INFAN...

Mantinyidè, prinyidè dè la pèna!

L'è le fon ke mankè le min.

On retso mantinyâre dou patê, chintin pâ la fin dè cha ya.

È vèyin lè dzouno tchithâ lou dsébe po kurtiyi chta linvoua.

La èkri a tot'oura: I vo j'é de, mile yâdzo ke dèvejâ le patê,

irè: betâ dou chèlâ din cha vouê. L'é prâ èkri. Ma vo j'ari pâ le dré d'inyèyi mè j'èkri. L'è mon patê, le mèyâ dou payi!

To chin ke vo fari vo-mimo, cherè tyè dou ni, dè la bougrèri.

Le tin la pachâ. Le retso anhyan l'a du chè chèparâ dè chon chohyo.

Fyè kemin on pu, avui di valijè borâyè dè papê, i chè prèjintâ a Chin

Pyéro:

– Bondzoua bon Chin Pyéro, l'è mè! Ditè-mè pâ ke vo mè rèkonyidè pâ?

– Bondzoua... Na, vouthra nudità mè di rin... Pê le bâ, vo j'ithè poutamin avutrâ!

Pu, l'è tyè hou duvè valijè? Vèr no, li a pâ fôta dè kadô por intrâ.

– Ma... L'è pâ di kadô. L'è mè j'èkri. Che lè j'avé léchi chu têra, mè lè j'aran robâ.

– Na, ma, moncheu, vo vo prinyidè po Dyu le Chènya? Di j'èkri! È in patê...

– Dyuchtamin, l'è di j'èkri dè mon patê, le cheul ke vô ôtyè. L'è pâ dou môvinyê.

– Vo mè chinbyâdè bin gonhyâ. Vo mè rapèlâdè vouthron non, ke trovicho din le Gran lèvro.

Oué i véyo. Vo j'i akrajâ ti hou ke chayechan la titha dè l'ivouè. Vo j'ithè voudê è krouyo!

– Kemin, Gran Chin Pyéro, mè le pye gran matinyâre dou patê, i dêvo vo rapèlâ mon non?

– Na, léchidè kore. On ache grô gabèri tyè vo, l'é djémé yu. Adon, i pou n'in d'avè tyè yon.

– Vo j'alâdè on bokon rido. Chu têra, l'é pâ fê l'univèrchitâ. Ma l'é fê dè la politike, di martchi, di partâdzo. Chu j'ou fonkchenéro, po teri lè fechalè i konyecho la tèknike...

– L'è bon, l'è bon! I yêjo to chin ke no chan chu vo. I pu vo dre ke l'è pâ bin bi. Akutâdè-mè: Vo j'ithè a la Méjon dè Vela, vo koupyenâdè di dokumin konfidanchyèl. Vo j'anyatâdè lè député po fére dè la politike. Vo vo fédè nomâ député din on bon parti. Chi bon parti, dè vo, n'in vou rin mé. Vo pachâdè a on ôtro. Adi fonkchenéro, vo j'alâdè konchèyi lè payijan po lou partâdzo. Prâ vo léchon di bon mo dè patê. In apri, vo ditè ke chon vouthro. Pu, kotyè bounè tsoujè dè la kanpanye, vo lè dèginyidè pâ? Lè payijan chon pâ ti kontin dè vouthrè charvucho. Rujâ kemin vo j'ithè, vo chédè teri la kouvérta dè vouthra pâ. Fyére i bounè pouârtè por avé di fran po vouthrè lèvro. Choudèyi di j'èmi po di chinyaturè. È, adi, ache krouyo tyè on koukou, po kore lè burô, vo j'ithè pâ avuitin dè vouthron tin è tinprâ vouthra pyâma din vouthra chyâ malête po ke hou ke volon èkrirè, n'ochan rin, pâ on fran po lè j'inkoradji. Apri to chin ke vinyo dè yère, vo j'ari dèvenâ mon bon moncheu, yô l'è ke vo j'alâdè vo j'achètâ, chu vouthrè valijè! Che, è por a dè bon.

– Ma, mon bon Gran Chin Pyéro, vo j'alâdè kan mimo pâ, a on gran l'omo kemin mè...

– Na, na, bi gran l'omo, kemin vo ditè. No van rin vo fére dè mô, ma ratinyidè ke vo j'alâdè chobrâ ou purgatéro tantyè ke le pye dzouno dè vèr vo, ke rèkouârdè le patê, le chatsichè ache bin tyè vo, è, chin vouthron évandjilo.

– Ma, chin dourèrè oun'ètèrnitâ!

– Vèr no, on konyè tyè chin, l'ètèrnitâ...

Lè fran dè vouthra fortèna vo j'ari liji dè lè kontâ...

Lè mo dè patê ke chon vouthro, vo porè lè kontabilijâ...

Che, l'è râjo dè dzin ke règrèton, ma, on lè vi pâ. Vo gabâ? Li arè nyon po vo j'akutâ...

On pou tyè règrètâ è adi règrètâ, tantyè ke lè j'avutrâ vinyichan vo pèrdenâ.

N.B. Lè bin dè chti mondo chon tyè prèthâ, i fô to rindre...

Fonche Bôdè, concours 2013

ON TSAPALAN DÉTHORBÂ

Fô chè dèfindre dè rin, na dèthorbâye pou arouvâ a tsakon dè chè è kan on li ch'atin le min. A chi propou, vo vu kontâ ha galèja fâcha arouvâye a on viyo tsapalan gruèrin adon k'l'avi le nâ pyantâ d'in on lèvro.

Cholè din cha kurèta, rin d'ôtro tyè na viye dzébe, chin chèrvinta po li inkotyî chè rèpé, irè din che n'othô, fridâjamin achètâ a la kotse dou fu, chu le tyin on tsoudèron d'ivouè keminhivè a tsifrenâ. D'in na man l'avi chon brèviéro è d'in l'ôtra on galé mochi dè bakon ke voli betâ a kouère po cha marinda.

Achtou k'l'a voyu kouère l'ivouè, chè abadâ, l'a kotâ chon brèviéro k'l'a fotu d'in le tsoudèron è pu l'a betâ le mochi dè bakon dèjo chon bré. Chu chin, le pe krânamin dou mondo, l'è modâ vè cha tsapalèta. Ma chu le chindé, on grô tsin ke le talenâvè, ateri pè ha boun'ôdeu dè tsê fougâyè, l'a choutâ chu le fô brèviéro è l'a vanâ dato. To t'èthenâ, le tsapalan konprenyé pâ portyé chi tsin l'avi ramacho chon lèvro.

L'a pâ fôta dè dre k'in rintrin d'in cha kura, na krouye marinda l'atindé. In vouitin din chon tsoudèron l'a to konprê. Le tsin irè viya avui le bakon è a li, li chochrâvè tyè mé na gota d'ivouè bregandâye po chon rèpé. Dinche, le pouro li, l'avi pâ mé dètyè choutâ dou gonhyo. Chè rèbetâ è chè koncholâ dè ha mèprêcha, in kontin ha fâcha a chè j'èmi kan l'è dèchindu in vela po chè prokurâ on novi è indichpinchâbyo brèviéro.

On châ pâ ch'l'è dè yère ou bin ch'l'è pè le mochi dè bakon k'l'è j'ou dèthorbâ. Ma, chu chin, vo deri k'on pou ithre moutsè kan on l'y ch'atin le min.

Dzojè a Henri dau prèfènè

ON VIYO CHÂDZE

On omo dza anhyan, piti ma fiê, bin vuthu, poupro, frè rajâ, bin pinyi arouvè din ouna méjon dè rèpou, po li chabrâ panchenèro. Cha fèna vin dè muri. Chè trovâ cholè. I ch'innoyivè intche-li. L'è dinche ke chè dèchidâ dè modâ po ha méjon dè rèpou.

Arouvâ a cheta méjon dè rèpou avui on piti baluchon. L'i a fayû atindre grantin dan na granta châla, mâre cholè. Pu ouna dama chè prèjintè è li a de: vouthra tsanbra l'è prèchta vinyidè avui mè. In alin din on gran pouèrtso, la fèmala li gabâvè cha tsanbra, pro piathe, on bi è bon yi, ouna granta fenithre, bala yuva chu lè montanyè. L'a to bin akutâ, pu kemin on infan dzoya l'i a de: I l'âmo dza bin ma tsanbrèta. Ma vo l'an ankora pâ yucha vouthra tsanbra, vo j'itho prèchâ po vo rëdzoyi. Portè ran l'è rèyi d'ithre bènirâ ke ma tsanbra chi bala, granta, pitita, avui di bi màbio, di tablo, tsandzè ran. Chti matin kan mè chu rèvèyi, l'è dèchidâ dè l'amâ kemin cherè ma tsanbra.

Ora i pu chyèdre ti lè matin dè chobrâ ou yi to le dzoua po chondzi à ti lè piti mô ke rëchinto din mon kouà oubin mè lèvâ è rëmarhyâ lou bon Dyû dè povè adi mè lèvâ, dè rèvère mè kamerâdo, chovin bin pye mô fotu tyè mè. Ti lè dzoua l'è on novi kado do bon Dyû. Ache grantin ke pori ourâ lè j'yè, i vouètèri le dzoua novi è chondzèri a ti lè bon chovinyi ke l'è vouêrdâ dè ma ya.

La ya l'è kemin on konto an banka, on po rèteri tyè chin ke no j'an betâ dèchu. Adon i vo inkoradzo a prou betâ chu vouthron konto an banka di bon chovigni. Oubyâdè lè krouyo momin, lè radzè è lè pochyin dè la ya. Chenâdè, bayidè vouthron dzouyo. Kontâdè pâ tru chu lè j'otro.

Ouna ya chinpye vo inkotyèrè ouna bala piathe ou payi do bon Dyû.

R.G.

OUNA TSATHE I TSAMO KE L'ARÊ PU MÔ FOURNI

Inke no dza rè a la pouârta dè l'outon, ouna chajon ke balyè bin dou travô, a keminyi pè ia dèchinte di tropi du lè tsalè, patherâ pè le bâ, veri, chenâ rêvoudre le kurtiiyâdzo, è to, è to.

Ma hà! ke l'an le mé a pyéji l'è lè tsathya. Vo chédè tréti ke nothrè rôdeu dè vani, dè montagnè, kan che beton a kontâ lou j'ichtoare dè tsathe, on lè j'akutèrè chin brontchí tota la né.

Ma mè vu vo j'in kontâ ouna, chin ke vu vo dre l'è vretâbyo; chín ch'è pachâ li-ya na tropa dè j'an on tro damon dè Balavouêrda. Min vé don éprouvâ dè l'èkrirè in patè, mè chinbyè ke n'in vo la pèna. Vo dzudzèrè.

L'é bin konyu in Grevire on n'omô ke vu nomâ Féli, alâvè ti lè j'an a la tsathe i tsamo avoui dutrè kamerârde, ma chti kou irè cholè avoui chon fe Milon, a vint'an irè on bokon dzounè, ma bon teriâ. L'an grèpilyi ouna boun'âra di pou vani! on kou devan lè rotsè, le tsatha folyè avoui cha lenèta to dè gran di kolyâ ma rin, pâ on'ichtrafa. Ch'è tiron pri dou Grô Poron, Milon chkrutè la rotse è di chènya vouête lé hô, chu le frethon otyè chinbyè budyi; Féli rèprin cha lenèta, i vè bal é bin na bithe k'arouvè a l'inkrena dou vani on grô l'inkoàrnâ dèchin po medzi. Tè, va tè pouchtâ pri dè ha chapala chètse l'é, ke di Féli a chon bouébo, mè vu pachâ la bachère, rè montâ delé po le prindre a rêvè. Apri on fyè momin dè pahynthe, Milon vè pachâ intrè di grôchè j'erbè et on bochon ôtyè kemin le tsamo, a mé dè thinkanta mètre; inke lo, ke chè di! i inkotsè chon fuji l'ârmè i gurlè, l'è chon premi kou dè tsathe; abadè le fuji a l'épôla, i vè ou n'onbro intrè lè brantsè ke budzon, on'yè chu le kanon i vijè, le dé chu le gatoillon, chè di: fô-the teri, fo-the pâ teri, ly a-the ôtyè, èthe porin, chu pâ chur dè mè, i gurlo! tiro pâ. Dutrè chèkondè apri nekoué lè chalyè dou bochon: Féli! chon chènya! l'avi perdu le bok dè yuva, irè rêvinyè chu chè pâ. Milon la j'ou pouère kan la yu chalyi chon chènya, la j'ou kemin chan dzevrâ.

Ora dzudzidè, che le dzouno, le fuji a l'èpôla, le dé chu le gatoillon, l'avi fè fu! tyinta pouta fâcha dè tsathe, tyinta trichta rintrâye a la méjon po le bouébo!

Kan l'é oyu ichtoare iro ôvrè vè le bio-fe a Féli. Milon la kontave a cha chèra.

POYI

*I dèdiyo chi piti poème a mê j'èmi
Roje è André Refiu ke pouyon
Pè Varvalanna ou pi dou vani
dou Van*

Roje, l'è dèman k'no pouyin
Po Varvalanna, no modèrin
Le bi tredon di chenayè
Pè Mothèlon rèthrenèrè

André, mè chinto dza lé d'amon
Po montâ du la Pinta d'Amon
Li bayèrè fèrmo a dreyi
Po menâ lé hô, nouthron tropi

In pachin pri dè cha tsapalèta
Nouthron tropi no li rèkemandèrin
Nouthra Dona dou Bon kà no
prèyèrin
Dè cha protekchyon no j'arin fôta

Po fére to le travô ke no j'arin
Fudrè no j'abadâ dè gran matin
Ou bri di balè tsanthon di j'oji
No j'oudrin hyoure ou pi di hô vani

Po nouthrè j'èmi no trintsèrin
No farin di galé vatsèrin
Lè motè dè grevire dyinthèron
To chi fre, lè j'infan gouèrnèron

Lè j'infan chon di grô travayà
Du le bâ vindron bin no j'idji
Lè piti j'infan vindron poyi
No chin pyin dè dzouyo avui là

Dutin k'no porin poyi
To pri di j'intsan hyori
To grahyà no chabrèrin
La chindâ no vouèrdèrin.

Dzojè a Henri dou Prèfènè

PRÈYIRE PO NOUTHRÈ J' ANHYANNÈ È ANHYAN

Chinyà fédè ke no chan pâ hou viye dètêna,
in dzemotin po to ê po rin, inchuportâbye po lè j'ôtro

Baye-no mé dè fori è di dzouyo,
mimamin che l'è ouna botse touâcha.

Baye-no la tsanhe dè vouêrdâ le redyè,
po mantignyi ouna ya din le dzouyo

Fédè dè mè, Chinyà, on anhyan, anhyanna, dè bon ka,
ke châ partadji chon butin, chan tin è chè botyè
avoui hou ke n'an pâ dè têra.

Fédè ke mè mantinyche avoui la ya d'ora,
in dèvejïn dou bon tin ke ch'è pachâ din le viye tin.

Fédè dè mè, Chinyà, on anhyan ke n'âbyè pâ cha
dzounèche è ke mantinyichè la dzounèche i j'ôtro

Chinyà, vo ke vo ji fê totè lè chèjon dè l'an
è de la ya, fédè ke ché on omo dè totè lè chèjon

I vo dèmando pâ le bouneu, ma chinpyamin,
ke lè dèri dzoua a vivre ne chan pâ tru pènabyo
in mè rèkemandin a Vouthra bontâ.

Jean Tomare

RIN MÉ DÈ HYOTSÈ.

Le hyotchi dou velâdzo chenâvè lè kâr d'âra è lè j'ârè, no chavan todoulon yô no j'in èthan. On ch'inkonbrâvè pâ de na tokanta, on dyejê: «Bin, l'è dza dji j'âr'è demi, le fakteu l'a pachâ.» A pâ lè j'ârè è lè kâr d'âra, la hyotse chenâvè trè piti kou pêr dzoua, matin midzoua è dèvélené, on dyejê ke l'i chenâvè lè j'êmâryè.

Le matin, na hyotse povê achebin bayi le chunyo dè ch'abadâ, ma rin ke po lè trênsâtôthè puchke la michta dou velâdzo irè dza dè pointe du oun'a dou j'ârè. Midzoua è dèvélené avu n'alègranthe ke fajê gargotâ lè boutekè, la hyotse ètsoudâvè lè potajé è lè règalâyè dè l'othô.

Èpè l'è arouvâ le tin yô la kemouna l'a inmodâ cha premiere zôna dè karâyè. Vo mè vuityidè vinyi? L'i a fayu kotyè mè, pâ mé. Le hyotchi l'a pyakâ dè chènâ lè kâr d'âra adon na chète l'a keminhyi, ch'irè le bal di kotèru a moteu ke bouloton lè gajon. La mouâ di hyotsè ch'è dyora propadji ou tropi, dou payijan dè l'indrè l'an du dèhyotsatâ.

Adon, l'è arouvâ la chèkonda zona dè hou karâyè, du kou l'è la chirkulachion ke l'a drobyâ è lè kotèru a moteu achebin, le mohyi l'a pyakâ dè fyère lè j'ârè. La pouêrtsèri l'è j'ou kotâye, dutrè grôchè tyéchè chon j'ou betâ din on'indrè dou velâdzo po l'i fotre lè mônè, le gajon è totè chouârtè dè kofyâ, chin l'è a non (la déchetterie). La route l'è vinyète pye lârdzèta è l'i an trèpojâ di bachin, ô moujâdè vo? Pâ po l'ivouè, ma por i pyantâ di botyè. To por on kou, avu la viya kura, l'an dèchidâ dè fére na méjon d'invela. Lè panchénéro chuportin pâ-mé le chon dè la hyotse a la peka dou dzoua, lè j'êmâryè chè chon vanâ.

Du chi tin, le mohyi l'è choabrâ moutsè. L'è Bèné-Devindro to l'an. Ma, no j'an na kemouna ke moujè è chtache l'a j'ou la boun'idé d'ofri a ti lè chitoyin ke l'an on smartphone, lè tèlechârdzèmin d'ouna chenaya ke l'è a non, «la hyotse dè mon velâdzo».

Bernard Chaney

TABOLÈ PÈ LA BAOCHA VELA

Vo ji konyu kemin mè, di j'omo ke chon pinyètè, avuitin por to, è ke ne chan pâ kemin fére po prou rapenâ. Tabolè, on règrenyi, mô fotu, pâ pinyi, irè on dè hou j'apôtre, mèlya po katchi tiè po chalyi. On bi dzoua dè tsotin pachâ, Tabolè chè déchidè d'alâ fére on toua in vela pè Friboua, po hou fithè dou thin thin t'chimo. Po pâ avè a payi le bus – kan mimo le pyin d'akouè – i ch'inbreyè a pi du le Mouret, na crochèta a la man, è i rin, chon goutâ din le chà.

Pê vè le ho de la vela n'a pâ fè grantin. Chè vèlyè éhrandzo è intrèprè po travèchi, avu to chi trafic, i chè tirè pri don ban a na kotse, po medji otiè dè chon cha: on bokon dè bôvena, on tro dè choucheche, dou pan, è bère na gordja a cha botolye dè brantevin.

E pu lè rérnodâ. On kou vè le tilyo, ché pâ tyin tavan la pekâ, tinke lo, ke déchin pè la bâchá vela, li ke li irè djamé jelâ. In arouvin, i vouètè deché, delé, pâchè devan la Fontan'a dè Chint'Ana, din di ru éhrètè.

Chabrè na vouërba pyantâ à vuiti hou galèjè méjon avui lou pititè fenèhrètè réfètè a nâ, kemin din le vilye tin. Dévan la bouteka d'on antitiéro, Tabolè ch'arithè pyin dè kuriojitâ. Chon kê la keminhyi a batre kemin je l'ochè yu na fylie li fére chunyo dè vigny... Inke fro, dévan li, chu on bantsè, intrémi don po dè metô et d'on tsandélè dè loton, ly a kotyè lèvro. Ma chu on, è ne vèlyè tchè chi inke, a la kouvërta délavâye pè le tin irè markâ: Kemin viny milionère! Rin mé, rin min. Tabolè ne fâ tchè on cho. I intrè din la bouteka avu le lèvro à la man et demandè le pri: Vin franc, ke li fâ l'antichéro. Tabolè la jou on réhrin. Vin franc? ke li fâ, lè galyâ tchè.

Nin da ke mè balyéron, bin mé, tchè po gâgni la mitchi min, ke répon l'ôtro in rijolin.

Le prin'nyo, inke vin franc li fâ Tabolè, dévan tchè ke l'ôtro li ochè mé démandâ!

In'chalyin de la bouteka, irè to rodzo, è tziertchivè na kotse, po vuiti chi fameu lèvro a che n'éje. Travè on ban chu la piathe Chin Djan. Irè cholè po vuitchi l'afère dè pye pri! L'avi pâ vuiti dutrè pâdze ke nouhron rapin i fâ on cho kemin ch'irè jou pekâ d'on budzon è borbotè: ouè ma, nè pâ le to chin, chi lèvro li manké otiè. Li a le keminthèmin è pâ la fin ke lè le pye néchechéro!

Tabolè ne fâ nè on nè dou. Ache rido tchè ke lè vinyè, i réva a la bouteka è di ou vindja in béthéyin dè colére: vo mi vindu chi lèvro! N'in chu pâ kontin, le vu pâ mé li manké la mitchi di pâdzè!

Ma ditè mè vè! ke li répon l'antichéro, avu chin ke vo chabrè, et po vin fran vo pouédè kan mimo gânyi on demi million, mè chinbyè ke lè dza bin galé!

Kemin chin? né rin yu dè chin mè.

Che vo j'i rin yu, lè ke vo j'i mô lyê. Chi lèvro lè vouhro...

Ma l'otra mitcha, ke fâ Tabolè k'irè to veri chin dévan dèrè...

L'otra mitcha, vo la volè?

Chopié... Lè achebin vin fran?

Na, lè kemin la premire mitcha è kemin vo jé de, il vo thin thin mille...

Tabolè lè chochrâ choréprè la gouârdze ourâye, kemin che ne pouchè pâ mé chohyâ. Lè dzin arouvâvan, è nouhron avâro, mo à l'éje lè chlyè de la bouteka chin rin dre. Tinyiè la mitcha dè chon lèvro in man, on moujin que chin valyè thin thin mille fran... E portant irè déchidâ dè la léchi po dji fran... chin ihre chur portant dè trovâ on amateur ke chi ache bithe tiè li!

R. Gremaud, Le barlatè

TO A PI, TO A BRÉ

Chan-the adi, lè dzin dè vouè, chin k'irè tyè la ya, din nouthrè montanyè, dévan ke l'i ôchè di tsemin, di routè, dévan lè dèbu de la mèkanijachyon? Chan-the ke to chè fajê a bré, a pi. Ke fayê to portâ, tragalâ, trinâ? Irè po ti parê.

Lè bucheron, lè j'inkotsâre kemin dejan din le tin, modâvan kotyè kou dza la dèmindze du midzoua, avu lou lota dè vikayè, dutrè mandzo dè rèjêrva. Bètâvan chovin duvè a trè j'arè a brathâ la nê, dévan tyè d'arouvâ ou tsalè yô tsalochivan. Tota la chenanna travayivan a la dzà, in tâtso. L'avan tan pê mètre kube dè bou inkotyî. Péjan pâ tan dè chi tin. Ouna granta réche, on mêrlin, di kouin, a tsakon cha tsèta, chon charpi, chin irè lou badyè. Ch'in rèvinyan pire a la méjon le dechando la vèprâ. Vo vèdè ke lè «week-end» n'iran pâ bin gran.

Lè yodzatâre ke tsêrèyivan lè tejon, le bou a papê, le bou dè fu, avu lou yudzè a petson n'iran pâ agormandâ panyi. Kan irè tru rapido, dèvèchan rapelâ kemin di bi dyâbio, avu lou botè a fê, po pâ lou léchi prindre dè rido. Po rèmontâ, lou fayê trinâ lou yudzè, chin oubyâ la tsêna, le rêta, lè charyâ. Lè tro yô i montâvè prâ, la portâvan chu lè j'èpôlè. Chin irè dou «sport» ma n'in parlâvan min tyè ou dzoua d'ora.

Lè mathon, lè tsapouè, lè j'achiyâre ke l'avan in tsêrdze dè bâti on tsalè mô betâ, ou bin dè le rêtiniy, y chavan ke to chè dèvehè portâ: lè pèrè, la chabya, la tsô, le chimin.

Kan èthê pochubyo, bonbanâvan le bou chu piêthe. Chin chin, fayê to amenâ, to teri pri a bré: lè chomê, lè pounè, la lèvire, pu lè patyè dè j'âchiyètè po to chîn bètâ a chokrê.

Pê lè tsalè, le tsôtin, rin ne chè fayê pê l'opèrachyon dou Chint'Èchpri: ariâ a la man, trintyi, brathâ la tsoudère, a bré. Lè motè chè portâvan a chalâ chu l'oji. Parê po lè vatsèrin, lè chéré, le buro, la hyâ. Po pachâ d'on tsalè a l'ôtro, to le trin chè rêmouâvè chu l'oji, mimamin la tsoudère, è lè mâlè di j'armayi.

Po le travô fro, irè paré. To a pi, to a bré. Le bou, lè pityè, chè portâvan chovin inkriji chu l'oji, ou bin chu lè j'èpôlè. La chevire po la bâja, le fêmê. Le bayâ pye chyâ po le bou, lè pèrè.

Dèvejin-vê on bokon di vajiyê.

Fô keminhyi pê dre k'on yâdzo rintrâvan lou bithè ti lè dzoua. Chavan ahebîn chin k'irè tyè na brinta bin na chevire.

L'avan chovin di grôchè famiyè. Vèkechan dè pou. Kan le patron irè pâ tru vouitin, lou betâvè ouna vatse po lou lathi. Fajan di motètè dè tchivrè. Vouêrdâvan kotyè dzeniyè; on kayon ke majalâvan ou premi frê. Roulâvan pâ chu l'ouâ. L'avan chovin mé dè pochyin tyè d'êrdzin. Chin kontâ ke n'iran pâ todoulon chure dè trovâ dou travô po l'evê.

Vouéro on'in d'a konyu, dè hou vajiyê, dè hou vajiyêrè, pâ mé to dzouno, k'arouvâvan ou tsalè tâ la vèprâ, pyèyi dèj'on yâdzo dè medzaye, in na fandze, trochâ, frèjâ.

Mè chovinyo de na fayère, k'alâvè ti lè dechando du lè Rojirètè tanyè ou Lé d'Omêna, tsêrti le vivre po la chenanna, po cha famiye dè chi j'infan. Fajê a pou pri le toua dou rêlodzo po fére cha trota. Che chtache l'è pâ in bon rèpou, fô pâ tru mè rèparlâ dou bon Dyu!

Tyè dre chu lè fènyà? Dè gran matin fro, po chèyi a la fô. Lè fèmalè, lè dzounè po dèjandanyi tantyè pê vè dji-ondz'arè. Pu apri rintotâ, dèfère chi de la vèye. Du midzoua n'in d'irè rè. Rathalâ lè ruvè, pu keminhyi a amochalâ. Lè j'infan du vouète-nov'an iran achebin mobilijâ por alâ a la roubatâye.

Tsêrdyi chu lè tsêrètè, trinâ a la grandze, a dzin chovin. Le pye pènâbyo irè dè dètsêrdyi. Pachâ hô le fin du l'ithro chu le cholè, è du le cholè hô chu la tètse. On krêva dzin. Chin kontâ ke kan irè pâ chè, fayê tré-to chin intsirenâ, po le rèdèfère le lindèman.

M'arouvè adi chovin dè moujâ ou travô di fèmalè d'on yâdzo. Tyè avan-the kemin kemouditâ? Fére a medji chu le fu, portâ le bou, l'ivouè.

Buyâ fro pê ti lè tin. Inpantyi le lindzo ou chèlà, kan n'in d'avè. Chovin ch'okupâvan di bèthètè: kayon, dzeniyè, konele. Idyivan a gouèrnâ, mimamin ariâ. N'avan rin dè totè hou nouvôté k'on lou di «appareils ménagers, gadgets, etc.» Rin dè radiô, rin dè tèlè.

Le cheul dzoua yô l'aran pu trovâ na vouërba dè rèpi, irè la demindze. Ma in lou lèvin fayê betâ le fu ou forni, betâ dèchu le bouli, felâ a la mètènère. Achtou rèpri, lèvà lè j'infan, lè j'inkotyî po la mècha. Dèvan duvè j'àrè n'avan pâ jou liji dè chohyâ k'irè dza l'âra di viprè.

To l'an irè dinche. Le tsôtin fayê fèna, intrètinyi le kurti. Chin kontâ k'on an chu dou, kan lè pâ ti lè j'an, chè rètovâvan in vayà. Pourè Donè!

L'é du tin j'in tin on moujiron po di dzin k'on a jou yu, di fèmalè chuto, ke fajan on travô fèrmo pènâbio. Lè boutchi dè kanpanye ke majalâvan dèvan le no kan to irè rê dzalâ, verninhyi. Lè buyandère èthan pâ mi lodjè. Por là, chin irè lou gânye-pan. Ti lè dzoua, pê ti lè tin, a frotâ, a tapâ lou lindzo chu l'inmoyâ. Bin dè tyè gânyi chon paradi.

A-che! Ch'è fô pâ èthenâ che lè jou jâ, on vèyè bin dèpye dè j'anhyan, dèj'anhyannè, to touâ, to korbo, bothu, tranpo, oujâ, frèjâ.

Alin pâ tru yin tsèrtiyi l'inkouja dè totè hou mijèrè. Moujâdè-vè! Ti lè j'oji, ti lè réfe, ti lè felâ, lè bayâ. Totè lè brintè, totè lè lotè, lè fô, lè fortsè, lè bohyè, lè chevire. Krèdè-vo pâ ke li chan por'ôtyè di to chin

Amen

Jean Gachet, concours 2009

TI LÈ DJI J'AN

Kan on'è infan, to va tru pyan
Lè j'an chon bin tru gran
A la mère-gran fô bayi la man
A l'ékoula fô akutâ lou réjan
Pâ tru fére lou chenapan
Che on vo pâ chochrâ di j'inyoran

Kan on avê dji j'an
On chè chovindrè to dè gran
Père-gran no dejê alâdè vo j'an
Vo fédè tru dè boukan
Ma révinydè apri déman
On vo j'âmè adi tan

A vin t'an lè pâ kemin dévan
L'é a on pâ dè j'an, kan on irè infan
No j'ran di kou métchin avoui la mère-gran
L'avê portan lou kâ chu la man
No bayivè chovin on mochi dè pan
Chan'irè pâ ran, kan on avê fan

Lè fiyè dè vint'an chè krêyon pâ ran
D'avè on galé martyan
E djion i j'otro, fotè mè le kan
Vo j'ithè tyè di motyèran
Tyè bon po fére di kankan
Kemin di viyo krotsèran

A trin t'an on chè krê ache yo tyè on éléfan
Kan on a bu kotyè vèro dè byan .
On a fê bin di dzoua ou réjiman
Lè j'on chon dza, du grantin, kemandan
E van adi tanbour-batan
Chè krêyon dè prindre la lena avoui lè man

A karant'an, la bourdze ch'èthan
On'è pâ ache redyè tyè dèvan
Ma on pô adi bin innan
Lè pê vinyon dza on bokon byan
Ma chon pâ pye pèjan
L'é in da k'amon mi fotre le kan

A thinkant'an, on po fére le bilan
Kemin lè j'artijan o Boun'An
Po vère che chabrè kotyè fran
Ma di afére chè fô tinyi o kouran
Po bin lè vouêrdâ in man
On è don kou ou bè dè l'an

A chouchant'an, on n'è pâ di krokan
Pânyi di viyo tukan
Ma diora di vètèran
L'è le momin dè léchi fére lè infan
Dévan dè veri le byan
On châ djamé kan

A chaptant'an, on a travayi kemin di bregan
Du lou chélà lèvan.
On'a chovin fôta d'on kou dè man.
On'è pâ ache bi tyè devan
Po lè piti infan
On'è dza on anhyan

A vouètant'an on va adi ma pye pyan
On po ihre arèthâ to bounaman
D'on dzoua o lindèman
On chan bin le pê di j'an
On havè lou tin tru gran
Kemin on dzoua chin pan

A nonant'an, on kontè arouvâ a than t'an
Ma l'é in da pâ mé tan
Dèvan la méjon chu lou ban
Avoui on émi patêjan
Et ouna botye dè findan
Vouéro arouvèron a than t'an

Nyon le châ, ma l'é in da portan
Adi mé ti lè j'an

Robert Grandjean, concours 2013

VIVRE GRANTIN

Lè chavan fan di rêtsèrtsè chu to chin ke pou ègjichtâ chu têra. I tràvon bal-è-bin d'afère. Utilè chovin. Di machinè po fachilitâ le travô din lè fabrekè, a la kanpanye è din le minâdzo. È chuto di rêmêdo dè kalitâ.

Ma adon, vo j'i prou chure yu kemin mè, din lè papê, chin ke l'an invintâ po no j'ôtro, lè viyo: Ouna pachtiye po vivre tanyè a than-vint'an! Kan on è dza pou è dètêna a thinkant'an, Diu châ a than-vin?

Nekoué l'a invade dè vivre tan grantin? Moujâdè on bokon; kan on vê vouéro dè pouro viyo, malâdo, ou fon d'on yi, di j'an dè tin. Ke chon pâ-mé a là è ke l'an panyi la parola po dèmandâ la mouâ. Fudrè-the adi lè tsanpâ in'an dinche, tanyè a than vint'an? Na.

Ouna dama èkrivin dejê: «Muri dzouno ma le pye tâ pochubio!» Chin vou a dre: chobrâ dzouno d'èchpri, in chindâ, pu ch'indalâ din la dinyitâ... kan vindrè le momin. La natura l'è dinche fête, l'outon lè foyè tsijon po nuri la têra, le furi lè pyantè krèchon, l'è ouna novala ya. Po no j'ôtro, l'è parê.

N'in vu rin dè hou pachtiyè. Vo dèvethré chuportâ mon Deché Delé onko ou mintè mé dè karant'an dè tin. Vu toparê pâ vo j'inpojâ chin.

Anne Marie Yerly, samedi 16 janvier 2016

TO DÈCHU CHTÔ ROTSETÈ

To dèchu chtô rotsètè
La dzanthanna la krè
Din tota cha grandeu
La hyori chu le bleu.

Kemin on n'amateu
N'in dé tayi du trè
Di hyà chu le bleu
Lé hô chu lè rotsètè

Akutâdè dzounè fiyè
Chin ke di mon botyè
La hyotsèta dè dzanthanna
Vo di na tota galéja.

I di tyè, totè lè fiyè
Dèvon tsandji dè martchan
Cheri por vo le bou-n'infan
Chi botyè i vo j'ê le binvinyè.

No poran-ithre bon j'èmi
Pè lé hô avui vo
Chu lè rotsètè i oudri.
Tè fô pâ l'i moujâ! Yôdo...

Ma galéja, bayemè la man,
Vin vuitchi lé hô to l'i yè bi
Le chèla l'a hyori lè vani,
Por mè, tsandze dè martchan.

Portyè mè, tsandzèri yo?
N'in dé on fèrmo galé,
Pri di rotsètè mon Piero,
Moujou a li, dzoa-r'é-né.

Pri dè mè i rèvindrè
Chi tan galé kajoleu,
Di trotsè mè portèrè
Hyoryè chu le bleu

L'è modâ lé hô armayi
Kan dèchindrè avui le tropi
Le rèvère din chon bredzon bleu
Cherè por mè, mon bouneu.

N'é pâ dè chè tchithâ,
Pechyâ bin no j'amâ
Po on yâdzo chè mariyâ.
Ti dou no fô l'i moujâ.

R. Gremaud di Intrè-no, Friboua

TSALANDÈ DIN L'INTYAMON

Vouêlon dè Velâchemon
Dutrè dzoua dèvan Tsalandè
In montin lè j'ègrâ dè ta méjon
Din ta titha lè j'idé fan mèchon!

L'è to trovâ: Chorèprindre Dzojon!

Avoui réjon:
T'â infelâ tè gran kanèchon
Tè tsothè dè frotson
Tè pyalè in lanna dè muton
Tè botè a kranpon
'Na tsemije dè chajon
Ta vèchta brana krouvâye dè byotson
E ton gran tsapi nè ke chin le bourlon!

T'â prê la charna a rèvèrtson
Tè t'i trovâ din l'Intyamon!

Avoui ta yodzèta a petson
'Na réchèta è'na tsèta kemin munihyon
T'i montâ to ou dèchu di patheryà i modzon!

To chin po rounyi on bi bochon!!!

Bin katchi le réchon
Yodzatâ chti bochon tantyè vè Dzojon
E fithâ Tsalandè avu ton frâre bèchon....

Henri d'la pouchta dè Botèrin, concours 2013

TSALANDÈ!

Ô, né inkonparâbya,
On Dyu no j'è bayi.
Din na krouya bouèta,
Ou mondo, le piti Jézu l'è vinyi.

Parê na tsata avu chon minon,
Chu li, chè korbè Mayon.
Brechè, brechè,
Dàthe Dona di Donè.

Chi griyo, ke din ha rèthe l'è brechi,
L'è le tsèvré ke vinyè vouèrdâ le tropi.
Di kou ke trinèrè on pou là,
L'y arè fôta dè kokon po l'achtikâ.

Jézu, din le fin l'è inbortoyi
Kemin on galé poupon.
Di j'andzè, le Rê l'è ii,
L'è li, le gran patron.

On, ke ch'è pâ dèkoradji,
L'è bin chi bon Dzojè,
On brâvo tsapouè,
Ke meretè on vayin kou dè tsapi.

Pèchke, kan Mayon l'i a de:
Chi bouébelè, l'è pâ ton fe.
Dzojè pâ inradji,
Ouna dzouta l'i a bayi.

Bernard Chaney

LÈ PACTIYÈ «MADE IN USA»

Oun'ichtouâre ke dâtè pâ du vouè,è ke no vin dou velâdzo dè Velâ lè Kukârè.

Din chi piti velâdzo, on dzouno è cha miya l'avan dèchidâ dè lou mariâ l'outon bin le furi d'apri. Ma kan le furi lè arouvâ di j'êmi dou dzouno l'avan organijâ on voyâdzo ou payi di j'Amèrikè.

Adon kan le Dzojè l'a choche aprê, l'a j'à na pechint'invide d'ithre dou voyâdzo. D'on kou l'a rinvoyê le mariâdzo a pye tâ. Chè parin iran pâ dou to kontin è l'an to fê po le teri in'arê, ma rin-a fére, to èthè dèchidâ.

Dèvan dè modâ, cha dona li di: «Fichton, kan te cheri lé, te poré no j'invouyi dutrè bouèthè dè pachtiyè po radzounâ?» «Bin chure, bouna dona, rin dè nyô?» Ke li fâ chon bouébo! Pâ mankâ, kotyè tin apri lè parin l'an rèchu pè la pouchta trè patyotè dè trinta pachtiyè tsakon. On po le chènaya, on po la dona è on po cha grahyàja. In dèpye, na pitita babiyârda din la tyinta i dèmandâvè a cha dona dè vinyi a la gâre le rèchouèdre a chon rètoua.

Po li fére pyéji, la mère lè dèchindya a cha rinkontra. A la gâre, grôcha chorèprêcha! Cha dona tinyê on piti din chè bré! Le bouébo, la yuva ègarâye li di: «Dona! Kô-l'è chi piti?» È bin, lè ton chènaya! Le dzouno tot'èthenâ: «Ma... lè pâ pochubio!» È bin vouè ke li rèpon cha dona, mè fô t'èchplikâ: on dzoua ton chènaya l'a avalâ d'on cheu kou to chon patyotè.

Te vê inke le rèjulta!

Gérard Rime à Tônon Tsêrmé, samedi 8 août 2015

CHAPTANBRE

On bi mê. Apri lè tsalà dou tsôtin, lè j'orâdzo è kotyè grilâyè, inke le momin dè ramachâ on mache dè rênovaletâ. Ou kurti: di panèrà dè fanfiyoulè, di pre dè têra, di rirochètè, di tomatè è adi kotyè chalârdè. To chin bin chure, po hou ke fan adi dou kurti!

Ou dzordi: lè midolètè chon ou bè, prà dè pomè chti-an. Lè pre a botsi l'an prè a pou pri on mê d'avantho, chon bi, ma vuto byè! Chon bon po la bènichon dè chaptanbre, ma po la nouthra, fudrè trovâ le moyin dè lè konchèrvâ.

Ma mère-gran, ke l'avi rin dè dzalêre, lè kouèjê avu on bokon d'ivouè è dou chukro. Léchivè prà dè brè, po ke le karamèle puéchè bin krouvâ lè pre. A la dèpincha, din na toupena, chochrâvan chan tyè nè, tantyè a la bènichon d'oktôbre.

Pu adon, la kunyârda! Chovinyidè-vo le travô ke bayivè! Fayi rintyè ôthâ la kuva è la krapa, ma léchi lè pepin, lè tayi on bokon pu betâ a kouère avu dou brè k'on avi inkotchi po le vin-kouè. Fayi grantin léchi mitenâ. La kunyârda i pre a botsi pachâvè dèvan totè lè j'ôtrè konfiturè. Mèyâ tyè la mothârda, por mè.

Vo dèvejèri pâ dou vin-kouè, chè fâ adi, n'in fan mimamin na fitha.

Anne Marie Yerly, samedi 5 septembre 2015

CHU LÈ TARÉCHÈ

La méjon a ma mère-gran irè viye è grôcha. Adon l'i avê di gènèrachyon dè totè chouârtè dè viyè mârè din ti lè kâro di taréchè. L'i betâvan to. L'i avê di tsanbriyon po tsatyè chouârtè d'afére: Po le lindzo nê, pindu hô chu di pêrtsè a kouja di ra. Din on ôtro, di panê, di lotè, di krato, di van, di krebiyon, di krebiyè, di yôdo, di yôdelè. La tsanbra nêre, dèkouthè la bouârna, din la bouârna lè tsanbètè, lè linju, lè pan dè bakon, lè trinpyè.

Di màbyo bouateu, di bidon pèrhyi, on brego è cha kenoye... è to chin ke vo puédè moujâ.

Lè tyintè balè j'ârè ke l'é pachâ chu lè taréchè, a dodzè, trèdz'an.

L'indrê yô mè pyéjé le mi, irè la tsanbra y j'âyon. Mè krêyo ke l'è inke ke l'è aprè vertâbyamin chin k'irè tyè on dzakiyon. L'è la roba chin mandzè ke lè payijannè betâvan po travayi. Le mo dzakiyon l'an betâ ora po tota la vithire.

Infelâvan la tsemije po keminhyi, byantse, avu di grantè mandzè. Le pantè dèchindé a pou pri tantyè y dzenà...betâvan rin dè ganechon, fayi bin krouvâ on bokon to chin. Di fourdâ n'in d'avan prà, dè totè kolà. Pu di motchya dè kou, ma dona dejê «motchya-duchu»; irè po protèdji le kou dou chèlà, kan i fènâvan. Lè damè amâvan bin avê la pi byantse, chivin tyintè betâvan mimamin di gan po fènâ!

Piti a piti hou j'âyon chè chon modèrnijâ, avu di kolà pye balè, dè la tsemije l'an vouêrdâ tyè lè mandzè. Avu di galé pyin byan è di botè a bohyè, on motchya pye fin, ou bin in felè: tinke nouthron dzakiyon dou dzoua d'ora.

Anne Marie Yerly, samedi 5 décembre 2015

FITHÈ È LUMYÉRÈ

No j'an di balè né èthilâyè chtou dèri tin. Vo puédè kontâ lè pyanètè è vo vèdè adi on piti tro dè lena. Kan le chèlà chè va muchi, lè fotografe ch'in bayon a pyiéji.

Ma, kemin fére po bin obchêrvâ lè j'èthèlè kan l'i a tan dè lumyérè chu têra? Intrè ti lè velâdzo on vé di tsapalè dè kandèlâbro. La mindra méjon l'a fô èhyiri kemin in pyin dzoua... adon ke l'i a dyora nyon-mé ke va a pi. Vo j'alâdè mè dre ke l'è a kouja di lâre, chon pye krintubyo kan fâ on bokon dzoua. Poutithre bin, ma alâdè gugâ lè j'èthèlè kan vo j'ithè inbornyi pê ti hou piti chèlà.

Pu l'i a lè «garniturè» di méjon! Inke no j'in d'arin por on grô tsapitro. Di ramirè chon kouvèrtè dè bregolichè dè totè chouârtè è dè totè kola. Di bèthètè, di chapalètè, di j'ètyilè, di tsanpinyon, i vô pâ la pêna dè ch'èthindre chu la lichte, n'in d'arè po di j'arè.

La fitha di Lumyérè, le dzoua dè Nouthra Dona dèvan Tsalandè (vouète dè dèthanbre) a Lyon, l'é yu chin in mile nou thin thinkant'è dou. È bin l' avè chu totè lè fenithrè de la vela di piti luminyon, di tsandèlètè, lè dzin tsantâvan din lè ruvè, chè chaluâvan... ke chin irè bi! Pâ na tsêna dè lumyérè èlèktrike, rin dè tsafiru è dè fu d'artifitho. Lè fu dè dzouyo iran din lè kâ. Moujâdè on bokon a chin, cht'a né in vouitin lè j'èthèlè... che l' l a rin dè nyolè. Vo j'àbyèrè to le richto.

Anne Marie Yerly, samedi 19 décembre 2015

DÈVEJÂ

«L'a on bi dèvejâ, i pârlè bin.» On intin lè dou. Ma lè dou mo chon diferin. Le vèrbe dèvejâ no vin du le franché «deviser»; on dèvejè avu kôkon, duvè pèrchenè étsandzon di propou. Kan on polotikâre fâ on gran dichkour... è kan i di pâ tru dè j'ânèri, è bin, i dyon: «L'a bin dèvejâ!»

Ma adon, che vo kontâdè di kankan intrè vo è ke vo volè aprindre ôtyè dè partikuyé a vouthra vejena... vo ditè: «Ouê, ouê, tè dyo, lè dzin n'in» pârlon «din to le velâdzo!» inke on di parlâ. Ma adon, che vo j'intindè kôkon dre l'on ou bin l'ôtro mo, è ke vo moujâdè ke «l'è fô»... è bin lè pâ le momin dè rire ou dè dèpuchtâ, l'è djuchtamin a chi momin ke vo puédè inkoradji hou ke volon aprindre le patê.

Tan grantin, lè dzouno chè chon dèkoradji a kouja dè hou ke rijan dè là. Le patê dè tsakon l'a ôtyè dè djuchto, rintyè ke fô pâ avi pouère dè le dèvajâ... n'in pârlèron pè le velâdzo!

A propou dè parolè: l'è rèmarkâ ke lè j'akthan chè pèjon. On viyo patèjan m'a de, l'i a dè chin prà dè j'an: «Chi ke l'a rin d'akthan l'a rin dè payi.» L'i a bin ôtyè a dre.

È pu, l'i a di j'akthan ke pyéjon mé tyè di j'ôtro. Portyè, le vo dèmandò? L'akthan dou Chude, in Franthe, tsantè tan bin. È ti lè nouthro achebin l'an lou vayà. Hou ke rafinon in volin innèvouâ le patê è lè j'akthan, i fan chovin di monchtrè fôtè dè franché.

Anne Marie Yerly, samedi 22 août 2015